

Palamasz Szent Gergely művei
II.

COLLECTANEA ATHANASIANA

I. Studia

II. Textus/Fontes

III. Manualia

IV. Institutiones

V. Varia

VI. Ars Sacra Byzantino-Carpathiensis

Sorozatszerkesztők

Szabó Péter – Véghseő Tamás

Palamasz Szent Gergely

A lelki életről és az átistenülésről

Görög nyelvből fordította, jegyzetekkel ellátta,
a bevezetést írta

BAÁN ISTVÁN

Nyíregyháza
2021

COLLECTANEA ATHANASIANA

II. Textus/Fontes

vol. 14/2.

Palamasz Szent Gergely művei

II.

Kiadja a

Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza
és a Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest

Felelős kiadó:

Véghseő Tamás rektor

H-4400 Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13–19.

Tel. +36/42/597–600

www.szentatanaz.hu

www.byzantinohungarica.com

e-mail: szentatanaz@szentatanaz.hu

© Baán István, 2021

Borítóterv:

Gál Edina

A borítón:

Palamasz Szent Gergely

Rállisz Kopszúdisz grafikája a görög nyelvű *Filokáliában*

Athén, 1976

ISSN 2063-0433

ISBN 978-615-6201-08-9

Tartalom

Előszó.....	7
Bevezetés	9
1. Palamasz Szent Gergely életének második szakasza (1341–1357).....	9
2. Válogatott művei kronológiai sorrendben	14
Rövidítések	18
Válogatott művei	21
<i>Három fejezet az imádságról és a szív tisztaságáról.</i>	23
<i>Xené szerzetesnőnek a szenvedélyekről és az erényekről, valamint az értelem nyugalmának gyümölcsseiről.</i>	26
<i>A krisztusi törvényhozás avagy az új szövetség tízparancsolata</i>	57
Hitvallás	65
16. homília <i>a mi Urunk Jézus Krisztus test szerinti üdvöngözéséről és mindarról, amit ezáltal a benne valóban hívők ajándékba kapnak</i>	70
34. homília <i>a mi Urunk, Istenünk és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus tiszteltreméltó színeváltozása alkalmából, amelyből kiviláglik, hogy az ott feltűnt fény teremtetlen.</i>	89
35. homília <i>az Úr színeváltozása alkalmából, amelyből kiviláglik, hogy ha teremtetlen is a benne feltűnt legistenibb fény, mégsem lényege az Istennek</i>	98
<i>Theofanész: az istenségről, valamint a benne való részeseledésről és nem- részeseledésről</i>	106
<i>Százötven fejezet a fizika, teológia, erkölcsstan és a gyakorlati élet tárgyköréből, melynek célja a barlaamita romlástól való megtisztítás</i>	143
Szentírási helyek mutatója	223
Patrisztikus idézetek mutatója	231

Előszó

Palamasz Szent Gergely válogatott munkáinak magyar nyelven megjelenő második kötete *A lelki életről és az átistenülésről* átfogó címet viseli, igyekezve megjelölni, egyszerismind összefoglalni a benne foglalt írások legáltalánosabb jellemzőit. Egyúttal arra is szeretné felhívni az Olvasó figyelmét, hogy az itt olvasható művek zöme szerepel a görög *Filokáliában*,¹ amely az elterjedt vélemény szerint a szentatyák imádságról szóló tanításának összképét nyújtja. A Korinthoszi Szent Makáriosz (1731–1805) és Áthoszi Szent Nikodémus (1749–1809) által összeállított, és 1782-ben Velencében kiadott gyűjtemény azonban ennél sokkal többet szeretne bemutatni, amint címéből is kiderül: *A néptikus* (azaz a szent éberséget gyakorló) *atyák Filokáliája, amelyet a szent atyák írásaiból állított össze, és amelyben az aszkézis és szemlélődés által elnyert életbölcseesség révén az értelem megtisztul, megvilágosodik és eléri a tökéletességet*. Jóval többről van tehát szó, mint egyszerűen az imádságról.

Ugyanakkor a magyar címválasztás megtévesztő is lehet: e vaskos kötetben szereplő írások közül csak kettő (*Három fejezet az imáról és a szív tisztaságáról* és *Xené szerzetesnőnek a szenvedélyekről és az erényekről, valamint az értelem nyugalmának gyümölcseiről*) szól kifejezetten az imádságról, a többi nemhogy a gyakorlatáról, de még elméletéről is aránylag keveset. Igaz, a magyar válogatásba fel nem vett, az *Áthoszi Szent Péter élete*, valamint az *51. homília az imádságról és a zsoldározásról* és az *52. homília az Istenszülő templomba vezetéséről* c. írások is ezzel a témával foglalkoznak, mégsem kerültek bele a *Filokáliába*. Más, kifejezetten spirituális művet nem ismerünk Gergely tollából. (Vélhetőleg nem lappang valahol még ismeretlen kézírata.) Vajon miért nem született ilyen, rövidebb-hosszabb értekezés? Ennek magyarázatát csak találgathatjuk. Bár a hészüchaszta vita kezdetben – többek között – az ima („Jézus-ima”) gyakorlatával foglalkozott, Palamasz erről alig-alig írt. Csupán *A szentül élő hészüchaszták* védelmében írt művében (I. triász, 2. rész, 1–12. fej. és II. triász, 2. rész, 25. fej.²) szentel néhány oldalt ennek a kérdésnek. Nyilvánvaló, hogy nem akarja újból és újból idézni az ő korában nagyon jól ismert műveket, elsősorban a Szent Simeonnak, az Új Teológusnak tulajdonított, *A szent imádság módszerében*, illetve Niképho-

1 *Három fejezet, Xenébez, Tízparancsolat, Százötven fejezet*. Filokália 4,91–187

2 Baán 68–80; 192–193.

Előszó

rosz Hészüchasztésznél olvasható, pszichofizikai leírást. Csak utal a kortárs lelkiatyákra, és azt javasolja, hogy tőlük személyesen sajátítsák el mindazt, ami ezzel kapcsolatos. Önmagát nem meri velük egyenrangúként ajánlani. (Saját misztikus tapasztalata csupán írásaiban, a „sorok között” elrejtett utalásokból sejthető.) Olvasói – és ellenfelei – számára sokkal inkább az elméleti háttérrel bontja ki: az ima szerepét és hatását.

Gergely a Barlaámmal folytatott vita során több olyan szempontot emelt ki és hangsúlyozott, amelyek figyelembe vétele nélkül az imádság nem valósulhat meg a maga teljességében. A test-lélek-szellem/értelem ember Isten képét hordozza, ezért a testnek éppúgy szerepe van az imádságban, mint az anyagtalan alkotórészeknek. Az ima előkészítő fázisában nélkülözhetetlen szerep jut az erények gyakorlásának, a töredelemnek és az alázatnak, melyek megtisztítják az értelmet. A tulajdonképpeni értelemben vett imádság az Istennel történő egyesülésre törekvés, ennek útja azonban azzal kezdődik, hogy az értelem „összegyűjtve” a külvilágban szétszóródó összes képességét „visszatér önmagába”. Ebben az összpontosításban segít a test pozíciója és a lélegzés is, hogy a megtisztított képességekkel rendelkező, egységessé vált értelem alászállhasson a szívbe, ahonnan az imában spirális mozgással akadálytalanul emelkedhet Isten felé. A felfelé szárnyalás egyúttal a testet is érinti, mivel az (egyetlen rövid könyörgéssből álló) Jézus-ima révén az értelem átjárja a testet, és „belé önti a képességet, amellyel elérhető mindaz, ami lehetetlen”. Csak az imádság egyesítheti Istennel az értelmet, ennek során pedig „a belső kegyelem jobbá alakítja, és elmondhatatlan fényel ragyogja be bensejét”. Az isteni fény, amely anyagtalan, teremtetlen és Isten tevékenysége, azonos azzal, amely a Tábor hegyén sugárzott Krisztusról: ez maga az Isten örökkévaló Ország, ebben részesülhetünk már ebben az életben is a tökéletes imádság révén: átistenülünk.

Palamasz a lelki életet folyamatában szemléli, amely megszakítás nélkül vezet át az örök életbe. Ezért tartja fontosnak az örök cél hangsúlyozását, az evilági és az örök élet folyamatosságát. Ebben a kötetben elsősorban ez határozza meg írásainak háttérét. Természetesen érthető, hogy – elsősorban a *Theofanész*-ben és a *Százötven fejezet*-ben, két polemikus művében – gyakran érinti a hészüchaszta vitát, de nem tér ki az ima módszerére.

Kötetünk válogatása elsősorban a görög *Filokália*-kiadást – és Szent Nikodémus szempontjait – igyekezett követni, kiegészítve az ebből a szempontból hasznosnak tartott három homíliával, és a *Fejezetek*-ben többször is idézett polemikus művel, a *Theofanész*-szal, hogy az Olvasó egy kötetben kaphassa kézhez az összefüggő gondolatrendszert alkotó műveket.

A fordító köszönetet mond Vassányi Miklósnak, hogy szíves felhasználásra átengedte Dénes *Az isteni nevekről* c. műve magyar fordításának kéziratát.

Budapest, 2021. február 28-án,

a nagybőjt második, Palamasz Szent Gergelynek szentelt vasárnapján

A fordító

Bevezetés

1. Palamasz Szent Gergely életének második szakasza (1341–1357)³

Az 1341. augusztusi zsinat Palamasz és társai várakozása ellenére nem tett pontot a pár éve tartó teológiai vitára. Sőt újabb szakasza kezdődött. A hangsúly a hészüchaszta gyakorlat teológiai hátterére helyeződött át: a teremtetlennek tartott isteni fény, amely a Tábor hegyén Krisztusból áradt, miképpen egyeztethető össze az ortodox szentháromságtannal? Hiába tiltott meg minden további vitát a zsinat, a nézeteltérések nem csendesedtek el. Barlaám távoztával újabb ellenfele támadt Gergelynek Grégoriosz Akindünosz (kb. 1300–1348) személyében, aki korábban közvetítő szerepet igyekezett játszani a két fél között.

Palamasz a hészüchaszta vita során olyan kijelentést is tett, hogy az isteni lényeg és az isteni tevékenység akár „felsőbb és alsóbb rendű istenségnek” is nevezhető,⁴ ez pedig mélységesen felháborította Akindünoszt. Később Gergely igyekezett elhárítani magától a gyanús kifejezést, és ettől kezdve kerülte is használatát, mindezzel azonban nem nyerte meg ellenfelének bizalmát, és a következő években értekezések sorával⁵ támadta hajdani barátját. Ezekre Palamasz 1341–42-ben hat traktátussal válaszolt,⁶

---

3 Palamasz Szent Gergely életének első (1296–1341) részéről *A szentül élő hészüchaszta védelmében* c. 1. kötet bevezetésében olvashatunk. (Baán 21–31.)

4 vö. 3. levél Akindünoszhoz, PS 1,296–312

5 Αντιρρητικοὶ πρὸς Παλαμᾶν. *Gregorii Acyndini Refutationes duae operis Gregorii Palamae cui titulus Dialogus inter Orthodoxum et Barlaamitam*, nunc primum editae curante Juan Nadal Cañellas. Turnhout, Brepols – Leuven, University Press 1995. CCSG 31. Juan Nadal Cañellas, *La résistance d'Acyndinos à Grégoire Palamas. Enquête historique, avec traduction et commentaire de quatre traités édités récemment. vol. 1: Traduction des quatre traités de la „Réfutation du Dialogue entre un Orthodoxe et un Barlaamite” de Grégoire Palamas. vol. 2: Commentaire historique.* [Spicilegium Sacrum Lovaniense, Études et Documents, fascicule 50–51.] Leuven, Peeters 2006.

6 Περί ἐνώσεως καὶ διακρίσεως (Az egyesülésről és a megkülönböztetésről) (PS 2,69–95); Περί θείων ἐνεργειῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς μεθέξεως (Az isteni tevékenységekről és a bennük való részesedésről) (PS 2,96–136); Περί θείας καὶ θεοποιοῦ μεθέξεως ἢ περὶ τῆς θείας καὶ ὑπερφουῶς ἀπλότητος (Az isteni és istenítő részesedésről, avagy az isteni és természetfölötti egyszerűségről) (PS 2,137–163); Διάλεξις ὀρθοδόξου

melyekben patrisztikus idézetekkel bőven alátámasztva ismertette ortodox nézeteit, mindezzel igazolva, hogy tanítása teljesen megfelel az egyházatyák hagyományának.⁷ Eljárása mindenesetre nem egyezett a zsinat döntésével, amely minden további vitát megtiltott, ezért letartóztatták, és fogságban tartották először két monostorban is (az egyik az Akataléptosz volt), majd a császári palota börtönében. 1344. november 4-én a patriarchai szinódus ülésén elítélték és kiközösítették.⁸

Hogyan fordulhattak 1341 után ilyen irányba az események? A bizánci belpolitika egyik legviharosabb korszaka köszöntött be III. Andronikosz császár (1328–1341) hirtelen halála után. A kiskorú V. (Palaiologosz) János (1341–1391) mellett az özvegy császárné, Szavojai Anna (+kb. 1365) lett a régensnő, aki hatalmának biztosítékát a patriarcha támogatásában látta, miközben a császári főminiszter, Ióánnész Kantakuzénosz (kb. 1295–1383) nagydomesztikosz szintén igényt támasztott a főhatalomra.⁹ Bár a teológia nem játszott lényeges szerepet a két vetélkedő között, de mivel a Palamaszt az 1341-es zsinaton támogató püspökök többsége a hatalmi harc során Kantakuzénosz mellé állt, XIV. (Kalekasz) János patriarcha (1334–1347) Akindünosznak fogta pártját. A hagyományos tanítást minden állítólagos újítástól óvó, de különösebb éleslátással nem megáldott főpap, aki korábban a császári palota klérusának tagja volt, karrierjét Anna császárné mellett látta biztosítva, és császárrá koronázta az ifjú V. Jánost, akinek gyámja is lett. Politikai számításból a teológiában járatlan császárnét Palamasz ellen hangolta. Ennek volt köszönhető Gergely letartóztatása, bebörtönöztetése, majd elítélése. Az 1347-ig dúló polgárháború azonban Kantakuzénosz győzelmével végződött, aki VI. János (1347–1354) néven társcsászár lett, leányát pedig férjhez adta uralkodótársának, V. Jánosnak. A kegyvesztetté vált Kalekaszt megfosztották patriarchai trónjától, 1347. február 8-án sz-

---

μετὰ βαρλααμίτου (Egy ortodox párbeszéde egy barlaamitával) (PS 2,164–218); Θεοφάνης (Theofanész) (PS 2,219–262); Ὅτι Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνός εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες κακῶς ὄντως καὶ ἀθέως εἰς δύο ἀνίσους θεότηας τὴν μίαν (Arról, hogy Barlaám és Akindünosz osztják ketté valóban gonosz és istentelen módon két egyenlőtlen istenségre az egy istenséget) (PS 2,263–277).

7 Ezek közül a legjelentősebb a kötetünkben is olvasható *Theofanész*.

8 vö. J. DARROUZÈS, *Les registres des actes du patriarcat de Constantinople. V (Les registres de 1310 à 1376)*. Paris, 1977. Regestes N. 2249 (1344. nov. 4. vagy kissé korábban): Az Egyház tanításának ellenszegülő Palamasz szinódusi elítélése és kiközösítése (194–195). Kalekasz erről értesítette a szerzeteseket. ld. H. HUNGER – O. KRESTEN – E. KISLINGER – C. CUPANE (hrsg.), *Das Register des Patriarchats von Konstantinopel. 2. Teil. Edition und Übersetzung der Urkunden aus den Jahren 1337–1350*. (Corpus Fontium Historiae Byzantinae vol. XIX/2.) Wien 1995, Nr. 145, 324–338.

9 vö. NICOL, D. M., *The last centuries of Byzantium, 1261–1453*, Cambridge, 1972, 1993². Uó, *The Reluctant Emperor. A biography of John Cantacuzenus, Byzantine emperor and monk, c. 1295 – 1383*. Cambridge University Press, 1996.

nóduusi ítélettel Akindünossal együtt kiközösítették.¹⁰ Gergelyt szabadon bocsátották, és ünnepélyesen megerősítették az 1341-es zsinat Palamaszt elismerő döntését, a püspöki székeket pedig a hészüchaszta tanítást támogató főpapokkal töltötték be. Ugyanekkor Thesszaloniké érsekévé Gergelyt választották.

Újból azt hihetnénk, hogy „kitört a béke” a teológia frontján, azonban ez korántsem így történt. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy a hészüchaszta tanítás nem tudta megnyerni a püspökök zömét, akiknek szószólója a tudós Niképhorosz Grégorasz (1290/1294–1358/1361) lett. 1347 júliusában egy püspöki gyűlésen deklarálták is ellenállásukat. A konstantinápolyi szinódus azonban augusztusban elítélte őket.¹¹ 1348 telén Gergely nyilvános vitát folytatott a fővárosban Grégorasszal, de a felek nem tudták meggyőzni egymást. Két évvel később publikálta Grégorasz Palamaszt cáfoló téziseit,¹² ebben részletesen elemzi ellenfele teológiáját, s ez a mű a legjelentősebb támadás még Gergely életében nézetei ellen.

Palamasz 1351-ig nem tudta elfoglalni püspöki székét, mivel a nagyvárost 1342 óta a zelóták tartották hatalmukban, amíg aztán Kantakuzénosz vissza nem tudta foglalni tőlük a főváros után legjelentősebb bizánci metropoliszt. Ebben az átmeneti időszakban Gergely az Áthosz hegyén élt, és 1349/50-ben itt született meg a *Triászok* után legjelentősebb műve, a *Százötven fejezet a fizika, teológia, erkölcstan és a gyakorlati élet tárgyköréből, melynek célja a barlaamita romlásból való megtisztítás* című értekezés.¹³ A humanista műveltséggel rendelkező Grégorasszal folytatott vita megerősítette abbéli meggyőződését, hogy a klasszikus görög *paideia* talaján álló ellenfelet ezen a téren is alátámasztott érvekkel kell cáfolnia, nehogy a Palamaszt követők hátrányba kerüljenek.

1351. május 27-én VI. János zsinatot hívott össze a helyzet végleges tisztázására. Mindkét párt kifejtette véleményét, s végül a szinódus közzétette a hat tételt magába foglaló, ünnepélyes tanítást.¹⁴ Ezek szerint:

1. Istenben van különbség lényege és tevékenysége között;

10 O. KRESTEN – E. KISLINGER – C. CUPANE (hrsg.), *Das Register des Patriarchats von Konstantinopel*. Nr. 147, 341-383.

11 J. DARROUZÈS, *Les registres des actes du patriarcat de Constantinople*. V. Regestes, N. 2281 (1347. júl.): Tomosz, amelyben elítélik az Iszidórosszal és Palamasszal ellenkezőket (227–229). N. 2289 (1347. aug. vége): Zsinati döntéssel megfosztják püspöki székiükötől azokat, akik szembeszegülnek Iszidórossz megválasztásával és felszentelésével, és kétségbe vonják az 1341-es két zsinati Tomoszt (233–236).

12 *Nikephoros Gregoras, Antirrhethika I*. Einleitung, Textausgabe, Übersetzung und Anmerkungen von H.–V. BEYER (Wiener byzantinische Studien No 12, Österreichische Akademie der Wissenschaften), Wien 1976.

13 Szintén olvasható kötetünkben.

14 J. DARROUZÈS, *Les registres des actes du patriarcat de Constantinople*. V. Regestes N. 2324 (1351. máj. 27-júl.): Tomosz, amely beszámol azokról a zsinati gyűlésekről,

2. a tevékenység (*energeia*) teremtetlen;

3. ez a különbség nem jelenti, hogy összetétel lenne Istenben, hiszen nem két lényegi valóságról van szó;

4. az Atyák a tevékenységre használták az „istenség” vagy „Isten” (θεότης, θεός) kifejezést;

5. az Atyák a lényegről is beszéltek, amely meghaladja vagy túlszárnyalja a tevékenységet;

6. az Atyák nagyon világosan állították, hogy az isteni lényeg közölhetetlen, miközben arról is beszéltek, hogy valóságosan lehet részesedni az isteni életben vagy tevékenységben.¹⁵

A zsinat előtt Gergely hitvallásban foglalta össze tanítását.¹⁶ A zsinat döntését beiktatták az *Orthodoxia szinodikonjába*, amelyet évente ünnepélyesen felolvastak a nagyböjt első vasárnapján.¹⁷

1351-től, amióta Thesszalonikébe költözhetett, Gergely elsősorban híveinek szentelte életét, erről fennmaradt homíliái tanúskodnak,¹⁸ valamint a tízparancsolatról szóló magyarázata.¹⁹ 1354-ben hajón indult a fővárosba, de török fogságba esett, ahonnan csak egy év múlva szabadult. Eközben a politikai belviszályok sem csitultak, és V. János 1354-ben lemondatta apó-sát, aki Joaszaph néven szerzetesként az Áthoszra vonult vissza. (Később azonban többször is fordultak hozzá tanácsért, felhasználva hatalmas diplomáciai tapasztalatát és jó taktikai érzékét.) Ebben az időben Niképhorosz Grégorasz újból udvarképes lett, és engedélyt kapott rá, hogy tovább vitatkozzon Palamasszal. 1355-ben a császár kezdeményezésére nyilvános vitára került sor a Konstantinápolyban tartózkodó Pál pápai legátus jelenlétében. Grégorasz ezután sem hagyott fel a támadással, *Második cáfoló értekezésére*²⁰ írta meg Palamasz utolsó művét, a négy könyvből álló cáfolatokat.²¹ 1357. november 14-én hunyt el.

A viták halála után sem szűntek meg, immár Démétriosz Küdónész (kb. 1324–kb.1398), Szent Ágoston és az Aquinói műveinek görögre fordítója lett az ellenpárt szellemi vezére. Philotheosz Kokkinosz patriarcha, Palamasz ifjúkori barátja és életrajzírója 1368-ban zsinatilag ítélte el az antipalamita nézeteket, ezzel együtt pedig a Küdónész-testvérpárt, Démétrioszt

---

amelyeket a Palamasz tanával szemben felhozott vádak vizsgálatára hívtak össze, és a vádlók ellen hozott döntésről (264–268).

15 MPG 151,732C–754B

16 Ez is olvasható kötetünkben.

17 J. Gouillard, *Le Ssynodikon de l'Orthodoxie*. Centre de Recherche d'Histoire et civilisation Byzantine. Travaux et Mémoires 2, E. de Boccard, Paris 1967, 81–85.

18 Kötetünkben ezek közül a 16., 34. és 35. olvasható.

19 Olvasható kötetünkben.

20 Mindmáig kiadatlan.

21 PS 4,231–377

és Prochoroszt (kb. 1333/34–kb. 1369/70),²² és életszentségét elismerve Gergelyt a szentek sorába iktatta.²³ Püspöki városának lakói Mürötárasztó Szent Demeter nagyvértanúval együtt máig is védőszentjüként ünneplik.

Palamasz tanítását újból megerősítette az 1727 februárjában összeült konstantinápolyi zsinat. Kánonjai előírták, mely tételeket kell tartaniuk az ortodox hívőknek:

„8. Nyolcadik: ami pedig a szentek boldogságát illeti, erről azt kell hinni, hogy az Úr második eljövételéig a szentek a tökéletes és legteljesebb dicsőséget és boldogságot a testtel együtt történő feltámadáskor nyerik el, most pedig test nélkül addig, amíg meg nem történik az egyetemes jutalmazás, a boldogság mértékében élvezik. Hiszen most is nem kevésbé szemléli Pál a mennyben lélekkel, mint amikor még közöttünk testben lévén elragadtatott a paradicsomba, vagy amikor Mózes és Illés az apostolokkal együtt a Tábor hegyén élvezte a teremtetlen és legistenibb fényt. Ez azért történt, hogy az apostollal együtt mindenki, aki az ő mintájára Krisztus szerelmese lett, bátran kiáltsa: „Vágyom rá, hogy elköltözzek (a világból), és Krisztussal legyek!”

9. Kilencedik: a Tábor hegyén Üdvözítőnk és Istenünk, Krisztus színéváltozásakor felragyogott fényről azt kell vallani, hogy nem teremtmény, de nem is egyszerűen Isten lényege – hiszen Isten természetét és lényegét soha senki sem látta vagy magyarázta el –, hanem magából az isteni lényegből kiáradó teremtetlen és természetes ragyogás és tevékenység, amely az Istenembernek nem az egész isteni dicsőségét mutatja meg, hanem csak amennyire képesek voltak látni a tanítványok, és mivel vigyázott rájuk az Üdvözítő, azért nem mutatta meg nekik láthatatlan Országának teljes isteni dicsőségét, nehogy a látomással együtt életüket is elveszítsék.

10. Tizedik: teremtetlennek kell vallani az Atya, a Fiú és a Lélek közös kegyelmét és az eljövendő korszak fényét, amelynek erejében az igazak úgy ragyognak majd, mint a nap, mint ahogy Krisztus is előre megmutatta, amikor a hegyen tündöklött, valamint a háromszemélyű istenségnek egyszerűen minden erejét és tevékenységét, és mindent, ami különbözik az isteni természettől, mert ami természetszerűleg Istenhez tartozik, abból semmi sem keletkezett.”²⁴

---

22 Antonio Rigo, *Gregorio Palamas e oltre. Studi e documenti sulle controversie teologiche del XIV secolo bizantino*. [Orientalia Venetiana XVI], Leo S Olschki, Firenze MMIV.

23 J. DARROUZÈS, *Les registres des actes du patriarcat de Constantinople*. V. N. 2540 (1368 febr. vége–márc. 4. előtt): zsinati döntéssel a Nagy Templomban (ti. Hagia Szophia) beiktatják Palamasz Szent Gergely ünnepét (453–454).

24 *MANSI Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, tom. 37, pp. 901–2.

Bár a szöveg név szerint nem hivatkozott a hészüchaszta teológusra, senki sem kételkedett abban, hogy az abban megfogalmazott tanítás tőle ered.

A 20. század közepétől megsokasodtak azok a forráskiadások és tanulmányok, amelyek igyekeztek túllépni az elmúlt fél évezredben megmerevedett véleményeken, elmélyíteni és tisztázni Palamasz Szent Gergely gondolatait. Manapság igen nagy érdeklődés nyilvánul meg a hészüchaszta doktor munkássága iránt. A legújabb szakirodalom összefoglalását és kiegyensúlyozott értékelését Norman Russell monográfiájának köszönhetjük.²⁵

2. Válogatott művei kronológiai sorrendben

Három fejezet az imáról és a szív tisztaságáról

Palamasz első műve, *Áthoszai Szent Péter élete* 1332-ben íródott, majd néhány évvel később, 1336/37-ben a *Három fejezet*. Keletkezésének oka és körülményei ismeretlenek. Jóllehet amikor a Szent Szabbaszról elnevezett remeteségben 1334 táján látomása volt, amely a benne felhalmozódott tudásának megosztására sürgette, nem tudni, hogy Gergely ezt miképpen értelmezte: csupán a lelki életre, vagy az ebből fakadó teológiára is. Az imádság és a bűnbánat fontosságát emeli ki a három rövid fejezet, mintegy glosszának tűnik az Areopagita *Az isteni nevekről* című művének bevezető fejezetéhez, és nem tesz említést a hészüchazmusban fontosnak tartott pszichofizikai módszerről. Az értelem tisztulásának folyamatában a töredelemre helyezi a hangsúlyt, amely előkészít az Istennel való egyesülésre az imádságban.

A fordítás a PS 5,157–159 alapján készült.

Theofanész

1342 kora őszén írta Palamasz *Theofanész* címmel dialógusát *az istenségről, valamint a benne való részesedésről és nem-részesedésről*. Az 1341-es zsinat után, amikor is vitapartnere Akindünosz lett, több értekezés is született Gergely tollából, közülük a legérettebb a *Theofanész*. Míg az ezt megelőző, egy évvel korábban íródott *Egy ortodox párbeszéde egy barlaamitával, mely részben cáfolja a barlaamita tévelyt* igazi vitairat, a végén pedig sikerül a maga álláspontjára téríteni vitapartnerét, addig a dialógusnak mintegy folytatását képező *Theofanész* már a Palamasz mellé állt hajdani ellenfél (a nevével is „megtérését” jelző, „istenfélő” Theotimosz) nehézségeire ad válaszokat. A dialógus-forma voltaképpen hosszabb teológiai értekezést takar. Sok-sok patrisztikus

---

25 *Gregory Palamas and the Making of Palamism in the Modern Age*. Oxford University Press 2019.

Bevezetés

idézettel igyekszik bizonyítani, hogy az isteni lényegről és tevékenységekről szóló tanítása teljesen megfelel a hagyománynak. Egyes megállapításait szó szerint idézi későbbi műveiben.

A fordítás a PS 2,219–262 alapján készült.

Hitvallás

A hitvallás szövege először Gergely 1343–44-ben Dionüszioszhoz írt leveleinek végén olvasható. A címzett a bulgáriai Paroria Kataketrüomené-monostorának szerzetese, aki 1341-ben Palamaszt támogatta a zsinaton. Ezt a hitvallást tette le később, az 1351-es zsinaton Gergely, ezért azok a kéziratok, amelyek külön hozzák, a következő címet illesztették elé: *Palamasz Gergely thesszalonikéi metropolita hitvallása, amelyet az isteni és szent zsinaton mindenki füle hallatára felolvasott, és amelyet mindenki minden szempontból teljesen igazhitűként erősített meg és tisztelt.* A kezdő, szentháromságtani rész tartalmazza az Isten lényegének és tevékenységeinek különbségéről szóló tételt, a befejező részben pedig ragaszkodik az 1341-es zsinatok határozataihoz, amelyek eretnekként ítélik el Barlaámot és Akindünoszt.

A fordítás PS 2,494–499 alapján készült.

Xenébeζ

1346/47-ben írta Gergely hosszabb értekezését *Xené szerzetesnőnek a szenvedélyekről és az erényekről, valamint az értelem nyugalmának gyümölcseiről.* A címetről csupán annyit tudunk, hogy egy konstantinápolyi női monostor apátnőjeként III. (Palaiologosz) Andronikosz császár (1328–1341) két ifjú leánya volt gondjaira bízva. Gergely Xené kérésére ehhez nyújt 21 fejezetben útmutatást. Az első rész a test és a lélek igazi életéről, a szerzetesi szüzességről és a lelki szegénységről szól, míg a második a főbb szenvedélyekről, a kísértésekről, a töredelemről, az értelem nyugalmáról és az isteni fény szemléléséről.

A fordítás PS 5,193–230 alapján készült, kiegészítve az egyes fejezetcímekkel (vö. Antonio Rigo, *Mistici bizantini*, Einaudi, Torino 2008, 558–591)

16. homília

Az 1347/49. évek valamelyik nagyszombatján hangozhatott el a homília-gyűjteményben 16. számmal jelzett beszéd *A mi Urunk Jézus Krisztus test szerinti üdvöngözéséről és mindarról, amit ezáltal a benne valóban hívők ajándékba kapnak. És az Isten sokféleképp meg tudja váltani az embert az ördög zsarnokságából, de méltán alkalmazta inkább ezt az üdvöngözést.* Nem más ez, mint tömören összefoglalt szótériológiai traktátus, ami egyúttal azt a kérdést is felveti,

Bevezetés

vajon valóban templomi beszédről van-e szó, vagy esetleg nem liturgikus közegben felolvasott értekezésről (pl. az Áthosz-hegy egyik szerzetesi közösségében). A hészüchaszta ill. *energeia*-vitáról nem esik benne szó.

A fordítás PS 6,182–203 alapján készült.

Százötven fejezet

1349/50-ben írta Gergely a *Százötven fejezet a fizika, teológia, erkölcsan és a gyakorlati élet tárgyköréből, melynek célja a barlaamita romlástól való megtisztítás* című értekezését, amely a *Triászok* mellett a legjelentősebb teológiai műve. Ezekben az években lehetősége nyílt rá, hogy még egyszer – egyúttal pedig a vitától némi távolságtartással –, mégpedig szisztematikusan tárgyalja a másfél évtizeddel korábban felmerült problémákat a világi tudományok eredményeiről: milyen is a világ (1–14. fej.), és vajon mennyire alkalmazható természetes és természetfölötti szinten az emberi megismerés (15–33. fej.). Ezzel kapcsolatban részletesen elemzi az ember szentháromságos istenképiségét (34–40. fej.), milyen következményekkel járt a bűnbeesés, és hogyan gyógyíthatók (41–63. fej.). Ezután tárgyalja azokat a tételeket, amelyekkel Barlaám és Akindünosz tanítását cáfolja: az isteni megvilágosításról (64–67. fej.), az isteni tevékenységek sokaságáról és a bennük való részesedésről (68–84. fej.). Külön részt szentel Areopagita Dénes tanításának az egyesülésről és a megkülönböztetésről (85–95. fej.). A következő részekben kifejti, hogy Akindünosz lehetetlen következtetésekbe ütközik (96–103. fej.), Isten lényegében nem lehet részesülni (104–112. fej.), és vitapartnere ellenkezik Alexandriai Cirill tanításával (113–121. fej.), valamint számos szent atyával (122–131. fej.). Az isteni lényeg és az isteni tevékenység különbözik egymástól (132–145. fej.), és ez bizonyosodik be a tábor-hegyi fényből (146–150. fej.).

A *Százötven fejezet* első része (1–33. fej.) arról tanúskodik, hogy Palamas igyekezett tudományos érvekkel alátámasztani a világi műveltséggel szemben gyakorolt kritikáját, amit csak elnagyoltan fejtett ki a *Triászok*ban. Érdekes, hogy a kezdeti hészüchaszta vitát és annak a tábor-hegyi fényvel való kapcsolatát nem említi, s az imádsággal sem foglalkozik. Külön figyelmet érdemel a 34–40. fejezet, ahol Gergely a Szentháromság és az emberi lélek kapcsolatát elemzi, s itt újabban Szent Ágoston nézeteinek hatását vélik felfedezni. A mű széles körű patrisztikus idézetgyűjteményre támaszkodik.

A fordítás Robert E. Sinkewicz, C.S.B. kritikai kiadása (Saint Gregory Palamas, *The One Hundred and Fifty Chapters, A Critical Edition, Translation and Study*. Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto 1988) alapján készült.

Dekalogosz

Bevezetés

Élete utolsó, immár főpapként töltött szakaszában, valószínűleg 1350–57 között írta Palamasz *A krisztusi törvényhozás avagy az új szövetség tízparancsolata* című rövid értekezését. Az ószövetségi alaptörvényt értelmezi keresztény szempontból, vélhetőleg lelkipásztori indíttatásra. A szövegben említett élethelyzetek arra utalnak, hogy elsősorban világi híveket tart szembe előtt, nem pedig szerzeteseket. Magáról az imádságról nem esik benne szó.

A fordítás PS 5,251–260 alapján készült.

34. és 35. homília

A Krisztus színeváltozásáról mondott két homíliáról csupán annyi derül ki a szövegből, hogy az első az aug. 6-i, ünnepi előesti virrasztáson, a második az ünnepnap isteni liturgián hangzott el. Minden valószínűség szerint Thesszalonikében, miután Gergely elfoglalta püspöki székét, tehát 1351 után. A bibliai szöveg elemzése után burkoltan említi ellenfeleit, akik nem fogadják el az isteni tevékenységekről szóló magyarázatát.

A fordítás a PS 6,369–388 alapján készült.

Rövidítések

- Ambigua* = Hitvalló Maximosz, *Szent Dénes és Gergely különféle nehéz szövegeiről János küzükoszji érsekhez*. (CPG 7705) MPG 91,1032–1417
- Az isteni és emberi természetéről* = *Az isteni és emberi természetéről. Görög egyházatyák I–II*, Atlantisz, Budapest 1994
- Baán = Palamasz Szent Gergely, *A szentül élő hészüchaszták védelmében*. Baán István ford. [Collectanea Athanasiana II/14/1.] Nyíregyháza 2016.
- CD I = Corpus Dionysiacum I, *Pseudo-Dionysius Areopagita de divinis nominibus*, hrsg. Beate Regina Suchla, Walter de Gruyter, Berlin – New York 1990
- CD II = Corpus Dionysiacum II, *Pseudo-Dionysius Areopagita de coelesti hierarchia, de ecclesiastica hierarchia, de mystica theologia, epistulae*, hrsg. Günter Heil u. Adolf Martin Ritter, Walter de Gruyter, Berlin – New York 1991
- CH = *Pszseudo-Dionüsziosz Areopagitész (Ál-Dénes), De coelesti hierarchia (A mennyei hierarchia)* (CPG 6600), in CD II
- CPG = *Clavis Patrum Graecorum*, Brepols, Turnhout 1974–2003
- CCSG = *Corpus Christianorum Series Graeca*, Brepols, Turnhout 1951–
- Deferrari = ROY J. DEFERRARI (transl.), *Saint Basil. The Lettres*, I–IV. Loeb Classical Library, Harvard University Press 1926–1934
- DN = *Pszseudo-Dionüsziosz Areopagitész (Ál-Dénes), De divinis nominibus (Az isteni nevekről)* (CPG 6602), in CD I
- EH = *Pszseudo-Dionüsziosz Areopagitész (Ál-Dénes), De ecclesiastica hierarchia (Az egyházi hierarchia)* (CPG 6601) in CD II
- Erdő = *Az isteni és emberi természetéről. Görög egyházatyák II*, Atlantisz, Budapest 1994
- Fejezetek = Százötven fejezet a fizika, teológia, erkölcsan és a gyakorlati élet tárgyköréből, melynek célja a barlaamita romlástól való megtisztítás*
- Filokalia = Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, том. 'A'-E. Αστήρ, Αθήναι 1976.
- GNO = Gregorii Nysseni Opera, Brill, Leiden 1921–
- Létra = *Szent János, a Sínai-hegy monostorának apátja: Mennyekebe vezető létra*. Árkossy Miklós fordítása alapján átdolgozott kiadás (Görögkatolikus Szemle Füzetek – V. szám), Nyíregyháza 2014.
- Ménea = *Ménea I–VI*. A fordítást a Rómában 1888-1901-ben görögül kiadott MÉΝΑΙΑ I–VI. kötetei alapján, + Dr. Rohály Ferenc kézírata alapján átdolgozta: Orosz L. Athanáz szerzetespap. Nyíregyháza, 1998–2010.

Rövidítések

- MPG = Migne, J.-P. (accurante) *Patrologiae cursus completus...Series graeca*, Párizs 1857–1866
- MT = *Pszεudo-Dionüsziosz Areopagitész (Ál-Dénes), De mystica theologia* (Misztikus teológia) (CPG 6603); CD II
- ÓÍ = Vanyó László (szerk.), *Ókeresztény írók*, 1–20. Szent István Társulat, Budapest 1980-2009
- Orosz = *Isten a szeretet (Ókeresztény Örökségünk 6)*, Orosz Atanáz ford., Budapest, Jel, 2013²
- PS = *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα*. Τόμος Α'-Στ'. Ἐκδίδονται ἐπιμελεία Π. Κ. Χρήστου. Θεσσαλονίκη 1962–2012.
- SC = Sources Chrétiennes, Paris 1942–
- Teológiai fejezetek* = Hitvalló Maximosz, *Kétszer száz fejezet a teológiáról és Isten Fiának testben végbevitt üdvözítő művéről* (CPG 7964) MPG 90,1084–1176
- Tr = *Triászok (A szentül élő hészüchaszták védelmében)*

Válogatott művei

Három fejezet az imádságról és a szív tisztaságáról

1. Minthogy az istenség²⁶ önmagában való jóság, maga az irgalom és mélységes jóság, sőt magában foglalja ezt a mélységet is, mint ami minden megnevezhető és elgondolható dolgot felülmúl,²⁷ csakis az istenséggel való egyesülés révén érhető el az irgalom. Vele pedig a hozzá hasonló erényekkel való közösség révén egyesülünk – már amennyire lehetséges –, valamint az imában az Istenhez intézett könyörgés és dicséret közössége révén.²⁸

Azonban az erények által elért közösség a hasonlóság miatt alkalmassá teszi ugyan az erényes embert arra, hogy elfogadja az istenséget, de arra nem, hogy egyesüljön is vele. Az ima ereje viszont megszenteli és tökéletessé teszi az embernek az istenség felé nyújtózását és a vele való egyesülést, mivel összekapcsolja az értelmes teremtményeket a Teremtővel, amikor az ima buzgó töredelemmel²⁹ felülemeli a szenvedélyeken és a gondolatokon.³⁰ Lehetetlen ugyanis, hogy szenvedélyhez ragaszkodó értelemmel egyesüljön az Isten.

Mindaddig, amíg az értelem ilyen állapotban imádkozik, nem nyeri el az irgalmat. Amilyen mértékben képes elutasítani a gondolatokat, olyan mértékben lesz részese a töredelemnek is. A töredelem arányában nyeri el a vigasztalás irgalmát is. Ha pedig alázatosan kitart benne, a lélek egész szenvedésre képességét is átalakítja.

2. Amikor az értelem egysége háromszoros lesz, miközben egységes marad, akkor csatlakozik a thearchikus háromságos Egyhez, miután kizárta a tévely mindenfajta behatolását, és felülemelkedett testen, világon és azon, aki a világon uralkodik. Így aztán mindenféleképp menekül az ezekből eredő kelepccétől, önmagában van és az Istenben, miközben mindaddig, amíg ebben az állapotban van, tökéletesen élvezzi a belülről fakadó lelki örömezt.

Az értelem egysége pedig akkor lesz háromszorossá, miközben egységes marad, amikor önmaga felé fordul, önmagán keresztül pedig

---

26 θεϊον

27 Vö. Ef 1,21

28 Vö. Areopagita (Ál-)Dénés, DN I,1; II,1; MPG 3,585B–588B; 636C–637C; CD I,107–109; 122–124

29 πένθος

30 λογισμός

Istenhez emelkedik. Az értelem önmaga felé fordulása az, hogy ügyel önmagára. Istenhez való felemelkedése kezdetben az ima által valósul meg, mégpedig az összeszedett ima által (ami néha igen fáradságos). Ha pedig az ember kitart az értelemnek ebben az összpontosításában és az istenséghez való felemelkedésében, és hatalmas erőfeszítéssel elfojtva saját értelmének csapongását értelmileg közeledik az Istenhez, az eljövendő korszak kimondhatatlan javaira bukkan, azok élvezetében részesül, és értelmi érzékeléssel ismeri meg. Mert édes az Úr, amint a Zsoltáros is mondja: „*Ízleljétek és lássátok, hogy édes az Úr!*”³¹

Tehát annak, aki megőrzi értelmét, ebben az őrzésben megőrzi magát és imádkozik, talán nem nagyon nehéz ráébrednie arra, hogy értelme háromszoros, miközben mégis egy marad. Azonban hosszú ideig kitartani ebben az állapotban, amelyből kimondhatatlan javak erednek, bizony nagyon-nagyon nehéz dolog. A többi erénnyel járó összes fáradság ehhez képest csekély és könnyen elviselhető. Ezért aztán sokan, akik lemondanak az ima erényének terhéről, nem jutnak el a karizmák bőségére, de akik kitartó türelemmel vannak, isteni segítséget kapnak, támogatásban részesülnek, és örömmel haladnak előre egyre feljebb. Ami nehéz, könnyűvé válik, természetünk mintegy angyali minőségűvé lesz, és képes a természetfölöttiekhez kapcsolódni, mint ahogy a Próféta mondja: „*Akik helytállnak, szárnyra kelnek, és erőre kapnak*”.³²

3. Értelemnek³³ mondják az értelemnek a gondolatokban és fogalmakban megnyilvánuló tevékenységét is. Értelem az a tevékeny képesség is, amelyet „szívnek” is nevez az Írás. Épp emiatt, mivel ez a legfőbb képességünk, értelmes a lelkünk.

Az értelemnek a gondolatokban megnyilvánuló tevékenysége azokban működik, és könnyen megtisztul, akik az imádságban, különösen pedig a monologikus imában³⁴ fáradoznak. Az ezt a tevékenységet szülő képesség nem tisztulhatna meg, ha nem tisztulnának a lélek összes többi képességei, ugyanis a lélek egyetlen valóság, amely sok képességgel rendelkezik. Bármelyik képességébe férkőzik ugyanis bele a gonoszság, az egész lélek romlottá válik, és minden képessége osztozik benne a lélek egységessége miatt.

---

31 Zsolt 33 (32),9

32 Iz 40,31

33 वो॒च

34 Vö. *Létra* 15,51 (PG 88,889D): „A halál gondolata aludjon el és ébredjen veled, és az egymondatos Jézus-ima, mert meglátod, semmi más nem segít majd álmodban úgy, mint ezek.” A monologikus (egymondatos) jelzi, hogy „összeszedett, intenzív” imáról van szó, amely egyetlen formulára épül, rövid, csak néhány szóból áll. Árkossy 117

Három fejezet az imádságról és a szív tisztaságáról

Mivel mindegyik képesség különböző tevékenységgel rendelkezik, lehetséges, hogy bármelyik tevékenységre kissé odafigyelve az egyiket megtisztítjuk, de ettől még nem tisztul meg a képesség, hiszen attól, hogy kapcsolatban van a többi képességgel, inkább lehet szennyes, mint tiszta.

Ezért aki az imádságban fáradozva megtisztítja az értelem tevékenységét, és mérsékeltlen megvilágosodott akár az ismeret világosságával, akár értelmi megvilágosítással, ha emiatt azt gondolja magáról, hogy már megtisztult, öncsalással téved, e véleményével pedig szélesre tárja a kaput önmaga ellen az előtt, aki mindig igyekszik megtéveszteni.³⁵ Ha viszont belátva szívének tisztátalanságát nem fennhájázik azzal a mérsékelt tisztasággal, hanem ennek és a lélek többi képességének segítségével tisztábban látja a tisztátalanságot, az alázatosság felé halad, egyre növeli a töredelmet, és a lélek mindegyik képességének megfelelő gyógyulást talál: gyakorlással a gyakorlati képességét, ismerettel a megismerő képességét, imával a szemlélődő képességét tisztítja, ezek által pedig a szív és az értelem tökéletes, valódi és igencsak tartós tisztaságára tesz szert. Ezt soha senki nem érheti el, csak a gyakorlással elért tökéletességgel, a szüntelen bűnbánattal, a szemléléssel és a szemlélésben az imádsággal.

Palamasz Gergely az igen tiszteletreméltó Xené szerzetesnőnek a szenvedélyekéről és az erényekről, valamint az értelem nyugalmanak gyümölcseiről

1. Akik valóban szerzetesi életre vágnak, azokhoz nemcsak az nem illik, hogy a többiekkel társalogjanak, hanem még azokkal sem, akik velük egyforma életet folytatnak. Ez ugyanis megszakítja az Istennel folytatott, hön óhajtott beszélgetést, az értelem egysége pedig – ez a lényege a benső és igazi szerzetesnek – megkettőződik, sőt néha megsokszorozódik. Ezért amikor megkérdezték az egyik atyát, hogy miért kerüli az embereket, azt válaszolta: *Nem tudok egyszerre az Istennel is lenni meg az emberekkel is.*³⁶ Egy másik pedig, aki tapasztalatból magyarázta ezeket a helyzeteket, nemcsak a beszélgetést, hanem még az emberek látványát is olyannak tartotta,³⁷ ami képes lerombolni a hészüchaszták elmebeli, tartós nyugalját.
2. Ha valaki alaposan megvizsgálja, rájön, hogyha akár emlékezik a szomszédjára, akár pedig várja a látogatását és a vele való együttléteket, ez nem hagyja teljesen nyugalomban a lélek gondolkodását. Aki pedig írásba is foglalja szavait, igen súlyos gonddal terheli értelmét. Még ha a haladók közé is tartozna, akik lelkük erejével ragaszkodnak Isten szeretetéhez, ez a szeretet működik ugyan, miközben ír, de nem közvetlenül és tisztán. Ha viszont azok közé tartozik, akik még sok betegséggel és lelki szenvedéllyel küszködnek – mint ahogy bizony én is –, és szüntelenül Istenhez kell kiáltaniuk, hogy „*gyógyíts meg, mert vétkeztem ellened!*”,³⁸ annak számára nem jó, ha még a gyógyulás előtt felhagy a könyörgéssel, és szándékosan bármilyen más dologgal foglalkozik. Ezen kívül a jelen nem levő emberekkel is beszél az írásokon keresztül, sőt számos esetben olyanokkal is, akikkel nem is akar, minthogy az írások természet-szerűleg szerzőjük halála után is fennmaradhatnak.
3. Ezért aztán a csöndes nyugalom csúcsára eljutott atyák közül sokan egyáltalán nem akartak bármit is írni, jóllehet igen jelentős és hasznos műveket hozhattak volna létre. Én mindenben híjával vagyok ugyan az

---

36 *Arszeniosz* 13. *A szent öregek mondásai (Apophthegmata Patrum)* (CPG 5560), Baán István ford. Budapest, 2001, 41.

37 Vö. *Antal* 11. „Ismét ő mondta: aki a pusztaságban telepszik le, és a csöndességet gyakorolja, három háborúságtól szabadul meg: a hallásétól, a beszédétől és a látásától. Már csak egyet kell kiállnia: a szívét.” uo. 29.

38 Zsolt 40 (41),5

ő pontosságuknak, azonban csak azért szoktam íráshoz folyamodni, mivel szorongató szükség visz rá. Most pedig még inkább ózdkodok tőle, mert akik irigy pillantásokkal szemlélték egyes írásaimat,³⁹ rosszindulatúan ürügyet kerestek bennük, azok, *akik* – a nagy Dénes szerint – *rajonganak a meg nem értett hangokért és betűkért és ismeretlen szótágokért és szavakért, melyek nem is jutnak el lelkük észes részébe. Valóban értelmetlen és ostoba dolog nem a jelentés hatókörére figyelni, hanem a szavakra. Ez pedig nem az isteni dolgokat megismerni vágyókra jellemző.*⁴⁰

4. Tudom, hogy joggal tettek nekem szemrehányást, nem azért, mert nem az Atyákkal összhangban írtam – ezt ugyanis írásaimban Krisztus kegyelméből betartottam –, hanem mert olyan dolgokról írtam, amelyekre nem voltam méltó. Mint egy másik Uzza,⁴¹ az igazság szekerén botladozó elmével próbáltam lendíteni. Mégis mivel nem a[z isteni] harag rontott rám, hanem alkalmas dorgálás, ezért akik ellenünk támadtak, nem tudtak fölénk kerekedni. De ez is alighanem méltatlanságom miatt történt, hiszen – úgy látszik – sem méltó, sem alkalmas nem voltam rá, hogy szenvedjek az igazságért, és így örömmel részesedjek a szentek szenvedéseiben.
5. Akkor hát hogyan is áll a dolog? Nemde az Aranyszájú atyát is – amikor még testben volt, de egyesült az elsőszülöttek mennyei Egyházával,⁴² és biztosan, világosan és mézédeseen írt a vallásosságról –, jóllehet hatalmas (szent) volt, mégis kiűzték az Egyházból, és száműzetésre ítélték, mint aki Órigenész tanaival összhangban írt és gondolkodott?⁴³ Péter is, az Úr tanítványai első karának vezetője azt mondja, hogy az akkori tanulatlanok és ingadozók a nagy Pál leveleiben nehezen érthető részeket saját vesztükre elferdítették.⁴⁴
6. Én pedig a támadók apró sértegetése miatt – bár a zsinat elítélte őket⁴⁵ – azt gondoltam, hogy teljesen visszavonulok az írástól, ha te, ó, szent (idős)anya, most nem vettél volna rá imáiddal, biztató leveleddel és figyelmeztetéseiddel, és meg nem győztél volna, hogy újból buzdító szavak írására vállalkozzam. Igaz, neked egyáltalán nincs szükséged buzdításra! Krisztus kegyelméből ugyanis az élemedett korrallal együtt az idős ember belátását is elnyerted, a szent parancsok törvényét számos éven át tartó gyakorlással megismerted, mert életedet az engedelmes-

---

39 Utalás Áthoszi Szent Péternek még az 1335-ben kezdődött hészüchaszta vita előtt írt *Életére*.

40 DN IV,11; MPG 3,708CD; CD I,156. Vassányi M. ford.

41 2Kir 6,6–7

42 Vö. Zsid 12,23

43 Aranyszájú Szent Jánost 403-ban az ún. „Tölgyes zsinat” origenistaként ítélte el.

44 2Pt 3,16

45 Palamasz név nélkül céloz Akindünoszra, akit 1341 júliusában elítéltek.

ség és a csöndes nyugalom között osztottad meg. Ezekkel csiszoltad lelked tábláját, hogy alkalmassá tedd az isteni vonások befogadására és megőrzésére. Ilyen az a lélek, amelyet teljesen lenyűgözött a lelki tanítás után való sóvárgás: sosem tud betelni vele.

7. Ezért mondja róla a Bölcsesség is, hogy *akik belőlem esznek, még jobban kívánnak*,⁴⁶ az Úr pedig, aki ezt az isteni vágyat csöpögteti a lélekbe, azt mondja Máriáról, aki ezt a jó részt választotta, hogy *ez nem vétetik el tőle*.⁴⁷ Ugyanígy neked is szükséged van ilyen szavakra, a nagy császár leányai miatt is, akik a te nevelésed alatt élnek,⁴⁸ főként a lelkületük miatt, amelyet családodtól átvéve⁴⁹ a romolhatatlanság adományozójával óhajtasz eljegyeztetni, akit utánzol is, mint ahogy Ő valóban felvette értünk a mi alakunkat, úgy most te is elfogadtad a kezdők és a tanításra rászorulókat szerepét. Ezért én is, jóllehet nem jeleskedem a szó művészetében, még kevésbé az ilyen gondolatokban, de azért, hogy engedelmessé tegyem a parancsnak, hogy *adj a kérőnek*,⁵⁰ felajánlom ezeket a szavakat abból, amim van, s így teljesítem azt, amire a Krisztus iránti szeretet kötelez.

A természete szerint halhatatlan léleknek van halála

8. Tudd meg tehát, szent (idős) anya, vagy inkább általad tanulják meg azok az ifjú leányok, akik az Isten szerinti életet választották, hogy a természete szerint halhatatlan léleknek van halála. Így szól ugyanis a szeretett Teológus:⁵¹ *van bűn, ami halálra visz, és van bűn, ami nem visz halálra*.⁵² Itt halálnak világosan a lélek halálát mondja. A nagy Pál is azt mondja: *a világ szerinti szomorúság halált okoz*,⁵³ nyilvánvalóan a lélek halálát, majd pedig: *kelj fel, aki alszol, és támadj fel a halottak közül, és rád ragyog Krisztus*.⁵⁴ Milyen halottak közül parancsolja, hogy támadj fel? Természetesen azok közül, akiket halálba vittek a testi vágyak, melyek a lélek ellen harcolnak.⁵⁵ Ezért az Úr is halottaknak mondta azokat, akik ebben a hiábavaló világban élnek. Nem engedte meg ugyanis annak a tanítványnak, aki azt kérte, hogy elmehessen eltemetni apját,

---

46 Sir 24,20

47 Lk 10,42

48 A már elhunyt III. Andronikosz (Palaiologosz) (+1341) két, törvényen kívül született leányáról, Eiréné és „Bayalun” szerzetesnövendékekről van szó.

49 Itt „család” alatt valószínűleg a szerzetesi közösséget érti.

50 Vö. Mt 5,42

51 János apostolt a hagyomány Teológusnak nevezi, az evangélium pedig „szeretett tanítvány”-nak. Palamasz összevonja a két jelzőt.

52 1Jn 5,16

53 2Kor 7,10

54 Ef 5,14

55 Vö. 1Pt 2,11

hanem megparancsolta, hogy kövesse Őt, és hagyja a halottakra, hadd temessék el halottaikat.⁵⁶ Halottaknak itt azokat az élőket nevezte az Úr, akik természetesen lélek szerint halottak.

Mi ez a lélek halála, amely a test halálát is okozza?

9. Hiszen amint a léleknek a testtől való eltávozása a test halálát jelenti, ugyanúgy Istennek a lélektől való eltávozása nem más, mint a lélek halála. Ez a tulajdonképpeni értelemben vett halál, a lélek halála.⁵⁷ Ezt nyilvánította ki ugyanis a paradicsomi parancs által, amikor Isten azt mondta Ádámnak: *Amely napon eszel a tiltott fáról, halállal balseg meg.*⁵⁸ Akkor lett a halál részese a lelke, mivel a parancs áthágásával eltávolodott Istentől. Test szerint még tovább is élt, egészen százharminc évig.⁵⁹
10. De a parancs áthágása miatt a lélekben bekövetkezett halál nemcsak megrontja a lelket, és átkozottá teszi az embert, hanem magát a testet is sok gyötrellemmel, szenvedéllyel terheli, romlandóvá teszi, végül pedig halálra adja. Akkor a belső embernek a parancs áthágása folytán bekövetkezett halála után a földi Ádám azt hallotta: *Átkozott a föld a munkáidban, tövist és bogáncsot terem neked, és arcod verejtékével eszed kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földbe, amelyből vétettél, mert föld vagy és a földbe térsz vissza.*⁶⁰

Ezt a halált az örök halál okozza.

11. Ha pedig ama eljövendő újjászületésnél az igazak feltámadásakor a törvényszegők és a bűnösök testei ugyan feltámadnak, de azért, hogy átadassanak a második halálnak,⁶¹ ama örök gyötrelmek, a nem alvó féregnek,⁶² a fogak csikorgatásának, a külső és tapintható sötétségnek,⁶³ a tűz sötét és kiolthatatlan gehennájának,⁶⁴ amint a próféta mondja: *Tűz emészti a törvényszegőket és a bűnösöket, és nincs, aki kioltsa,*⁶⁵ akkor ez a második halál,⁶⁶ amint János tanított bennünket a Jelenések könyvében. Hallgasd a nagy Pált is, aki azt mondja: *Ha test szerint éltek, megfogtok halni. De ha Lélekkel megöltetek a test cselekedeteit, élni fogtok.*⁶⁷ Élet-

---

56 Vö. Mt 8,22

57 Vö. Palamasz, *Homiliák* 16,7 (PS 6,186), ld. alább 73

58 Vö. Ter 2,7

59 Vö. Ter 5,5

60 Ter 3,17–19

61 Vö. Jel 20,14

62 Vö. Mk 9,44

63 Vö. Mt 8,12

64 Vö. Mt 5,22

65 Vö. Jer 4,4 LXX

66 Jel 20,14. Vö. *Az isteni és istenítő részesezésről*, 8 (PS 2,144) és Vazul, *Isten nem alkotója a rossz dolgoknak* (CPG 2853) MPG 31,345B

67 Róm 8,13

nek és halálnak azt mondja, amely az eljövendő életben lesz: életnek az örök Ország élvezését, halálnak pedig az örökké tartó büntetést.

12. Isten parancsának áthágása okozza tehát mind a lélek, mind pedig a test számára a halált, a mostani korszakban meg ama vég nélküli büntetésben is. A tulajdonképpeni halál az, hogy a lélek elválik az isteni kegyelemtől, és a bűnhöz kapcsolódik. Ettől kell menekülniük és remegniük azoknak, akik értelmeseek. Ez még a gehenna kínjánál is szörnyűbb azoknak, akik helyesen gondolkodnak. Ettől meneküljünk mi is teljes erőnkből! Mindent vessünk el, mindent hagyjunk el, mindent tagadjunk meg, ami csak eltaszít és elválaszt Istentől, és ilyen halállal sújt: kapcsolatokat, cselekedeteket, szándékokat! Aki ettől fél és vigyáz magára, nem fél a testi halál közeledtétől, mivel önmagában az igazi életet birtokolja, amely azt nyújtja neki, amit a halál nem vehet el. Amint a lélek halála a tulajdonképpeni halál, úgy a lélek élete is a tulajdonképpeni értelemben vett élet.

Mi a lélek igazi élete?

13. Az élet a léleknek az Istennel való egyesülése, ahogy a testé is a lélekkel való egyesülése. Amint a parancs áthágása következtében az Istentől különvált lelket halál sújtotta, úgy a parancsnak való engedelmesség révén az Istennel újból egyesülve életre kel. Ezért mondja az evangéliumban az Úr, hogy *a szavak, amelyeket mondok, lélek és élet.*⁶⁸ Ezt mondta neki Péter is, aki tapasztalatból tanulta meg: *Örök életet adó szavaid vannak.*⁶⁹ Örök életet adó szavak azoknak, akik engedelmeskednek, de akik nem engedelmeskednek, azok számára az életnek ez a parancsa halállá lesz.⁷⁰ Így az apostolok is, akik Krisztus jó illata voltak, egyesek számára halált jelentő halotti szagot jelentettek, mások számára viszont az életet jelentő éltető illatot.⁷¹

Az igazi élet a testet is halhatatlanná teszi

14. És ismét, ez az élet nem csak a lélek élete, hanem a testé is: hiszen a testet is halhatatlanná teszi a feltámadás által, mivel nem csak a halandóságtól oldja fel, hanem ezen felül még a soha meg nem szűnő haláltól, ama eljövendő gyötrelmetől is. Megajándékozza a Krisztusban való örök élettel, amelyben nincs szenvedés, betegség, fájdalom, és amely valóban halhatatlan. Amint ugyanis a lélek halálának, vagyis a parancs megszegésének és a bűnnek később a halál lett a következménye, és az,

---

68 Jn 6,63

69 Jn 6,68

70 Vö. Róm 7,10

71 2Kor 2,16

hogy a test felbomlik a földben, és porrá lesz, a testi halálnak pedig az, hogy a lélek az alvilágban bűnhődik, úgy a lélek feltámadását, vagyis azt, hogy az isteni parancsoknak való engedelmesség révén visszafordul Istenhez, követi a test feltámadása, amely újból egyesült a lélekkel. Ennek a feltámadásnak a következménye a valódi romolhatatlanság és az, hogy akiket Isten arra méltatott, azok örökké Istennel élnek, ők, akik ahelyett, hogy testiek lennének, lelkiekké változtak, és úgy élnek, mint Isten angyalai a mennyben.

Akik Krisztus szerint élnek, a mennyekbe vétetnek fel, mint az Úr

15. Azt mondja ugyanis (az Írás): *Elragadtatunk felhőkön az Úr elé a levegőbe, és így mindenkor az Úrral leszünk.*⁷² Amint ugyanis az emberszeretetből emberré lett Isten Fia testben meghalt, és bár lelke elvált a testtől, de nem vált el az istenségtől, ezért amikor feltámadt, a testét is felvitte a mennybe dicsőségben, ugyanígy van azokkal is, akik itt Isten szerint éltek: a testtől elválva nem válnak el Istentől, a feltámadásban pedig testük is felvétetik Istenhez, elmondhatatlan örvendezéssel lépve be oda, ahová előhírnökként lépett be értünk Jézus,⁷³ és együtt élvezik a jövőben feltáruuló dicsőséget Krisztusban.⁷⁴ Bizony nem csupán a feltámadásban, hanem az Úr mennybemenetelében és az egész istenformájú életben is részesednek. Nem így azonban azok, akik itt test szerint éltek, és semmilyen közösséget nem találtak Istennel haláluk óráján. Mindnyájan feltámadnak ugyan, de *mindegyik* – mondja – *a maga rendjében.*⁷⁵ Aki itt lélekkel megölte a test tetteit, ott Krisztussal az isteni és valóban örökkévaló életet fogja élni. Aki pedig itt a test vágyaival és szenvedélyeivel megölte a lelket, az – ó, jaj! – együtt kárhozik majd el a gonoszság szerzőjével és osztogatójával, és elviselhetetlen és véget nem érő gyötrelemben részesül: ez a második⁷⁶ és szüntelen halál.

Az örök élet az emberben a jelenlegi dolgokból ered

16. Honnan eredt a valódi halál, amely mind a test, mind pedig a lélek számára megteremti és biztosítja az időbeli és az örökkévaló halált? Vajon nem az élet vidékén? Ezért – ó, jaj! – rögtön száműzetett az ember Isten paradicsomából, mert halált hozó és az isteni paradicsommal össze nem egyeztethető életet szerzett magának. Úgyhogy a halálnak ezen a helyén kezdődött a valódi élet is, amely mind a léleknek, mind pedig

---

72 1Tessz 4,17

73 Vö. Zsid 6,20

74 1Pt 5,1

75 1Kor 15,25

76 Jel 20,14

Xené szerzetesnőnek a szenvedélyekről és az erényekről

a testnek a halhatatlan és valódi életet nyújtja. Aki nem igyekszik lelkében itt megszerezni, hiú reményekkel ne áltassa magát,⁷⁷ hogy majd ott megkapja; ne reménykedjen abban, hogy elnyeri Isten emberszeretetét abban az időben! Akkor ugyanis a visszafizetés és a bosszúállás ideje következik,⁷⁸ nem az együttérzésé és az emberszereteté. Ez Isten haragja, dühe és igazságos ítélete megnyilvánulásának ideje, amikor ki nyújtja erős és hatalmas kezét,⁷⁹ hogy megbüntesse a hitetleneket. Jaj annak, aki az élő Isten kezébe esik!⁸⁰ Jaj annak, aki ott tapasztalja meg az Úr haragját,⁸¹ nem pedig itt ismeri meg Isten iránti félelméből haragjának erejét, és igyekszik tetteivel elnyerni emberszeretetét! Hiszen erre szolgál ez az idő. Emiatt engedte meg ugyanis nekünk Isten ezt az életet, helyet adva a bűnbánatra. Hiszen ha nem így lett volna, a bukott ember rögtön ettől az élettől is meg lett volna fosztva, ugyan mi szüksége lett volna rá?

A kétségbeesés nem uralkodik teljesen az emberen

17. Ezért egyáltalán nincs helye kétségbeesésnek az emberekben, még ha a Gonosz sokféleképp sugallja is, nemcsak azoknak, akik közömbösen élnek, de néha a küzdőknek is. Minthogy a bűnbánat ideje az élet ideje, maga az a tény, hogy még él a bűnös, de Istenhez akar fordulni, biztosítja őt arról, hogy Isten elfogadja. Az itteni étellel ugyanis mindig együtt jár a szabad akarat,⁸² a szabad akarat pedig azt jelenti, hogy járhat a fent említett élet vagy a halál útján, minden ember választhatja vagy kerülheti valamelyiket, mert képes rá, hogy azt birtokolhatja, amelyiket akarja. Hol van tehát helye a kétségbeesésnek, ha mindig mindenki elnyerheti az örök életet, ha akarja?

Az Isten emberszeretetééről

18. De látod, milyen hatalmas Isten emberszeretete? Kezdetben nem alkalmaz jogos büntetést velünk szemben, akik nem bízunk benne, hanem türelmesen időt ad a visszafordulásra. Ebben a türelmi időben hatalmat adott arra, hogy ha akarjuk, gyermekeivé lehessünk. Mít beszélek gyermekké válásról? Egyesülhetünk és egy lélekké válhatunk velem!⁸³ De ebben a türelmi időben még akkor sem veszi el az adott hatalmat, ha az ellenkező irányba megyünk, és az igazi életnél jobban szeretjük a halált.

---

77 Vö. Ef 5,6

78 Vö. Iz 63,4; Jer 28,6

79 Vö. Iz 5,25

80 Vö. Zsid 10,31

81 Vö. Zsolt 89,11

82 önmeghatározás (αὐτεξούσιον)

83 Vö. 1Kor 6,17

Nemcsak hogy nem veszi el, hanem visszahív, és mint a szőlőskerttről szóló példabeszédben⁸⁴ körbejár, hogy megkeressen, és az élet munkáihoz fordítson vissza, reggeltől kezdve egészen az élet alkonyáig. De ki az, aki hív és fizeti a bért? Urunk Jézus Krisztus Atyja és minden vigasztalás Istene.⁸⁵ Ki az a szőlőskert, ahová dolgozni hív? Isten Fia, aki azt mondta: *Én vagyok a szőlőtő,*⁸⁶ hiszen senki sem jöhet Krisztushoz – mint ahogy Ő mondta az evangéliumban –, hacsak az Atya nem vonzza őt.⁸⁷ És kik a szőlővesszők? Mi, hiszen halld újból Őt, amint mondja: *Ti vagytok a szőlővesszők, Atyám a szőlőműves.*⁸⁸

19. Az Atya tehát a Fiú által, kiengesztelve minket önmagával és nem számítva be vétkeinket⁸⁹ nem úgy hív bennünket, mint akik gonosztetteket hajtunk végre, hanem mint akiknek nincs dolguk, jóllehet a dologtalanság is bűn, hiszen a feleslegesen kiejtett szóért is számot fogunk adni.⁹⁰ De amint mondtam, nem tekintve az egyesek korábban elkövetett bűneit újra meg újra hívja őket. Mi végre hívja őket? Arra, hogy dolgozzanak a szőlőskertben; ez pedig azt jelenti, hogy fáradozzanak a szőlővesszőkkel, azaz saját magukkal. Azután pedig – ó, milyen hatalmas emberszeretet! – bért is ígér és ad nekünk, akik önmagunkért fáradozunk. „Jertek – mondja –, vegyetek örök életet tőlem, amelyet bőségesen adok, és mintha én lennék az adós, úgy fizetem a bért az utazás fáradságáért és azért, hogy ezt tőlem akarjátok kapni.”
20. Ki nem tartozik váltságdíjjal annak, aki megváltotta a haláltól? Ki nem ad halát az életadóknak? Ő viszont azt ígéri, hogy előre megadja a bért, a bér pedig elmondhatatlan. *Azért jöttem* – mondja –, *hogy életük legyen és bőségben legyen.*⁹¹ Mit jelent a bőség? Azt, hogy nemcsak együtt vagyunk és élünk vele, hanem testvéreivé és társörököseivé is leszünk. Ez a bőség – úgy tűnik – a bér azoknak, akik az életadó szőlőtőhöz jönnek, és szőlővesszőinek nevezik őket, akik önmagukért fáradoznak és önmagukat művelik. Mit tesznek? Először is kigyomlálnak mindent, ami felesleges és nem hoz hasznot, és akadályozza az isteni csűrhez méltó gyümölcsök termelését. Mik ezek? A gazdagság, a fényűzés, a hiú dicsőség, minden, ami jön és aztán elmúlik, a lélek és a test minden utálatos és gonosz szenvedélye, minden szenny, ami a szórakozottság révén beszenyeezi az eszt, minden hallott és látott dolog meg mindaz,

---

84 Vö. Mt 20,1–16

85 Vö. 2Kor 1,3

86 Jn 15,1

87 Jn 6,44

88 Jn 15,1

89 Vö. 2Kor 5,19

90 Vö. Mt 12,36

91 Jn 10,10

ami képes kárt okozni a léleknek. Ha ugyanis ezeket valaki nem tudja a legnagyobb gonddal szívéből kigyomlálni és a hajtásait megnyesni, sosem hoz gyümölcsöt az örök életre. A házasságban élők is képesek a megtisztítást elvégezni, de ez nagyobb nehézséggel jár.

A szüzességről

21. Ezért mindazok, akik ifjúságuktól fogva Isten jóakarátát elnyerve az ész élesebb szemével tekintettek arra az életre, és annak javaiba szertettek bele, ennek megfelelően a házasságot is kerülik, mivel *a feltámadáskor* – amint az Úr mondta – *se nem nőszülnek, sem férjhez nem mennek, hanem olyanok lesznek, mint Isten angyalai.*⁹² Aki tehát már itt is olyan akar lenni, mint Isten angyala, ama feltámadás fiait⁹³ követve joggal helyezi magát a testi egyesülés fölé. Máskülönb a bűnre kezdetben a feleség nyújtott alkalmat.⁹⁴ Aki tehát soha semmilyen alkalmat nem akarnak nyújtani a maguk részéről az Ellenfélnek,⁹⁵ azoknak le kell mondaniuk a házasságról.
22. Ha viszont ez a test lusta, és nehezen hajlik az erényre, sőt mintegy természetes ellentétéként vesz körül minket, mit szenvedünk majd, és mekkora nehézséget támasztunk az erény elérésére, ha sok és különböző testekhez kötődünk? Hogyan nyerheti el a szabadságot, amelyre az ígélet szerint törekednünk kell, az, akit természetes kötelékek bilincselnek férjhez, gyerekekhez és vérszerinti rokonokhoz? Hogyan szentelheti magát gondtalanul az Úrnak az, aki vállalta, hogy róluk gondoskodjon? Hogyan élhet zavartalanul, amikor ilyen sok ember gondja nehezedik rá?

A szűznek kerülnie kell a testi rokonait

23. Ezért a valódi szűz, aki hasonlóná vált a szűz Vőlegényhez, aki Szűztől született, és a szüzességben megfelelő módon élő lelkek Jegyese, nem csak a testi házasságot kerüli, hanem a világi társaságot is, minthogy lemondott összes rokonáról, hogy szabadon mondhassa Péterrel Krisztusnak: *Mi mindenünket elhagytuk, és követtünk téged.*⁹⁶ Mi különös van ebben, ha valaki egy földöntúli nászhoz és Vőlegényhez kapcsolódva elhagyja övéit, amikor a földi menyasszony – amint az Írás mondja⁹⁷ – egy romlandó vőlegény kedvéért elhagyja apját és anyját, és férjéhez

---

92 Mt 22,30

93 Vö. Lk 20,36

94 Vö. Ter 3,1–6

95 Vö. 1Tim 5,14

96 Lk 18,28

97 Vö. Ter 2,24

ragaszkodik? Hogyan lehet rokonsága a földön annak, akinek a mennyben van a hazája?⁹⁸ Hogyan lehet testi apja, anyja vagy vérszerinti rokona annak, aki nem a test, hanem a lélek gyermeke? Hogy lehet annak, aki még a saját testétől is menekült és menekülni is fog, amennyire csak képes rá, miután letette a test szerinti életet, még mindig kapcsolata olyan testekkel, amik nem is az övé? Ha pedig – mint mondják – a hasonlóság barátság, és minden a hozzá hasonlót szereti,⁹⁹ akkor a szűz hasonlónak válik a barátaihoz, és ismét a világ szeretetének betegségébe zuhan. *A világgal való barátság ellenségeskedés Istennel* – mondja Pál,¹⁰⁰ a lelki nász vőfélye. Tehát nem csak az a veszély fenyegeti a szűzet, hogy elválik a mennyei Vőlegénytől, hanem az is, hogy ellenségévé válik. Ne csodálkozz rajta, ne szomorodj el, ha az Írás nem bírálja a házasságban élő asszonyokat amiatt, hogy a világ dolgaival foglalkoznak, nem pedig az Úr dolgaival,¹⁰¹ azoknak viszont, akik Istennek szüzességi fogadalmat tettek, megtiltja, hogy akárcsak érintsék a világ dolgait, és még azt sem engedi, hogy megpihenjenek, bár a házásokhoz is így szól Pál: *A hátralevő idő rövid. Akiknek van feleségük, úgy éljenek, mintha nem volna, és akik a világ dolgaival foglalkoznak, mintha nem élnének velük.*¹⁰² Azt vélem, hogy a szüzességért folytatott küzdelem még nehezebb. A tapasztalat azt mutatja, hogy a böjt is könnyebb, mint az ételben-italban való megtartóztatás. Az igazat szólva ha valaki nem választotta magának az üdvösséget, annak semmit sem jelent a hozzá intézett szavunk; ha viszont törődik az üdvösségével, tudja meg, hogy a szűzi élet sokkal hatékonyabb és kevésbé fáradságos, mint a világban élők.

24. De hagyjuk ezeket, te pedig, Krisztus szűz menyasszonya, az élet szőlőtövének hajtása, figyelj arra, amit az előbb mondtam. Az Úr ugyanis azt mondja: *Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Atyám a szőlőműves. Minden szőlővesszőt, amely bennem hoz gyümölcsöt, megtisztít, hogy több gyümölcsöt hozzon.*¹⁰³ Tekintsd tehát ezt a rólad való gondoskodást szüzességed gyümölcsének és a Vőlegény irántad való szeretetének. Örülj neki, és viszonzásul mutasd meg iránta való engedelmisségedet. Másként szólva: a rézzel kevert aranyat hamisítottnak nevezik, viszont az aranyport tartalmazó réz fényesebbnek és csillogóbbnak tűnik. Ugyanígy

---

98 Vö. Fil 3,20

99 Vö. „A hasonló keresik egymás barátságát.” Arisztotelész, *Nikomakhoszi etika* 9,3,3; Szabó Miklós ford. Budapest, Magyar Helikon 1971, 242. „Hasonló hasonlóval társult.” Platón, *Gorgiasz* 510B, Péterfy Jenő ford. *Platón összes művei*, Európa, Budapest 1984, I,614.

100 Helyesen Jak 4,4

101 Vö. 1Kor 7,34

102 1Kor 7,29–31

103 Jn 15,1–2

dicsőséget jelent azoknak, akik nem szüzek, ha vágyakoznak arra az állapotra, ami a tiéd, ó, szűz, neked viszont szégyent, ha az övékére vágyakozol. A vágy ugyanis megint a világ felé fordít téged, mivel egyrészt kapcsolatban vagy a világban élőkkal, és velük élsz, bár meghaltál a világ számára, másrészt azokra a dolgokra akarsz figyelni, amiket ők is meg akarnak szerezni maguknak és rokonaiknak: az ebben az életben található javak bőségét, gazdagságot, hírnevet, dicsőséget és ezek élvezetét. Így aztán el kell hogy térj Vőlegényed akaratától. Mindezek fölött világosan siránkozik (az Úr), amikor azt mondja az evangéliumban: *Jaj nektek, gazdagok! Jaj nektek, akik nevettek! Jaj nektek, akik jóllakottok! Jaj nektek, ha hiszlegetek nektek mind az emberek!*¹⁰⁴

25. Miért siránkozik hát fölöttük? Vajon nem azért, mert megölték lelküket? Mi köze tehát az élet menyasszonyának a halottakhoz? Mi köze lehet azokhoz, akik az ellenkező úton járnak? Széles és tágas¹⁰⁵ az, amelyen haladnak, és ha nem fékezik magukat, csatlakozva az általad követett erények valamelyikéhez, biztosan a vesztükbe rohannak. Te azonban a keskeny úton és a szűk kapun¹⁰⁶ keresztül menj be az életre! A keskeny kapun és úton keresztül csak az mehet be, aki nem hordozza sem a dicsőség terhét, sem a gyönyör kicsapongását, sem a gazdagság és a vagyon terhét.
26. De ha azt hallod, hogy széles az életnek az az útja, ne gondold, hogy mentes a szomorúságtól, mert tele van sok nyomasztó bajjal. Szélesnek és tágasnak mondja, mert sokan mennek rajta,¹⁰⁷ és mindegyiküket bezennyezi az utat beborító szemét. A te utad viszont – ó, szűz – igen keskeny, mert egyszerre ketten egymás mellett nem tudnak haladni rajta. Ezért aztán sokan azok közül, akiket először magával ragadott a világ, miután megözvegyültek, a világot felülmúló életmódon felbuzdulva megtagadták a világot, és inkább azt választották, hogy a te utadon járnak, hogy a koszorúban is részesedjenek. Pál arra szólít fel, hogy tisztelni kell őket,¹⁰⁸ mert állhatatosan kitartanak a könyörgésben és az imádságban, Istenbe vetve reményüket. Ha ugyanis ennél az életmódnál is előfordul valami szomorú dolog, de az vigasztalást nyújt, megadja a mennyek Országát, és üdvösséget ajándékozik; annál a másik életmódnál viszont akár az, ami vidám, akár az, ami szomorú, a halálba vezet. Azt mondja ugyanis: *A világ szerinti szomorúság halálba vezet, az Isten szerinti szomorúság viszont az üdvösségre vezető bűnbánathoz.*¹⁰⁹

---

104 Lk 6,24–26

105 Vö. Mt 7,13

106 Vö. Mt 7,14

107 Vö. Mt 7,13

108 Vö. 1Tim 5,3

109 2Kor 7,10

Miért mondja boldogoknak az Úr a lélekben szegényeket?

27. Ezért azokat is boldogoknak mondja az Úr, amik a világ javaival ellentétesek, amikor így szól: *Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek Országá.*¹¹⁰ Miért tette hozzá a *boldogok a szegények*hez azt, hogy *lélekben*? Hogy megmutassa, boldognak tekinti és helyesli a lélek szerénységét. Miért nem mondta, hogy *boldogok a lelki szegények* – és ezzel a gondolkodás szerénységéről nyilatkozott volna –, hanem azt, hogy *boldogok a lélekben szegények*? Azért, hogy megtanítsa arra, hogy a testben való szegénység is boldog, és a mennyek Országát nyújtja, de akkor, amikor a lélek alázatosságával van telve, ahhoz kapcsolódik és abból ered. Azzal, hogy a lélekben szegényeket nevezte boldognak, csodálatos módon mutatta meg, miből ered mint egy gyökérből a szentekben megnyilvánuló szegénység: a lelkükből. Ez a lélek, amely magához ölelte az evangélium hirdetésének kegyelmét, önmagából fakasztja a szegénység forrását, amely elárasztja egész földkerekségünk színét,¹¹¹ vagyis a külső embert, és az erények paradicsomává teszi. Az ilyen szegénységet mondja boldognak az Úr.
28. Tehát az Úr, aki a próféta szerint rövidre fogott ígét adott a földön,¹¹² az önként vállalt és sokfajta szegénység okára mutatott rá és nevezte boldognak, különösen az okát, mivel sok minden okozza, ezért röviden összefoglalva tanított mindegyikről. Hiszen lehet, hogy valakinek nincs vagyona, igénytelen és mértékletes, és mindezeket önként teszi, de azért, hogy dicsőséget szerezzen az emberek szemében. Az ilyen tehát nem lélekben szegény, a képmutatás ugyanis az önhittségből születik, ez pedig ellentétes a lélekben való szegénységgel. Aki töredelmes, szerény és alázatos lelkű, lehetetlen, hogy ne örüljön a látható igénytelenségnek és megaláztatásnak, mivel méltatlannak gondolja magát a dicsőségre, az élvezetre, a bővelkedésre meg az effélékre. Az Isten számára szegény az, aki ezekre méltatlannak tartja magát. Ez az igazán szegény, mert az (Úr) igéjét nem csak félig vonatkoztatja magára. Ezért mondja az isteni Lukács is úgy, hogy *boldogok a szegények*,¹¹³ nem téve hozzá azt, hogy *lélekben*. Ezek azok, akik hallgatták az Isten Fiát, követték és hasonlóvá váltak hozzá, aki azt mondta: *Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű, és nyugalmat találtok lelketeknek.*¹¹⁴ Ezért *övék a mennyek Országá*, mert Krisztus társörökösei.¹¹⁵

---

110 Vö. Mt 5,3

111 Vö. Ter 2,6

112 Vö. Iz 10,23

113 Lk 6,20

114 Mt 11,29

115 Vö. Róm 8,17

29. Minthogy három részből áll a lélek, és három képesség szemlélhető benne: a gondolkodó, az indulatos és a vágyakozó, mindegyik pedig egészen beteg, nyilvánvaló, hogy Krisztus, a lélek orvosa az utolsótól, vagyis a vágyakozótól kezdte a gyógyítást. Az indulatoshoz ugyanis a vágyakozó szolgáltat anyagot, az ész szórakozottságát pedig az okozza, ha mindkét képesség rosszul működik. Sem a lélek indulatos része nem tekinthető egészségesnek, amíg előbb meg nem gyógyult a vágyakozó, sem a gondolkodó rész, amíg előbb mindkettő meg nem gyógyult.

*A vagyon szeretete*¹¹⁶

30. Ha megfigyeled, láthatod, hogy a vágyakozó képesség első rossz szüleménye a vagyon szeretete.¹¹⁷ Nem kifogásolhatók ugyanis az embereknek az élet fenntartását célzó vágyai, mivel zsenge gyermekkorunktól természetünk folytán vannak bennünk. Kissé később járul hozzájuk a pénzsóvárság, amikor még gyermekek vagyunk. Ebből látszik, hogy nem a természetből, hanem az akaratból ered. Joggal nevezte a pénzsóvárságot minden rossz gyökerének az Istentől ihletett Pál.¹¹⁸ Természete szerint szüli ugyanis az összes bajt: a fősvénységet, üzérkedést, csalást, rablást, lopást és egyszerűen mindenfajta kapzsiságot, amit ugyanő második bálványimádásnak nevezett.¹¹⁹ A kapzsiság táplál majdnem minden más rosszat, ami ezekből ered.

31. Mindaz, ami csak az anyagiak szeretetéből ered, annak a léleknek a szenvedélye, amelyik nem buzgólkodik jótettekben. Könnyebben lehet ugyanis visszaszorítani az akaratlagos szenvedélyeket, mint azokat, amelyek a természetből erednek. Ha valaki nem hisz Isten gondviselésében, nehezen utasítja vissza a pénzsóvárságból fakadó szenvedélyeket, hiszen aki nem hisz, a pénzsóvárság folytán a pénzbe vetette bizodalmit. Amikor hallja, hogy az Úr azt mondja: *Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni a mennyek Országába,*¹²⁰ mivel semmire sem tartja az Országot, a mennyei és örök Királyságot, földi és mulandó gazdagságra vágyik. Aki gazdagságot óhajt,¹²¹ még ha nincs is a birtokában, hanem csak vágyik rá, már ezzel óriási bajt szerez magának (a Sátán kísértéseibe és kelepcéibe esnek, akik meg

---

116 A 30–41. fejezetek az evagrioszi hagyományra támaszkodva foglalkoznak a három alapvető szenvedéllyel (pénzsóvárság, hiú dicsőségvágy, falánkság).

117 Vö. Evagriosz Pontikosz, *A gondolatokról* 3,1–14. Baán Izsák ford. Szent Maurícusz Monostor, Bakonybél – L'Harmattan, Budapest 2006, 52–54.

118 Vö. 1Tim 6,10

119 Vö. Kol 3,5

120 Mt 19,24

121 Innentől a 33. fejezet utolsó előtti mondatáig (Zsolt 37,6) szerepel a *János és Theodórosz filozófusokhoz címzett levélbeli értekezésben* (PS 5,236–237).

akarnak gazdagodni, amint Pál mondja).¹²² Azonban a családi gazdagság is nem-létezőnek bizonyul, mert a gazdagságra úgy vágnak azok, akik még tapasztalatból nem tértek észre, mintha a vagyon nem is volna adott. Nem a szükségből fakadó vágyakozás ugyanis ez az őrült vágy,¹²³ hanem épp ellenkezőleg, a szükség fakad a vágyból. Az esztelenségből ered ez a szeretet, erről nevezi el teljes joggal közös Urunk Krisztus azt az embert is, aki lebontja csüreit, és nagyobbakat épít.¹²⁴

32. Hogyne lenne esztelen, aki lemond a hasznosabb dolgokról azok miatt, amik semmilyen haszonnal nem járnak (*mert nem a vagyonban való bővelkedéstől függ az ember élete*)?¹²⁵ Nemde bölcs kereskedő az, aki a lehetőség szerint elvesz abból is, amire szüksége van, és hozzáteszi a valóban gyümölcsöző és előnyös kereskedésből vagy földművelésből származó tőkéhez? Abból a földművelésből, amely még azelőtt, hogy elérkezne az aratás ideje, százszorosára sokasítja az elvetett magot, mintegy előre megmutatva a jövődő nyereséget és a majdani, elmondhatatlan és elképzelhetetlen hasznot. És ami a leginkább rendkívüli: hogy milyen kicsi kamrákból származnak a magok. Ezért még akkor sem marad okuk az embereknek arra, hogy gazdagodni vágyjanak, amikor jól megy a dolguk: azért félnek a szűkölködéstől, mert nem hisznek annak, aki megígéri, hogy bőségesen adja az összes itteni javakat azoknak, akik az Isten Országát keresik. Ezzel az ürüggyel, jóllehet mindenben bővelkednek, sosem szabadulnak meg a beteges és végzetes vágyódástól, hanem örökös gyűjtögetésükkel haszontalan terhet raknak magukra, sőt még életükben újabb sírral veszik körül magukat.
33. Amíg a halottakat egyszerűen a földbe temetik, addig az élő fősvény értelmét az aranyporba. Az egészséges érzékekkel rendelkezők számára bűdös ama fősvénynek ez a sírja, és annál bűzősebb, minél több port tesznek rá. Átható ugyanis azoknak a szerencsétlen elföldelteknek a rothadása, egész az égig száll fel bűzük, egészen Isten angyalaiig és Istenig. Ezért aztán utálatossá lesznek és kerülni való emberekké, Dáviddal szólva, mert *bűzöltek és megüszkösödtek sebhelyeik oktalanságuk miatt*.¹²⁶ Távol tartja viszont az embereket e bűzös és halált hozó szenvedélytől az önkéntes vagyontalanság, amelyet nem azért vállalnak, hogy az emberek tetszését nyerjék el: vagyis a lélekben szegénység, amelyet boldognak mondott az Úr.

---

122 Vö. 1Tim 6,9

123 Vö. Plutarkhosz, *Periklész élete* 20. *Párhuzamos életrajzok*. Máthé Elek ford. Magyar Helikon, Budapest 1978, I,348.

124 Vö. Lk 12,18

125 Lk 12,15

126 Vö. Zsolt 38 (37),6

34. Az a szerzetes, akiben ez a szenvedély él, nem képes engedelmeskedni. Ha pedig egyre jobban dédelgeti, félő, hogy gyógyíthatatlan testi bajok is sújtják. Giezi és Júdás az Ó- és az Újszövetségben nyilvánvaló példái ennek. Az egyiket ugyanis lepra sújtotta a gyógyíthatatlan lélek bizonyosságaképp,¹²⁷ a másik pedig a vértelken lezuhant, *derékban szétbatsadt, és egész belső része kifordult.*¹²⁸ Ha pedig a lemondás előzi meg az engedelmességet, hogyan előzhetné meg a következmény az előzményt? Ha a szerzetesi életmódnak mintegy elemi elve a lemondás, hogyan győzhetné szerencsésen ennek az életmódnak bármely más küzdelmét az, aki előbb nem mondott le a vagyonról? Ha ugyanis nem alkalmas az engedelmességre, vajon képes lenne a cellában egyedül gyakorolni a csöndes nyugalmat, és feszülten figyelni az imára? *De ahol a kincsöd, ott az értelméd is* – mondja az Úr.¹²⁹ Aki a földön halmoz fel kincset, hogyan szegezi értelmi tekintetét arra, aki a magasságban a Fölség jobbjára ült?¹³⁰ Hogyan öröklí majd az Országot, amelyet nem enged tisztán elfogni a szenvedély? Ezért boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek Országá.¹³¹ Látod, mennyi szenvedélyt nyesett le egyetlen boldogság-mondással az Úr?

A hiú dicsőségvágyról

35. De nem csak ezeket – mivel ha azt is mondtuk, hogy a gonosz vágy első szülötte az anyag szeretete –, hanem van még egy második is, amitől még inkább kell menekülni, a harmadik pedig nem marad le mögötte a gonoszságban. Melyik a második? A hiú dicsőségvágy. Az életkor előrehaladtával ugyanis először a hús szeretetéből bukkan fel ez a szenvedély a még ifjakban, mintegy a hiú dicsőségvágy gonosz bevezetéseként. A hiú dicsőségvágnak arról a fajtájáról beszélek most, amely a testek ékesítésére és a ruhák pompájára vonatkozik; ezt világi hiúságnak is nevezik az Atyák.¹³² A hiú dicsőségvágy másik fajtája ugyanis az erényben kitűnőket támadja meg, önhittséggel és képmutatással jár, ezekkel igyekszik az ellenség elrabolni és szétszórni a lelki gazdagságot.
36. Mindezek a szenvedélyek teljesen meggyógyulnak, ha a szerzetesnő érzi a fentről jövő megbecsülés iránti vágyat, miközben arra méltatlannak véli magát, és állhatatosan viseli az emberek lebecsülését, amely-

---

127 Vö. 2Kir 5,27

128 ApCsel 1,8

129 Mt 6,21. Palamasz vouç-ra (értelem) cserélte az eredeti szövegben szereplő καρδια-t (szív).

130 Ti. Krisztusra. Vö. Zsid 1,3

131 Vö. Mt 5,3

132 Vö. Maximosz, *Fejezetek a szeretetről* (CPG 7693) 3,83; MPG 90,1041CD; Orosz 89.

Xené szerzetesnőnek a szenvedélyekről és az erényekről

re viszont méltónak tartja magát. Ezen felül a maga dicsőségénél is fontosabbnak tartja Isten dicsőségét, amint meg van írva: *Ne nekünk, Uram, ne nekünk, hanem a te nevednek adj dicsőséget!*¹³³ Ha pedig tudja, hogy valami dicséretre méltót tett, Istennek tulajdonítsa a jótettet, Őt okolja, és hálásan dicsóítse érte Őt, nem pedig önmagát. Ily módon ugyanis úgy örül majd az erénynek, mint amit ajándékba kapott, és mint akinek magától semmije sincs, nem magát magasztalja majd, hanem megalázkodik, értelmi szemeit éjjel-nappal Istenre függesztve, mint ahogy a zsoltár mondja: *mint a szolgáló emeli szemét úrnője kezére,*¹³⁴ nemcsak attól tartva, hogy elszakad attól, aki adja a jót, és megőrzi abban, hanem attól is, hogy a gonoszság szakadékába zuhan – ez történik azzal, aki önhittén és hiú dicsőségvágygal szolgál. Ennek a szenvedélynek a gyógyításához járul különösen hozzá az elvonulás, a magányos életmód és a cellában való állandó tartózkodás, mert tudatában vagyunk saját szabad akaratunk gyengeségének, és alkalmatlannak véljük magunkat arra, hogy emberek közé vegyüljünk. Mi más tehát ez, mint a lélekben való szegénység, amelyet boldognak mondott az Úr?

Az ékesítésről

37. Ha pedig valaki megérti, hogy milyen szégyenletes dolgok származnak ebből a szenvedélyből, annyira menekül majd a hiú dicsőségvágytól, amennyire csak erejétől telik. Amikor ugyanis az emberektől származó dicsőségre vágyik, az érte végzett munkából dicstelenséget nyer. Azzal, hogy ad a külsejére, sokra tartja ősei nemességét, ruháinak szép színét, más effélékkel hivalkodik, nyilvánvalóvá teszi, hogy gondolkodásában még csecsemőkorú. Hiszen mindez csak por, márpedig mi megvetendőbb a pornál? Az a nő, aki nem azért öltözteti a testet, hogy befedje vagy felmelegedjen, hanem hogy a puha és pompás ruhában teljék kedve, nemcsak saját lelkének gyümölcstelenségét teszi közszemlére, hanem ráadásul a szajháknek kijáró szégyent is magára veszi. Hallgasson inkább Arra, aki azt mondja: *Akik puha ruhákat viselnek, királyi palotában laknak,*¹³⁵ *a mi hazánk pedig a mennyekben van*¹³⁶ – mondja az istentől ihletett Pál. Tehát a ruhától való elkényelmesedés miatt nehogy a mennyből e sötét világ kormányzójának¹³⁷ sátraiba vettessünk.

---

133 Zsolt 113,9

134 Vö. Zsolt 122,2

135 Mt 11,8

136 Fil 3,20

137 Vö. Ef 6,12

Még (tovább) a biú dicsőségvágyról

38. Ugyanebben a betegségben szenvednek azok is, akik az erényt az emberektől származó dicsőség kedvéért keresik. Azok, akiknek az jutott osztályrészül, hogy a mennyei lakásokban legyen a hazájuk¹³⁸ – ó, jaj! –, a porba juttatják dicsőségüket, magukra vonva ezzel Dávid átkát.¹³⁹ Imájuk ugyanis nem hatol fel az égbe, és minden igyekezetük aláhull, mert nincs az isteni szeretetből fakadó szárnyuk, amely felemeli a földön végbe vitt cselekedeteinket. Ezért fáradoznak ugyan, de anélkül, hogy jutalmul gyümölcs teremne. Miért beszélek a jutalmul nyert gyümölcstelenségről? Mert teremnek ugyan gyümölcsöt, de szégyent, állhatatlan gondolatokat, az ész rabságát és zavarát. Meg van ugyanis írva, hogy *az Úr széthányta azok csontjait, kik az emberek tetszését keresik, megszégyenültek, mert az Isten megvetette őket*.¹⁴⁰ Ez a szenvedély az összes közül a legkevésbé vehető észre, mert aki ellene küzd, nemcsak azt kell lelepleznie, amikor hozzá kapcsolódik, vagy kerülnie, hogy beleegyezzék, hanem már a támadását is beleegyezésnek kell gondolnia, és menekülnie kell tőle.¹⁴¹ Csak így előzheti meg üggyel-bajjal, nehogy gyorsan felülkerekedjék rajta a szenvedély. Ha ilyen módon éberem jár el, a támadás töredelemre indít, de ha nem, helyet készít a gőg számára. Aki elfogadja ezt, nehezen vesz erőt magán, sőt gyógyíthatatlan, mert bukása ördögi. De még előtte az emberek tetszésének keresése akkora csapást zúdít azokra, akiket ez a szenvedély kerített hatalmába, hogy még a hitben is hajótörést szenvednek,¹⁴² amint Az mondja, aki így szól: *Hogyan hibtenétek bennem, akik emberektől elfogadjátok a dicsőítést, az egyetlen Istentől eredő dicsőítést pedig nem keresitek?*¹⁴³

---

138 Vö. Fil 3,20

139 Vö. Zsolt 7,6

140 Zsolt 52 (53),6

141 Palamasz felvázolja a gondolatok mechanizmusát, amint Evagriosz Pontikosz és Remete Márk alapján Létras János fejtette ki: „Lelkünkre nézve más és más a démoni támadás, az érintkezés, a beleegyezés és a rabság, ugyancsak más a tusa és az úgynevezett szenvedély. Azt állítják ugyanis a boldogok, hogy a támadás még csak egyszerű gondolat vagy bárminek a képe, ami éppen felöltik a szívben. Az érintkezés annyi mint szenvedéllyel vagy éppen szenvedélytelenül szóba állni azzal, ami fölmerült. A beleegyezés a lélek élvezettel való hozzájárulása ahhoz, ami megjelent. A rabság már a szív erőszakkal, akaratunk ellenére történő elhurcolása vagy tartós együttléte a felöltött dologgal, ami véget vet legnemesebb állapotunknak. A tusakodást így határozzák meg: a küzdőféllel egyenlő erejű képesség önkéntes győzelme vagy veresége. A szenvedély pedig, azt mondják, lényegében az, ami hosszú időn át kórosan a lélekben lappang.” (Létra 15,73; MPG 88,896C–897A; Árkossy Miklós ford. 121.)

142 Vö. 1Tím 1,19

143 Jn 5,44

39. De mi közöd az emberektől származó dicsőséghöz, ó, ember?¹⁴⁴ Vagyis inkább a dicsőség üres nevéhez, amely nem csupán nélkülözi a dicsőséget, hanem meg is fosztja tőle azt, aki e nevet viseli? És nemcsak ezt teszi, hanem ezeken felül az irigység szülője, azé az irigységé, amely képes gyilkolni, és az első gyilkosság, majd pedig az istengyilkosság oka volt? Vajon van-e olyan tulajdonsága, amely hasznos a természet számára, őrzi, védi vagy felemeli, ha bármiképp elbukik, és meggyógyítja? Mindenesetre ezek egyike sem mondható el róla, hanem azt hiszem, hogy csak ürügyül szolgál a visszaélésekhez. Ha viszont valaki alaposan meg akarja vizsgálni, rájön, hogy ez a dicsőség a csalás révén a legszégyenletesebb dolgok sokaságát teremti, majd pedig ha néha megcáfolják, szemérmetlenül leveti álarcát, és aztán szeretőit is megszégyeníti. Márpedig a hellén tanok mesterei is úgy vélik, hogy nélküle az életben egyetlen jótett sem érhető el. Jaj, mekkora tévedés, és még nem is szégyellik kimondani!
40. Bennünket azonban nem így tanítottak, bennünket, akiket joggal neveznek el Arról, aki emberszeretetből önmaga által kente fel a mi (emberi természetünket), Ő tartja számon cselekedeteinket. Akik Rá tekintenek, általa és érte végzik legjobb tetteiket, mindent Isten dicsőségére cselekszenek,¹⁴⁵ egyáltalán nem törődnek azzal, hogy az emberek tetszésére legyenek, sőt nem is tetszenek nekik, amint Pál, a törvényhozó legfőbb beavatottja és a mi törvényadónk mondja: *Ha még mindig emberek tetszését keresném, nem lennék Krisztus szolgája.*¹⁴⁶

A falánkságról

41. De lássuk csak, vajon a gonosz vágyakozás harmadik szülöttjét is megelőli-e a boldognak mondott szegénység. A vágyakozástól beteg lélek harmadik gyermeke a falánkság, ebből ered minden testi tisztátalanság. De hogyan mondjuk harmadiknak és utolsónak, amikor születésüinktől természetünkhöz tartozik? Nem csak a falánkság, hanem a gyermeknemzésre irányuló természetes mozgások is jelentkeznek a gyermekekben, amikor még csecsemők. Miért tesszük tehát utolsó helyre a testi vágyakozás betegségét? Mivel azok természetünk szerint vannak bennünk, a természetes dolgok pedig feddhetetlenek, mert a jó Isten alkotta őket, hogy általuk jó tetteket hajtsunk végre. Tehát nem a beteg lélek jelei, hanem azáltal válnak beteggé, ha rosszul használják őket. Amikor tehát *a testet azért dédelgetjük, hogy kívánságokra*

---

144 A 39–40. fejezetet össze lehet hasonlítani a *János és Theodórosz filozófusokhoz címzett levélbeli értekezéssel* (PS 5,243–244)

145 Vö. 1Kor 10,31

146 Gal 1,10

(*gerjedjen*),¹⁴⁷ akkor gonosz a szenvedély, testi szenvedélyek kezdete és a lélek betegsége a gyönyör kedvelése. Márpedig először az értelmet támadják meg az ilyen szenvedélyek, és mivel először az eszből kiindulva támadnak a gonosz szenvedélyek, ezért mondja az Úr, hogy a szívből támadnak a gonosz gondolatok, és ezek szennyezik be az embert.¹⁴⁸ Az evangéliumot megelőzően a Törvény azt mondja: *Ügyelj magadra, nehogy törvénysértő rejtett szó legyen szívedben.*¹⁴⁹ Ha ugyanis először az értelem kész a rosszra, de ez alulról ered azáltal, hogy az érzékek révén felveszi az érzéki testek fantáziaképét, így aztán hozzájuk kapcsolódik, különösen és elsőként a szemek révén, amelyek távolról is képesek vonzani a fertőzést, ekképpen vonzódik a helytelen használathoz. Ennek nyilvánvalóan első tanújává lett Éva, hiszen először látta, hogy *tekintetre jó és szép a bölcsesség megszerzésére,*¹⁵⁰ és akkor szívében beleegyezve megérintette és megízlelte a tiltott fa (gyümölcsét).

42. Helyesen mondtuk tehát, hogy ha engedünk a testek szépségére irányuló vágnak, az szégyenletes szenvedélyek előfeltétele és bevezetője. Ezért parancsolják az Atyák is, hogy nem szabad megnézni mások testét, sem a magunkéban gyönyörködni.¹⁵¹ Mielőtt tehát kialakulna az ész szenvedélyek iránti vonzódása, még ha természet szerint észre is vehető a gyermekekben a szenvedélyek, de nem bűnre vezetően működnek együtt, hanem a természet fenntartására. Ezért aztán semmiképp sem gonoszak, hanem mivel a testi szenvedélyek is a szenvedély iránt vonzódo értelemről erednek, ezért onnan kell kezdeni a gyógyítást. Amint ugyanis ha valaki tüzet akar oltani, és felülről gátolja, semmit sem ér, de ha alulról szünteti meg (az égés anyagát), rögtön kialszik a tűz, ugyanígy van a buja szenvedélyekkel is. Ha nem szárítja ki valaki imádsággal és alázatossággal belülről a gondolatok forrását, hanem csak böjttel és a test sanyargatásával fog fegyvert ellenük, hasztalan fárad. Ha viszont alázatossággal és imádsággal megszenteled a gyökeret – amint mondtuk –, a külső dolgokban is elnyered a megszentelődést. Úgy tűnik nekem, hogy ezt tanítja az Apostol igéje, amikor azt mondja, hogy *övezzük fel derekunkat igazsággal*¹⁵², mint ahogy az egyik Atya oly szépen bölcselkedve mondta, hogy a szemlélődő képességnek kell körülvennie a vágyakozó képességet, és korlátozni a derék és a gyomor alatti szenvedélyeket.¹⁵³ Mégis a testet is sanyargatással és a táplálék mérséklésével kell fékezni,

---

147 Róm 13,14

148 Vö. Mt 15,19

149 Vö. MTörv 15,9

150 Vö. Ter 3,6

151 Vö. Sir 9,8

152 Vö. Ef 6,14

153 Maximosz, *Kérdések és kétségek* (CPG 7689) 48; CCSG 10,40–42.

nehogy a vágyakozó képesség engedetlen legyen, és az észnél erősebbnek bizonyuljon. Tehát a test összes szenvedélyét semmi más nem gyógyítja, mint a test sanyargatása és az alázatos szívből fakadó imádság: ez az a lélekben való szegénység, amelyet boldognak mondott az Úr.¹⁵⁴

43. Ha tehát valaki a megszentelődésben akar gazdagodni, ami nélkül senki sem láthatja meg az Urat,¹⁵⁵ maradjon a cellájában, közben pedig sanyargassa magát, és alázatosan imádkozzon. A jó szerzetes cellája ugyanis a józanság kikötője. Minden külső dolog, legfőképp ami a piacon és az ünnepeken tapasztalható, buja zavarral van tele, amely szennyes hallomásokkal és látványokkal felkorbácsolja és elárasztja a szerzetes szerencsétlen lelkét, ha átadja magát nekik. De lobogó tűznek is mondhatnád a gonoszság világát, mely gyúlékony anyaggá teszi látogatóit, és mindenfajta erényüket elhamvasztja. Az el nem égő tűz a sivatagban volt.¹⁵⁶ Te pedig a sivatag helyett a cellában maradj, rejtőzz egy kicsit, addig-addig, amíg el nem távozik tőled a szenvedély vihara. Amikor már elmúlt, a kinti tartózkodás nem okoz kárt. Akkor valóban szegény leszel lélekben, elnyered a szenvedélyekkel szembeni uralmat, és nyíltan nevez majd boldognak Az, Aki azt mondta: *Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek Országá.*¹⁵⁷
44. Hogyne mondanák joggal boldognak azokat, akik valóban nem a vagyonban bíznak, hanem Benne; akik nem másnak óhajtanak tetszeni, csak Neki; akik ráadásul alázatosságban élnek az ő színe előtt? Legyünk tehát mi is szegények, megalázva lelkünket, sanyargatva testünket, és vagyontalanul élve, hogy miénk legyen az Isten Országá, és részesüljünk a boldog reményekben, hogy a mennyek Országát örököljük. Az Úr néhány összefoglaló megállapítást hagyott ránk, amelyek röviden fejezik ki üdvösségünk evangéliumát, és az egyik a boldogság, amelyről az imént beszéltünk. Nemcsak rengeteg erényt foglalt egybe egy igével, hanem sok bajt is kizárt a boldogságból, és megáldotta azokat, akik a bűnbánat által saját lelkük szenvedésre képességét jól körülmélték. Sok más erényt is belefoglalt, amelyek nem a körülmételéshez hasonlíthatók, hanem a hideghez és a fagyhoz, a hóhoz és a dérhez, a viharos szélhez, egyszerűen mindahhoz a megpróbáltatáshoz, aminek télen és nyáron, fagyban és hőségben ki vannak téve a növények. Ezek nélkül soha semmi sem érlelhet gyümölcsöt, ami a földön nő.¹⁵⁸

---

154 Vö. Mt 5,3

155 Vö. Zsid 12,14

156 Vö. Kiv 3,2kk

157 Mt 5,3

158 Az apoftegma egy hasonlattal világítja meg a kísértéseket: „A fa, amit nem tépáz a szél, nem növekszik, és nem eresztí mélyre a gyökerét. Ugyanígy a szerzetes, akit

A váratlan kísértésekről

45. Mikről is van szó? A kísértések sokféle felbukkanásáról, amelyeket hálásan kell elviselnie annak, akinek gyümölcsöt kell hoznia a lelkek földművese számára. Úgy van ez ugyanis, mint azzal, aki a szerencsétlen földi növények iránti könnyörületből fallal veszi körül azokat, tetővel borítja, és nem engedi, hogy a kemény megpróbáltatásokat viseljék, akár metszi, akár kacsolja, bármennyire gondosan megtesz mindent, ettől még nem teremnek gyümölcsöt. Engedni kell, hogy mindent viseljenek el, így aztán a tél nehéz idejének elmúltával, tavasz beköszöntével kirügyeznek, virágba borulnak, leveleket bontanak, és a dús, szép rügyekből kibújnak a még éretlen fürtök. Lassanként, a nap egyre erősebb sugarainak hatására a fürtök fejlődnek, érnek, és végül fogyasztásra és szüretelésre alkalmassá válnak. Így van ez azzal az emberrel, aki nem viseli állhatatosan a kísértések súlyát, még ha az összes többi erényben nem is szenved hiányt: sosem hoz az isteni préshez és az örök csúrhöz méltó gyümölcsöt. Mindaz, aki buzgó, az önként vállalt és az akarata ellenére kapott fáradozások türelmes viselésével válik tökéletessé, akár kívülről jönnek, akár belülről támadnak azok. Hiszen ami a növényeknél a természetből kifolyólag történik, akár a művelés, akár az évszakok változása során, az nálunk, Krisztus értelmes szőlővesszőinél, akik a lelkeknek ezt a földművesét követjük, és szabad akaratunk szerint élünk, választásunkból kifolyólag történik. Ha nem viseljük türelemmel azt, ami akaratunk ellenére nehezedik ránk, az önként vállalt fáradozásokat sem kíséri Isten áldása. Az Isten iránti szeretet ugyanis leginkább a kísértések szorongatása révén bizonyítható.
46. Ezért tehát a léleknek először az önként vállalt fáradozásokban kell eredményt elérnie, majd pedig amikor ezek révén már megszoktuk, hogy megvessük a gyönyört és a dicsőséget, könnyen viseljük majd az akaratunk ellenére ránk mért fáradozásokat is. Aki a lélekben való szegénység segítségével veti meg azokat, és úgy véli, hogy a bűnbánat még hatékonyabb gyógyszereit alkalmazhatja, mindig minden szorongatásra úgy tekint, mint ami rá vár. Minden megpróbáltatást a sajátjaként fogad és úgy, mint ami rá van szabva. Örül, ha részesül benne, mert eszközt talál a lélek megtisztítására, és az Istenhez intézett fáradságos és igen hatékony könyörgés tárgyává teszi. Úgy véli, hogy ez egyszerre nyújt erőt a léleknek és meg is védi, és nemcsak hogy neheztelés nélkül megbocsájt, hanem köszönetet is mond azoknak, akik a megpróbál-

---

nem ér kísértés, és nem viseli el a kísértéseket, nem tesz szert a bátor helytállásra.” (Anoním sorozat, ed. F. Nau, *Histoires solitaires* égyptiens, in *Revue de l’Orient chrétien*, 12 (1907), 396. Palamasz a 44–45. fejezetben ezt a hasonlatot fejt ki.

tatást okozzák, és mint legnagyobb jótévőiért imádkozik értük. Ezért nem csak bocsánatot nyer elkövetett vétkeiért az ígélet szerint, hanem a mennyek Országát és Isten áldását is, amint boldognak nevezte az Úr, amiért mindvégig türelmesen kitart a lélekben való alázatban.

47. Mi pedig, miután röviden pár szót szoltunk a lelki körülmetélésről, mutassuk be néhány eredményét is. Azután tehát, hogy a lélekben való szegénység révén olyan kincset szereztünk, amelyet nem lehet elrabolni, azt mondja nekik az egyetlen Boldog – aki saját boldogságának részeiseivé teszi a szomorkodókat –, hogy *boldogok, akik szomorkodnak, mert megvigasztaltatnak.*¹⁵⁹

A szomorkodásról

48. Miért kapcsolta Krisztus a szomorkodást a szegénységhez? Mert mindig együtt jár vele. De a világ szerinti szegénység feletti szomorkodás halált okoz – mondja az Apostol –, az Isten szerint való szegénység miatti szomorkodás viszont szüntelen bűnbánatot a lélek üdvössége végett.¹⁶⁰ Az egyikhez, mivel nem szándékos szegénység, nem szándékos szomorkodás társul, a másikkhoz, mivel önkéntes szegénység, szükség szerint önkéntes szomorkodás. Mivel pedig a boldognak mondott szomorkodás az Isten szerinti szegénységhez kötődik, szükségképpen miatta keletkezik, és teljesen tőle függ mint októl, ezért magától értődik, hogy lelki és önkéntes jellegű. De nézzük csak, hogyan is szüli a boldognak mondott szegénység a boldog szomorkodást!
49. Tehát a lelki szegénységnek négy fajtája van, ahogyan kissé feljebb már szó volt róla: a gondolkodásban, a testben, az evilági gazdagságban és a kívülről jövő megpróbáltatásokban. De egyikünk se gondolja, hogy azért, mert azt hallja, hogy külön-külön soroltuk fel, a gyakorlatban is így van, mert természetesen együtt fordulnak elő. Ezért egy boldogság-mondásban lettek összefoglalva, amely csodálatos módon mutatja, melyik a többi gyökere és oka, azaz a mi lelkünk. Ez ugyanis, amint mondtuk,¹⁶¹ miután magához ölelte az evangélium hirdetésének kegyelmét, a szegénység forrását fakasztja önmagából, amely megöntözi földünk egész színét, vagyis a külső embert, és az erények paradicsomává teszi. Mivel tehát négy fajta lelki szegénység van, mindegyikből a neki megfelelő szomorúság származik az ezzel járó vigasztalással együtt.
50. Az önkéntes testi szegénységből és megaláztatásból, ami éhség, szomjúság, virrasztás, egyszóval a test nyomorúsága és sanyargatása, ezen kívül pedig az érzékek működésének megfontolt csökkentése – tehát

---

159 Mt 5,4

160 Vö. 2Kor 7,10

161 27. fej.

mindezekből nemcsak szomorúság fakad, hanem könnyek is. Amint ugyanis a lanyhaságból, az élvezetből és a szórakozásból szokott származni a szív érzéketlensége, megkeményedése és megkövesedése, úgy a megtartóztató és összeszedett életből a szív töredelme és bánkódása, amely minden keserűséget elűz, és édes örömet nyújt, mert – úgymond – töredelmes szív nélkül nem lehet elűzni a gonoszságot.¹⁶² A szívet az álomtól, a tápláléktól és a testi lanyhaságtól való hármias tartózkodás teszi töredelmessé. Miután a lélek ez által a töredelem által megszabadult ettől a gonoszságtól és keserűségtől, cserébe kétségkívül megkapja a lelki örömet. És ez az a vigasztalás, amely miatt boldognak mondja a sírókat az Úr. János is, aki szavakból lelki *Létrát* állított fel nekünk, azt mondja: *A szomjúság, a virrasztás szorongást okoz a szívben; az pedig aztán könnyeket fakaszt, és aki tapasztalatot szerzett, az már mosolyog,*¹⁶³ természetesen a lelki ember mosolyog, aki vigasztalásban részesült, amint az Úr ígérte. Így születik tehát az Istennek tetsző, testben való szegénységből az a bánkódás, amely boldogságot nyújtva megvigasztalja azokat, akik elnyerték. De hogyan tehet boldoggá a félénk gondolkodás és a lélek istenes megalázkodása?

51. Az önvád mindig együtt jár a lélek megalázkodásával. Ez kezdetben igencsak felszítja a büntetéstől való félelmet azáltal, hogy szemünk elé tárja: bár ellentétes indokokból, mégis egy szörnyűséges kínzóhelyre jutunk, és a félelmet azzal tetézi, hogy tudjuk: ez a kínzás elmondhatatlan, és sokkal szörnyűbb, mint amit róla állítanak. Véget nem érő, s ez még jobban növeli a kínokat. Égető láng¹⁶⁴ és hideg, sötétség és tűz, vonszolás és mozdulatlanság, bilincsek, szörnyetegek, örökéletű vadállatok harapásai egyszerre jutnak érvényre ebben a kárhozatban, és még így sem látszik az a szörnyűség, amely – az Írás szerint – ember értelmébe fel nem hatolt.¹⁶⁵
52. Melyik az a hiábavaló, vigasztalhatatlan és véget nem érő szomorúság? Azoknál, akik Isten ellen vétkeznek, az elkövetett bűnök felismerése kelti fel a szomorkodást. Ott viszont, a kárhozottaknál, mivel megvannak fosztva az édes reménytől, és kétségbeesnek üdvösségük miatt, a lelkiismeret önkéntelen vádaskodása mindegyikben megsokszorozza a szomorúságban a szorongató fájdalmat. A soha szünni nem akaró szomorúság pedig újból és örökké egy másik szomorúságra ad alkal-

---

162 Márk remete, *Azokról, akik azt gondolják, hogy tettek által igazulnak meg* (CPG 6091) 197; MPG 65,961A; SC 445,192

163 *Létra* (CPG 7852) 6,14–15; MPG 88,796B; Árkossy 72

164 Az 51-52. fejezetet össze lehet hasonlítani a *János és Theodórosz filozófusokhoz címzett levélbeli értekezéssel* (PS 5,236–237)

165 Vö. 1Kor 2,9

mat: újabb szörnyű sötétség, enyhíthetetlen hőség és a kétségbeesés óriási szakadéka miatt. Itt (a földön) azonban nagyon hasznos ez a szomorkodás, Isten ugyanis kegyesen meghallgatja. Ő, Aki leereszkedett hozzánk, hogy meglátogassa azokat, akik így szomorkodnak, azoknak megígérte a vigasztalást, ami nem más, mint Őmaga, mivel Vigasztaló és annak is nevezik.¹⁶⁶ Látod az alázatos szívben fakadó szomorkodást és az ebből eredő vigasztalást?

53. Azonban maga az önvád is olyan értelmi súly, amely a lélek gondolkodó képességére nehezedik, és hosszú időn át nyomasztja, gyömszőli, tapossa, összetöri, és kipréseli az üdvösséget adó bort, amely megvidámítja az ember szívét,¹⁶⁷ vagyis belső emberünket. Ilyen bor a töredelem, ugyanis a szomorkodással préseli a szenvedélyeket, és boldog örömmel tölti el a lelket, miután megszabadult azok szörnyen nyomasztó terhétől. Ezért *boldogok, akik szomorkodnak, mert megvigasztaltatnak*.¹⁶⁸ De ha figyelmesen hallgatod, megérted, hogy a vagyontalanságból – vagyis a gazdagsággal és a körülöttünk levő dolgokkal kapcsolatos szegénységből, amely a lélek szegénységével függ össze, mint fentebb mondtuk (hiszen mindez tökéletes és Istennek tetsző, ha egymást kiegészítik) – tehát az ilyen szegénységből származik bennünk a szomorkodás és az ebből fakadó vigasztalás. Az ember, miután búcsút intett mindennek, lemondott a gazdagságról és a vagyonról a parancs szerint,¹⁶⁹ ezeket elvetve vagy szétosztva, lelkét a róluk való gondoskodás fölé emeli, és lehetővé teszi, hogy önmaga irányításának szentelje magát, mivel megszabadult az őt gyakorlatilag kívülről ide-odarángató dolgoktól.

*Hogyan születik a szomorkodás az értelem nyugalmaiból?*⁷⁰

54. Amikor pedig az értelem minden érzéki dolog fölé emelkedik, kibukkan az azokat körülvevő sötétség özönéből, és felismeri a belső embert, először is a bukásból eredő utálatos álarcot látja meg, és igyekszik a szomorkodással megtisztítani. Majd miután eltávolította ezt a csúnya leplet, és a lelket már nem szórják szét aljas módon a különféle kapcsolatok, zavartalanul visszahúzódik a belső szobájába, és a rejtekben

---

166 Vö. Jn 14,16

167 Vö. Zsolt 103,15

168 Mt 5,4

169 Vö. Lk 14,33

170 Az 54–59. és 62. fejezetben Palamasz a misztikus út magasabb fokozatait írja le. Az első műve, Áthoszi Szent Péter *Élete* óta más műveiben is kifejti, de vélhetőleg alázatból és szerénységből úgy, mint ami „meghaladja képességét”, mintha ezek a leírások nem saját személyes tapasztalatán alapulnának.

imádkozik az Atyához,¹⁷¹ aki elsőként az összes adomány befogadására alkalmas ajándékot, a gondolatok békéjét¹⁷² adja meg neki. Ezzel tökéletessé teszi az alázatosságot, amely az összes erényt szüli és magába foglalja. Az alázatosság nem szavakból meg olyan viselkedésből áll, amelyet könnyen teljesíthet, aki csak akar, hanem amelyről a jó és isteni Lélek tanúskodik, és ugyanez a Lélek teremti meg, aki az ember bensejében újul meg.¹⁷³

55. Ebben (a békében és alázatban) mint az értelmi paradicsom körülkerített, biztos kertjében nőnek az igazi erény különféle fái. Közepén emelkedik a szeretet szent palotája, előcsarnokában pedig az eljövendő korszak bevezetője, a kimondhatatlan és szüntelen öröm virágzik. A vagyontalanság ugyanis a gondtalanság anyja, a gondtalanság pedig a figyelemé és az imádságé, ezek viszont a (lelki) szomorúságé és könnyeké. A könnyek eltörlik a rossz hajlamokat, ezek megszüntével pedig az erény útján könnyű haladni, mert eltűntek róla az akadályok, és feddhetetlen lelkiismeret járul hozzá. Ezekből fakad az öröm és a lélek boldog mosolya.
56. Akkor a fájdalmas sírás édessé válik, és az Isten igéi az ínynéked édessé, a szájnak méznél is édesebbé lesznek,¹⁷⁴ az imádságban a könnyörgés hálaadássá alakul, az isteni tanúságokról való elmélkedés a szív örvendezésévé, telve bizakodó reménnyel, amely olyan, mint egy előhang formájában jelentkező ígéret. Ezek révén társalog velük, megízleltetve és részben megtanítva őket a jóság túlaradó gazdagságára¹⁷⁵ – amint (az Írás) mondja: *Ízleljétek és lássátok, mily jó az Úr*¹⁷⁶, – az igazak örvendezésére, az egyenes lelkűek örömére, az alázatosak ujjongására, az érette szomorkodók vigasztalására.
57. Hát eddig terjed a vigasztalás? Csak ezek a szent menyegző ajándékai? Semmiképp sem mutatja meg magát nyíltabban azoknak a lelkeknek a Vőlegénye, akik a boldog szomorkodás révén megmosakodtak, megtisztultak és az erények által felékesítették magukat, mint egy menyasszony? Épp ellenkezőleg. Hiszen most mi – bár vannak, akik rosszindulatból készek rágalmazásunkra, és mintha azt mondanák nekünk: *Ne beszélj az Úr nevében!*¹⁷⁷ különben mint gonosztevőt feljelentünk,¹⁷⁸ hamis vádakot koholva és rágalmakat terjesztve rólad –, tehát most

---

171 Vö. Mt 6,6

172 Vö. Jer 36,11

173 Vö. Zsolt 50,12

174 Vö. Zsolt 118 (119),103

175 Vö. Ef 2,7

176 Zsolt 33 (34),9

177 Jer 11,21

178 Vö. Lk 6,22

ügyet sem vetve rájuk és a mostani helyzetre, folytassuk fejtegetésünket, mert azt hisszük és mondjuk, amit szent Atyáink.¹⁷⁹ Ehhez tartjuk magunkat, és erről győzzük meg a többieket, hiszen azt mondja (az Apostol): *Hittem, ezért szóltam, mi is hiszünk, és ezért beszélünk.*¹⁸⁰

*Az isteni megvilágosításról és szemléléséről*¹⁸¹

58. Amikor az értelem megtisztult az összes benne levő szennyes indulattól, és – amint értekezésünk már az előbb kifejtette – visszatért önmagához, a lélek összes képességét pedig teljesen önmaga felé irányította, akkor az erények művelésével ékesíti a lelket, az egyre tökéletesebb felé halad, és gyakorlati fölmenetekre is elszánja magát.¹⁸² És minél inkább mossa magát Isten segítségével, nemcsak a gonoszság minden nyomát törli ki, hanem minden olyan birtokolható és elgondolható dolgot elvesz belőle, amelyre szert tett, legyen az bármennyire is hasznos.
59. Amikor aztán túljutott az értelmi valóságokon és a rájuk vonatkozó gondolatokon, amelyek nem kapcsolódnak a képzelőerőhöz, mindent félretett mint aki egyszerre szereti Istent és akit Isten is szeret, amint írva van: *süketen és némán*¹⁸³ áll Isten színe elé. Akkor mint formálandó anyag magasabb rendű formára alakul, teljes biztonságban, mert semmilyen kívülről jövő szenvedély nem kopogtat nála, a belső kegyelem jobbra alakítja, és – milyen csodálatos dolog! – elmondhatatlan fényvel ragyogja be bensejét, és tökéletessé teszi a benső embert. *Amikor fölvirrad a nappal és a hajnalszél felkel szívünkben*, amint az apostolok vezetője mondja,¹⁸⁴ a Próféta ama szava szerint az igazi ember kimegy az igazi munkájára,¹⁸⁵ és ebben a fényben halad felfelé az úton, amely az örök halmok felé vezet.¹⁸⁶ És a világfölötti dolgok szemlélőjévé válik ebben a fényben – ó, milyen csoda! –, akár kötődik az anyaghoz, amelyhez kezdetben kötve volt, akár már nem, attól függően, milyen fokra jutott. Ugyanis nem az értelem képzelt szárnyain emelkedik, vagy mint a vak, tapogat anélkül, hogy pontos és biztos benyomást szerezzen akár a jelen nem levő érzékelhető valóságokról, akár az azokat felülmúló értelmi valóságokról, hanem valóban felemelkedik a Lélek elmondhatatlan erejének köszön-

---

179 Utalás az akkori polgárháborús és teológiai vitákkal terhes helyzetre. A nevükön nem említett ellenfelek alatt Grégoriosz Akindünoszt érti.

180 2Kor 4,13

181 Az 58-59. fejezet témája előfordul a *János és Theodórosz filozófusokhoz címzett levélbeli értekezés* 17–18-ban (PS 5,238–239)

182 Vö. Zsolt 83,6

183 Vö. Evagriosz Pontikosz, *Az imáról* 11; PG 79,1169C

184 2Pt 1,19

185 Vö. Zsolt 103,23

186 Vö. Zsolt 75,5

hetően, lelki és kimondhatatlan felfogással hallja a kimondhatatlan szavakat,¹⁸⁷ és látja a láthatatlan dolgokat. Innentől kezdve csordultig telik a csodával, és még akkor is, ha nincs odafenn, versenyre kel a fáradhatatlan énekesekkel, minthogy valóban Istennek földön járó másik angyalává vált, és önmagától ajánl fel Neki mindenféle teremtményt, mivel ő is közösségben van az összes teremtménnyel, és most részesedik Abban, aki mindent felülmúl, hogy tökéletesen beteljesítse a képiséget.¹⁸⁸

60. Ezért mondja az isteni Nílus, hogy *az értelem állapota a menny színéhez hasonló értelmi magasság, amelyhez az imádság idején a Szentháromság fénye is csatlakozik.*¹⁸⁹ És ismét: *Ha valaki látni szeretné az értelem állapotát, fossza meg magát az összes fogalomtól, és akkor majd látni fogja, amint a zafírhoz vagy a menny színéhez hasonlít. Ezt azonban lebetetlen szenvedélymentesség nélkül tenni: kell, hogy Isten együttműködjön és sugallja a vele egytermészetű fényt.*¹⁹⁰ Szent Diadochosz pedig azt mondja: *A keresetségekben kapott szent kegyelemnek két hatása van. Az egyik végtelenül felülmúlja a másikat, hiszen megújít bennünket a vízben, és felragyogtatja a képiséget, amikor vétkünk összes ráncát kismítja.*¹⁹¹ *A másik azt várja, hogy együttműködjünk vele. Amikor tehát az értelem mélyen érzékelve kezdi majd ízlelni a legszentebb Lélek jóságát, akkor tudnunk kell, hogy a kegyelem kezdi mintegy rárajzolni a képiségre a hasonlatosságot. Így ez az érzékelés megmutatja, hogy a hasonlatosságra alakulunk, a tökéletes hasonlatosságot pedig a megvilágosodásból ismerjük meg.*¹⁹² És ismét: *A lelki szeretetet senki sem nyerheti el, hacsak nem világosítja meg teljes bizonyossággal a Szentlélek. Ha ugyanis az értelem nem kapja tökéletesen meg az isteni fény által a hasonlatosságot, bármennyire is birtokában lehet az összes többi erénynek, azonban a szeretetnek még híjával van.*¹⁹³
61. Hasonlóképp szól Szent Izsák is, amikor azt mondja: *Az imádság idején a kegyelemmel elárasztott értelem látja önmaga tisztaságát, amely hasonló az égbolt színéhez, amelyet Isten helyének nevezett Izrael véneinek tanácsa, amikor megjelent nekik a hegyen.*¹⁹⁴ És megint: *Az imádság az értelem tisztasága, amelyet bámulattal szakít meg a Szentháromság fénye,*¹⁹⁵ valamint: *Az értelem tisztasága az, amelyen az imádság idején átragyog a Szentháromság fénye.*¹⁹⁶

---

187 Vö. 2Kor 12,4

188 Vö. Ter 1,27

189 Ankürái Al-Nílus (Evagriosz Pontikosz), *Megfontolások*, 4; J. Muyldermans, *Evagriana*, Paris 1931, 38.

190 Uo. 2; 38

191 Vö. Ef 5,27

192 *Fejezetek* (CPG 6106) 89; SC 5bis,148

193 Uo. 148–150; 130

194 Szír Izsák, *Aszketikus beszédek* (CPG 7868) 19; Pirard 400,240–243 (= 32, Szpetszierisz 140)

195 Uo.

196 Uo.

62. Azonban az arra a fényre méltatott értelem a vele összekapcsolt testnek¹⁹⁷ is sokat átad az isteni szépség jeleiből, minthogy közvetít az isteni kegyelem és a test sűrűsége között, és belé önti a képességet, amellyel elérhető mindaz, ami lehetetlen. Ebből ered az erény isteni formájú és legyőzhetetlen állapota és az, hogy egyáltalán nem vagy csak igen nehezen mozdul a rosszra. Ebből ered, hogy az Ige, aki megvilágítja a létezők értelmét, és feltárja saját tisztaságából a természet titkait, melyek által azoknak az értelme, akik hittel hallgatják, analógia révén eljuthat a természetfölötti titkok felfogására, amelyet maga az Ige Atyja tart kézben anyagtalan tapintásokkal. Ebből ered a többi, változatos csodatétel, a tisztánlátás, az előrelátás, az, hogy a távollevő dolgokról úgy beszél, mintha a szeme előtt lenne. És ami a legnagyobb, nem mintha ez lenne a célja azoknak a boldogoknak, hanem mint ha valaki a napsugarat nézné, és a porszemeket érzékelné a levegőben, még ha nem is ez lenne a célja, tisztán együtt vannak az isteni sugarakkal, melyeknek természetéhez tartozik, hogy mindent feltárnak, nem csak azt, ami van vagy már volt, hanem azt is, ami majd ezután történik. Valóban ezek ismeretét ráadásként kapják a tisztaság arányában. Hasznukra válik, ha az értelem visszatér önmagához és oda hajlik, de még inkább az, ha a lélek összes képessége – még ha megdöbbenő is ezt mondani – az értelemhez tér vissza, valamint ennek és Istennek megfelelően tevékenykedik. Ezáltal képesek rá, hogy a kegyelem segítségével visszatérjenek az ősképhez, az eredeti és kimondhatatlan szépséghez. Ilyen magasra viszi fel a boldog szomorkodás az alázatos szívűeket és a lélekben szegényeket.¹⁹⁸
63. Minthogy azonban ezek a bennünk levő lustaság miatt meghaladják képességeinket, térjünk vissza újból ezek alapjához, és beszéljünk még egy kissé a szomorkodásról. Ez követi ugyanis a nem önkéntes és a világi szegénység összes válfaját. Hogyne szomorkodna, akinek nincs pénze, aki akaratán kívül éhezik, aki kimerült és megvetésben részesül? Ez a szomorúság azonban vigasztalan, és minél tovább tart a szegénység, annál távolabb kerül az igazi ismerettől a szenvedő. Ő ugyanis nem rendeli alá az észnek az érzéki gyönyöröket és kínokat, hanem minél inkább helytelenül él velük éleselméjűséggel, és hiába szaporítja őket, nemhogy haszna származna, de óriási romlást okoz. Önmaga adja ennek világos jelét és cáfolatát azzal, hogy nem hisz szilárdan Isten evangéliumának, az azt megelőző prófétáknak meg azoknak, akiket az evangélium tanított, és azzal a küldetéssel bízott meg, hogy hirdes-

---

197 A 62. fejezet témája előfordul a *János és Theodórosz filozófusokhoz címzett levélbeli értekezés* 19–21-ben (PS 5,239–240).

198 Vö. Mt 5,3–4

sék az örömhírt a szegényeknek, azt, hogy szegénység által nyerhető el a kifogyhatatlan gazdagság, gyalázat által a kimondhatatlan dicsőség, önmegtagadás által a fájdalom nélküli gyönyör, a bekövetkező megpróbáltatásokban való kitartás által a megszabadulás attól az örökös szorongástól és aggodástól, amely azok számára van fenntartva, akik itt a kényelmes életmódot szerették, és nem azt választották, hogy a szűk kapun és a keskeny ösvényen át menjenek be az életre.¹⁹⁹

64. Jól mondta hát az Istentől ihletett Pál, hogy *a világ szerint való szomorúság halált terem*,²⁰⁰ a mondásból pedig kiderült, hogy a bűn halálhoz vezet. Ha pedig a lélek igazi élete olyan isteni fény, amely az Isten szerinti szomorkodásból ered, amint fentebb az Atyák mondták, akkor a lélek halála gonosz sötétség, amelyet a világ szerinti szomorkodás okoz a léleknek. Az a sötétség, amelyről azt mondja a nagy Vazul, hogy a bűn, amelynek léte nem más, mint a jó hiánya, értelmi sötétség, amely az igaztalan tettekben jut kifejezésre.²⁰¹
65. De az isteni Márk is azt mondja: *Akit gonosz gondolatok vesznek körül, hogyan láthatná az alattuk rejtőzködő, konkrét bűnt, ami gonosz gondolatokból, szavakból és cselekedetekből sötétségként és homályként borul a lélekre? Márpedig aki nem látta teljes terjedelmében ezt a bűnt, könyörög-e valaha is azért, hogy megtisztuljon tőle? Aki nem tisztult meg, hogyan találhatná meg a természetes tisztaság helyét? Ha pedig nem találja meg, hogyan láthatná Krisztus belső lakását?*²⁰² *Kopogtatni kell tehát kitartóan az imában, és keresni ezt a házat, nemcsak megszerezni, hanem meg is őrizni. Vannak ugyanis olyanok, akik miután megkapták, elveszítették. A puszta ismeretével vagy alkalmi megtapasztalásával talán azok is rendelkeznek, akik későn szereztek róla tudomást, meg az ifjak is, de türelmesen és kitartóan csak azok a öregek munkálkodnak, akik jámborok és igen tapasztaltak.*²⁰³ Ezekkel az Atyákkal azonos véleményen van a tudása miatt mennyei Makáriosz és a szentek egész kara.
66. Amint azonban ez a sötétség az összes elkövetett vétkekből nyeri létét, úgy ha megvizsgálod a világ szerinti szomorúságot, azt találod, hogy az összes szenvedélyből születik és erősödik meg. Tehát képe, mintegy zsengeje, bevezetője és záloga a szűnni nem akaró, eljövendő szomorkodásnak azok számára, akik nem az Úr által boldognak mondott szomorkodást²⁰⁴ választották maguknak. Ez utóbbinak haszna nemcsak

---

199 Vö. Mt 7,14

200 2Kor 7,10

201 Vazul, *Homíliák a teremtéstörténet hat napjáról* (CPG 2835) 2,5; MPG 29,37; SC 26bis,158

202 Vö. Zsid 3,6

203 Márk remete, *Azokról, akik azt gondolják, hogy tettek által igazulnak meg* (CPG 6091) 197; MPG 65,964BD; SC 445,197

204 Vö. Mt 5,4

a vigasztalás, amely az örök örvendezés zálogát termi, hanem meg is szilárdítja az erényt, miáltal a lélek nem mozdul a rossz felé. Ha ugyanis valaki szegény, alázatos és Isten szerint egyszerűsége törekszik, még ha halad is a jobb felé, de nem szerezte meg a szomorkodást, hajlamos könnyen megváltozni, és visszafordulni azokhoz a dolgokhoz, amelyeknek már hátat fordított, újból azok után vágyakozva, amiket kezdetben elhagyott, és így törvényszegővé válik.²⁰⁵ Ha viszont kitart és figyel arra, hogy készséges legyen a boldogságos szegénységre, felszítja magában a szomorkodást, tapodtat sem mozdul afelé, aminek hátat fordított, és jól cselekszik anélkül, hogy újra visszafutna a gonoszsághoz, amelytől korábban elmenekült.

67. *Az Isten szerinti szomorkodás* – amint az Apostol mondja – *visszavonhatatlan bűnbánatot kelt a lélekben az üdvösségre.*²⁰⁶ Ezért mondta az egyik Atya is, hogy a töredelem munkálkodik és örködik.²⁰⁷ De nem csak ez a haszna a töredelemnek, hogy az ember szinte képtelenné lesz a rossz felé mozdulni, és a korábban elkövetett bűnök felé visszafordulni, hanem az is, hogy úgy intézi, mintha azok meg sem történtek volna. Amint ugyanis elkezd miattuk szomorkodni az ember, Isten akaratlanul elkövetett vétkeknek számítja azokat, az akaratlanokért pedig az embert nem terheli felelősség. Amint ugyanis az, aki a nyomor miatt szomorkodik, bizonyítja, hogy nem önként vállalta helyzetét, és így a gazdagságra vágyókkal vagy a gazdagokkal együtt esik az ördög csapdájába, hacsak nem változik meg, és nem igyekszik elkerülni ezeket a csapdákat, velük együtt kerül az örök büntetésre, úgy aki bűnt követ el Isten ellen, ha tovább szomorkodik bűnei felett, ezeket joggal nem számítja be neki (Isten) úgy, mint amiket szándékosan követett el. Akadálytalanul mehet az örök életre vezető úton azokkal együtt, akik nem ugyanúgy vétkeznek.
68. A kezdeti töredelemnek tehát, amely fájdalmas, mivel Isten félelmével jár együtt, ez a haszna. Ahogy fejlődik, csodálatos módon kapcsolódik Isten szeretetéhez, és az édes és szent vigasztalást termi, amelyet a Vigasztaló jósága attól kezdve nyújt, hogy a szomorkodó megízleli. Erről szinte nem is hallanak azok, akik nem tapasztalták meg, mert elmondhatatlan. Ha ugyanis a méz édességét senki sem tudja megismertetni azokkal, akik nem ízlelték, hogyan magyarázhatná el az Istentől származó szent öröm és kegyelem gyönyörűségét azoknak, akik nem tapasztalták meg?

---

205 Vö. Gal 2,18

206 2Kor 7,10

207 „A töredelem kettős természetű: munkálkodik és örködik.” *Poimén* 39, *A szent öregek*, 613

69. Bizonyára semmiképp sem, de a töredelem kezdete olyan szokott lenni, mint az Istennel való nász keresése, amely szinte elérhetetlen. Ezért akik azért szomorkodnak, mert vágyódnak a Vőlegény után, aki vonakodik a násztól, igyekeznek rábeszélni, panaszosan és sóhajtozva hívogatják, mint aki nincs jelen, és talán nem is lesz. A szomorkodás vége viszont a tiszta és tökéletes nász. Ezért a nagy Pál is nagy titoknak nevezte a házastársak egy testté való egyesülését, amikor így szólt: *Én pedig ezt Krisztusra és az Egyházra nézve mondom.*²⁰⁸ Amint ugyanis azok egy testté lesznek, úgy azok, akik Istenéi, egy lélekké lesznek Istennel, amint másutt ugyanő világosan megmondta, hogy *aki az Úrral egyesül, egy lélekké lesz Vele.*²⁰⁹
70. Hol vannak azok, akik azt mondják, hogy teremtett az Isten szentjeiben lakó kegyelem? Tudják meg, hogy magát a Lelket káromolják, akiben a kegyelem ajándéka révén részesültek a szentek.²¹⁰ Mi azonban mondjunk egy másik, az előbbinél még világosabb példát! A szomorkodás kezdete hasonlít a tékozló fiú visszafordulásához. A szomorkodót szégyen tölti el, és meggyőzi, hogy ezeket a szavakat mondja: *Atyám, vétkeztem az ég és teellened, és többé nem vagyok méltó, hogy fiadnak nevezzenek.*²¹¹ De a vége is hasonlít ahhoz, hogy a magasságbeli Atya eléje siet és átöleli, a fiút viszont, aki a hasonlíthatatlan könyörület gazdagságával találkozik, és ennek következtében rendkívüli örömben és bizalomban részesül, megcsókolja, a fiú pedig viszonozza a csókot, belép a házba az Atyával, asztalhoz ül vele, és együtt élvezik a mennyei örömet.
71. Menjünk hát mi is, boruljunk le a boldogságos szegénység előtt, és sírjunk Urunk Istenünk előtt,²¹² hogy eltöröljük korábbi bűneinket, ne mozduljunk a gonoszság felé, és elnyerjük a Vigasztalót, Őbenne pedig vigasztalást nyerve dicsőséget zengjünk Neki a kezdet nélküli Atyával és az egyszülött Fiúval együtt most és mindenkor és örökkön örökké. Ámen.

---

208 Ef 5,32

209 1Kor 6,17

210 Egyértelmű, hogy Grégoriosz Akindünoszra és elvbarátaira, Palamasz ellenfeleire utal.

211 Lk 15,21

212 Zsolt 94,6

A krisztusi törvényhozás avagy az új szövetség tízparancsolata

1. *Az Úr, a te Istened egy Úr,*²¹³ akit az Atyában és Fiúban és Szentlélekben ismerünk. Születetlen Atyában; Fiúban, aki kezdet nélkül, időtlenül és szenvedélytől mentesen született mint Ige – aki önmagától felkenve a belőlünk felvett (természetet) a Krisztus²¹⁴ nevet viseli –; és Szentlélekben, aki az Atyától nem születve, hanem származva ered. Ő az egyetlen Isten, és igaz Isten Ő, aki egy Úr a személyi valóságok Háromságában, természetre, akaratra és dicsőségre, hatalomra, tevékenységre²¹⁵ és az istenség összes ismertetőjegyére nézve osztatlan. Egyedül Őt *szeresd*, és egyedül Őt imádd *teljes elmédből, teljes szívedből és teljes erődből.*²¹⁶ *Szavai és parancsai legyenek szívedben, hogy megcselekedd azokat, azok felett elmélkedj és azokról beszélj, amikor ülsz és jársz, fekszel vagy felkelsz.*²¹⁷ *Emlékezzél állandóan az Úrra, a te Istenedre,*²¹⁸ és *csak Őt féld,*²¹⁹ ne feledkezzél el róla és parancsairól, így majd erőt ad neked, hogy megcselekedd akaratát. Ne keress magadtól másikat, hanem *Őt féld, szeresd és az ő útjain járj.*²²⁰ Ő a te dicsekvésed, és Ő a te Istened.²²¹ Ne hallgass arra, ami a világfeletti angyaloktól származó, szenvedélymentes és láthatatlan dolog, meg az ide lebukott (angyal)²²² hatalmas gonoszságára, aki bölcs a megtévesztésben, éles elméjű és mindenféle (cselben) mesterkedik, és ezek egyikét se véld olyannak, amit Istennel egyenlő tisztelet illet meg. Ne figyelj az ég nagyságát, mozgásának sokféleségét, a nap ragyogását, a hold fényességét, a többi csillag sziporkázását, a levegő áramlását, a tenger és a szárazföld termékenységét, és ezek egyikét se imádd istenként. Hiszen mind az egyetlen Isten szolgálói és teremtményei, szavára jöttek létre a semmiből. *Ő szólt és lettek, parancsolt és létre jöttek.*²²³ Tehát egyedül Őt, a mindenség Uralkodóját és Teremtőjét dicsőítsd Istenként, hozzá ragaszkodj szeretetből, előtte tarts bűnbánatot éjjel-nappal

---

213 MTörv 6,4

214 Χριστός

215 ἐνεργεία

216 MTörv 6,5

217 MTörv 6,7

218 MTörv 8,18

219 MTörv 6,13

220 MTörv 10,12

221 MTörv 10,21

222 A Sátán.

223 Zsolt 32 (33),9

szándékos és akaratlanul elkövetett vétkeidért. *Mert Ő könyörületes és irgalmas, bosszantúrő és nagyirgalmú,*²²⁴ és örökké jószágos. Megígérte és meg is adja a mennyei és véget nem érő Országot, a fájdalommentes életet, halhatatlan életet és a nem alkonyodó nap élvezetét azoknak, akik félik és imádják Őt, szeretik és megtartják rendelkezéseit. De *féltékeny Isten*²²⁵ is: igazságos bíró és félelmetes bosszúálló: akik nem tisztelik és nem hisznek benne, akik megvetik rendelkezéseit, azokat örök büntetéssel, ki nem alvó tűzzel, szűnni nem akaró fájdalommal, kérlelhetetlen szorongatással, éjsötét öltözettel, sötét és szűk vidékkel, szörnyű fogcsikorgatással,²²⁶ szüntelenül mérget lövellő férgekkel²²⁷ sújtja, amit az elsőként elpártolt Gonosznak és vele együtt mindazoknak készített, akiket tévútra vitt, akik követték őt,²²⁸ és akik cselekedeteikkel, szavaikkal és gondolataikkal megvetették Alkotójukat.

2. *Ne készíts semmilyen hasonmást, olyat, amelyek akár fent az égen, akár lent a földön és a vizekben vannak,*²²⁹ hogy imádd azokat vagy istenekként dicsőítsd. Hiszen mind az egyetlen Isten teremtményei, amelyeket a Szentlélekben Fia és Igéje által teremtett, aki Isten Igéjeként a végső korszakokban szűzi méhből testet véve fel *a földön láthatóvá lett, és az emberekkel együtt élt;*²³⁰ az emberek üdvösségéért szenvedett, meghalt, feltámadt, majd testestől felment a mennybe, és *a magasságban a Fölség jobbjára ült;*²³¹ és testével együtt ismét eljön majd dicsőségben *ítélni élőket és holtakat.*²³² Ennek az értünk emberré lettnék készítsd el tehát képét az iránta való szeretetből, ennek segítségével emlékezzél Őrá és imádd Őt. Értelmedet általa emeld fel az Üdvözítő ama imálandó testéhez, amely az Atya jobbján ül a mennyben. Ugyanígy készítsd el a szentek lenyomatait is, és ne úgy hódolj előttük, mintha istenek lennének, hiszen ez tilos, hanem a velük való kapcsolat, a hozzájuk fűződő viszony és a túlradó tisztelet miatt, mivel a képek által emelkedik fel az értelem hozzájuk, amint Mózes is elkészítette a kerubok képeit a szentélyen belül.²³³ A szentek szentje a mennyfelettiek lenyomata volt, a szentély pedig az egész világ szent világi képét hordozta. Ezért nevezte szent(ély)

---

224 Zsolt 102 (103),8

225 Kiv 20,5

226 Vö. Mt 8,12

227 Vö. Mk 9,48

228 Vö. Mt 25,41

229 Kiv 20,4

230 Bár 3,38

231 Zsid 1,3

232 1Tim 4,1

233 Kiv 25,17

nek²³⁴ Mózes, nem a teremtményeket dicsőítve, hanem általuk a világot alkotó Istent. Tehát te se istenítsd az Úr Krisztus és a szentek képeit, hanem általuk Azt imádd, aki hajdan saját képére alkotott bennünket, később pedig a bennünk levő képét kimondhatatlan emberszeretetből magára venni kegyeskedett, és ennek megfelelően körülírhatóvá lett. Ne csak az isteni kép előtt hódolj, hanem keresztjének ábrázolása előtt is, mert hatalmas és győzelmet hozó jele annak, hogy Krisztus diadalt aratott az ördög és az összes ellenséges sereg fölött, ezért is rettegnék és menekülnek tőle, amikor meglátják ezt az ábrázolást. Ezt az ábrázolást már azelőtt, hogy őskép lett volna, nagyon dicsőítették a próféták, és hatalmas csodákat vitt végbe. De a rá megfeszített Úr Jézus Krisztus második megjelenésekor, amikor is eljön, hogy ítéljen élőket és holtakat, előtte jön majd eme nagy és félelmetes jele, hatalommal és dicsőséggel teljesen.²³⁵ Most is dicsőítsd tehát, hogy bátran tekinthess majd rá, és vele együtt dicsőülj meg. A szentek képeit úgy tiszteld, mint azokét, akiket az Úrral együtt feszítettek keresztre, és amikor keresztet vetsz, emlékezetedbe véssed, hogy a Krisztus szenvedéseiben való közösség munkálkodik bennük. Ugyanígy szent koporsóikat, és ha még maradt valami csontjaikból,²³⁶ ugyanis Isten kegyelme nem távozott el tőlük, mint ahogy Krisztus imádatból sem távozott el az istenség az életadó halálban. Ha így teszel, úgy dicsőíted azokat, akik Istent dicsőítették, mint akik tetteik által tökéletesnek bizonyultak Isten szeretetében, és téged is megdicsőít majd Isten, és Dáviddal zenged a zoltárt mondva: *Mily drágák számomra a te barátaid, Isten!*²³⁷

3. *Ne vedd hiába az Úr, a te Istened nevét,*²³⁸ amikor hamisan esküdsz valami földi dolog miatt, vagy emberi félelemből, szégyenkezésből vagy saját hasznodból, mert Isten megtagadása a hamis eskü. Ezért *egyáltalán ne esküdj,*²³⁹ hanem mindenképp kerülj az esküt, mivel az eskü által származik az istentagadás, ez eltávolít Istentől, és a törvényszegők közé számítja a hamisan esküvőt. Mondj igazat, bármit is beszélsz, az eskünél biztosabbnak tartsd ezt. Ha pedig mégis megesisz, hogy eskünek vetted alá magad – ami kárhoztatandó –, ha ezt olyankor teszed, amikor az isteni törvény előírja, tedd meg mint törvényes dolgot, magadat pedig szólítsd fel számadásra, miért is tetted, és alamizsnával, könyör-

---

234 ἄγια

235 Vö. Mt 24,30

236 Vagyis ereklyéiket.

237 Zsolt 138 (139),17

238 Kiv 20,7

239 Mt 5,34

géssel, töredelemmel és testi sanyargatással engeszteld Krisztust, aki azt mondta, hogy ne esküdj. Ha viszont valami törvénytelen dologban esküdtél, az eskü miatt nehogy teljesítsd azt, ami törvénytelen, nehogy a prófétagyilkos Heródeessel²⁴⁰ együvé számláltassál. Amikor nem veszed ugyanis figyelembe azt a törvénytelen esküt, azt alkalmazd magadra szabályként, hogy egyáltalán ne esküdj, és úgy engeszteld Istent, hogy még szorgosabban siránkozva alkalmazod a már említett gyógyszereket.

4. A hét egy napján – amelyet *az Úr napjának* is hívnak,²⁴¹ mert az Úrnak van fenntartva, aki ezen a napon támadt fel, és előre megmutatta és bizonyította az általános feltámadást – tartózkodj minden mezei munkától. *Ezt a napot szenteld meg* tehát,²⁴² és ne végezz semmilyen világi munkát, kivéve azt, ami szükséges, biztosítsd a pihenést beosztottjaidnak és hozzátartozóidnak, hogy együtt dicsőítsétek Azt, aki halálával megszerzett magának bennünket, feltámadt, és magával együtt feltámasztotta természetünket. Emlékezz az eljövendő korszakra, buzgólkodj az Úr minden parancsában és rendeletében, vizsgálj meg magadat, nehogy megszegd vagy elhanyagold, és mindenben javulj meg. Azon a napon tartózkodj az Isten templomában, tarts ki az ottani szent összejövetelekben,²⁴³ őszinte hittel és feddhetetlen lelkiismerettel részesülj Krisztus szent testében és vérében, igyekezz tökéletesebb életet kezdeni, újulj meg, és készülj az eljövendő örök javak befogadására. Ezért aztán a földi dolgokkal ne foglalkozz, mint a hétköznapiakon, az Úr napján tartózkodj mindegyiktől a legszükségesebbek kivételével, és amelyek nélkül lehetetlen élni. Így Isten lesz a menedéked, nem hágod át parancsait, nem szítod fel a szenvedélyek tüzét, és nem veszed magadra a bűn terhét. Úgy szenteld meg a szombat napját, hogy a gonosz cselekedetektől tartózkodva ülj meg a szombatot. A vasárnap-hoz csatold a törvényben előírt nagy ünnepeket, ugyanígy cselekedj, és ugyanazon dolgoktól tartózkodj!
5. *Tiszteld atyádat és anyádat*,²⁴⁴ mert általuk hívott életre az Isten, és Isten után ők léted okai. Tehát te is Isten után tiszteld és szeresd őket, ha az Isten iránti szeretettel is együttműködik az irántuk tanúsított szeretet. De ha nem működik együtt, azonnal menekülj anélkül, hogy gyűlölnéd

---

240 Mt 14,7–12

241 *küriaké* (Jel 1,10), ami egyúttal a vasárnap neve is görögül.

242 Kiv 20,8

243 Vagyis liturgiákban (συνάξεισι)

244 Kiv 20,12

őket. Ha pedig akadályoznak is téged, elsősorban az igaz és üdvözítő hitben, mert nem igazhitűek,²⁴⁵ ne csak kerüld őket, hanem gyűlöld ne csupán őket, hanem az összes rokont, mindenkit, aki barát vagy más kapcsolatban van veled, még saját tested tagjait, vágyait, sőt egész testedet és a belőle eredő, szenvedélyekre vezető kapcsolatot is. *Ha ugyanis valaki nem gyűlöli apját, anyját, feleségét, gyermekeit és testvéreit, sőt még saját lelkét is, nem veszi fel keresztjét és nem követ engem, nem méltó hozzám* – mondta Krisztus.²⁴⁶ A testi apákkal, barátokkal és testvérekkel így áll a dolog, akik pedig ugyanazon hitet vallják, és nem akadályoznak az üdvösségben, azokat tiszteld és szeresd. És ha a testi apákkal így áll a dolog, mennyivel inkább tiszteld és szeresd azokat, akik a lélek szerint lettek atyáid: akik a létből a jó létbe²⁴⁷ vezettek át, átadták neked az ismeret megvilágosítását, megtanítottak az igazság megnyilvánulására, újjászülettek az újjászületés fürdője által, elültették benned a feltámadás, a halhatatlanság, a szünni nem akaró Ország és örökség reményét, méltatlanból az örök javakra tették méltóvá,²⁴⁸ földi helyett mennyivé, időleges helyett örökkévalóvá, már nem ember, hanem az Istenember Jézus Krisztus²⁴⁹ fiává és tanítványává, azé a Krisztusé, aki megadta neked az örökbefogadás Lelkét,²⁵⁰ és aki azt mondta, hogy *senkit se hívjatok atyának vagy mesternek a földön, mert egy a ti atyátok és mesteretek, a Krisztus*.²⁵¹ Teljes tisztelettel és szeretettel kell adóznod a lelki atyák iránt, mint akiket Krisztus ruházott fel tekintéllyel, és a legszentebb Lélek, akiben a fogadott fiúságot kaptad, meg a mennyei Atya, *akitől kapja nevét minden atyaság a mennyben és a földön*.²⁵² Egész életeden át törekedj arra, hogy legyen lelki atyád, valld meg neki minden bűnödöt és gondolatodat, és fogadd el tőle a gyógyítást és a bocsánatot. Nekik adatott meg ugyanis, hogy feloldozzák és megkössék a lelkeket, és *mindaz, amit megkötnek a földön, meg lesz kötve a mennyben is, és mindaz, amit feloldoznak a földön, föl lesz oldva a mennyben is*.²⁵³ Ezt a kegyelmet és erőt kapták ugyanis Krisztustól. Ezért engedelmeskedj és ne mondj ellent nekik, nehogy vesztét okozd lelkednek. Ha ugyanis aki ellentmond testi szüleinek, bár ezt nem tiltja az isteni törvény, a törvény értelmében halállal lakol,²⁵⁴

---

245 έτεροδόξοι

246 Mt 10,37

247 τὸ εὖ εἶναι

248 Vö. Jer 15,19

249 Jn 6,45

250 Róm 8,15

251 Mt 23,9–10

252 Ef 3,15

253 Vö. Mt 18,18

254 Kiv 21,17

hogyne űzné el magától Isten Lelkét, és pusztítaná el saját lelkét az, aki ellentmond a lelki atyáknak? Ezért kérd ki a Lélekben kapott atyáid tanácsát, és mindvégig engedelmeskedj nekik, hogy lelked üdvözljön, és örököld az örök és romolhatatlan javakat.

6. *Ne paráználkoddj,*²⁵⁵ nehogy Krisztus tagja helyett parázna nő tagjává légy,²⁵⁶ kimetszenek az isteni testből, eless az isteni örökségtől, és a gehennára vettessél. Ha ugyanis egy pap lányát, ha paráznaságon kapják, a törvény értelmében²⁵⁷ megégetik mint aki szégyent hozott apjára, mennyivel inkább lesz örök büntetésre ítélve az, aki Krisztus testét ily módon szennyezi be? De ha sikerül, folytass szűzi életmódot,²⁵⁸ hogy egészen Istené lehess, és tökéletes szeretettel ragaszkodj hozzá, miközben egész életeden át órá figyelsz, szüntelenül mindig az Úr dolgaival foglalkozol,²⁵⁹ előre megszerezve a jövő életet, és úgy élve a földön, mint Isten angyala. (Az angyalok tulajdonsága) ugyanis a szüzesség,²⁶⁰ és hozzájuk hasonlít az, aki – amennyire csak lehet – testével ragaszkodik a szüzességhez, sőt még előttük az Atyához, aki az összes korszakot megelőzően szüzességben nemzett, és a szűz (Fiúhoz), aki szűz Atyától kezdetben születve jött ki, az utolsó korszakban pedig szűz anyától testben született, és a Lélekhez, aki egyedül az Atyától nem születve, hanem származva kimondhatatlanul eredt. Hozzá, az Istenhez válik hasonlóvá és romolhatatlan násszal egyesül az, aki valódi szüzességet vállalva magára mind lélekben, mind pedig testben szűz, és minden érzékét, szavát és gondolatát a szüzesség szépségével ékesíti. Ha viszont nem a szűzi életmódot választod, és fogadalommal nem kötelezed el magad Istennek, törvényesen egy feleséget vehetsz az Úrban, csak vele szabad élned, és saját testedet szentségben kell uralnod,²⁶¹ az idegenektől pedig minden erőddel távol kell tartanod magad. Tökéletesen akkor tudod tőlük távol tartani magad, ha óvakodsz a velük való alkalmatlan találkozástól, nem leled örömöd a parázna gondolatokban és beszédekben, a lehetőséghez képest pedig még a testi és lelki pillantásoktól is borzalommal fordulsz el, és megszokod, hogy kíváncsian ne bámuld az arcok szépségét. *Aki ugyanis úgy tekint asszonyra, hogy megkívánja, már házasságtörést követ el vele szívében,*²⁶² és ezért tisztátalan a szívét vizsgáló

---

255 πορνεύσεις, vö. Kiv 20,13 μοιχεύσεις szó szerint: Ne törj házasságot!

256 1Kor 6,15

257 Vö. Lev 21,9

258 Mt 19,12

259 1Kor 7,35

260 Vö. Mt 22,30

261 1Tessz 4,4

262 Mt 5,28

Krisztus előtt,²⁶³ ettől kezdve pedig oda jut a szerencsétlen, hogy testben hajtja végre szennyestettét. De miért is beszéljek a paráznaságról, házasságtörésről meg az összes mocokról, amely a természetben előfordul? Hiszen az vonzza mértéktelenül az összes természetellenes feslettségbe az embert, hogy kíváncsian bámulja a testek szépségét. Te tehát, amikor kikapálsz magadból a keserű gyökereket, nem hozol halált hozó gyümölcsöket, hanem a tisztaság és benne a megszentelés gyümölcsét termed; enélkül senki sem látja meg az Urat.²⁶⁴

7. *Ne ölj,*²⁶⁵ nehogy kiess annak a fogadott fiúságából, aki a holtakat is életre kelti, és tetteiddel annak fiává légy, aki kezdettől fogva gyilkosa az embernek.²⁶⁶ Mert a gyilkosság az ütésből ered, az ütés a sértésből, a sértés a haragból, a bennünk keletkező harag pedig abból, hogy mások kárt okoznak nekünk, megütnek vagy megsértenek. Ezért *aki elveszi a köpenyed, annak add oda az ingedet is* – mondta Krisztus –,²⁶⁷ aki megüt, ne üss vissza arra, és aki megsért, ne sértsd meg viszonzásul. Így ugyanis mind magadat, mind a téged bántót megszabadítod attól, hogy gyilkosságba essetek. Te tehát azt is bocsásd meg, amiket Isten ellen vétének, mert – úgymond – bocsássatok meg, és ti is bocsánatot nyertek.²⁶⁸ Aki gonosz dolgot mond és tesz, örök büntetéssel lakol,²⁶⁹ mert *aki azt mondja testvéreinek: „Bolond!”, méltó a gehenna tüzéére*²⁷⁰ – mondta az Úr. Ha tehát gyökerestül ki tudod irtani a rosszat azzal, hogy a szelidséggel megszerzed lelkednek a boldogságot, dicsőítsd Krisztust, az erények tanítóját és segítőjét, nélküle ugyanis – mint ahogy tanultuk – semmi jót sem cselekedhetünk.²⁷¹ Ha viszont nem tudsz megmaradni úgy, hogy ne legyen harag szívedben, vádold magad haragoskodásod miatt, és tarts bünbánatot Isten előtt és az előtt a személy előtt is, aki tőled rosszat hallott, vagy akit tettel bántottál meg. Aki ugyanis kezdetben megbánja a bűnt, nem jut el odáig, hogy végbe is vigye; aki viszont a kis dolgok iránt érzéketlen, általuk a nagyobb bajba is belekerül.

---

263 Vö. 1Sám 16,7

264 Zsid 12,14

265 Kiv 20,14

266 Vö. Jn 8,44

267 Lk 6,29

268 Vö. Mt 6,14

269 Vö. 1Tessz 1,9

270 Mt 5,22

271 Jn 15,5

8. *Ne lopj,*²⁷² nehogy az, aki a titkos dolgokat ismeri, sokszoros büntetésben részesítsen, mert megvetted őt. Tehát inkább vagyondból is adj titokban azoknak, akik kérnek, hogy *Isten, aki a rejtekben lát téged,*²⁷³ százszorosan megfizessen, és az örök élettel ajándékozzon meg az eljövendő korszakban.²⁷⁴
9. *Ne rágalmaz,*²⁷⁵ nehogy ahhoz legyél hasonló, aki kezdetben Évához szólva megrágalmazta Istent, és átkozott légy, mint ő.²⁷⁶ Hanem ha valamelyik felebarátod elbotlott, takard be bukását, nehogy Kámhoz légy hasonlóvá, hanem Szemhez és Jáfethez, és elnyerd az áldást.²⁷⁷
10. *Ne kívánd felebarátod tulajdonát.*²⁷⁸ se vagyonát, se pénzét, se hírnevét, semmit, ami felebarátodé. A lélekben megfogant vágy ugyanis bűnt szül, a bűn pedig, ha végrehajtják, halált.²⁷⁹ Te tehát ha másét nem kívánod, ha tudsz, tartózkodj a fősvénységtől is, amikor bővelkedsz a javakban. Inkább adj azért vagyondból is annak, aki kér, és lehetőség szerint könyörülj a könyörgőn. Ne fordulj el attól, aki kölcsönt akar kérni tőled,²⁸⁰ ha találsz elveszett tárgyat, add vissza tulajdonosának, még ha ellenségedről lenne is szó.²⁸¹ Így ugyanis őt is kibékíted, és a jóval győzelmet aratsz a gonosz felett,²⁸² ahogy Krisztus parancsolja neked.

Ha ezeket teljes erődből megtartod, és ezekben élsz, lelkedben elraktározod az istenfélelem kincsét, kedvében jársz Istennek, Isten és azok, akik Istennek megfelelően élnek, áldanak majd téged, és örökösévé leszel az örök javaknak. Bárcsak mindannyian részesülnénk bennük Urunk, Istenünk és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus kegyelme és emberszeretete folytán, kit illet minden dicsőség, tisztelet és imádás kezdet nélküli Atyjával és szentséges, jóságos és életteremtő Lelkével együtt most és mindenkor és örökön-örökké. Ámen.

---

272 Kiv 20,14

273 Mt 6,4

274 Vö. Mk 10,29–30

275 Vö. Kiv 20,16 hamis tanúságot szól

276 Ter 3,14

277 Ter 9,25

278 Kiv 20,17

279 Jak 1,15

280 Mt 5,42

281 Vö. Iz 23,4–5

282 Róm 12,21

1. [Hiszek] egy Istenben, aki mindenek előtt, mindenek felett, mindenben létezik, és mindent felülmúl, akit az Atyában és Fiúban és Szentlélekben imádunk és hiszünk, aki Egység a Háromságban és Egységben keveretlenül egyesülő Háromság, és osztatlanul feloszló Egység, és ugyanaz mindenható Háromság. Aki kezdetnélküli Atya, nemcsak mint időtlen, hanem mint aki mindenféleképp principium nélküli.²⁸⁴ Ő az egyedüli principiuma, gyökere és forrása a Fiúban és Szentlélekben szemlélt Istenségnek. Ő az egyedüli létrehozó oka a létrejött dolgoknak. Nemcsak démiurgosz, hanem az egyetlen Fiú Atyja és az egyetlen Szentlélek Származtatója. Mindig létezik, mindig Atyaként létezik, és mindig egyedüli Atya és Származtató. Nagyobb a Fiúnál és a Léleknél, de csak mint principium, a többi szempontjából pedig azonos velük, és egyenlő tisztelet illeti meg.
2. Az ő Fia egy, aki kezdetnélküli,²⁸⁵ amennyiben időtlen, de nem kezdetnélküli, amennyiben kezdete, gyökere és forrása az Atya, akiből egyedül az örökkévalóság előtt testetlenül, változás nélkül, befogadás nélkül, születve jött elő, de nem megosztás révén, Istenből való Isten volt. Amennyiben Isten, annyiban ugyan nem más, de amennyiben Fiú, annyiban más, mindig létezik, mindig Fiú és egyedüli Fiú. Mindig keveretlenül Istennél van, nem a Háromságban gondolt istenség oka és elve,²⁸⁶ mivel az Atya okából és principiumából létezik, hanem az összes létrejött dolgoknak oka és principiuma, amennyiben minden általa lett. Aki az Isten alakjában létezve nem tekintette zsákmanynak az Istennel való egyenlőséget,²⁸⁷ hanem az idők teljességében kiüresítette magát, felvette a mi alakunkat, és az örökszűz Máriától az Atya jóakaratóból és a Szentlélek együttműködésével a természet törvényének megfelelően megfogamzott és megszületett, egyszerre Isten és ember, és amennyiben valójában emberré lett, mindenben hasonlónak lett hozzánk, a bűn kivételével, miközben az maradva, ami volt, igaz Isten, keveredés nélkül és

---

283 In *Levél Dionüszioszhoz* (PS 2,494–499)

284 ἄναρχος

285 Az itt szereplő ἄναρχος szóban az ἀρχή (principium, elv, kezdet) utóbbi értelme érvényesül, Áriusz tanításának tagadására, aki a Fiút kezdettel bírónak tekintette („volt idő, amikor még nem volt”).

286 αἰτία καὶ ἀρχή

287 Fil 2,6

elválaszthatatlanul egyesítette a két természetet, akaratot és működést, és egy Fiú marad egy személyben az emberré levés után is: az összes isteni dolgot Istenként működteti, az összes emberit emberként, és alá van vetve az emberi, mocsoktalan szenvedélyeknek. Szünetmentes és halhatatlan létére és az is maradvá mint Isten, szabad akaratból testben szenved, mint ember. Megfeszítették, meghalt és eltemették, de a harmadik napon feltámadt. Tanítványainak is megjelent, és feltámadása után felülről származó erőt ígért meg nekik, és megparancsolta, hogy *tegyenek tanítványaivá minden nemzetet, kereszteljék meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében, és tanítsák őket arra, hogy megtartsák mindazt, amit megparancsolt.*²⁸⁸ Ő maga felvétetett a mennybe, és az Atya jobbára ült, a mi keverékünket²⁸⁹ hasonlóan tiszteltté és trónolóvá tette mint Istenhez hasonlót, amely keverékkel fog eljönni, hogy megítélje az élőket és a holtakat, és mindegyiknek megfizessen tettei szerint.

3. Amikor pedig felment az Atyához, leküldte szent tanítványaira és apostolaira a Szentleket, aki az Atyától származik. Ő ugyan az Atyával és a Fiúval együtt kezdetnélküli, amennyiben időtlen, de nem kezdetnélküli abból a szempontból, hogy neki is gyökere, forrása és oka az Atya, de nem úgy mint születettnek, hanem mint származottnak. Hiszen ő is az Atyától az örökkévalóság előtt változatlanul és befogadás nélkül, nem születve, hanem származva jött ki, elválaszthatatlan az Atyától és a Fiútól, amennyiben az Atyától jön ki, és a Fiúban nyugszik, az egyesülést is összekeveretlenül birtokolja, és a megkülönböztetés szempontjából oszthatatlan. Mivel maga Isten az Istentől, abból a szempontból, hogy Isten, nem más ugyan, de annyiban más, amennyiben saját személy a Vigasztaló Lélek, aki az Atyától származik, és aki a Fiú által küldetik, azaz nyilvánul meg. Maga is oka az összes létrejött dolognak, amennyiben benne jutnak el a tökéletességre. Ugyanaz a tisztelet illeti meg, mint az Atyát is és a Fiút is, kivéve a születetlenséget és a születettséget. A Fiú küldte el saját tanítványaihoz, azaz ő nyilvánította ki. Hiszen hogyan küldhette volna magától másképp azt, aki nem válik el tőle? Hogyan jöhetne másképp hozzám az, aki mindenütt jelen van? Ezért nemcsak a Fiú, hanem az Atya is küldi a Fiú által, és önmaga által válik megnyilvánulóvá. Közös mű ugyanis a Lélek elküldése, azaz az Atya, a Fiú és a Lélek kinyilvánítása.
4. Nem lényeg szerint nyilvánul meg – hiszen Isten természetét senki sem látta vagy kutatta ki –, hanem a kegyelemben, erőben és működésben, amit közösen birtokol az Atya és Fiú és Szentlélek. Ezek mindegyikének ugyanis egyedi a saját személye és mindaz, ami csak ahhoz

---

288 vö. Mt 28,19; Mk 16,15

289 φύραμα

tartozik, viszont nemcsak a lényeg feletti lényeg közös, amelyik teljesen név nélküli, kinyilvánítatlan és nem-részesítő, mint ami felülmúl minden megnevezést, megnyilvánulást és részesedést, hanem a kegyelem is, az erő is, a tevékenység is, a világosság is, az uralom meg a romolhatatlanság is, és egyszerűen minden, aminek alapján közösségben van, és kegyelem szerint egyesül a szent angyalokkal és emberekkel az Isten, nem a személyek oszthatósága és különbsége miatt, nem a képességek és a tevékenységek oszthatósága és sokfélesége miatt, kiesve így az egyszerűségből. Így egy a mindenható Istenünk egy istenségben. Hiszen tökéletes személyekből sosem eredhet összetétel, az sem lehetséges, hogy mivel képessége vagy képességei vannak, bárki valaha is azt vélje, hogy emiatt valójában összetett lehessen.

5. Ezeken kívül viszony alapján tiszteljük a mintegy értünk emberré lett, körülírt Isten Fiának a képét, a tiszteletet ajtatosan az ősképre vonatkoztatva; a tiszteletreméltó keresztfát és az ő szenvedéseinek összes jelképét mint amik a mi nemünk közös ellensége felett aratott, isteni győzelem jelei. Ezenkívül pedig a tiszteletreméltó kereszt mint üdvözítő fegyver lenyomatát, az isteni templomokat és helyeket, a szent edényeket és az Istentől átadott mondásokat, mivel Isten lakozik bennük. Ugyanígy tiszteljük az összes szentek képeit is az irántuk tanúsított szeretet miatt és Isten miatt, akit ezek igazán és tökéletesen szerettek és szolgáltak, a hódolásnál pedig azok alakjai felé emeljük értelmünket. Szent ereklytartóik előtt is hódolunk, mivel a megszentelő kegyelem nem távozik el legszentebb csontjaikból, amint az Úr testétől sem vált el az istenség a háromnapos halálban.
6. Semmilyen lényegszerinti rosszat nem ismerünk, a rossznak a kezdete nem más, mint az értelmes lények elfordulása, akik rosszul használták fel az Isten által adott önrendelkezést.
7. Ragaszkodunk az összes egyházi hagyományhoz, a leírtakhoz és az írásba nem foglaltakhoz, és mindenekelőtt a legmisztikusabb és legszentebb ünnephez, közösséghez és összejövetelhez,²⁹⁰ mely által a többi ünneplésben is megvalósul a beteljesülés, amelynek megfelelően az önmagát nem kiüresítve kiüresített, testet felvett és értünk szenvedett (Krisztus) emlékére az ő isteni parancsa és saját cselekedete alapján a legistenibb titkokat szent és isteni módon végrehajtjuk, a kenyeret és a kelyhet, és az magává az életadó testté és vérré változik, és azok elmondhatatlan részesülésében és közösségében részelteti azokat, akik szent érzéssel fogadják el. Mindazokat, akik nem vallják és nem hiszik, hogy a Szentlélek jövendőlt a próféták által, amint az Úr megjövendöl-

---

290 Ti. az eucharisztikus liturgiához.

te, amikor test által jelent meg köztünk, mint ahogy az apostolok általa küldetve hirdették az ígét, mint ahogy atyáink és azok utódai tanítottak minket, hanem saját eretnekségeiket vezették be, vagy a rosszul kezdődőket tovább folytatták, elvetjük és kiátkozással sújtjuk.

8. Elismerjük és szívesen fogadjuk a szent és egyetemes zsinatokat, azt, amit Nikaiában háromszáztizennyolc istenhordozó atya tartott az Isten ellen harcoló Áreiosz ellen,²⁹¹ aki istentelen módon a teremtettségbe rántja le az Isten Fiát, és teremtettre meg teremtetlenre szakítja szét az Atyában és Fiúban és Szentlélekben imádott Istenséget; azt, amelyet Konstantinápolyban százötven szent atya tartott a konstantinápolyi Makedoniosz ellen,²⁹² aki istentelen módon a teremtettségbe rántja le a Szentlelket, és Áreiosznál sem kevésbé szaggatja szét teremtettre meg teremtetlenre az egy Istenséget; azt, amit utána Efezusban tartott kétszáz atya a konstantinápolyi patriarcha, Nesztoriosz ellen,²⁹³ aki elveti az istenség és az emberség egy személyben megvalósuló egyesülését Krisztusban, és semmiképp sem akarja Istenszülőnek nevezni a Szüzet, mint aki valójában Istent szüli; és azt a negyedik zsinatot, amelyet Khalkédónban tartott hatszázharminc atya Eutükhész és Dioszkurosz ellen,²⁹⁴ akik gonoszul egy természetet vélték Krisztusban; és az utána következőt, amelyet Konstantinápolyban százhatvanöt atya tartott Theodórosz és Diodórosz ellen,²⁹⁵ akik Nesztoriosszal együtt ugyanazt vélték, és írásaikban mellé álltak, és e zsinat holmi Órigenészt, Didümoszt meg Evagrioszt is elítélte, akik régen éltek ugyan, de valamilyen mesés dolgot próbáltak becsempészni Isten egyházába; és azt az utána következőt, amelyet ugyanabban a városban tartott százhetven atya Szergiosz, Pürrhosz és Pál konstantinápolyi előjárók ellen,²⁹⁶ akik elvetették Krisztusban a két természetnek megfelelő két működést és két akaratot; és azt a zsinatot, amelyet ismét Nikaiában háromszázhatvan atya tartott a képrombolók ellen.²⁹⁷
9. Szívesen elfogadjuk mindazokat a szent zsinatokat, amelyek Isten kegyelméből időnként és helyenként az istenfélelem és az evangéliumi életmód megszilárdítására gyűltek össze, melyek közül valók azok is, amelyek ebben a nagyvárosban az Isten Szent Bölcsességének híres templomában gyűltek össze²⁹⁸ a kalábriai Barlaám ellen, és Akindü-

---

291 325-ben

292 381-ben

293 431-ben

294 451-ben

295 553-ban

296 680-ban Konstantinápolyban

297 787-ben

298 1341 júniusában és augusztusában Konstantinápolyban.

nosszal szemben, aki őt követve az ő tanait vallotta, és csellel igyekezett megvédeni. Ők az Atya, Fiú és Szentlélek közös kegyelméről és az eljövendő korszak fényéről, amelyből kifolyólag az igazak is úgy fognak ragyogni, mint a nap,²⁹⁹ mint Krisztus is előre megmutatta a hegyen, amikor ragyogott, és a háromszemélyű Istenségnek egyszerűen minden képességéről és működéséről, ami csak különbözik az isteni természettől, azt tanítják, hogy teremtett, és így aztán istentelen módon szét is szagatják teremtettre és teremtetlenre az egy Istenséget, és azokat pedig, akik istenfélő módon azt a legistenibb fényt és minden isteni képességet és működést tisztelettel illetnek, mivel semmi újkeletű sincs azokban, amik Istenben természetszerűleg vannak jelen, kétistenhívőknek és sokistenhívőknek nevezik, mint a zsidók, minket pedig szabelliánusoknak és ariánusoknak neveznek. Mi azonban őket és azokat is valóban istentagadókként és sokistenhívőkként elvetjük, és kiűzzük az istenfélők teljességéből, amint Krisztus szent, egyetemes és apostoli egyháza is a *Zsinati*³⁰⁰ és a *Szentbogyi Tomasz*³⁰¹ által, mivel hiszünk az egy háromszemélyű és mindenható Istenben, aki semmiképp sem szűnik meg egyetlennek és egyszerűnek lenni a képességek vagy a személyek miatt.

10. Mindezekon felül várjuk a halottak feltámadását, és az eljövendő, véget nem érő korszak életét. Ámen.

---

299 vö. Nazianzoszi Gergely, *Homíliák* (CPG 3010) 40,5; MPG 36,365A; ÓÍ 17,273

300 vö. *A szentiül élő beszéjüchasztaé védelmében*. I,1,18. Baán István ford. Nyíregyháza, 2016. 349–364.

301 uo. 341–348.

16. homília

a mi Urunk Jézus Krisztus test szerinti üdvöngözéséről és mindarról, amit ezáltal a benne valóban hívők ajándékba kapnak.

Az Isten pedig sokféleképp meg tudja váltani az embert az ördög zsarnokságából, de méltán alkalmazta inkább ezt az üdvöngözést.³⁰²

Elhangzott nagyszombaton

1. Az Istennek az örökkévalóságot megelőző, felfoghatatlan és mindent kormányzó Igéje és mindenható Fia saját emberré levése nélkül is teljesen meg tudta volna szabadítani az embert a halandóságtól és az ördög szolgaságából, hiszen mindent hatalmának szavával hordoz, minden alá van vetve isteni hatalmának, *mindent megtehet* – amint mondja –, *és számára semmi sem lebetetlen.*³⁰³ A teremtmény ereje ugyanis nem állhat ellent a Teremtőnek, a Mindenhatónál pedig semmi sem erősebb. Természetünkkel és gyengeségünkkel azonban jobban összhangban volt, és a végrehajtóhoz jobban illett az a mód, ahogy az Isten Igéje emberré létele által eljár, mert saját igazságosságának megfelelően cselekedett, mivel Isten semmit sem cselekszik enélkül. *Isten ugyanis igaz, és szerette az igazságosságot,*³⁰⁴ *és igaztalanság nincs benne,*³⁰⁵ amint a zsolttáros próféta mondja. Mivel pedig kezdetben méltán hagyta el Isten az embert, minthogy az hagyta el először őt, és szabad akaratából futott az Ősgonoszhoz, és hagyta, hogy csellel meggyőzze őt az ellenkező dolgokról, joggal adatott át neki. Így aztán a Gonosz irigysége folytán és a Jóságos igazságos beleegyezésével lépett a világba a halál, amely az Ősgonosz túlradó gaszágából kétszeressé lett: nem csak természetesen, hanem erőszakosan is következik be.
2. Mivel tehát méltán adattunk át az ördög szolgaságának és a halandóságának, egészen úgy illett, hogy Isten méltán juttassa el az emberi nemet a szabadsághoz és az élethez. Nemcsak az ember adatott át az isteni igazságosság folytán az irigykedőnek, hanem maga az ördög is eltaszította magától az igazságosságot, mivel igazságtalanul jutott a hatalom és az egyeduralom birtokába, sőt a zsarnokságért rajongott, harcra kelt

---

302 PS 6,182–203

303 vö. Jób 10,13

304 vö. Zsolt 10,7

305 vö. Zsolt 91,16

az igazságosság ellen, és erőszakot alkalmazott az emberrel szemben. Úgy tetszett tehát Istennek, hogy először az igazságosság taszítsa le az ördögöt, amely ellen az kitartóan küzd, majd pedig a feltámadás és az eljövendő ítélet által, hiszen ez a dolgok legjobb rendje, hogy az erőszakot előzze meg az igazságosság. Így aztán a valóban isteni és jó-ságos uralomnak, nem pedig a zsarnokságnak a következménye, hogy az igazságosságot követi az erőszak.

3. Amint ugyanis az, aki kezdettől fogva gyilkosa az embernek,³⁰⁶ irigységből és gyűlöletből támadt ránk, úgy az élet szerzője az irántunk viseltetett túlaradó emberszeretetből és jóságból kezdett cselekedni. És amint az ördög jogtalanul vágyott arra, hogy az Isten teremtményét romlásba döntse, úgy az Alkotó joggal vágyott arra, hogy üdvözítse azt, akit alkotott. És amint az ördög jogtalanság és csel útján aratott győzelmet, és elérte, hogy az ember elbukjon, úgy a Szabadító igazságossággal és bölcsességgel végképp legyőzte az Ósgonoszt, és megújította saját alkotását. Korábban tehát Isten eltekintett attól, amit megtehetett volna, hogy aztán később tegye meg, amit kellett. Ebből kifolyólag is még nyilvánvalóbb lett az igazságosság, mivel az erőszakkal szemben előnyben részesítette az, kinek hatalma legyőzhetetlen. Az embereknek tehát meg kellett tanulniuk, hogy tetteikkel mutassák meg az igaz voltot a halandóság idején, hogy a halhatatlanság idején, miután elnyerték, szilárdan meg is tudják tartani.
4. Emellett a legyőzött természetnek győzelmet kellett aratnia az azt egykor legyőző (ördög) felett, és meg kellett tévesztenie az álokoskodással megtévesztő (ördögöt). Ezért kellett, sőt szükségszerű volt, hogy emberré legyen, sosem ízelve meg a bűnt. Azonban ez is lehetetlen volt, mivel az Írás szerint *egyetlen ember sem büntelen, még ha csak egy napig is tart az élete,*³⁰⁷ és *ki dicsekedhet azzal, hogy tisztán őrzi meg szívét.*³⁰⁸ És *senki sem büntelen, csakis az Isten.*³⁰⁹ Ezek miatt az Istentől való Isten-Ige, aki öröktől fogva az Istentől van, de benne is, hiszen nem lehet Isten ige nélkül, és sosem lehet ige-nélkülinek elgondolni, és vele együtt egy Isten (amint a Nap ragyogása nem más fény, mint a Nap, és a napsugár sem egy másik Naptól van). Ezért Isten egyetlen bünnélküli Fia és Igéje ember fiává lesz, az istenség szerint változatlanul, az emberség szerint feddhetetlenül, aki – mint korábban már Izaiás előre tanúsította – *egyedül nem követett el bűnt, álnokság nem volt a szájában.*³¹⁰ És nemcsak egyedül ilyen

---

306 vö. Jn 8,44; 1Jn 3,15

307 vö. Jób 14,4–5

308 vö. Péld 20,9

309 vö. Mt 19,17; Mk 10,18

310 vö. Iz 53,9; 1Pt 2,22

volt, hanem egyedülként nem *fogantatott bűnökben, és nem hordozta bűnökben anyja*, amint Dávid mondja önmagáról a zsoltárban,³¹¹ sőt minden emberről. A test lázadása ugyanis akaratlan, és nyilvánvalóan az értelem törvénye ellen küzd, még ha az önmagukat mérsékelők erőszakkal szolgáltságba hajtják is, és csak a gyermeknemzésre engedik szabadjára,³¹² de kezdettől fogva ítélet sújtja, mivel ez maga a romlás, annak is mondják, és mindenképpen romlásra szül,³¹³ annál pedig, aki nincs tudatában annak a megtiszteltetésnek, melyben Isten részesítette természetünket, hanem az állatokhoz lett hasonlónak, csak szenvedélyes mozgás.

5. Ezért Isten nem csak az emberek között született, hanem szent szűztől is, aki a próféták szerint magasan túlemelkedett a testből eredő szennyes gondolatokon is. Foganása a Szentlélek reá szállásának következménye, nem a test vágyakozásáé, s megelőzte az örömhírvétel és az Isten bennlakozásába vetett hit, nem pedig a szenvedélyes vágyba való beleegyezés és annak megtapasztalása. A szeplőtelen Szűz ugyanis ettől tökéletesen tartózkodva imával és lelki gyönyörűséggel válaszolta az örömhírt hozó angyalnak: *Íme, az Úr szolgálólánya, legyen nekem a te szavad szerint*,³¹⁴ majd fogant és szült. Mint az ördög legyőzője, Istenember lévén emberként csak az (emberi) nem gyökerét vonzotta magához, a bűn gyökerét azonban nem. Az összes ember közül egyedül ő nem fogantatott törvénytelenésekben, nem bűnökben melengette anyja, vagyis a test gyönyörében, szenvedélyben és a bukástól megrontott természet szennyes gondolataiban. A felvett (emberi természet) is mintegy teljesen tiszta és mocsoktalan volt, és ezért önmagában nem szorult megtisztításra, hanem miattunk vette fel bölcsen mindezt. Ezért joggal nevezték új Ádámnak, ezért maradt valóban ifjú és erős, semmiképpen sem előregedett, aki a régi Ádámot önmagában és önmaga által újjáteremtette, és örökké ifjúnak őrizte meg, mivel egyszer s mindenkorra lerázta magáról az elavulást. Ama első Ádámot ugyanis Isten kezdetben szennytelennek teremtette, és mindaddig ifjú volt, amíg saját döntése folytán hagyta, hogy meggyőzze az ördög, a test

311 vö. Zsolt 50,7

312 Palamasz itt egyes egyházatyák nézeteit követi, akik a nemi kapcsolatot (még a házasságban is!) a bűnbeesés következményének tartják (vö. Alexandriai Atanáz, *Zsoltármagyarázatok* 50,7; Aranyszájú János, *Homíliák a Teremtés Könyvéhez* 15,4. Mivel a bűnbeesés következtében az embert a halál sújtotta, ez tette szükségessé a házasságot (vö. Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* 4,24), ellenkező esetben Isten másképpen tette volna lehetővé az emberi nem szaporodását (vö. Maximosz, *Ambigua* 41; MPG 91,1309A).

313 vö. Nüsszai Gergely, *A szűzességről* 14,1: „A romlás megkezdődik már a nemzéssel”. ÓI 18,382. Vanyó László ford.

314 vö. Lk 1,38

gyönyörei magukhoz vonzzák, és a bűn szennyétől elborítva megöregedett, és abba bukott alá, ami természetellenes.

6. Ezért aztán az Uralkodó nem csak kezével újítja meg csodálatos módon, hanem közel vette magához, nemcsak felvette a bukásból kiszabadított emberi természetet, hanem kifejezhetetlen módon magára is öltötte, oszthatatlanul egyesült vele, és egyszerre Istenként és emberként született: egy asszonytól születve, hogy azt a természetet vegye magára, amelyet ő maga alkotott, és amely a gonosz tanácsa folytán annak hatalmába került, mégpedig egy szűztől, hogy újjáalkossa az embert. Ha ugyanis magból született volna, nem lett volna az új és soha el nem öregedő élet szerzője és adományozója. Ha régi veretű lett volna, nem fogadhatta volna magába a mocsoktalan istenség teljességét, és nem tehetett volna a testet a megszentelés kimeríthetetlen forrásává, amely túláradó erejével még azoknak az ősatyáknak a szennyét is lemosta, és elegendő volt arra, hogy az összes őtánuk jövőket megszentelje. Ezért nem angyal, nem is ember, hanem maga az Úr kegyeskedett irgalmából üdvözíteni és újjáformálni bennünket, miközben változatlanul Isten maradt, amikor érettünk tökéletes emberként jött el.
7. Szent szűztől születik tehát az egyetlen ember, aki soha semmilyen bűnt nem követett el, az egyetlen, aki sosem volt méltó rá, hogy Isten elhagyja. *Mielőtt megismerné a rosszat, a jót választja,*³¹⁵ amint a jövendölés mondja, és tökéletesen büntelen életet él. Semmi olyan nem találtatott benne, amely arra tette volna méltóvá, hogy Isten elhagyja, mivel mint az egész isteni törvény beteljesítője, ő sem hagyta el Istent, mint ahogy azt az első Ádám törvénszegésével tette, és ezért joggal szabad az ördög szolgaságától. Így aztán ember arat győzelmet a kezdetben az embert legyőző ördög felett, és aki győzelmet aratott az Isten képére teremtett természet felett, és emiatt dicsekszik, megfizet gögjiéért, az ember pedig újjáalkottatik a lelki halálból. Abból a halálból, amely azonnal lesújtott rá, mihelyt megízlelte a tiltott fát, és amellyel még azelőtt megfenyegette Isten Ádámot és Évát, hogy megszegték volna a parancsot, mondva: *amely órában esztek a fáról, halálnak halálával haltok meg.*³¹⁶ Ugyanis a test halálának ítélete sújtott bennünket az engedetlenség után, mert Isten azt mondta Ádámnak, hogy *föld vagy, és a földbe térsz vissza.*³¹⁷ Amint ugyanis az, hogy a lélek elhagyja a testet, és eltávozik tőle, a test halálát jelenti, úgy a lélek halálát jelenti az, hogy Isten elhagyja lelket, és eltávozik tőle, bár a lélek egy másik módon halhatatlan marad. Azonban Istentől elszakadva rúttá válik és alkalmatlanná, de a

---

315 vö. Iz 7,16 LXX

316 vö. Ter 2,17 LXX

317 vö. Ter 3,19

halál után nem oszlik fel, mint a holttest, mivel léte nem összetételnek köszönhető.

8. Bárki láthatja ezt a teljesen lélek nélküli testek esetében is, ugyanis amelyek egyszerűbbek, azok a maradandóbbak. Ezért aztán az értelmes lélek nemcsak tétlenségre van kárhozthatva, miután elszakadt Istennek a jóra vivő tevékenységétől, hanem önmaga ellen tevékenykedik, mert a romlás felé fordult, míg aztán a szerencsétlen makacsul kitartva a rosszban most csak a testtől válik el, az ítélet idején azonban testével együtt adatik át amaz örök büntetés feloldozhatatlan és elviselhetetlen bilincsenek, amelyet Isten az ördögnek és angyalainak készített.³¹⁸ Hiszen ezek is mind halottak, jóllehet a gonoszságot művelik, ami miatt joggal fosztotta meg őket Isten a valódi élettől. Ezt a halált először a Sátán állta ki mint akit méltán hagyott el engedetlensége miatt Isten,³¹⁹ engedetlenségéhez pedig társul fogadott bennünket rosszakaratú tanácsát használva eszközként. De megváltotta természetünket ettől a haláltól Krisztus az ő emberi élete által, mikor is tettekkkel bizonyította a tökéletes engedelmességet.
9. Kétségkívül nem csak azt az emberi természetet tette halhatatlanná, amelyet magába felvett, hanem az emberi nemet is elvezette ebben az (igaz) életben való részesedésre, amely a maga idején a testet is felkarolja az örök életre, mint ahogy a léleknek ama halála a testnek a halált biztosította. Ezért aztán feltétlenül szükséges és hasznos volt, hogy kinyilvánítsa emez üdvöngözését, és követésre ajánlja életmódját. Akkor Isten az ember számára is éppúgy láthatóvá vált, hogy utánozza, mint ahogy az angyalok számára. Mivel azonban attól a szemlélestől távol kerültünk, és a mélybe zuhantunk, felülmúlhatatlan emberszeretete folytán Isten leereszkedett hozzánk a magasságból, nem válva el istenségétől, együtt élt velünk, önmagát adva például arra, hogyan juthatunk vissza az élethez.
10. De nem csupán ezt tette, hanem tanítónkká is lett: szavával mutatta az életre vezető utat, és hatalmas csodákkal hitelesítette tanítását. Így bizonyul igaznak az emberi természet, hogy nem önmagától birtokolja a gonoszságot, és Isten is igaznak bizonyul, hogy semmiféle gonoszságnak nem oka és alkotója. Ha ugyanis nem az Atyával együttesen örökkévaló Ige lett volna emberré, úgy tűnt volna, hogy természeténél fogva tartozna az emberhez a bűn, mivel sosem létezett egyetlen ember sem, aki büntelen lett volna, és a vád a Teremtőre hárult volna, hogy nem jó dolgok teremtője, és nem is jó, sőt igazságtalan bíró, mert nem igazságosan ítéli el az embert, akit ő nyilvánított ítéletre méltó-

---

318 vö. Mt 25,41

319 vö. Iz 14,12; Lk 10,18; 12,9

nak. Ezért veszi fel az emberi természetet az Isten, hogy megmutassa, mennyire mentes a bűntől, és annyira megtisztult, hogy személy szerint képes egyesülni is vele, és megoszthatatlanul örökké vele maradni. Így valóban mindenkinek hirdeti, hogy az Isten jó és igaz, a jó dolgok alkotója, és igaz ítéletet hoz. Amikor ugyanis a Sátán és a vele együtt párttűő angyalok kibuktak a mennyből, a rendjüket megőrző angyalok példáján be lehet látni, hogy nem természetükből kifolyólag van a gonoszság az angyalokban, sőt inkább a jóság a tulajdonságuk. A jóság az őket Teremtő természete, aki bizony joggal ítélte a Sátánt is az örök sötétségre, mivel a jótól eltérve önmaga lett a maga számára bajja. Amikor pedig Ádám elbukott a jótól a gonoszság felé hajolva, senki sem maradt, aki ne a gonoszságra hajló lett volna, és senki sem került Ádám helyére.

11. Ezért jelent meg új Ádámként Krisztus, aki Izaiás szerint *bűnt nem követett el*,³²⁰ sem gondolatban, még inkább nem szóval, *mert nem volt hamiság a szájában*.³²¹ Nem azt mondta, hogy *szájával*, hanem *szájában*, hogy a gondolatok feddhetetlenségére is emlékeztessen, mint ahogy másutt is mondja: *mielőtt a rosszat megismerné, a jót választotta*.³²² És így bizonyult igaznak az Isten, és mutatkozott valóban jónak és a jó dolgok alkotójának, minthogy bűntelen emberré lett, és Krisztusban megmutatkozott az a tisztaság, amelyet ő vezetett be az emberi nemből.
12. Mivel tehát meg kellett nyilvánulnia ennek a kimondhatatlan üdvöngözésnek, és nyíltan ki kellett azt jelenteni, Isten elküldte a pusztából az előhírnöknek nevezett Jánost, aki megkeresztelte a hozzá jövőket, és arra buzdított, hogy legyenek készek hinni az eljövendőben, akiről azt mondja, hogy meg is kereszteli őket *Szentlélekben és tűzben*,³²³ és aki annyival nagyobb nála, amennyivel a Szentlélek magasabb rendű a víznél. János tanúságot tett róla, hogy ő a mindenség Teremtője, az angyalok és emberek Uralkodója. Az összes ember az ő szellemi termőföldje, és az ilyen termőföld szórólapátja,³²⁴ vagyis a szolgáló hatalmak, az ő kezében és hatalmában lesznek. Nemcsak magától tanúskodik róla az Úr előhírnöke, hogy ilyen lesz, hanem arra is rámutat, hogy Izaiás is előre hirdette, hogy Ő az Úr, maga pedig azért küldetett, hogy szolgálaként hirdesse előre az ő eljövételét, és arra buzdítsa a híveket, hogy készüljenek fogadására, amikor azt mondta: *A kiáltó szava vagyok: készítsétek az Úr útját!*³²⁵

---

320 Iz 53,9

321 vö. 1Pt 2,22

322 vö. Iz 7,16 LXX

323 vö. Mt 3,11

324 vö. Mt 3,12

325 vö. Lk 3,4; Iz 40,3–5

13. Arról is tanúskodik, hogy már akkor is létezett, mielőtt az előhírnök fogantatott és született volna, mondva: *Elöttem volt már ugyanis, mert előbb volt, mint én,*³²⁶ jóllehet fogantatása és születése később volt, mint Jánosé. Ha tehát előbb, akkor nem test szerint létezett, hanem a testet megelőzőleg. Folytatásként pedig arról tanúskodik, hogy az Úr az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűnét,³²⁷ ezzel előre hirdetve a bűneink bocsánatáért vállalt áldozatát és leöletését.³²⁸ Arról is tanúságot tesz, hogy ő a Magasságbeli, aki a mennyből szállt alá, és végtelen hatalmú, mivel nem mérítségképpen kapta a Lelket az Atyától.³²⁹ A benne hívőknek örök életet ígér, akik pedig nem hisznek benne, azokat Isten kikerülhetetlen haragjával fenyegeti meg.³³⁰ Amikor tanítványai megkérdezik Jánost az Úr felől, azt feleli, hogy *neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem.*³³¹ És rámutatva, miért nemcsak maga János, hanem a mindenség is alacsonyabb nála ugyanúgy, mint a mennyfelettinél a föld, így szól: *aki felülről jön, az fölötte van mindenkinek,*³³² vagyis mindenkit felülmúl, és mint szeretett Fiú megőrzi az Atya tekintélyét. Valamint *az Atya szereti a Fiút, és mindent a kezébe adott. Aki hisz a Fiúban, annak örök élete van, aki nem hisz a Fiúnak, nem látja meg az életet, hanem az Isten haragja marad rajta.*³³³
14. Tehát Krisztus is a keresztségre jön, egyrészt hogy engedelmeskedjék annak, aki Jánost küldte, mint ahogy meg is mondta: *Az illik hozzánk, hogy így teljesítsünk be minden igazságosságot.*³³⁴ Másrészt hogy megmutassa önmagát, elkezdjen utat mutatni az üdvözülésre, és megtanítsa követőit és a megkeresztelkedőket, mint ahogy ő adott rá példát és parancsot, hogy (a keresztségben) a Szentlélek adatik, általa pedig a keresztség olyan gyógyszerre válik, amely megtisztít bennünket a szenvedélyekből eredő születés és életmód következtében belénk rögződött szennytől. Mert ha ő mint ember nem is szorult megtisztulásra, mivel szennytelen szűztől született, és minden bűntől mentes életet élt, de mivel értünk született, ezért értünk meg is tisztult.
15. Megkeresztelkedik tehát Jánostól, és amikor feljön a vízből, megnyílnak neki az egek, és az Atya onnan jövő hangja hallatszik: *Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik,*³³⁵ az Isten Lelke pedig galambként

326 vö. Jn 1,15.30

327 Jn 1,29

328 vö. 1Jn 2,2

329 Jn 3,34

330 vö. Jn 3,36

331 Jn 3,30

332 Jn 3,31

333 Jn 3,35–36

334 Mt 3,15

335 Mt 3,17

ereszkedik le rá, hogy a jelenlevőknek rámutasson arra, akiről a fentről jövő szózat tanúskodik. Így egyrészt nyilvánvalóvá lesz, hogy ő valódi Fiú, másrészt hogy a mennyekben levő Atya igazi atya, a Szentlélekről pedig kiderül, hogy léte szerint az Atyától származik, és az Atya szeretett Fiában nyugszik. A keresztvízben a Fiú, az Atya és a Lélek lakozik, hogy a majdan a Fiú példájára megkeresztelkedőkbe belenőve őket isteni módon újjászüljje, megújítsa és titokzatosan újjáalkossa, nehogy ezután már a régi Ádamból legyenek, és átok sújtsa őket, hanem az új Ádamból szülessenek, és áldás szálljon rájuk; már ne a test, hanem Isten gyermekei legyenek, *akik nem a vérből, sem a test akaratából, sem a férfi akaratából, hanem Istentől születtek*³³⁶ Jézus Krisztus által.

16. Igaz, hogy még a romlandó test súlya alatt görnyedeznek, amelynek következtében evilág nyomorúságát élik, bizonyítják, javítgatják és érzékelik, láthatatlanul azonban már Krisztust öltötték magukra,³³⁷ hogy ezután az ő életmódját igyekezzenek érvényesíteni, ebből az életből való eltávozásuk után pedig az ő boldogságából, ragyogásából és romolhatatlanságából részesedjenek. Amint ugyanis az egy Ádám révén a tőle származó utódokra átháramlott a halál büntetése, úgy száll át az egy Istenember Ige révén az összes, tőle újjászületettre az örök és mennyei élet kegyelme.³³⁸ Ezért meg is nyílt számukra a menny, amely majd a maga idejében befogadja őket, főképpen ha az istenhitben és a hit szerinti igazságosságban felnövekedtek, és hatalmat kaptak rá, hogy Isten örökösei és Krisztus társörökösei legyenek azáltal, hogy részesednek romolhatatlan életében és halhatatlanságában, elszakíthatatlanul vele lesznek, és élvezik dicsőségét.³³⁹ Korábban zárva volt ugyanis számunkra a menny, és a harag gyermekei voltunk, mert Isten jogosan hagyott el bennünket bűnünk és engedetlenségünk miatt. Mivel azonban természetünk Krisztusban büntetlen, és engedelmeskedik Istennek, a jóakarát gyermekei és szeretett fiak lettünk, akik Krisztushoz csatlakozunk, a menny pedig megnyílt nekünk mint akikre szintén leszállt Isten Lelke, rajtunk maradt, és általa a maga idején feljutunk a mennyekbe, amikor az, aki feltámasztotta Krisztust a halottak közül, a mi nyomorult testünket is életre kelti, mert bennünk lakik Krisztus Lelke, miután átalakította halandó testünket,³⁴⁰ és hasonlóvá alakította Krisztus dicsőségés testéhez,³⁴¹ aki által halhatatlansággal gazdagod-

---

336 Jn 1,13

337 Gal 3,27

338 Róm 5,12–15; vö. 1Kor 15,21–22

339 Róm 8,17–18

340 Róm 8,11

341 vö. Fil 3,21

tunk meg, a mennyekbe kaptunk meghívást, természetünk pedig a Hatalmasság jobbán foglalt helyet a mennyekben, minden kezdetnél és hatalomnál feljebb.³⁴²

17. Ó, milyen hatalmas Isten bölcsessége és emberszeretete!³⁴³ Bölcsességével és erejével így tudta Isten hasonlíthatatlanul jobbra fordítani célt tévesztett önakaratunkból eredő összeomlásunkat. Ha ugyanis nem szállt volna le a mennyből az Isten Fia, reményünk sem lehetett volna a mennybe jutásra. Ha ő nem testesült volna meg, szenvedett volna testben, támadott volna fel és ment volna fel értünk a mennybe, nem ismertük volna meg az Istennek értünk való mérhetetlen szeretetét. Ha nem akkor testesült volna meg értünk, és viselte volna el a szenvedést, amikor még istentelenek voltunk, nem tudtunk volna ellenállni a felfuvalkodottságból eredő gőgnek, hogy ilyen magasra emelkedtünk. Most azonban, hogy előzetesen semmit sem tettünk felemelkedésünkért, aláztosak maradunk, és belátással tekintünk Isten ígéréteinek és jótettének nagyságára, egyre aláztosabbak leszünk, s ebből fakad az üdvösség.
18. Emberré lett tehát Isten Fia, hogy megmutassa, milyen magasra vezet majd bennünket, nehogy önhitten azt véljük, hogy sajátmagunktól arattunk győzelmet. Kettős (természetű) lévén azért, hogy közvetítő legyen, hogy kölcsönösen összhangba hozza egymással mindkét (összszetevőt): hogy feloldozza a bűn bilincseit, kitisztítsa a testhez való kapcsolódásból eredő foltot, megmutassa Istennek irántunk tanúsított szeretetét, és megmutassa, milyen mélységes gonoszságba süllyedtünk, hogy Isten megtestesülésére volt szükségünk. Hogy testében és szenvedésében az aláztosság példáját nyújtsa számunkra, és gyógyszer adjon a gőgre; hogy megbizonyítsa, hogy jó az Isten által teremtett természetünk; hogy a feltámadás és az örök élet szerzője és hitelesítője legyen azáltal, hogy feloldja a kétségbeesést; hogy azzal, hogy Emberfiává lett és osztozott halandó voltunkban, az embereket Isten fiaivá alakítsa át, az isteni halhatatlanság részesévé téve őket. Hogy bebizonyosodjék, az összes teremtménynél inkább teremtett Isten képére az ember természete, hiszen oly mértékben rokon Istennel, hogy még egyetlen személyben is tud egyesülni vele. Magát a halandó testet is akkora tiszteletben részesítette, hogy még a büszke szellemek sem részesülhetnek az embernél nagyobb tiszteletben, és nem gondolhatják magukról, meg mások sem róluk, hogy testetlen mivoltuk és vélt halhatatlanságuk miatt istenivé válhatnak. Emberré lett, hogy azokat, akik természetük szerint különbözők, vagyis az embereket és az Istent, összekösse, mivel természete szerint kettős lévén közvetítő lett.

---

342 Ef 1,21

343 vö. Róm 11,33

Kell-e még többet mondanom? Ha ugyanis nem testesült volna meg az Isten Igéje, nem mutatkozott volna valóban Atyaként az Atya, valóban Fiúként a Fiú, a Szentlélek sem úgy, mint aki maga is az Atyától jön ki; nem mutatkozott volna lényegében és személyeiben az Isten, hanem csak mint a teremtményekben szemlélhető tevékenység, amint hajdan az ostoba bölcselkedők mondták, meg manapság is azok, akik Barlaámot és Akindünoszt követve gondolkoznak.

19. Tehát kinyilvánította ezek révén önmagát Krisztus és üdv gondozását, mint mondtuk, már amennyire ez lehetséges. Kinyilvánította az Atyát, mint aki a legfelsőbb Atya. Megmutatta a kortársak és a későbbiek közül azoknak, akik óhajtják, hogyan juthatnak el hozzá, életével, tanításával, csodatételeivel és jövendölésével, még inkább pedig bölcsességével, valóban isteni és természetfölötti ismeretével bízgatva, felszólítva és irányítva őket, mely ismeret előtt semmi sincs elrejtve, legyen az a jövendőben bekövetkező, vagy ami most még a szívek mélyén rejtőzik. Akik pedig engedelmeskednek majd neki, megszabadulnak az ördög szolgaságából. Minthogy az isteni haragot próbára tevő ember az ördög fogságába vettetett, a harag pedig nem más, mint az, hogy a jóságos Isten joggal hagyta magára az embert, ezért Istennek ki kellett engesztelődnie az emberi nemmel, másképp nem szabadulhatott volna meg a szolgaságból.
20. Tehát egy olyan áldozatra volt szükségünk, amely kiengesztel a legfelsőbb Atyával és megszentel bennünket, akik beszennyeződünk a gonoszsággal vállalt közösségünkkel. Megtisztító és tiszta áldozatra volt tehát szükség, valamint a gonoszságtól tiszta és büntelen papra. Nem csak lelki, hanem testi feltámadásra is szükségünk volt, mégpedig olyanra, amely az utánunk majdan jövőkre is vonatkozik. Tehát ajándékba kellett kapnunk nemcsak ezt a szabadságot és a feltámadást, hanem ezzel igazolni is kellett a mennybe való feljutást és a végnélküli mennyei életet. Rajtuk kívül pedig nemcsak az akkor és azután élőket kellett meggyőzni, hanem sokkal inkább az emberi nem kezdettől fogva élt tagjait, akik sokkal többen voltak, mint akik majd később fognak élni. Az alvilágban pedig azoknál, akik majd később fognak élni, sokkal többen voltak az elhunytak, akik majd hinni és üdvözülni fognak, ezért vélem úgy, hogy Krisztus a világekorszakok befejezésekor³⁴⁴ jött el. Tehát az alvilágban levőknek is hirdetni kellett az evangéliumot,³⁴⁵ nekik is ki kellett nyilvánítani ezt a nagy üdv gondozást, végleg meg kellett szabadítani őket a rabtartó démonoktól, és meg kellett ajándékozni őket a megszenteléssel és az eljövendő ígéretekkel. Világos, hogy

---

344 vö. Mt 13,43

345 vö. 1Pt 3,19

Krisztusnak egészen az alvilágba kellett alászállnia, de mindez igazságossággal történt, mert nélkül Isten semmit sem tesz.

21. Mindezek mellett jogos volt, hogy család áldozatává váljon a család, és elveszítse az elragadott kincset, amelyet megtévesztéssel szerzett meg, mivel a bölcsesség csellel járt túl a gonoszság eszén. A gonoszság szerzője továbbra is dicsekedett volna gonoszságával, és nem hagyott volna fel vele, ha isteni erő igazta volna le, nem pedig a bölcsesség és az igazságosság törte volna meg hatalmát. Minthogy az összes ember vagy tettel, vagy szóval, vagy ésszel, vagy ezek közül kettővel is, vagy pedig minden módon a gonoszság útjára térve beszennyezte az emberi nemnek Isten által adott tisztaságot, és megszentelésre szorult, a megszentelés az egyes ember felajánlása és zsengeáldozata által jön létre. Márpedig a zsengeáldozatnak tisztának kell lennie, mi viszont képtelenek voltunk ilyen zsengeáldozatot bemutatni Istennek. Ezért jelent meg az egyedüli szennytelen Krisztus, és önmagát ajánlotta fel zsengeáldozatként is értünk az Atyának, hogy akik Rá tekintünk, Benne higgyünk és Neki engedelmeskedve Hozzá ragaszkodjunk, Általa megjelenhessünk az Isten színe előtt, és kiengesztelődve mindnyájan megszentelődjünk. Erről mondja az evangéliumban az Úr: *Én értük szentelem magamat, hogy ők is megszentelődjenek az igazságban.*³⁴⁶ Nemcsak a felajánlott áldozatnak, hanem a felajánló főpapnak is tisztának és büntetlennek kellett lennie, mint ahogy az Apostol mondja: *Ilyen főpap illet hozzánk, szent, ártatlan, széplőtelen, a bűnösöktől elkülönített, aki magasabbra jutott az egekenél.*³⁴⁷
22. Emiatt és nemcsak ilyen okokból kifolyólag *lett testté Isten Igéje, és lakozott közöttünk,*³⁴⁸ lett láthatóvá a földön, és az emberek között élt, hanem magára vette a mostani, halandó és szenvedésre képes, jóllehet teljesen tiszta testünket, és ezzel az Istenhez illő bölcsesség által kitalált csalétekkel a gonoszságot kitervelő kígyót a kereszt által horogra ejtve megszabadította a Sátán szolgaságában sínylődő egész emberi nemet. A zsarnok bukásával felszabadult a zsarnokság alatt nyögő egész emberi nem. Ezért mondja az evangéliumban maga az Úr, hogy *megkötözte az erőt, és kifosztotta.*³⁴⁹ Krisztus fosztotta meg azzal, hogy elvette tőle a megszabadított, megigazulttá tett, fénnel elárasztott és isteni adományokkal elhalmozott emberi nemet. Ezért éneкли Dávid: *Fölment a magasságba* – nyilvánvaló, hogy a keresztre, vagy még inkább a mennybe – *fogylokat vitt magával, és ajándékokat adott az embereknek.*³⁵⁰

346 vö. Jn 17,19

347 vö. Zsid 7,26

348 vö. Jn 1,14

349 vö. Mt 12,29

350 Ef 4,8; vö. Zsolt 68,18

23. Az ördögöt tehát ekképp a szenvedés és a test által megfutamította, testét pedig áldozatként vitte az Istenhez és Atyához, szeplőtelen és szentséges áldozati adományul. Milyen kimondhatatlanul nagy ajándék! Ezzel engesztelte ki emberi nemünkkel. Mivel pedig az Atya akarata szerint viselte el a szenvedést, példát nyújtott nekünk, akik engedetlenség miatt veszünk el, és engedelmesség révén üdvözülünk, mennyire kell engedelmeskednünk. Bebizonyította, hogy ez a halál mennyivel becsesebb, mint az ördöggel együtt járó halhatatlanság, mert ez a halál valóban halhatatlan életet nyújt, mert ez nem lesz alávetve a második és örök halálnak, sőt ami még ezer halálnál is rosszabb, az eljövendő büntetésnek, hanem Krisztussal együtt marad a mennyei lakásokban. Krisztus ugyanis azután, hogy harmadnapra feltámadt a halottak közül, és miután élőként jelent meg tanítványainak, felment a mennyekbe, és halhatatlan marad, nekünk is feltámadást, halhatatlanságot és mennyei, örök, el nem múló és valóban boldog életet ajándékozott, és ezt bizonyította is. Testének egyetlen halálával és egyetlen feltámadásával kettős halálunkat gyógyította meg, és kettős rabságból: a lélek és a test rabságából szabadított meg.
24. Halott szellemmé vált a gonosz, mihelyt szándékos bűne miatt joggal hagyta el őt Isten. Bizony a gonoszság teljessége és az irigység szerzője, család, minden rossz okozója lévén, nem viselte el, hogy az ember a gyönyörűség helyén, vagyis a paradicsomban éljen, hanem vést hozó tanáccsal félrevezette, és a bűn és a lelki halál részesévé tette. A léleknek ezt a halálát szükségképpen követte a test elhalása is. Így azután a gonosz saját egy halála révén nekünk kettős halált szerzett. A mélybe taszított, még magánál is mélyebbre, ő pedig nagynak és magasztosnak tűnt, miközben azzal dicsekszik, hogy ravaszsággal lefőzött minket, rabigába hajtott, és – ó jaj! – úgy beszél, mintha halhatatlan lévén ő lenne a mi istenünk, aki halálunk után megörökli lelkeinket, – minthogy Isten elhagyott bennünket –, az alvilágba taszítja, és olyan börtönbe zárja, ahonnan – úgy látszik – képtelenség kimenekülni.
25. Ilyen nagy nyomorúságon könyörült meg a bennünket alkotó Isten, és jóakaratóból odáig ereszkedett le, ahová lebuktunk, hogy onnan hívjon vissza. Egyedül ő bizonyult szabadnak a halottak között, mivel élő szellemmel szállt oda le, és nemcsak ez, hanem körös-körül sugárzó isteni fényvel és életteremtő erővel rendelkező világozással, hogy megvilágítsa a sötétségben ülőket, és lélekben megelevenítse azokat, akik ott benne hittek. És mindenki testét életre keltse azon a napon, amikor életre kelti és megítéli az egész (emberi) nemet, amint az apostolok vezetője is levelében tanított bennünket, mondva: *Azért hirdették az evangéliumot, mert jóllehet emberi mérték szerint ítélet alá estek testükben,*

*Isten előtt élnek lelkekben.*³⁵¹ Kissé korábban pedig a levélben rámutat, hogy ki hirdette az alvilágban a holtaknak az evangéliumot, és miért mondja: *Krisztus szenvedett egyszer s mindenkorra a bűnösökért, az Igaz a nem igazakért, hogy Istenhez vezessen minket. Testben ugyan halálraadták, de lélekben él: ezáltal ment el a börtönben levő lelkekhez, vagyis az örök idők óta elhunyt lelkekhez, és hírt vitt nekik.*³⁵²

26. Amint tehát a Gonosz saját lelki halála által kettős halált biztosított számunkra, úgy a Jóságos saját egy halála révén kettős halálunkat gyógyította meg, és saját testének egy feltámadása révén kettős feltámadást ajándékozott nekünk; a testi halál által megölte azt, aki a halálban gyakorolja hatalmát lelkünkkel és testünkkel szemben,³⁵³ és megmentett bennünket zsarnokságától, amellyel mindkettőt sújtotta. A Gonosz ugyanis a kígyót öltötte magára, hogy ezáltal becsapja az embert, Isten Igéje azonban az emberi természetet vette fel, hogy általa szedje rá azt, aki becsapta az embert. De olyanként veszi fel, mint ami megtéveszthetetlen, tiszta és mindvégig meg is marad ilyennek, s így ajánlja fel ezt zsengeként az Atyának értünk megszentelésünkre. Ha pedig nem halandó és szenvedésre képes testet vett volna fel az Isten Igéje, hogyan csaphatta volna be a valódi irigységet, hogy támadja meg őt?
27. Tehát addig nem támadta meg az Igét, amíg úgy tudta, hogy szenvedésre képes test veszi körül. Negyven napon át böjtölt ugyanis a pusztában, és nem éhezett (bár szenvedésre képes testtel volt körülvéve, de csak azt tette és szenvedte el, ami a test sajátja, amikor a vele egyesült mindenható hatalom megengedte). Tehát negyven napig böjtölt az evangélium szerint, majd megéhezett.³⁵⁴ Akkor bátorodott fel először a gonoszság kezdeményezője, rátámadt és megkísértette, megpróbálta, hogyan is tudna hozzáférkőzni a lélekhez, de igencsak kudarcot vallott. Erre újból általános támadást intézett az érzéki gyönyör útján, de kemény vereséget szenvedett, és elerőtlenedve, megtörve és megszégyenülve megfutamodott. Miért vallott akkor kudarcot, amikor Krisztus testi szenvedésén felbátorodva támadt rá? Mert bűnbe próbálta vinni a büntelen embert.³⁵⁵ Menekülőre fogta tehát, mivel szegyetlenes kudarcot vallott, az őt üldöző Krisztus pedig szüntelenül a nyomában volt: kiúzta őt a megszállottakból, meggyógyította azokat, akiket ő betegített meg, halottakat támasztott fel, nemcsak azokat, akik épp csak hogy meghaltak, hanem akik már oszlásnak is indultak, és mindezt

---

351 1Pt 4,6

352 vö. 1Pt 3,18–19

353 vö. Zsid 2,14

354 Mt 4,2–11; Lk 4,2–13; vö. Mk 1,13

355 vö. 1Tim 2,5

csupán parancsszavával! A lelkekből is kiűzte őket, mivel bűnbánatot hirdetett, és megmutatta, hogy elközeledett a mennyek országa. A lelkeket hitre vezette, az ellenféllel harcra kelő életmódra, a bűnösöket pedig átalakította és magához fogadta, sőt tanítványainak is hatalmat adott a démonokkal szemben. Hogyan tűrhette mindezt a Sátán és az ő pártütő angyalai?

28. Ha tehát úgy vélte, hogy vissza tudná verni ezt az ellene támadt hatalmas erőt, vajon nem törődött volna vele? Túrte volna, hogy az emberek között éljen Krisztus, aki kiűzi őt az emberek közül, és véget vet hosszú ideje tartó zsarnokságának? Azért dühödött fel Krisztus ellen, mert tapasztalatból tudta, hogy istenemberi lelke teljesen felülemelkedett azokon a szenvedélyeken, amelyeket ő eszelt ki, és egészen mentes attól a haláltól, amelyet ő, a Sátán teremtett az emberek számára, teste viszont képes a szenvedést befogadni és halandó. A Sátánnak magának nincs rá hatalma, hogy önmagától ilyen halállal sújtsa, ezért gyilkosságra büjtja fel az engedetlen zsidókat, irigységet és olthatatlan gyűlöletet keltve ellene, mert Krisztus bizonyította, hogy gonoszok és törvényszegők. A Sátán felizgatta őket, hogy gyilkolják meg, mégpedig olyan becstelen halállal, amely csak gonosztevőknek és istenteleneknek jár ki, mert úgy vélte, hogy ezzel a földről is eltávolítja, és nevét is haszontalanná nyilvánítja a földön. Amikor pedig Krisztus meghalt, felbátorodott, hogy még a lelkét is fogva tarthatja az alvilágban éppúgy, mint az örök idők óta ott levő összes lelket.
29. Így lett család áldozata a csaló, aki Krisztus szenvedésre képes és halandó testére támadt, és akaratan kívül fényt vitt sötét és szörnyű odúba, az élet ajándékozóját pedig elvitte azokhoz a lelkekhez, akik az értelmi halál miatt a zsarnoksága alatt sínylődtek. Sőt a feltámadást és a halhatatlanságot nyújtó testét is elvegyítette a halottakkal, jóllehet a halálnak és az eltemetésnek próbálta átadni. Az Úr pedig meg tudta volna akadályozni ezeket a terveit, de nem akarta. Inkább ki akarta értünk állni a szenvedést, hiszen ezért lett Istenemberré. Ha ugyanis nem lett volna ember, nem tudott volna szenvedni; ha pedig nem lett volna Isten, aki istensége szerint megmarad szenvedésre képtelennek, nem állhatta volna ki értünk testben a halált, ezáltal a feltámadással, sőt inkább a halottak közül való feltámadással és halhatatlansággal ajándékozva meg bennünket; nem hitethette volna el, hogy megtehetné, hogy nem szenved, de szándékosan választja a szenvedést, hogy megmutassa, alázatossága révén szabadít meg és emel fel bennünket, és megtanítsa rá, hogy ha kell, tetteinkkel egészen a halálig küzdjünk az igazságosságért. Akik hittek a feltámadásban, azoknak hirdette a halhatatlanság erejét, hogy nemcsak hogy örökké megmaradnak, hanem mentesek lesznek az örök pusztulástól, vagyis a legszörnyűbb örök büntetéstől, amely az

ördögnek készült, és örökké a szent angyalokkal lesznek, velük együtt élvezve az el nem múló és véget nem érő Országot.

30. Ezért az Úr értünk eltúrte a halált, amelyet nem kellett volna kiállnia, hogy megváltson minket, akik kénytelenek vagyunk elviselni a halált, az ördög szolgaságából és a haláltól, azaz a lelki és a testi, az ideiglenes és az örökké tartó haláltól. Váltásául adja értünk, akik a bűn miatt számadással tartozunk, saját testét, amely büntelen lévén semmiért sem tartozott számadással. Megváltott a büntetéstől, mivel megbocsátotta bűneinket, s az ezekről szóló adósságlevelet a kereszten széttépvve megváltott az ördög zsarnokságából.³⁵⁶ A rászédett ördög mintegy váltásdíjunkként szájába vette, és megpróbálta benyelni az értünk adott váltásdíjat, az Úr vérét, mely nemcsak ártatlan, hanem isteni erővel bővelkedő, de nem gazdagodott általa, hanem erősen megkötözte őt, és a kereszten függő Krisztust példázta. Így szabadultunk meg az ördög szolgaságából, és helyeztünk át Isten Fiának Országába mi, akik korábban a harag edényei voltunk, általa az irgalom edényeivé lettünk,³⁵⁷ őáltala, aki megkötözte azt, aki hozzánk képest erős volt, és elragadta vagyonát. Joggal lett királyunkká, miután az ördög sugallatára igazságtalan halállal halt meg, és igazságossággal titokzatosan legyőzve a gonoszság szerzőjét nyilvánvalóan bebizonyította mindenható erejét, testileg felülkerekedett a halálon, harmadnap feltámadt a halottak közül, fölment a mennybe, és az Atya jobbára ült, ezzel pedig bizonyította nekünk, hogy feltámadunk a halottak közül, a mennyekben újra megtaláljuk helyünket,³⁵⁸ és örököljük az Országot. Ha pedig lehetőségünk szerint utánozzuk őt, az igazságosság révén felülkerekedünk majd a bűn kiagyaloján, visszaverve támadásait és a gonosz szenvedélyekre való buzdításait, és nemes lelkülettel elviseljük cselszövéseit.
31. Ezért aztán az Úr újjászülte bennünket a keresztség által, és a Szentlélek kegyelmével pecsételt meg a megszabadulás napjára,³⁵⁹ de megengedi, hogy még halandó és szenvedésre képes testünk legyen. Bár a gonoszság tanítóját kiűzte a lélek szobáiból, de megengedi, hogy kívülről támadjon, hogy az új szövetség, vagyis Krisztus evangéliuma szerint megújult ember jócselekedetekben és bűnbánatban élve, ezen élet élvezeteit megvetve elviselje a fájdalmakat, és gyakorlatot szerezzen az ellenséggel folytatott harcban, s ezáltal felkészüljön a halhatatlanságnak és azoknak az örök javaknak a befogadására, amelyeket a halhatatlansággal együtt az új korszakban nyer majd el.

356 Kol 2,14–15

357 vö. Róm 9,22–23

358 ἀποκατάστασις

359 vö. Ef 4,30

32. A hívő tehát reménykedve örvendezzen, és mivel ez az élet véget fog érni, és bölcsen várja a hittel fogadott boldogságot, amelyet az eljövendő élettel vég nélkül birtokolni fog. A hitből fakadó belátással türelemmel viseli az ezzel az élettel méltán párosuló szerencsétlenséget, és kitartással ellenáll a bűnnek, a bűn okozójának és cinkosának meg alárendeltjeinek, ha kell, akár vére hullatásáig is.³⁶⁰ A bűn kivételével ugyanis semmi, még a halál sem valóban rossz ebben az életben, bár szorult helyzetet eredményez. Ezért a szentéletűek sokan maguktól okoztak testi szenvedéseket önmaguknak, a vértanúk pedig dicsőbbként viselték el a mások által rájuk kényszerített halált, amely életet, dicsőséget, örök és mennyei Országot nyújt, mivel jól és Istennek tetsző módon szenvedték el. Ezért aztán amikor Krisztus saját feltámadása által letiporta a halált, még megengedte, hogy övéi számára továbbra is megmaradjon a halál, és ezzel együtt az ebben a világban előforduló összes szerencsétlenség, hogy a Krisztust követő ember ezek által az életben és a tanításban az igazságért küzdve az új szövetség révén felkészüljön ama eljövendő új és soha el nem avuló korszakra.
33. Hasznára válnak tehát ezek a szorult helyzetek azoknak, akik hittel tűrik, hogy kijavítsák a bűnöket, gyakorolják és kipróbálják magukat, megértsék ennek az életnek a nyomorúságát, arra buzduljanak, hogy vágyva vágyjanak az örökké tartó örökbefogadásra, és szüntelenül a megváltást, a valóban új életet és boldogságot keressék. Sok mindentől tevődik össze ugyanis testi és lelki szempontból a Krisztusban való fiúságunk és megújulásunk. Van kezdet és beteljesedése meg ami a kettő között van: a kezdetet számunkra a keresztség kegyelme adja, amely az összes bűnök és az átokból eredő büntetés elengedését nyújtja, ezért újjászületés fürdőjének is nevezik; a beteljesedést pedig a hívők számára remélt élet feltámadása és az eljövendő korszak ígérete nyújtja. A kettő között foglal helyet a Krisztus evangéliumát követő élet, amely táplálja, növeli és megújítja az Isten szerint élő embert, aki napról napra gyarapszik Isten ismeretében, az igazságosságban és megszentelődésben. Fokozatosan csökkenti és leválasztja magáról az alantas dolgok iránti vonzódást, vágyát pedig a látható, testi és ideiglenes dolgokról az értelmi, szellemi és örök valóságokra irányítja át.
34. A Krisztusban való megújulás hármasszempontját tanítja nekünk a Lélek kimondhatatlan titkainak szemlélője, a választott edény, a nagy Pál, amikor azt írja a rómaiakhoz címzett levelében: *Akik Krisztus Jézusba lettiünk kereszttelve, az ő halálába lettiünk alámerítve. A keresztség által*

---

360 vö. Róm 8,16–18

ugyanis vele együtt el lettünk temetve a halálba.³⁶¹ Ez a mi megújulásunk kezdete. Bűneink adóslevelét ugyanis Krisztus szétépte a kereszten, akik pedig a keresztség által vele együtt eltemetkeztek, azokat büntelenné tette. Halld a kezdet után következő állapotot is: *hogy amint Krisztus feltámadt a halálból, úgy mi is egy új életben járunk,*³⁶² majd folytatja a megújulás beteljesedésével: *Ha ugyanis haláláboz hasonulva eggyé lettünk vele, a feltámadásban is úgy leszünk.*³⁶³ Később még nyilvánvalóbban kifejti a megújulás és az örökbefogadás kezdetét és beteljesedését, mondván: *még azok is, akik a Lélek zsengejét kapták, mi magunk is sóhajtozunk, és várva várjuk a fogadott fiúságot.*³⁶⁴ A Lélek zsengejének a megszentelődést és a Lélek kegyelmét hívja, amelyet a keresztségben kapunk, mivel megszabadultunk a bűnöktől, megújultunk, és Krisztus kegyelméből ingyen megigazultunk. A zsenge jelenti tehát azoknak az eljövendő javaknak egy részét. Amikor *a fogadott fiúság várásáról* beszél, ezzel megmutatja, hogy nem a keresztség által kapott fiúvá fogadásról van szó, hanem a majdani, tökéletes és csalhatatlan örökbefogadásról, ezért teszi hozzá: *testünk megváltását,*³⁶⁵ vagyis a szenvedélyektől és romlástól való megszabadulást. Az itteni fiúvá fogadás gyakran csődöt mond, azonban az, amely a halottak közül való újjáéledés és feltámadás révén állandósul, az tökéletes és valóban szilárd.

35. Ugyanő a filippekhez írva világosabban is kifejti, mi a célja ennek a megújulásnak: *várjuk Üdvözítőnket, az Úr Jézus Krisztust, aki mi nyomorult testünket az ő dicsőséges testéhez hasonlóná változtatja.*³⁶⁶ Amint ugyanis Krisztus testi gyöngeségben és gyalázatban halt meg, de isteni erőben és dicsőségben támadt fel, úgy azokat is, akik Krisztust követve éltek, a halál által – amint újból Pál mondja³⁶⁷ – gyöngeségben és gyalázatban vetik el, de erőben és dicsőségben támadnak fel, mert megdicsőült és sértetlen testet vesznek fel, mint amilyenel Krisztus rendelkezett a feltámadás után, amikor elsőszülötté lett a halottak közül és az elhunytak zsengejévé.³⁶⁸ Ezt a testben történő megújulást most inkább hitben látjuk, mint szemlátomást, reményben, de még nem valóságban. A lélek megújulása maga is elkezdődik, amint mondtuk, a keresztségben a bűnöktől megbocsátása révén, táplálja és növeli a hitben való megigazulás, apránként megújul Isten ismeretében és az ennek megfelelő

---

361 Róm 6,3–4

362 Róm 6,4

363 Róm 6,5

364 Róm 8,23

365 Róm 8,23

366 Fil 3,20

367 vö. 1Kor 15,42–44

368 vö. Kol 1,18

erényekben, beteljesedése pedig Istennek majdani, színről-színre való szemlélésében következik be, most ugyanis tükörben és homályosan látunk.³⁶⁹

36. Ezért Krisztusnak különösen szeretett tanítványa, János mindkettőnek, vagyis a testnek és a léleknek a megújítását egybefoglalva mondja, hogy *most Isten gyermekei vagyunk*. Ez a fiúvá fogadás kezdete, de *még nem lett nyilvánvaló, hogy mik leszünk. Azt tudjuk, hogy ha megjelenik, hasonlók leszünk hozzá, mert látni fogjuk úgy, amint van*.³⁷⁰ Ez a beteljesedése annak a fiúvá fogadtatásnak és megújulásnak, amelyet Isten Krisztus által ajándékozott nekünk, és ezért is mondja az evangéliumban ugyanez a János, hogy Krisztus *hatalmat adott az ő nevében hívóknak, hogy Isten gyermekeivé legyenek. Akik nem vérből, nem a test akaratából, nem a férfi akaratából, hanem Istentől születtek*.³⁷¹ Amikor tehát azt mondja, hogy nem a testből születtünk, hanem Istentől, ezalatt az isteni keresztség általi újjászületést és fiúvá fogadtatás érti, és ezért mondja levelében is, hogy *most Isten gyermekei vagyunk*.³⁷²
37. Azzal, hogy azt mondta: hatalmat adott, hogy Isten gyermekeivé legyünk, nekünk, bár még nem vagyunk azok, a fiúvá fogadtatás beteljesedésére mutatott rá. Amint ugyanis az újszülött csecsemő természeténél fogva rögtön képes rá, hogy majd bölccsé legyen, és képességileg bölcs, a korban előhaladva – amennyiben igyekszik eljutni az ismeretre – ténylegesen bölccsé lesz, úgy az is, aki az isteni keresztség által újjászületett, képességet kapott rá, hogy hasonlóvá legyen Isten Fia dicsőséges testéhez.³⁷³ Ha tehát egy új életben jár, Krisztus és evangéliuma szerint él,³⁷⁴ a feltámadásban pedig ez a képesség eljut a megvalósuláshoz, már nem hitben és reményben, hanem igazságban és valóságban megdicsőült és sértetlen teste lesz, amilyen Krisztusé is a feltámadás után, hát még a lelke? Hiszen az istentelenek holtteste is feltámadnak, de nem mennyei dicsőségben, ugyanis nem lesznek hasonlóvá Krisztus dicsőséges testéhez, de nem is szemlélik majd Istent, amint erre a hívők ígéretet kaptak, mert ezt hívják az Isten Országának; azt mondja (a próféta): *vettessen el az istentelen, hogy ne lássa az Úr dicsőségét*.³⁷⁵ De akik Krisztus szerint születtek és tápláltattak, és a lehetőség szerint elértek a Krisztus teljességét elérő nagykorúságra,³⁷⁶ azok boldogan árasztják

369 vö. 1Kor 13,12

370 vö. 1Jn 3,2

371 vö. Jn 1,12–13

372 vö. 1Jn 3,1

373 vö. Fil 3,21

374 vö. Róm 6,4; 7,6

375 vö. Iz 26,10 LXX

376 vö. Ef 4,13

majd az isteni ragyogást, és amint meg van írva, *úgy ragyognak, mint a nap Atyjuk országában.*³⁷⁷

38. Ennek az isteni megvilágosításnak és ragyogásnak Ádám is részese volt a bukás előtt úgy, hogy valóban viselte a dicsőség öltözetét, nem volt mezítelen, nem szégyenkezett mezítelensége miatt, hanem kimondhatatlanul ékebb volt, mint azok, akik most sok arannyal és csillogó drágakövekkel díszített diadémokat viselnek. Ezen az isteni megvilágosítástól és ragyogástól a rút bukás miatt megfosztott természetünkön könyörült meg az Isten Igéje, és irgalma folytán magára vette, magára öltve pedig nyilvánvalóbban még egyszer megmutatta a kiválasztott tanítványoknak a Táboron,³⁷⁸ hogy mik voltunk valaha, és milyenek leszünk általa az eljövendő korszakban mi, akik hiszünk benne, és elérjük benne a beteljesedést.
39. Úgy találod majd, hogy a Krisztus szerint élők beteljesedésének zálogát nyilvánvalóan megkapták itt és most Isten szentjei, akik az Írás szerint³⁷⁹ az eljövendő korszak javát aratják. Ezt is előre megmutatta Mózes, mert arcának dicsőségére nem bírtak rátekinteni Izrael fiai,³⁸⁰ majd utána nála világosabban maga az Úr, aki a hegyen istensége fényének sugaraitól olyannyira ragyogott, hogy még a kiválasztott tanítványok sem voltak képesek arcára nézve elviselni annak ragyogását, jóllehet akkor lelki képességgel voltak felruházva.³⁸¹ Az Írás szerint István arca olyannak látszott, mint egy angyalé, és a földről egészen a mennyeken túlig tekintett, ahol Krisztus ült a Fenség jobbján, és látta az Isten mennyfeletti dicsőségét.³⁸² És még sokáig sorolhatnám a többieket, akik itt megkapták az eljövendő javak zálogát, és boldogan elnyerték ama isteni megvilágosítást és ragyogást.
40. Bárcsak mi is elnyernénk az érettünk emberré lett, szenvedett, eltemetett, feltámadt, és alant fekvő természetünket a mennyekbe felvivő és az Atya trónjára maga mellé vevő Urunk, Jézus Krisztus kegyelme és emberszeretete által, akit illet minden dicsőség, tisztelet és imádás kezdet nélküli Atyjával és a legszentebb, életteremtő Lélekkel együtt most és mindenkor és örökkön örökké. Ámen.

377 Mt 13,43

378 vö. Mt 17,1–9; Mk 9,2–9; Lk 9,28–37; vö. 1Pt 1,16–18

379 vö. 2Kor 1,22; 5,5; Ef 1,14

380 vö. Kiv 34,30–35

381 Mt 17,6; vö. Lk 9,34

382 ApCsel 7,55–56

34. homília

*a mi Urunk, Istenünk és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus
tisztetetreméltó színeváltozása alkalmából, amelyből
kiviláglik, hogy az ott feltűnt fény teremtetlen.*³⁸³

1. Dicsőítést zengünk és csodálkozunk, amikor Istennek ezt a nagy művét, vagyis az egész látható teremtést szemléljük. A görögök bölcsei is dicsérik és csodálják, miközben kutatják. Mi azonban ezt a Teremtő dicsőségére tesszük, azok viszont a Teremtő dicsőítésével szemben, hiszen a Teremtő helyett nyomorúságosan a teremtményt imádták.³⁸⁴ Ezért mi is a próféták, az apostolok és az atyák szavait tesszük érthetővé, de azoknak hasznára, akikhez eljut, valamint hogy dicsőítést zengjünk annak a Léleknek, aki a próféták, az apostolok és az atyák által szólt. Az időnként felbukkanó gonosz tévtanok vezérei is próbálták magyarázni ezeket, de azoknak kárára, akiket meggyőztek, és az istenfélő igazság mellőzésével, mégpedig úgy, hogy a Lélek szavait szembeállítják a Lélekkel. A kegyelem evangéliumának szavát, amely magasztos, és megfelel azoknak, akik érett hallással és értelemmel rendelkeznek, istenhordozó atyáink saját ajkukkal csiszolták simára, és ezáltal számunkra, méltatlanok számára is megfelelővé formálták. Amint a gyermekszerető anyák megrágnak a szilárdabb táplálékot, hogy csecsemőik is ehessék és emészthessék, és amint megpuhul a test szerinti anyák szájában a gyermekeknek szánt étel, úgy azok a gondolatok is, amelyek az istenhordozó atyák szívében születtek, megfelelő táplálékká válnak azok lelke számára, akik hallgatják azokat, és akiket meg is győznek ezek az eszmék. Ellenben a gonoszok és az eretnekek ajka – jaj! – telve van halált hozó méreggel, amely ha összekeveredik az élet igéivel, halált hozóvá válik mindazok számára, akik meggondolatlanul hallgatják.
2. Óvakodjunk tehát azoktól, akik nem fogadják el az Atyák magyarázatait, hanem önerejükben igyekeznek épp az ellenkezőjét bevezetni! Bár azt tűzik ki célként, hogy a szószerinti értelemmel törődnek, de elvetik az igaz hitnek megfelelő értelmét. Jobban menekülünk tőlük, mint a kígyótól! Az ugyan korai halálba taszítja a testet, de a halhatatlan

---

383 Ps 6,369–378. Elhangzott aug. 6-án a virrasztáson, alapja főleg a hajnali istentiszteleten felolvasott evangéliumi szakasz (Lk 9,26–28), bár Gergely utal a másik két párhuzamos evangéliumi beszámolóra is (Mt 17,19; Mk 9,2–8).

384 vö. Róm 1,25

léleknek nem okoz kárt, ellenben azok, akik magába a lélekbe harapnak bele, végül is elszakítják az Istentől, ami egyben a halhatatlan lélek örök halálát is jelenti. Tehát teljes erőnkől meneküljünk az ilyenektől, és keressünk oltalmat azoknál, akik az igaz hit és az üdvösség alapján érvelnek, amint az összhangban van az Atyák hagyományával.

3. Ezeket most bevezetésként mondtam, kedveseim, mivel ma Krisztusnak a hegyen történt tiszteletreméltó színeváltozását ünnepeljük, és arról az ott felragyogott fényről beszélek nektek, amelynek most sok ellensége van a világosság ellenfelei között. Nos, magyarázzuk meg tehát az előbb hallott evangéliumi igéket, amelyeket ma olvastunk, hogy kifejtsük a misztériumot, és megmutassuk a (vele kapcsolatos) igazságot! *Hat nap múlva Jézus maga mellé vette Pétert, Jakabot és testvérét, Jánost, és felvitte őket külön egy magas hegyre. Elváltozott előttük, és arca fénylett mint a nap.*³⁸⁵ Először is azt kell figyelembe venni ennél az evangéliumi résznél, melyik nap után számolja Máté, Krisztus apostola és evangélistája az a hat napot, amelyre Krisztus színeváltozása következett. Vajon melyik után? Az után, amelyen azt mondta tanítványainak, miközben tanította őket, hogy *az Emberfiának el kell jönnie Atyjának dicsőségében,*³⁸⁶ majd hozzáteszi: *Vannak olyanok az itt állók közül, akik nem halnak meg addig, amíg nem látják az Emberfiát, amint eljön Országában.*³⁸⁷ Ekkor saját színeváltozásának fényét nevezte az Atya dicsőségének és önmaga Országának.
4. Ezt Lukács evangélista is hirdeti, és még világosabban leszögezi: *E beszéd után mintegy nyolc napra történt, hogy kiválasztotta Pétert, Jakabot és Jánost, és felment velük a hegyre imádkozni. Míg imádkozott, arca teljesen elváltozott, ruhája fehér lett és ragyogó.*³⁸⁸ De hogyan lehetnek összhangban egymással, ha az egyik világosan nyolc napról beszél az igehirdetés és a kinyilatkoztatás között, a másik pedig hat napról? Halljátok és értsetek meg! Nyolcan voltak a hegyen, de csak hat látszott: azok hárman, akik Jézussal együtt mentek fel: Péter, Jakab és János, ott pedig látták azokat, akik együtt voltak és beszéltek vele: Mózeset is és Illést is – így ez összesen hat. Az Úrral azonban teljesen láthatatlanul együtt jelen volt az Atya és a Szentlélek is. Az egyik saját hangja által tett tanúságot arról, hogy ez az ő szeretett Fia,³⁸⁹ a másik pedig a fényt árasztó felhőn keresztül³⁹⁰ ragyogott fel, és megmutatta, hogy a Fiúnak a fénye vele és

---

385 Mt 17,1–2

386 Mt 16,27

387 Mt 16,28

388 Lk 9,28–29

389 vö. Lk 9,35

390 vö. Lk 9,34

az Atyával egytermészetű és egyszerű. Gazdagságuk ugyanis abban áll, hogy egy a természetük és egyetlen a ragyogás forrása³⁹¹ – így nyolc tehát a hat. Amint tehát ezekben semmiféle ellentét sincs a hat és a nyolc között, úgy az evangélisták sincsenek ellentétben egymással, amikor az egyik azt mondja, hogy *hat nap múlva*, Lukács pedig azt, hogy *e beszéd után nyolc napra történt*. Azonban ilyenfajta tanítást nyújtanak nekünk mindkét (szerző) által azok szavai, akik a hegyen misztikusan, de egyúttal nyilvánvaló világossággal gyűltek össze.

5. Bárki felismerhetné ugyanis, aki így helyes módon vizsgálja szavaikat, hogy megegyeznek egymással az isteni ige hirdetői. Nyolc napot mondott Lukács, aki ezzel nem tér el attól, aki *hat nap utánt* mondott, mivel hozzászámította azt a napot is, amelyen ezek a szavak hangzottak el, és azt a napot is, amelyen színében átváltozott az Úr. Máté is elgondolkoztatja azokat, akik belátással vizsgálódnak. Az „után” előjárószt, amely a következő napot mutatja, az egyik említette ugyan, a másik viszont elhagyta. Hiszen nem azt mondta, hogy „nyolc nap múlva”, amint az egyik azt írta, hogy „hat nap múlva”, hanem hogy „mintegy nyolc napra történt”. Így tehát semmiféle különbség nincs az evangélisták történeti leírásában.
6. Azonban egy másik nagy és titokzatos dologra is rámutatnak azáltal, hogy látszólag ellenkezőképp beszélnek. Fordítsátok tehát értelmeket figyelmesen azokra a dolgokra, amelyeket mondok majd nektek, hogy jobban érthessétek meg! Mi az oka annak, hogy az egyik „hat nap után”-t mondott, a másik meg a hét fölé is emelte, amikor nyolcadikat említett? Azért, mert az Úr színváltozása, a „nyolcadik nap” – vagyis az eljövendő korszak – fényének hatalmas látványa misztérium, amely csak a hat nap alatt keletkezett világ letünése és a bennünk ötféleképp működő érzékelésen való túllépés után tűnik fel. Öt érzékszervünk van ugyanis, az érzékszerv által kimondott szó pedig ezekhez kapcsolódva hozza létre érzékelésünk hatodik működését. Azonban nemcsak hogy érzékfeletti, hanem még a szót is felülmúlja Isten Országá, amelyet az arra méltóknak ígért (az Úr). Ezért amint megszűnnek működni ezek, amelyek hatféleképpen jöttek létre – mely megszűnés értékét még csak növelte a hetedik –, a nyolcadikon egy még jobb tevékenység erejében Isten Országá tűnik fel. Az isteni Léleknek ezt az erejét, amely által az arra méltók meglátják Isten Országát, az isteni Lukács szerint az Úr előre megjövendölte, amikor kihirdette: *Vannak olyanok az itt állók közül, akik nem halnak meg addig, amíg meg nem látják Istennek hatalomban elérkezett Országát,*³⁹² azaz abban a hatalomban, amely a látóknak képes-

---

391 vö. Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043) 1; 2,14; MPG 94,828C és 860BC
392 Lk 9,27

seget biztosít arra, hogy lássák azokat a láthatatlan dolgokat, amelyek előre megtszították őket a halálos és lélekölő romlástól, ami nem más, mint a bűn. A bűnt akkor ízleljük meg, amikor gondolatban belekezdünk a rosszba, a lelki halált pedig nem ízlelik meg azok, akik előre megtszítottak, mocsoktalanul őrizve meg értelmüket is – úgy vélem – az eljövendő megjelenés ereje által.

7. *Vannak olyanok az itt állók közül, akik nem halnak meg addig, amíg meg nem látják Istennek hatalomban elért Országát.* Mindenütt jelen van a mindenség királya, és Országá is mindenütt ott van, ezért Országának eljövele nem a mindenkor mindenütt való jelenlétét nyilvánítja ki, hanem annak az isteni Lélek erejében történő megmutatkozását. Ezért mondta: „Hatalomban elért”, amely hatalom nem mindenki számára lehetséges egyszerűen, hanem azoknak, akik az Úrral álltak, vagyis akik szilárdan álltak a belé vetett hitben, mint Péter, Jakab és János. Ezeket vitte fel először az Ige egy magas hegyre, azaz azokat, akik a mi természetes gyengeségünk fölé emelkedtek. Tehát azért is látszott Isten a hegyen – az elbeszélő szerint – részben olyannak, mint aki leszáll saját magasságából, részben pedig olyannak, mint aki felfelé vezet bennünket a lenti alantasságból, hogy megfelelő módon befogadja a született természet – már amennyire lehetséges – a befogadhatatlant. Ez a képzet nemhogy alacsonyabb az ésnél, hanem sokkal jobb és magasabb nála, mivel az isteni Lélek ereje által hozta létre.
8. Tehát nem úgy van, hogy létrejön, majd eltűnik. Körülírhatatlan, érzéki képesség alá sem esik az Úr színeváltozásának a fénye. Ha testi szemmel látni is lehetett kis ideig a szűk hegytetőn, de azért, mert testből a lélekbe mentek át, amint az egyik teológus mondja: *Az Úr beavatottai az érzékek átváltozásán mentek keresztül, amelyet a Lélek művelt bennük,*³⁹³ és így látták azt a kifejezhetetlen fényt, amikor és amennyire az isteni Lélek ereje megajándékozta őket. Ezt nem értették meg azok, akik most káromolva úgy vélték, hogy a kiválasztott apostolok érzéki és teremtett képesség révén látták az Úr színeváltozásának fényét, és ezért most arra vetemednek, hogy nemcsak azt a fényt rántsák le a teremtettségbe, az Isten dicsőségét és Országát, hanem az isteni Lélek erejét is, mely az isteni dolgokat nyilatkoztatja ki az arra méltóknak. Nem hallották ugyanis Pált, vagy nem hittek neki, amikor azt mondja: *Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szívbe föl nem hatolt, amit Isten azoknak készített, akik őt szeretik. Nekünk azonban föltárta az Isten az ő Lelke által. A Lélek ugyanis még Isten mélységeit is átlátja.*³⁹⁴

393 Damaszkuszi János, *Homília a színeváltozásról* (CPG 8057) 12; MPG 96,564B

394 1Kor 2,9–11

9. A nyolcadik napon pedig, amint meg van mondva, *az Úr maga mellé véve Pétert, Jakabot és Jánost felment egy hegyre imádkozni*. Mindig a tömegtől, sőt még maguktól az apostoloktól is félrehúzódva imádkozott ugyanis, mint ez akkor is így volt, amikor ötezer embert – az asszonyokat és gyermekeket is beleértve – lakatott jól az öt kenyérből és két halból, utána pedig azonnal elbocsátotta a tömeget, sőt az összes apostolt arra *kényszerítette, hogy szálljanak a bárkába. Maga viszont felment a hegyre imádkozni*.³⁹⁵ Vagy amikor maga mellé vette azt a néhányat, akik kiténtek a vele levők közül, és a megváltás szenvedésének közeledtével ezt mondta a többi tanítványnak: *Üljetek itt le, amíg imádkozom!*³⁹⁶ Magával viszi Pétert, Jakabot és Jánost. Mivel pedig egyedül csak ezeket viszi magával, *felvezeti őket külön egy magas hegyre, és szemük láttára színében elváltozott előttük*,³⁹⁷ vagyis azok előtt, akik látják.
10. Mit jelent az, hogy színében elváltozott? Azt mondja az Aranyszájú teológus: *Egy küssé megnyitotta – amennyire jónak látta – az istenség egy részét, és a beavatottnak megmutatta a benne lakó Istent*.³⁹⁸ Imádság közben pedig, amint Lukács mondja, *arca elváltozott*,³⁹⁹ *fénylett mint a nap*,⁴⁰⁰ amint Máté írja. *Mint a nap* – mondta, nehogy valaki érzékinek vélje azt a fényt – óvakodj azoknak értelmi vakságától, akik semmiképp sem tudják elképzelni, hogy magasabb rendű az érzéki módon láthatóknál! –, hanem hogy tudjuk meg, hogy ami a nap az érzéki élők és az érzékeken keresztül látók számára, azt jelenti a lélek szerint élők és a lélekben látók számára Krisztus mint Isten, és az Istenhez hasonultaknak nincs szükségük más fényre Isten szemlélésében. Az örökkévalók számára ugyanis ő maga a fény, nem más. Minek kell tehát másik fény azoknak, akik a legnagyobbat birtokolják? Az imádság közben pedig így ragyogott fel és nyilatkozott meg kifejezhetetlen módon a kiválasztott tanítványoknak az az elmondhatatlan fény a legnagyobb próféták jelenlétében, hogy megmutassa, az imádság nyújtja ama boldog látványt, és megtanuljuk, hogy az erény útján Istenhez való közeledés és a vele értelmileg történő egyesülés által világosság támad, és akik tökéletes jótett és tiszta imádság által állandóan Isten felé irányulnak, azok mindnyájan megkapják és meglátják. Azt mondja (Vazul): *Az igazi és leginkább vágyott Szépség, amely csak a megtisztított értelemmel szemlélhető, nem más, mint az, ami az isteni és boldog természet körül van, és aki állhatatosan szemléli*

---

395 Vö. Mt 14,22–23

396 vö. Mt 26,36

397 vö. Mt 17,1–2

398 *Homíliák János evangéliumához* (CPG 4425) 19,1; MPG 59,121. vö. Alexandriai Ál-Euszebiosz, *Beszéd a megkeresztelkedésről* (CPG 5520) 11; MPG 86,377D

399 Vö. Lk 9,29

400 Vö. Mt 17,2

*gyors mozgásait és kegyelmeit, bizonyos fokig át is vesz belőle, mintha ragyogó sugárzás vonná be arcát. Ezért dicsőült meg Mózes arca is, miközben Istennel társalgott.*⁴⁰¹

11. Látjátok, hogy Mózes is átváltozott színében, amikor felment a hegyre, és így látta az Úr dicsőségét?⁴⁰² Azonban csak elszenvedte a színváltozást, nem maga okozta, amint (Teológus Gergely) mondja: *Ebbe az irányba visz engem is az igazság fényének szerény mértéke, hogy lássam és megtapasztaljam Isten fényességét.*⁴⁰³ A mi Urunk Jézus Krisztus pedig önmagától birtokolta ezt a világosságot. Nem azért volt szüksége imádságra, hogy isteni fénytől ragyogjon teste, hanem hogy a szentekhez is elérjen Isten fényessége, és így megmutatkozva lássák a szentek. *Fényleni fognak ugyanis az igazak is mint a nap, Atyjuk Országában.*⁴⁰⁴ Ezek szerint mindannyian isteni fényé változva mint az isteni fény szülöttei, látni fogjuk Krisztust, aki isteni módon mindent túlragyog, akinek istenségéből természet szerint származó dicsősége, amely testével is közös, megmutatkozott a Táboron egyetlen személye miatt. Eszerint ugyanazon fény által is ragyogott napként az arca.
12. Azok pedig, akik a görög tudományt és ennek a világnak a bölcsességét nálunk magasabb rendűnek vélik, és nemhogy egyáltalán nem engedelmeseznek a lelki férfiaknak, akik járatosak a Lélek tanításában, hanem még ellenállni is merészkednek, amikor Krisztusnak a hegyen történt színváltozásakor kiáradó fényéről hallva – amelyet az apostolok szemé látott – rögtön érzéki és teremtett fénynek skatulyázzák be, és abba rántják le az anyagtalan, le nem nyugvó, örökkévaló és nemcsak hogy érzékfölötti, hanem még az értelmet is meghaladó fényt, mivel maguk alatt lévén semmi olyat sem tudnak elképzelni, ami a földiek fölött van. Márpedig ő, aki ezáltal tündöklött, előre teremtetlennek mutatta meg azt, amikor Isten Országának nevezte. Isten Orzága ugyanis nem alárendelt és teremtett, mert egyedül Isten Orzága fölött nem uralodik senki sem, és senki sem kerekedhet fölé, mivel túl van minden időn és korszakon: *Nem mondható – mondja –, hogy Isten Orzága valaha kezdődött vagy korszakok vagy idők előzzék meg. Hisszük, hogy ez a megváltottak öröksége.*
13. Miután színében átváltozva tündöklött az Úr, megmutatta a dicsőséget is, a világosságot is és azt a fényt is, és olyannak látszott a tanítványok előtt a hegyen, mint ahogy majd újból eljön, vajon valamilyen fényt

401 Vö. Vazul, *Homiliák a zsolnárokhoz* (CPG 2836); MPG 29,317B

402 Vö. Kiv 33,18–19

403 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 38,11; MPG 35,324A; SC 358,126; ÓI 17,240. Vanyó L. ford. módosítva (görögben: *megtapasztaljam* helyett *elviseljem*)

404 Mt 13,43

kapott hozzá, és az örökkévalóságban is birtokolni fogja, amit ezelőtt még nem birtokolt? Óvakodj az ilyen káromkodástól! Aki ugyanis ezt mondja, három természetet tanít Krisztusban: az istenit, az emberit és azét a fényét. Tehát nem más világosságot nyilvánított ki, hanem azt, amelyet láthatatlan módon birtokolt. Teste alá elrejtve volt birtokosa az isteni természet világosságának, következésképp az istenségé ez a fény, és teremtetlen. Mivel a teológusok szerint *amikor Krisztus színében átváltozott, nem azt vette fel, ami nem volt, sem azzá nem változott, ami nem volt, hanem azt nyilvánította ki saját tanítványainak, ami volt, felnyitva szemüket, és vakokból látókká alakítva őket.*⁴⁰⁵

14. Látod már, hogy ahhoz a fényhez vakok a természet szerint látó szemek? Tehát az a fény sem érzéki, és a látók sem egyszerűen érzéki szemekkel láttak, hanem átalakultak az isteni Lélek ereje által. Átalakultak tehát, ennek következtében pedig látták az átalakulást, nem azt, amelynek most vagyunk alávetve, hanem amelyet magából a fölvételből nyert a mi emberi keverékünk, amikor átistenült az Isten Igéjével történt egyesülés következtében. Ezért aki szüzességben foganta és vándorként szülte, felismerte a tőle született, testet öltött Istent, ugyanígy Simeon, aki újszülöttként tartotta karjaiban, és az idős Anna is, aki elébe ment, hogy találkozzon vele.⁴⁰⁶ Mintha üvegruhán keresztül világítana át, úgy tűnt fel ugyanis az isteni hatalom azoknak, akik birtokában vannak a szív megtisztított szemeinek.
15. Miért választja el a többitől a főbbeket, és vezeti fel őket, kizárólag csakis őket? Nyilvánvalóan azért, hogy valami nagy és misztikus dolgot mutasson. Hogyan lehetne azonban nagy és misztikus az érzéki fény szemlélése, amelyben a kiválasztottak még azelőtt részesültek, mielőtt felmentek, és velük együtt azok is, akiket lent hagytak? Mi szükségük lenne a Lélek erejére és annak támogatására vagy a szemek elváltozására ahhoz, hogy lássák a fényt, ha ez érzéki és teremtetett? Hogyan lehet az Atya és a Lélek dicsősége és hatalma az érzéki fény? Hogyan jön majd el ugyanezen dicsőségben és Országban az eljövendő korszakban Krisztus, amikor sem levegőre, sem fényre, sem helyre meg ilyesfélére nincs szükség, hanem – amint az Apostol mondja – minden helyett Isten lesz nekünk?⁴⁰⁷ Ha pedig minden helyett, akkor nyilvánvaló, hogy a fény helyett is. Ebből ismét kiderül, hogy az a fény az istenség fénye, mivel az evangélisták közül leginkább teológus János a Jelenések Könyve által tudomásunkra hozza, hogy annak a jövendő és marandó városnak *nincs szüksége sem napra, sem holdra, hogy világítsanak benne,*

405 Damaszkuszi János, *Homília a színváltozásról* (CPG 8057) 12; MPG 96,564C

406 vö. Lk 2,34,36

407 vö. 1Kor 15,28

*mert az Isten dicsősége ragyogta be azt, világossága pedig a Bárány.*⁴⁰⁸ Vajon nem nyilvánvaló, hogy ott is Jézusra utal, aki most a Táboron isteni módon színében átváltozott: teste ragyog, azonban a napfény helyett az istenség dicsőségét mutatta meg, amely a hegyre vele együtt felmenőknek tündöklött fel? De ugyanez a János azt mondja az abban a városban lakókról, hogy *nem szorulkan rá a lámpa világára, sem a nap fényére, mert az Úristen ragyogja be őket, és nem lesz többé éjszaka.*⁴⁰⁹ Mi tehát ez a fény, *amely nem változik, vagy a változásnak még árnyéka sincs benne?*⁴¹⁰ Mi ez a mozdulatlan és le nem nyugvó fényesség? Vajon nem az istenség fénye?

16. Vajon hogyan volt látható és dicsőült meg érzéki fény által Mózes és Illés is, de leginkább Mózes, lévén hogy lélekben, nem pedig testben voltak? Hiszen ezek is megdicsőülten jelentek meg, és a halálról beszélgettek, amelyet Jeruzsálemben kellett majd elszenvednie.⁴¹¹ Honnan is ismerték volna föl őket az apostolok – hiszen előzőleg még sosem látták őket –, ha nem annak a fénynek a kinyilatkoztató erejéből?
17. De hogy túlságosan meg ne erőltessük értelmeteket, ezért az evangéliumi elbeszélések hátramaradt részeivel majd a legszentebb és isteni liturgia idején foglalkozunk. Reméljük azonban, hogy azok tanítottak bennünket, akiket Krisztus világosított fel, vagyis egyedül ők tudják pontosan. *Az én titkom ugyanis az én titkom és azoké, akik enyéim*⁴¹² – mondja Isten a próféta által. Tehát ha mélyen hisztek abban, amire minket tanítottak, és egyetértetek az Úr színeváltozásának misztériumával, járuljunk e fény ragyogásához, és odaadóan ragaszkodva a változhatatlan dicsőség szépségéhez, tisztítsuk meg értelmi szemeinket a földi szennytől, vessünk meg minden mulandó élvezetet és szépséget, bármennyire édesnek is tűnjék, azonban örök gyötrelmet kelt, és ha gyönyört is okozna a testnek, a lelket azonban a bűn utálatos palástjával veszi körül, mely miatt azt, aki nem rendelkezik a romolhatatlan kapcsolat öltözetével, kezét-lábát összekötve arra a tűzre és a legkülönböztetettebb sötétségre vetik ki.⁴¹³
18. Ettől meneküljön meg mindaz, akinek felragyogott az Úr színeváltozásának anyagtalán és örökkévaló fénye, és aki megismerte azt, az ő és az ő kezdet nélküli Atyjának meg éltető Lelkének dicsőségére, kiknek egy és ugyanaz a fényessége, istensége, dicsősége, Országa és hatalma most és mindenkor és örökkön örökké. Ámen.

---

408 vö. Jel 21,23

409 vö. Jel 22,5

410 vö. Jak 1,17

411 vö. Lk 9,31

412 Iz 24,16 LXX; vö. Dán 2,27kk

413 vö. Mt 22,2–13.14

35. homília

*az Úr színeváltozása alkalmából, amelyből kiviláglik,
hogy ha teremtetlen is a benne feltűnt legistenibb
fény, mégsem lényege az Istennek⁴¹⁴*

1. Izaiás próféta előre megjövendölte az evangéliumról, hogy *rövidre fogott ígét ad majd az Úr a földre.*⁴¹⁵ Rövidre fogott pedig az az ige, amely kevés szóval sok tartalmat foglal magába. Tekintsünk fel tehát azokra a gondolatokra, amelyeket ma az előbb szemléltünk az evangéliumi szakaszokban, és fűzzünk hozzá még néhányat az elmondottakhoz, hogy újból elteljünk a benne megőrzött csorbíthatlan értelemmel, és mindnyájan elteljünk isteni ihletettséggel!
2. *Abban az időben Jézus maga mellé vette Pétert, Jakabot meg Jánost, és fölvitte őket külön egy magas hegyre. Ott elváltozott előttük, és arca fénylett mint a nap.*⁴¹⁶ *Nos, most van a kellő idő, most van az üdvösség napja,*⁴¹⁷ testvérek, az isteni, új és örökkévaló nap, amely mértékkel nem mérhető, amely nem nő és nem csökken, amelyet nem határol éjszaka. Hiszen az igazságosság napja,⁴¹⁸ amely *nem változik, vagy még az árnyéka sincs meg benne a változandóságnak,*⁴¹⁹ s amely attól a naptól fogva, hogy az Atya tetszése és a Szentlélek együttműködése folytán emberszeretetből ránk ragyogott, *a sötétségből az ő csodálatos világosságára vezetett minket,*⁴²⁰ és továbbra is minden időben ragyog felettünk, hiszen ő a soha le nem nyugvó nap.
3. Az igazságosság és az igazság napja lévén nem tűri, hogy azoknak jelenjen meg, és azokkal ismertesse meg valójában magát, akik hamisságot cselekszenek, és a legnagyobb fokú igazságtalanságot beszélnek vagy cselekszik, hanem azoknak jelenik meg, akik hisznek benne, az igazságosságot munkálják, és az igazságot szeretik, és őket örvendezteti meg sugaraival. Ez az, amiről az Írás beszél: *Világosság támadt az igaznak, és öröm barátjának.*⁴²¹ Ezért a zsolttáros próféta is így énekel Istenhez: *Tá-*

---

414 PS 6,379–388. Elhangzott aug. 6-án a szent liturgián, ahol az evangéliumi szakasz Mt 17,1–9.

415 vö. Iz 10,23 LXX

416 vö. Mt 17,1–2

417 vö. 2Kor 6,2

418 Mal 4,2

419 vö. Jak 1,17

420 1Pét 2,9

421 Zsolt 96,11

bor és Hermon a te nevedben örvendenek,⁴²² előre leírva azoknak eljövendő örömét, amely később abból származott, hogy látták a hegyen a kisugárzást. Izaiás pedig azt mondja: *Oldd meg az igaztalanság minden kötelekét, oldd fel a kényszerű szerződéseket burkait, tépj össze minden igaztalan írást.*⁴²³ Aztán még mit? *Akkor majd felvirrad hajnali fényed, és gyógyulásod hamar bekövetkezik, színed előtt balad majd igazságosságod, és Isten dicsősége gyűjt egybe téged.*⁴²⁴ És ismét: *Ha eltávolítod magadtól a köteleket, az ujjal való mutogatást és az elégedetlen beszédet, és lelkedből adsz majd kenyeret az éhezőknek, megjollaktatod a lesújtott lelket, akkor felragyog a sötétségben világosságod és sötétséged déli verőfényre változik.*⁴²⁵ Mert ez a Nap másik napokká alakítja őket is, akik fölött ez a Nap világítana: *Az igazak fényleni fognak mint a nap, Atyjuk országában.*⁴²⁶

4. *Vessük el tehát, testvérek, a sötétség cselekedeteit, és munkáljuk a világosság műveit,* hogy ne csak nappal járjunk tisztességesen,⁴²⁷ hanem a világosság fiai is legyünk.⁴²⁸ Gyertek, menjünk fel a hegyre, ahol felragyogott Krisztus, hogy meglássuk az ott történeteket. Sőt ha méltókká váltunk arra a napra, maga az Isten Igéje vezet fel majd minket, ha eljön az ideje. Most pedig siessünk, és kérlek benneteket, emeljük föl értelmi szemünket az evangéliumi igehirdetés fényéhez, hogy eközben változatok át értelmeket megújulása által,⁴²⁹ és így felöltve a felülről áradó isteni ragyogást, hasonló alakúak legyetek az Úr dicsőségének hasonlatosságához,⁴³⁰ akinek arca ma úgy ragyogott fel a hegyen, mint a nap.
5. *Hogyhogy mint a nap?* Volt idő, amikor ez a napfény nem volt a napkorongban mint edényben; egyrészt ugyanis elsőnek keletkezett, másrészt a napkorongot a negyedik napon alkotta a mindenség alkotója, hozzákapcsolva a fényt, és így alárendelte neki a nappal és éjszaka világító égitesteket.⁴³¹ Így tehát volt idő, amikor az istenség fénye sem volt Krisztus testében mint edényben, a fény ugyanis kezdet nélküli, a testet viszont, amelyet belőlünk vett fel az Isten Fia, csak később alkotta meg értünk, s ez tartalmazza az istenség teljességét. Ezért jelent meg tehát istenítő és egyúttal isteni módon fénylő világítóként. *Krisztus arca úgy*

---

422 Zsolt 88,13

423 Iz 58,6

424 Iz 58,8

425 Iz 58,9.10

426 Mt 13,43

427 Róm 13,12

428 1Tessz 5,5

429 vö. Róm 12,2

430 vö. Róm 8,29

431 vö. Ter 1,14–19

ragyogott, mint a nap, ruhája pedig fehér lett, mint a fény.⁴³² Márk pedig ezt mondja: *Olyan ragyogó fehér lett, mint a hó, úgyhogy a földön ványoló sem képes így ruhát kifébríteni.*⁴³³

6. Tehát ugyanattól a fénytől fénylett ugyan Krisztus imádott teste is meg ruhája is, de nem azonosképp. Arca ugyanis napként ragyogott, ruhája ellenben – mivel közel volt a testéhez – ragyogóvá lett, és ezáltal mutatta meg, milyenek is a dicsőség öltözetei, amelyet az eljövendő korszakban öltenek majd magukra az Istenhez közel állók, és milyen a büntelenség öltözete, amelyet Ádám a vétek miatt levette meztelennek látszott, és szégyellte magát.⁴³⁴ Az isteni Lukács azt mondja: *Arca elváltozott, ruhája fehér lett és ragyogó,*⁴³⁵ az ott történeteket pedig semmiféle példával nem hasonlítja össze. Márk egy képhez hasonlítja a ruhát, amikor azt mondja: *Olyan ragyogó fehér lett, mint a hó,* de ezzel a hasonlattal mutatja, hogy képek és példák nem képesek szemléltetni azt a ruhát. A hó ugyanis fehér, de nem ragyogó, mert a felszíne egyenetlen, mivel levegővel keveredő, könnyű hópelyhekből áll. Amikor még nem áll össze tökéletesen a felhő, és a benne levő levegő sem képes kiszabadulni belőle, megfagy a benne levő mérhetetlen hidegtől, és így levegőt tartalmazva egyszerre fehér és egyenetlen tajtékként zúdul le.
7. Mivel tehát a hó fehérsége nem képes ábrázolni, mennyire gyönyörűsége volt az a látomás, ezért az evangélista hozzátette, hogy ragyogó fehér lett. Ezen felül ezek által is megmutatja, hogy természetfölötti az a fény, mely által ragyogóvá és fehérré lett a ruha. Hiszen a fénynek nem az a tulajdonsága, hogy a megvilágított dolgokat fehérré és ragyogóvá tegye, hanem hogy megmutassa, milyen színűek is azok. Ez a fény azonban, úgy tűnik, beborította, sőt még inkább meg is változtatta őket, amire érzéki fény nem képes. Sőt még ennél is különösebb, hogy meg is változtatta, és mégis bizonyos mértékig ugyanolyannak tartotta meg őket, mint az nemsokára bebizonyosodott. Hogyan tudna ilyet tenni az általunk ismert fény? Ezért az evangélista azért, hogy ne csak az Úr arcának felülmúlhatatlan ragyogásáról és szépségéről, hanem a ruha ékességéről is igazolja, hogy természetfelettiek, a természetes szépséget felülmúlóként mutatta be, amikor a hó fehérségével a ragyogást kapcsolta össze. Mivel úgy tűnik, hogy a mesterség is gazdagíthatja némi szépséggel a természetet, ezt a szépséget fölébe helyezi a mesterséges szépítésnek is, mert azt mondja: *A földön ványoló sem képes így ruhát kifébríteni.*

---

432 Mt 17,2

433 Mk 9,3

434 vö. Ter 3,7

435 Lk 9,29

8. Az értünk megtestesült, örök idők előtti Ige, az Atya személyes bölcsesége azonban az evangéliumi igehirdetés szavát is tökéletesen hordja önmagában, amelynek a betű mintegy ruhája, fehér és bölcs, egyszerre ragyogó, fénylő és olyan, mint a gyöngyszem, sőt még inkább Istenhez méltó és Istennel teljes azok számára, akik lélekben látják a Lélek műveit,⁴³⁶ és Istenhez illő módon magyarázzák a betűkbe ágyazott gondolatokat. Ugyanezt mutatják meg az evangéliumi igehirdetés szavai is: *amennyire ványoló a földön*, vagyis ennek a korszaknak a bölcsé sem képes megmagyarázni. De mit jelent az, hogy megmagyarázni? Más magyarázata nem lehet, mint ahogy az Apostol mondja: *A testi ember nem fogja föl, ami a Lélekből ered, nem képes megérteni,*⁴³⁷ mivel érzékiként fogja fel az értelmet meghaladó, isteni és szellemi megvilágosításokat az, *aki látomásokkal dicsekszik, és testies gondolkodásában ostobán felfuvalkodik.*⁴³⁸
9. Péter azonban, akinek elméjét felvilágosította az a legboldogítóbb látvány, még jobban felbuzdult az Isten iránti szeretetre és vágyakozásra, és semmiképp sem akart elszakadni attól a fénytől. Ezért így szólt az Úrhoz: *„Jó itt lenni. Hadd csináljunk ide három sátrat, neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet.”*⁴³⁹ *Nem tudta, hogy mit beszél.*⁴⁴⁰ Nem jött el még ugyanis a beteljesedés⁴⁴¹ ideje, de amikor majd eljön, nem lesz szükségünk kézzel készített sátrakra. De nem is szabad a szolgálkkal egy szintre helyezni az Uralkodót, hogy egyforma sátrakban laknának, hiszen Krisztus mint igazi Fiú az Atya keblén van,⁴⁴² a próféták pedig úgy illik, hogy mint Ábrahám igaz fiai, Ábrahám kebelében lakjanak majd.⁴⁴³ Amikor tehát Péter ezeket mondta, nem tudva, hogy mit beszél, *íme fényes felhő borult rájuk,*⁴⁴⁴ félbeszakítva Péter szavait, és megmutatva azt, hogy milyen sátor illik Krisztushoz. De mit jelent az a felhő, és mivel fényes volt, hogyan borította be őket? Nem ez-e az a megközelíthetetlen fény, amelyben Isten lakik, és amely fényt ruhaként ölti magára? *Aki a felhőt szekerévé teszi*⁴⁴⁵ – mondja –, *és rejtekbélyévé tette a sötétséget, sátrat vont maga köré.*⁴⁴⁶ Vagy amint az Apostol mondja: *Aki egyedül halhatatlan, aki megközelíthetetlen fényességben lakik.*⁴⁴⁷ Ugyan-

436 1Kor 2,13

437 1Kor 2,14

438 Kol 2,18

439 Mt 17,4

440 vö. Mk 9,6

441 τῆς ἀποκαταστάσεως

442 Jn 1,18

443 Lk 16,22

444 Mt 17,5

445 Zsolt 103,3

446 Zsolt 17,12

447 1Tim 6,16

így ugyanaz a fény is itt egyben sötétség, amely elkápráztató ragyogásával árnyékol be.

10. Arról viszont, hogy az apostolok szeme által korábban látott fény megközelíthetetlen, a szent teológusok tesznek tanúságot: *Ma ugyanis – így szól – megközelíthetetlen fény mélysége, ma isteni ragyogás határtalanul áradó folyama csillan föl a Tábor hegyén az apostoloknak.*⁴⁴⁸ A nagy Dénes is *homálynak nevezi a megközelíthetetlen fényt, amelyben – amint mondják – lakik az Isten*, amikor ezt mondja: Ebben lesz mindenki, aki méltó arra, hogy megismerje és meglássa Istent.⁴⁴⁹ Tehát ugyanaz a fény volt az, amelyet előbb az Úr arcáról láttak ragyogni az apostolok, és amely aztán ragyogó felhőként borította be őket. Azonban először homályosabban fénylett a látvány, majd egyre erősebben ragyogott, s így láthatatlanná vált számukra a túláradó fényesség miatt, mivel Krisztust, az isteni és állandóan áradó fény forrását, az igazságosság napját árnyékolta be. Különben az érzéki napnál is ugyanaz a fény nyújtja, hogy a sugár által látni lehessen, és azonnal megszűnik a látás, mihelyt ezzel szemben valaki megpillantaná a napot, a belőle származó ragyogás ugyanis aránytalanul haladja meg szemeink képességét.
11. Az érzéki nap viszont egyrészt úgy tűnik fel, ahogy tud, nem pedig úgy, ahogy akar, és nem csak azok számára, akiknek akarná, másrészt pedig az igazság és igazságosság napja, Krisztus, nem egyedüli természetként birtokolja a természetes fényességet és dicsőséget, hanem a neki kijáró akaratot is, egyedül csak azoknak ragyogtatja fel óvatosan és üdvösen, akiknek akarja és amennyire akarja. Mivel úgy akarta, napként jelent meg, és így látták őt az apostolok szemei, de nem sokáig. Majd azt akarta, hogy még ragyogóbban fényeskedjen, a szemkápráztató fény miatt már nem voltak képesek látni az apostolok szemei, ezért fénylő felhőbe lépett be. *A felhőből szózat hallatszott: Ez az én szeretett Fiam, kibelen nekem kedvem telt, őt hallgassátok.*⁴⁵⁰ A Jordánban, amikor megkeresztelkedett az Úr, megnyíltak az egek, és ugyanaz a hang hallatszott,⁴⁵¹ kétségkívül abból a dicsőségből, amelyet később István is Szentlélekkel elteve megpillantott, miután megnyílt felette az ég,⁴⁵² most pedig abból a felhőből, amely beárnyékozta Jézust. Ez tehát azonos Isten égfeletti dicsőségével. Hogy lenne tehát érzéki fény az, ami égfeletti?
12. A felhőből szózatot adó Atya hangja arra tanított, hogy mindaz, ami a mi Urunk, Istenünk és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus eljötté előtt volt:

448 vö. Damaszkuszi János, *Homília a színeváltozásról* (CPG 8057) 2; MPG 96,545

449 vö. *Levelek* (CPG 6608) V; MPG 3,1073A; CD II,162,5–8

450 Mt 17,5

451 Lk 3,22

452 ApCsel 7,55

az áldozatok, a törvénykezések, örökbefogadások mind beteljesületlenek voltak, nem Isten alapvető akarata szerint történtek és mentek végbe, hanem csak az Úrnak eme eljövendő eljövetele és megjelenése miatt lettek megengedve. Ő az, akiben mint Fiúban az Atyának kedve telik,⁴⁵³ akin rajta nyugszik, és aki az Atyának tökéletesen tetszik. Ezért is parancsolja meg, hogy a Fiúra hallgassunk, és neki engedelmeskedjünk. Ha azt mondja: *A keskeny kapun menjete be. Mert széles a kapu és a tágas az út, amely a romlásba visz, és keskeny a kapu és szűk az út, amely az életre vezet*⁴⁵⁴, őt hallgassátok! És ha azt mondja: Ez a fény az Isten országa, rá hallgassatok és neki higgyetek, és méltóvá teszitek magatokat erre a fényre.

13. Amikor megjelent a fénylő felhő, és a felhőből az atyai szózat hangzott, *arcra borultak a tanítványok*,⁴⁵⁵ nem a hang miatt, mivel ez máskor is többször előfordult, nemcsak a Jordánál, hanem amikor az üdvözítő szenvedésre Jeruzsálembé menve így szólt az Úr: *Atyám, dicsőítsd meg nevedet! Ekkor szózat hallatszott az égből: Megdicsőítettem és ismét meg fogom dicsőíteni*,⁴⁵⁶ és az egész nép hallotta, mégsem borult le közülük egyik sem. Itt azonban nemcsak hang, hanem határtalan fény is jelent meg a hang után. Kétségkívül emiatt ismerték fel az istenhordozó atyák, hogy nem a hang, hanem a fény rendkívüli és természetfölötti volta miatt borultak arcra a tanítványok, és még mielőtt a hang eljutott volna hozzájuk – mondja Márk –, egészen *megijedtek*⁴⁵⁷ attól az istenjelenéstől.
14. Amikor tehát mindezek által isteninek, természetfölöttinek és teremtetlennek bizonyul az a fény, mi bajuk van vele azoknak, akik a kellenél több világi és testi tudományt szívtak magukba, és nem képesek felismerni a Lélek műveit? A másik végletbe esnek: ugyanis nem isteni dicsőségnek, Isten országának, szépségének, kegyelemnek, világosságának mondják azt – amint Istentől és a teológusoktól tanultuk –, hanem váltig állítgatják, hogy ez az Isten lényege, bár az előbb még érzékinek és teremtettnek nevezték. Az Úr pedig az evangéliumokban nemcsak önmagával és egyedül az Atyával mondja közösnek ezt a dicsőséget, hanem a szent angyalokkal is, amint az isteni Lukács írja: *Aki ugyanis szégyell engem és szégyelli tanításomat, azt az Emberfia is szégyellni fogja, amikor majd eljön a maga és az Atya meg a szent angyalok dicsőségében*.⁴⁵⁸ Akik tehát azt bizonygatják, hogy ez a dicsőség egyben lényeg, azt mondják, hogy azonos az Isten és az angyalok lényege, ami a legnagyobb eretnecség!

---

453 vö. Mt 17,5

454 Mt 7,13–14

455 Mt 16,5

456 Jn 12,28

457 Mk 9,6

458 Lk 9,26

15. Viszont nemcsak az angyalok, hanem az emberek közül a szentek is részesednek ugyanebben a hatalomban és dicsőségben. Azonban az Atya és a Fiú a Szentlélekkel együtt természeténél fogva birtokolja ugyanazt a hatalmat és dicsőséget, a szent angyalok és emberek pedig kegyelem alapján részesülnek belőle, ebből merítve a megvilágosítást. Mivel pedig Mózeset és Illést is ugyanabban a dicsőségben látták vele együtt,⁴⁵⁹ ez bizonyítja. Mózes nemcsak most a Táboron tűnt fel úgy, mint aki Istennel együtt birtokolja az isteni dicsőséget, hanem akkor is, amikor arca úgy megdicsőült, hogy Izrael fiai nem tudtak ránézni.⁴⁶⁰ Ezt is tanítja az a teológus, aki azt mondja, hogy Mózes az Atya halhatatlan dicsőségét viselte halandó arcán,⁴⁶¹ és az, aki Eunomiosznak, aki azt állította, hogy a Mindenható dicsősége nem közölhető a Fiúval,⁴⁶² ezt vetette ellen: *Ha Mózesről is ezt tanították, akkor miért ne engedhetnék meg az ilyen tanítást?*⁴⁶³
16. Közös és egy ugyan az Istennek és az ő szentjeinek dicsősége, hatalma és világossága, mivel a zsoltáros próféta is így zengi énekét: *A mi Istenünk világossága rajtunk,*⁴⁶⁴ viszont azt, hogy közös és egy az Istennek és a szenteknek lényege, senki sem merészelt sem eddig, sem most állítani. Ugyan éppen közösen tűnt fel a hegyen az Ige istenségének és testének isteni világossága, viszont azt állítani, hogy közös az istenségnek és a testnek a lényege, ez már Eutükhész és Dioszkorosz⁴⁶⁵ véleménye, de nem azoké, akik igazhitűek akartak maradni. És bár mindannyian ugyanezt a dicsőséget és világosságot fogják látni, amikor majd kelettől nyugatig ragyogva feltűnik az Úr, de most is látták azok, akik felmentek Jézussal együtt a hegyre, pedig *senki sem állt az Úr „tanácsában” és „lényegében”,*⁴⁶⁶ és nem látta, nem is magyarázta el Isten természetét.⁴⁶⁷ Ez az isteni fény mértékkel adatik, és jobban vagy kevésbé fogadják be aszerint, hogy a befogadók értéke szerint mennyire oszlik meg a megoszthatatlan. Ezt közelíti meg a példa: az Úr arca a napnál jobban ragyogott, ruhája pedig olyan fénylő lett, mint a hó. Mózeset és Illést is ugyanabban a dicsőségben látták, azonban egyikük sem tündöklött napként. Maguk

459 Lk 9,31

460 vö. Kiv 34,29–30; 2Kor 3,7

461 vö. Makáriosz–Simeon (Metaphrasztesz), *Az értelem szabadságáról* (CPG 2413/2) 21; MPG 34,956A462 Küzikoszi Eunomiosz, *Hitvallás* (CPG 3457) 3; R.P. Vaggione ed., Oxford 1987, 152.463 Nüsszai Gergely, *Cáfolatok Eunomiosz ellen* (CPG 3135) 2; MPG 45,521A

464 Zsolt 89,17

465 A monofizita tanítás 5. századi képviselői, akiket elítélt a 451–es khalkédóni (IV. egyetemes) zsinat.

466 Jer 23,18

467 Nazianzoszi Gergely, *Homíliák* (CPG 3010) 28,19; MPG 36,52B; SC 250,140

a tanítványok is látták a fénynek az alakját, de beletekinteni nem voltak képesek.

17. Tehát ki is méretik, és oszthatatlanul oszlik is meg az a fény, és egyesek többé, mások kevésbé fogadják be, egyesek most, mások később ismerik fel. Amint az isteni Pál is mondja: *Most megismerésünk csak töredékes, és töredékes a prófétálásunk is.*⁴⁶⁸ Mindenki számára teljesen oszthatatlan és felfoghatatlan az Isten lényege, és egyetlen létező sem fogadja be, sem többé, sem kevésbé. Különben az átkozott messzalianusok vélték azt, hogy a szerintük arra méltók látják Isten lényegét.⁴⁶⁹ Mi azonban hátat fordítunk mind a régi, mind pedig a mostani eretnekeknek, mert hisszük, hogy a hatalmat, dicsőséget, fényességet, az elmondhatatlan fényt és az isteni kegyelmet, de nem az Isten lényegét látták, és nem abban részesülnek a szentek, amint megtanultuk. Járuljunk a kegyelem fényének világosságához, hogy megismerjük és tiszteljük a hármas fényű istenséget, az Egyszerűt, aki a háromszemélyű egy természetből kifejezhetetlen ragyogást áraszt, és szegezzük értelmi szemeinket az Igére, aki testével most a mennyboltozat fölött foglal helyet, aki isteni módon ül a Fenségesnek jobbján, és letekintve onnan ezt a szózatot intézi hozzánk: „Ha valaki mellém akar ülni ebben a dicsőségben, amennyire csak lehet, utánozzon engem, és kövessen a földön azon az úton és abban az életmódban, amelyet tanítottam!”
18. Tekintsünk tehát belső szemeinkkel erre a nagy látványra, a mi természetünkre, amelyet az istenség anyagtalan tüze vele együtt örökkévalóvá tett. És a bukás következtében magunkra öltött *bőrruhákat*,⁴⁷⁰ azaz földi és testies gondolatainkat levetkőzve álljunk a szent földre,⁴⁷¹ amelyet mindegyikünk külön-külön szentelt meg az erény és az Istenséghez való ragaszkodás által. Így aztán bizalomteli szabadsággal élhessünk Isten fényében, megvilágosodva fussunk felé, és e megvilágosodás révén örökké a hármas napú és a legegyetlenebb istenség dicsőségére éljünk most és mindenkor és örökkön örökké. Ámen.

---

468 1Kor 13,9

469 vö. Damaszkuszi János, *Az eretnekségekről* (CPG 8044) 80; MPG 94,729A–732A

470 vö. Ter 3,21

471 vö. Kiv 3,5

*Ugyanazon ortodox Theofanész beszélgetése
a barlaamitákról megtért Theotimoszsal.
Theofanész: az istenségről, valamint a benne
való részesedésről és nem-részesedésről*

1. *A párbeszéd folytatása*

Theofanész. Vajon mérlegetted-e magadban, Theotimosz testvér, amiről az imént társalogtunk,⁴⁷² vagy pedig – mivel egészen fölösleges fecsegésként meggondolás nélkül elveted, és hagyod, hogy apránként észrevétlenül elszálljon belőled – teljesen kivetted lelked gondolataiból?

Theotimosz. Mit mondasz, kedves Theofanész testvér? Úgy gondolod, hogy olyan könnyen elfelejtem azt a számomra hasznos és igen szép beszélgetést, amely által megszabadultam a hatalmas tévelytől? Mégpedig attól a tévelytől, amelyet ama itáliai Barlaám szült, és mivel tévútra vitte, tönkre is ment. Ugyanakkor – magam sem tudom hogyan – belekeveredett Akindünosz is, és vést hozott nyilvánvalóan önmagára,⁴⁷³ még inkább pedig a benne bízó csavargókra.

Theofanész. Tudom, hogy sok nehéz kérdés foglalkoztat, és ismerem a zűrzavart, amely az imént úrrá lett mindenkin, ami miatt úgy vélem, hogy barátaid, ha máskor nem is, de most rászorulnak eleven szellemedre. Tehát ezért is kérdeztelek.

Theotimosz. Én viszont, jól tudod, minden elfoglaltságnál többre becsülöm az effélékről való töprengést, úgyhogy a szüntelen gondtól már szinte belevésődött a lelkembe, aludni sem hagy, és amint fölébredek, rögtön fölbukkan, mint ahogy minden olyan esetben, amikor valakit egy gondolat gyötör. Úgy láttam tehát jónak, hogy miután az Istenről szóló dogmák igazságát mindkét oldalról megvizsgálva szilárd álláspontra jutottam, amelyre a te szavaid segítettek el, onnan mintegy messze lent a mélyben fekvő szakadékba és homállal, azaz tévellyel teli hasadékba letekintve felismerjem azoknak nagy hazugságait, akik tévelyt szegezve szembe a reménnyel, oly mértékben tobzódnak benne, és olyan bőven árasztják a cselvetést, hogy még önmagukat is meg akarják cáfolni, és félre is vezetik. Hol kifejezetten teremtménynek mondják a Lélek istenítő adományát, amely által Istenben

---

472 Palamasz *Egy ortodox párbeszéde egy barlaamitával* című művére (PS 2,164–218) utal, amelynek végén a barlaamita megtér az ortodox hitre.

473 Szójátékon alapuló kijelentés, mert Akindünosz „gondtalan”-t jelent.

részesednek, sőt Istennel *egy lélek*ké lesznek a szentek,⁴⁷⁴ és érvelésekkel meg az Írások tanúságaival óriási buzgalommal igyekeznek erről mindenkit meggyőzni, hol meg azt állítják, hogy Istennek magában a lényegében részesedünk. Vajon nem hazudtolják-e meg így saját magukat és saját tanaikat mindkét kijelentés által, és nem csalják-e meg saját magukat is? Hogy lehet az, hogy aki Isten lényegében részesedik, ennek ellenére nem teremtetlenben, hanem teremtettben részesedik? Ellenben hogyan lehetséges az, hogy aki teremtett kegyelem által istenül át, Isten lényegében részesül?

Theofanész. Theotimosz, nem alaptalanul hasonlítanak tanaik az azokat szülő lélek szenvedélyéhez, és emiatt illettek ehhez a fecsegéshez; a gyűlölködőkben ugyanis romlást szokott okozni a gyűlölet; és szavaik ellentmondanak hirdetőiknek, nemcsak félig, hanem egészen elvetemülteknek bizonyítva őket; aki ugyanis teljesen rossz, az önmagának sem jó. De hadd pusztítsák csak el saját magukat! Te azonban, ha még nem szabadultál meg teljesen kétségeidtól, bátran kérdezd meg, amit akarsz! Tudd meg ugyanis, hogy különösen örömet beszélgetek azzal, aki nem a vizsályt, hanem az igazságot keresi.

2. *Hogyan kezdődött a vita?*

Theotimosz. Mindenek előtt azt mondd meg nekem, kérlek Theofanész, vajon ki kezdte ezt a vitát, amely miatt a vereséget szenvedett Barlaám szégyenében örökös száműzetésre ítélte magát. Azt mondta ugyanis, hogy véletlenül könyvek akadtak a kezébe, amelyekből még többsoros szövegeket is kiválogatott, és azt állította, hogy miattuk szenvedett a lelke, de neki nem okozott kárt; viszont az írásokkal szemben nemhogy jó, sőt inkább nagyon is rossz gyanúja támadt. Úgy sejtette, hogy eretnek véleményűek, és megcáfolásukra „Cáfolatok”-at írt.⁴⁷⁵ Tehát ezért nem mondhatja senki sem, hogy ő utasította el azt, hogy vitát kezdeményezzen.

Theofanész. Helyesen mondta valamelyik régi császár, hogy nem szabad mindkét fülünket a vádaskodók felé fordítani, hanem az egyiket elfogulatlannak kell megőrizni a védekező számára, hogy sohase szeressen senkit, se ne nyilvánítson véleményt addig, amíg mindkettőt meg nem hallgatta.⁴⁷⁶ Szinte ugyanezt adta elő ugyanis a zsinaton⁴⁷⁷ tartott beszédében Barlaám; miközben gyakran hangoztatta a nyilván általad említett írások miatt, hogy

---

474 Vö. 1Kor 6,17

475 Vö. részletek Barlaámnak *A messzalianusok ellen* c. művéből. Ld. Baán 374–378

476 Lásd. Plutarkhosz: Nagy Sándor élete 42. *Párbuzamos életrajzok*. Magyar Helikon, Budapest 1978. Máthé Elek ford. I,628; vö. Vazul, *Levelek* (CPG 2900) 24; MPG 32, 320B

477 1341 júniusában. Vö. Baán 26–29 és 349–364

„megsebesült és szenvedett a lelke”. Pedig ezeknek megcáfolásához alig kellett valamit is szólnunk, mivel a tények cáfolhatatlan ellenérvet nyújtottak. Magunkkal vittük ugyanis és bemutattuk a mieinknél sokkal régebbi keletű irományait, amelyeket elbírálás végett nyújtottunk be, s amelyekre válaszokat írtunk. Ő viszont a sajátjait elvitte Thesszalonikéből, hogy azt higgyék, eltűntek, és az általunk szerkesztett cáfolatokra egy év leforgása után írt írásait mutatta be ott a zsinaton, amivel azokat, akik nem ismerték őt, könnyen meggyőzte, hogy nem ő volt a kezdeményező. De aztán igen könnyen kiderült ravaszkodása és csalása, mert thesszalonikéi férfiak, akik kezdettől fogva ismerték, segítettek kinyomozni, honnan is tűnt fel négy évvel ezelőtt, amikor szinte még azt sem tudta, hogy egyáltalán milyen földön élünk, és írások útján sem csapott össze velünk. Majd épp ugyanannyi évvel ezelőtt egy egyszerű szerzetesnek színlelt engedelmességet fogadott, hogy ettől fogva vádjainak támadását eszelje ki, amint ez a *Zsinati tomosz*ból is világosan kitűnik⁴⁷⁸ mindenki számára, aki csak akarja. Vajon ki a mondottakon kívül a viták szerzője? Talán nem a vádaskodó, az ócsárló, mint világosan látszik? Nemde csak hat hónappal később jöttünk a patriarcha levelének beidézésére? Hogy nem világos tehát, hogy nem mi kezdtük vele a vitát? Viszont akár ő kezdte, akár mi, az méltó a megvetésre, aki káromkodva beszél, sőt egyenesen elborzasztó, nem pedig a vita kezdeményezője.

3. *A hitszabály*

Theotimosz. Jól beszélsz. Hasznosabb lenne ugyan, ha ezt tudnánk, de egyúttal nehezebb is. Többé már semmiben sem kételkedem, mivel alaposan ismerem ennek a férfinak az eretnokségét. De mivelhogy sokra tartják, széles körben ismerik, és jelentős számú követője van, lehetőleg összefoglaló módszerre van szükségem, hogy ne csak felismerjem a tévtant, hanem el is tudjam magyarázni, és meg is tudjam cáfolni. Kérlek tehát, ne habozz tudásodhoz mértén utat mutatni, hogy azon járva *pajzsként vegyen minket körül az igazság*, és azt lássuk, hogy *elbullanak* a fecsegéseik, ahogy a zsoldár mondja: *jobb- és balfelől, hozzáánk pedig nem közelednek*.⁴⁷⁹

Theofanész. Nem kis dolgot kérsz, kedvesem, én ugyanis nem vagyok sem olyan éles látású, sem olyan ékesen szóló. A kedvedért azonban – mivel a szeretet erőmön felüli tettekre serkent, és remélem, hogy segítségemre lesz a szeretet Istene –, megpróbálom elkészíteni a dogmák egyfajta mércéjét, amelynek segítségével nem is ítélnetők el a helyes vélemények. Kétségtelenül neked is az a véleményed, hogy kell ilyennel rendelkezni ahhoz, hogy ha szeretnéd, össze tudj vele hasonlítani egyet-mást, nemcsak amiről épp most

478 vö. Baán 349

479 Vö. Zsolt 90,4.7

folyik a vita, hanem majdnem azt is, amiről mindig is, és megtanulhasd a teljes igazságot. Ez nemcsak csekély bizonyítékul szolgál, sőt inkább kifejtí az általunk hirdetett igazságot, és leleplezi azt a divatos tévelyt, amelyet ellenfeleink azért választottak, hogy nekünk ellentmondjanak. Ha ugyanis az állandó mérce alkalmazásával kiderülne, hogy egyáltalán nincsenek összhangban vele sem a régi eretnokségek, sem pedig azok, akik most velünk vitáznak, viszont összhangban levőnek bizonyulnak a mindig is igazhitű tanok és amiket ma mondunk, nemde világos lenne, hogy milyen megbecsülés jár mind-egyiknek? Azok a dolgok, amelyek ugyanabból a szempontból azonosak, azok szükségképpen kölcsönösen megegyeznek egymással. Amelyek azonban egyik vagy másik szempontból különböznek, egymástól is különböznek. Nem csoda tehát, hogy amit mondani akarok, az összes többi fejtegetésre is vonatkozik. Ugyanis most rövidre fogva meg akarom mutatni, mi a mélyre nyúló gyökere és oka az Istenről szóló istenfélő és eretnek tanoknak.

Theotimosz. Milyen örvendetes, amit ígérsz! Ne késlekedj tehát, mert nem lelkesedik a hosszú bevezetésért az, aki ég a vágytól, hogy tanuljon.

4. *Az eretnokségek és a teológia félreérthetősége*

Theofanész. Elmondom hát. Belátod-e, hogy a teológia dolgai közül vannak egyrészt olyanok, melyek önmaguktól hihetőek, másrészt olyanok, amelyek a tanuló értelmét megfontolásra és kutatásra sarkallják?

Theotimosz. Ugyanazok hihetőek is meg nem is? Nem értem, mit is mondasz.

Theofanész. Megvilágítom, mit is mondok.

Theotimosz. Tedd meg, és akkor csatlakozni fogok ahhoz, ami igaznak bizonyul.

Theofanész. Azt mondta Mózes, Isten által tanítva: „*Halljad Izrael, az Úr, a te Istened, egy Úr.*”⁴⁸⁰. Nem magától hihető ez?

Theotimosz. De igen, ha azt mondod önmagától értődőnek, ami bizonyítás nélkül hihető. Ezért Mózes is, miután azt parancsolta, hogy hallgassák, vagy tudtul adta, semmit sem fűzött hozzá.

Theofanész. Nagyon jól tette. Amint az érzékelés nem szorul logikai bizonyításra az érzékelhető dolgok körében, úgy a hit sem szorul magyarázatra a hit dolgainál. Ezért az ilyen szöveghez csak a hitetlenekre való tekintettel fűznének hosszú magyarázatokat. De ugyanez a Mózes azt is mondja, Istentől tanítva: *Az Úr az égből Szodomára és Gomorrára az égből tüzet hullatott az Úrtól,*⁴⁸¹ és amikor az Úr megjelent Szodomában Lótnak, két személyben volt látható.⁴⁸² Tehát akkor hit által ezt is éppúgy elfogadjuk.

---

480 MTörv 6,4

481 Ter 19,24

482 Vö. Ter 19,1

Theotimosz. Miért ne? És mit is jelent?

Theofanész. Hisszük tehát, hogy az Úr egy, és hogy nem egy. Vajon nem maga a hit kényszerít és mindenképp arra biztat, hogy mindennek keressük és megadjuk az értelmét, főképp ha valaki olyan miatt rágalmaz, mint az, hogyan egy és hogyan nem egy (az Isten), nehogy a magunk számára is értelmetlenek legyünk, és így önmaguknak is ellentmondva vélekedjünk és beszéljünk?

Theotimosz. Teljesen igaz. Biztos, hogy aki helyesen gondolkodik, a felfoghatatlannal kapcsolatos érvekkel nem hozakodik elő annak, aki az után kutakodik, hogy is lehet akár egyik, akár másik, mert nem a kettő létének okát szeretné megismerni, hanem azt, hogy miben különbözik az egyik a másiktól.

Theofanész. Örülök felfogóképességednek. Láthatod tehát, a teológia ilyesféle kétértelműségeiben kezdődik majdnem minden gonosz eretnecség. Viszont aki úgy adja vissza az értelmét, hogy mindkettő nem kevésbé hiendő, mint ahogy az egyes részek külön-külön, az istenfélő. Aki azonban az egyiket a másikkal szemben alkalmazza, bármelyikkel kapcsolatban és bármiféle módon tegye is azt, az eretnek és istentelen, akármelyik állításról legyen is szó.

Theotimosz. Az Isten szerelmére, fejtsd ki világosabban, amit mondasz!

Theofanész. Meg is teszem. A szent Atyák egész gyülekezete valóban egynek mondta Istent lényege szerint, háromnak pedig a személyek szerint az egyet. Más a személy és más a természet, mivel mindkettő mást jelent. Mindkettő ugyanis teremtetlen és egymástól szétszakíthatatlan, mármint a személyek és a természet; és így rendületlenül őrizték meg mind a háromságba, mind az egységbe vetett hitet. Szabelliosz⁴⁸³ ellenben trietizmussal vádolta azokat, akik így tanítottak; és egybe vonva össze a hármat az egyszerűsége hivatkozva megsemmisítette az istenség háromságát. A Szentírásból összegyűjtötte az egységről szóló mondásokat, például: *Én vagyok az első Isten és ezután és mindörökké, mondja az Úr,*⁴⁸⁴ és hogy maga az Úr mondta az evangéliumokban: *Én és az Atya egy vagyunk,*⁴⁸⁵ és ezekhez hasonlókat vetett oda válaszul, hogy igazolja a személyek háromságának megsemmisítését. Vajon nem így cselekedett Szabelliosz és követői?

---

483 Szabelliosz a 3. század első felében működött, szélsőséges monarchianus tant képviselt.

484 Iz 41,4; vö. 44,6; 48,12

485 Jn 10,30

5. *A hitszabály alkalmazása: Szabelliosz és Áreiosz*

Theotimosz. Ezt mindannyian így tudjuk.

Theofanész. Én is csak az érthetőség kedvéért bocsátottam előre, hogy mindenki számára világos legyen. Te amikor összehasonlítod (Szabelliosz) efféle szavait a hit mércéjével, amely egynek is és háromnak is mondja ugyanazt az Istent; hitetlennek és eretneknek fogod találni őt, mint aki lerombolja az egy Isten háromságát, akiket viszont ő ezzel szemben sokistenhitűeknek nevez, azokat istenfélők és hívőknek fogod hirdetni. Áreiosz⁴⁸⁶ maga pedig sokistenhivőnek nevezi azokat, akik három teremtetlent állítanak, és azt bizonygatja, hogy az Atya az egyetlen teremtetlen, lerántva ezzel a többi személyeket a teremtettségbe. Az Írások tanúságaiból, amelyek a személyek különbözőségét fejtik ki, mint például *az én Atyám nagyobb nálam*,⁴⁸⁷ és *amit Atyámtól hallottam, azokat mondom*,⁴⁸⁸ és ezekhez hasonlók, amelyek megkülönböztetik és megmutatják az istenség egyetlen forrását, miután összeszedette őket a Szentírásból, mégis ezeket használta fel azok ellen, akik istenfélően imádják a Szentháromságot. Ha tehát Áreiosz érveit is összehasonlítod a hitnek ugyanazon mércéjével, amely ugyanazt az Istent egynek és háromnak mondja, inkább róla bizonyítod, hogy valóban sokistenhivő, mivel ugyanazt az Istent teremtettnek is megteremtetlennek is mondta, ami egy természettel nem egyeztethető össze.

6. *A hitszabály alkalmazása: Nesztoriosz és Eutükhész*

Theotimosz. Valóban kitűnő ez a mérce. Ugyanis nemcsak megmutatja, hanem mintegy ki is metszi és eltávolítja az elhajlásokat. Vajon megcáfolhatók-e ennek a mércének a segítségével azok is, akik az Úr megtestesülésével kapcsolatban tévednek?

Theofanész. Bizony.

Theotimosz. Mi tehát ez a mérce?

Theofanész. Az, hogy hiszünk az egy Úrban, Jézus Krisztusban, azaz Isten egy Fiában, aki emberré lett,⁴⁸⁹ vagyis aki kettős (értelemben Fiú). Ha tehát Nesztoriosz azt mondja, hogy más az, aki Istentől, és más az, aki a Szűzanyától született; Eutükhész ellenben Krisztusnak egy természetet tulajdonít, te hasonlítsd össze érveiket a hit mércéjével, amely ugyanazt a Krisztust kettős-egynek mondja mint Istenembert. Eutükhészt rögtön meg fogod cáfolni, aki tagadja a kettősséget, és ezzel szemben állítja az egységet.

---

486 Alexandriai származású eretnek (260–337)

487 Jn 14,28

488 Jn 15,15

489 vö. Nikaia-konstantinápolyi hitvallás.

Nesztoriosz viszont elvetve a személy egyetlenségét a természet kettősségével igyekszik lerombolni a személy egyetlenségét.

7. *A hit szabály más alkalmazása*

Theotimosz. Vajon egészen biztosan meg tudod cáfolni ugyanilyen módon Barlaámnak és az utána merészkedőknek tévedéseit?

Theofanész. Természetesen.

Theotimosz. Akkor magyarázd ezt el nekünk a te szavaiddal.

Theofanész. Nos, máris elmagyarázom. Amint az első mércét a mózesi szövegekből választottam ki számodra, úgy ezt az Atyák írásaiból válogattam össze. Ugyanis ezek mind egyet képeznek az Úr (főpapi) imája szerint,⁴⁹⁰ és csak egy is valamelyikük közül ugyanazt bizonyítaná. Mégis több idézetre van szükség, hogy meggyőzze azokat, akik valószínűleg makacsul ragaszkodnak elképzeléseikhez.

Theotimosz. Mondd el, kérlek Theofanész, mindegyikről, akit idézel, hogy ki az, és melyik művében mondta azt, hogy aki csak akarja, műveikben utána nézhessen minden egyes idézetnek.

8. *Egyes esetekben az Atyák állításai is egymással ellentmondóknak tűnhetnek*

Theofanész. Pontosan ezt fogom tenni, kiváltképpen az épp most következő problémához még szükségesebb kérdéseknél. Nagy Vazul tehát azt mondja, amikor Dávid 44. zsoltárát magyarázza: *A Mindenható szépsége az ő értelemmel felfogható és látható istensége.*⁴⁹¹ Teológus Gergely pedig így buzdít az isteni keresztség felvételére: *Fény – mondja – az istenség, amely megmutatkozott a hegyen a tanítványoknak, de ez már a szemnek is alig elviselhető.*⁴⁹² És máskor Klédonioszhoz írva ezt mondja: *Azt tanítom, hogy testben jön el, olyan testben, amelyben látták Őt vagy megjelent a tanítványok előtt a hegyen, amikor az Istenség legyőzi a testi gyöngeséget.*⁴⁹³ Nagy Makáriosz pedig a szellemi szemlélest lehetőség szerint feltárva és a kinyilatkoztatás fényét megvilágítva azt mondja: *Mivel minden gondolat érzéki dolgok képzelete által jut be a szívbe, az istenség boldog fénye csak akkor ragyogja be (a szívet), ha teljesen megszabadul mindentől, és elhagyja formájukat. Ak-*

---

490 Jn 17,11

491 Vö. „És szépségében, a látható és értelemmel felfogható istenségben. Hiszen ez az, ami valóban szép.” *Homiliák a zsoltárokhoz*, 44 (CPG 2836); MPG 29,400C

492 Nazianzosi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 40,6; MPG 36,365A; SC 358,208; Vö. ÓI 17,273

493 *Levelek* (CPG 3032) 101 (Klédonioszhoz); MPG 37,181AB; SC 208,48; Vanyó L. ford. ÓI 6,463–464.

kor ez a ragyogás felcsillan a tiszta értelem előtt, amely elhagyta az összes gondolatot.⁴⁹⁴ A verses énekeket költő isteni Métrofanész ezt mondja: *Lényeged szerint láthatatlan Ige, emberként tűntél fel, hogy az embert a te istenségeddel való közösségre biztásd.*⁴⁹⁵ Nüsszai Gergely pedig a Szentlélek ellen támadókat cáfolva ezt mondja: *Az istenség megnevezés nem a Lélek természetét, hanem istenítő erejét jelöli.*⁴⁹⁶ Bármit is mondanak róla, az azt jelöli, ami a természettel kapcsolatos. Maga az isteni természet rejtett és kimondhatatlan marad, amely meghalad minden szóval kifejezhető megjelölést.⁴⁹⁷ És ugyanő ismét azt mondja, amikor Ablabioszhoz írt: *Az „Isten” a tevékenykedőt jelzi, az „istenség” pedig a tevékenységet. A három (személy) közül egyik sem tevékenység, hanem inkább mindegyikük tevékenykedik.*⁴⁹⁸ A nagy Atanáz pedig Makedoniosz ellen írva így szól: *Istennek lenni a természethez képest másodlagos. Ha mi istenek leszünk is, de arra nem vagyunk képesek, hogy ugyanazon természetűvé váljunk.*⁴⁹⁹ Egy másik alkalommal pedig a nagy Vazul Eusztathiosz orvoshoz írva ezt mondja: *„Nem tudom, hogyan alkalmazhatták az „istenség” nevet a természet bizonyítékaként azok, akik mindent „bizonyítanak”. A megnevezés ugyanis valaminek vagy a szemlélődési, vagy a cselekvési képességére utal, az isteni természet azonban véleményünk szerint az összes elgondolható névvel sem jelölhető meg, hogy mi is valójában. A tevékenységek révén a különbségeket ismerjük meg, de a tevékenységek észrevételével nem ismerhetjük meg sokkal jobban a cselekvő természetét. Ha tehát valaki meghatározza e nevek mindegyikét és magát a természetet, amelyet a nevek jeleznek, nem ugyanazt a meghatározást fogja adni mindkettőnek. Amiknek más a meghatározásuk, azoknak a természetük is különböző, következésképp más a lényeg, amelyre nem található meghatározás, amely feltárná, (mi is valójában), és más azoknak a körülötte levő neveknek a jelentése, amelyeket valakinek a tevékenységéből vagy rangjából vezetünk le. Az elnevezések közösségből ismerjük*

494 Vö. „Minden (démoni) gondolat érzékekkel felfogható dolgok képzetét sugallja a léleknek...Az a fényesség (vagyis a tiszta imádságban szemlélt, Isten képmását hordozó fényesség – Baán Izsák) ugyanis csak a tárgyakból származó mindenféle képzet elhagyásával tárul fel az imádság idején az irányító lélekrész számára.” Evagriosz Pontikosz, *A gondolatokról* 2 (SC 438,154.156) 71.72). A második mondat a görögben azonos Sínai Hészüchiosz (12.sz.?) Cent. (I,89), Filokalia I,154; MPG 93, 1508B, idézi Xanthopulosz 65 (Filokalia IV,258), de Fótikéi Diadochosznak tulajdonítva.

495 „Lényegedre nézve láthatatlan Ige, a mindenség Alkotója, a tisztaságos Istenanyától emberként tűntél fel az embereknek, hogy az emberi nemet a te istenségeddel való egyesülésre buzdítsd.” (Rohály Ferenc – Orosz Atanáz ford.) Szentháromság kánonja, 4. hang, 7. óda istenszülői éneke) ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΗ ΗΤΟΙ ΟΚΤΩΗΧΟΣ Η ΜΕΓΑΛΗ. Róma 1885, 277

496 *A Fiú és a Szentlélek istenségéről* (CPG 3192) MPG 46,576A (A két idézet sorrendje fordított, és közte levő szövegek kimaradnak.)

497 *A Fiú és a Szentlélek istenségéről* (CPG 3192) MPG 46,573D; Jaeger3,1,42–43

498 *Ablabioszhoz arról, hogy nincs három isten* (CPG 3139) MPG 45, 124D–125A; Jaeger 3,1,46

499 Ál-Atanáz, *Párbeszéd a makedoniánusok ellen* (CPG 2285) MPG 28,1313A

meg, hogy a tevékenységekben semmiféle különbség sincs a személyek között, viszont a természet szerinti különbségre nyilván semmilyen bizonyítékot nem fogadunk el, mivel – mint mondják – a tevékenységek azonossága a természet közös mivoltára mutat.⁵⁰⁰

A nagy Dénes pedig az isteni és legfőbb egyesítő békét dicsóítva ezt mondja: „Önmagában vett istenség”-nek egyfelől – a vezérlésre és isteni mivoltra s okságra való utalással – a mindenség egyetlen princípium-felett⁵⁰¹ és létfeletti princípiumát és okát nevezjük; másfelől viszont – a részesülésre való utalással⁵⁰² – a részesülhetetlen Istenből előálló gondviselő hatóerőt.⁵⁰³ az önmagában vett megistenítést⁵⁰⁴ mondjuk így, melyben a létezők a reájuk jellemző módon részesülnek, úgyhogy Istenből eltöltöttek lesznek, és így is nevezjük őket.⁵⁰⁵

A létező isteni nevét magyarázva pedig ezt mondja: Hisz beszédiünk nem azt ígéri, hogy kimondja az önmaga által lényegfeletti istenség önmaga által lényegfeletti jóságát,⁵⁰⁶ mely minden jóságot és istenséget rejtelmesen meghalad, mint az Írások mondják,⁵⁰⁷ hanem a megnyilvánuló, jótékony hatású gondviselést zengi, a túlmagasló jóságot, minden jó dolog okát.⁵⁰⁸

Gaiosznak írva pedig ezt mondja: Ha „istenség” alatt az istenítő ajándéknak azt a fajtát érted, amelynek következtében átistenüliünk, és ha ez válik az átistenülés elhévé, az így nevezett istenségen túl van az, aki minden elvet felülmúló elh.⁵⁰⁹ De más alkalommal a létezőről teologizálva, mivelhogy istenségnek mondta a minden jó okát felülmúló istenséget, ezért nehogy őmaga olyan színben tűnjék fel a hallgatók előtt, hogy véleménye szerint ez az ok önmagában álló, nem pedig az elrejtőzött lényegfelettség gondviselő ereje és kiáradása, s így több ilyen lényegyet állítson, mint egyet, ezt mondta: Beszédiünk nem tart számon több okot, se nem beszél több, magasabb-, illetve alacsonyabb rendű istenségről, hanem egyetlen Istenhez tartozónak mondja az összes jó kiáradást.⁵¹⁰ A nagy Vazul is azt mondja tehát Eusztathiosz orvoshoz írt levelében: Egyáltalán nem értek egyet azokkal, akik Isten természetére vonatkoztatják az istenség fogalmát. Nem bizony, hiszen akár Isten természetét mondja valaki istenségnek, egy a háromnak a természete, akár a tevékenységet nevezze valaki istenségnek, egy a három személynek

500 Vazul, *Levelek* (CPG 2900) 189,8; MPG 32,696AB; Deferrari III,58–60

501 υπεράρχιον

502 μεθεκτώς

503 Dénesnél többes számban: hatóerők (δυνάμεις)

504 αὐτοθέωσιν

505 DN XI,6; MPG 3,956A; CD I,222,12–18. Vassányi Miklós ford. rövidítve

506 τὴν αὐτοῦπερουσίον ἀγαθότητα ... τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος

507 Suchla a következő szöveghelyekre utal: Zsolt 18, 12 („a sötétséget tette rejtkehelyévé”); 31, 20 és 81, 7 („meghallgattalak téged a mennydörgésnek rejtkeében”); valamint Iz 45, 15 („bizony, Te elrejtőzködő Isten vagy, Izráelnek Istene”).

508 Vassányi Miklós ford. rövidítve (DN V,2; MPG 3,816CD I,181,8–13)

509 *Levelek* (CPG 6605) II; MPG 3,1068kk.; CD II,158,4–9 (összevonva)

510 DN V,2; MPG 3,816CD; CD I,181,16–19. Vassányi Miklós ford. rövidítve

a tevékenysége.⁵¹¹ Továbbá a nagy Teológus Gergely is azt mondja: *Egy fény ragyog be titeket a lényeg, azaz az istenség meghatározása értelmében.*⁵¹² A Fiúról szóló második beszédében így szól: *Az „aki van” és az „Isten” valamiképp inkább a lényeg nevei, és közülük inkább az „aki van”. Az „Isten”⁵¹³ kifejezést akár a „sietni”⁵¹⁴, akár a „lobogni”⁵¹⁵ szóból származtatták, de biztosan relatív név és nem abszolút.*⁵¹⁶ A nagy Maximosz pedig ezt mondja: *Egy az Isten, mivel egy az istenség, egyszerű, oszthatlan és oszthatatlan*⁵¹⁷, láthatatlan és felfoghatatlan. Szofróniosz is, aki a jeruzsálemi trónt ékesítette, azt mondta: *Amint arra tanítottak minket, hogy egy Istent gondoljunk, úgy vettük át (a tanítást), hogy egy istenséget is valljunk.*⁵¹⁸ Vajon tehát nem hol azt tanították-e nekünk az Atyák ugyanarról az Istenről, hogy a lényege az istenség, hol meg nem csak az? Vajon nem a teremtetlenség szempontjából van különbség? A választott igazhitű (szerzők) közül melyik mondaná teremtménynek a jótévő és minden jót okozó gondviselést annak ürügyén, hogy erről beszél az Istentől megvilágosított Areopagita Dénes, nem pedig a teljesen kimondhatatlan és isteni lényegfölöttségről? Vagy ki mondaná teremtménynek az isteni hatalmat, mert erre vonatkozik az istenség elnevezés a nagy Vazul szerint, nem pedig az Isten lényegére? Vagy a Lélek látható erejét, mivel a Lélek természete túlszárnyalja ezt kimondhatatlanságban és névfelettségben, amint Nüssza isteni előljárója, Gergely teologizálta?

Theotimosz. Ez nyilvánvaló.

9. „A lényeg, azaz az istenség meghatározása értelmében”

Theofanész. Mít tegyünk hát? Vajon ne kérdezzük meg azt, aki a leg-szükségesebb dolgokról dönt, hogyan lehet egy és nem egy az istenség, és hogyan lehet az isteni Lélek egy, amikor Izaiás hét lelket látott előre az Úr embersége felett nyugodni,⁵¹⁹ amelyeket Zakariás is, akit az angyal oktatott ki, az Úr hét szemének nevezett?⁵²⁰

Theotimosz. Különösen azért, nehogy önmagunkkal keveredjünk ellentmondásba, fontoljuk meg, hogy már előttünk is az Atyák ugyanígy véle-

---

511 Vazul, *Levelek* (CPG 2900) 189,8; MPG 32,696AC

512 *Homiliák* (CPG 3010) 39,11; MPG 36,345C; SC 358,170–172; ÓÍ 17,258: „Amikor kimondom a szót ’Isten’, akkor az egy és három fénye ragyog be titeket...egy viszont a lényeg, azaz az istenség meghatározása értelmében.” Vanyó László ford.

513 θεός

514 θεεῖν

515 αἰθεῖν

516 *Homiliák* (CPG 3010) 30,18; MPG 36,125C–128A; SC 250,262–264 (rövidítve)

517 *Kétszer száz fejezet a teológiáról* (CPG 7694) 2,1; MPG 90,1124B–1125A; Orosz 272

518 *Zsinati levél Konstantinápolyi Szergioszhoz* (CPG 7635) MPG 87/3,3156A

519 Iz 11,2

520 Zak 4,6

kedtek, hogy ez felel meg legjobban az igazhitű hitvallásnak. Mondd el most tehát, hogyan lehet egy az istenség, és hogyan lehet, hogy nem egyedül a lényeg magának az Istennek az istensége!

Theofanész. Ezt is egészen úgy mondom el, ahogy maguknak az Atyáknak az írásaiból kitűnik. Amikor ugyanis a minden nevet felülmúló lényeg megnevezésére az istenség nevet ajánljuk, akkor az Isten istensége egy, egyszerű, osztatlan, oszthatatlan, felfoghatatlan.⁵²¹ És erre mutatott rá, aki azt mondta: *Egy fény ragyog be titeket a lényeg, azaz az istenség meghatározása értelmében.*⁵²² De a három személynek is egy az istensége, a személyi sajátágok kivételével, az összes többi tulajdonsága viszont pontosan ugyanaz. *Ha ugyanis akár a képességet és a tevékenységet, akár a lényegét neveznéd istenségnek, egy a háromé,* amint kissé feljebb is idéztük a nagy Vazult, aki szó szerint ezt mondta. És ha valaki az összes ilyenféle (tulajdonság) „gyűjteményét” nevezné istenségnek, így is egy a három személy istensége, vagyis a lényeg és amiket a lényeg körül szemlélünk és teológiailag kifejtünk, amint a nagy Atanáz is mondja az isteni örömhírvétel évenkénti ünnepére írt beszédében.⁵²³ Ha pedig valamely isteni képességet vagy Isten tevékenységét mondjuk istenségnek, sok isteni tevékenység van, amelyek ugyanazt a nevet viselik: tudniillik a szemlélés, a megtisztítás, az átistenítés, a csodatevés, a gondviselés, a mindenütt jelenvalóság meg az egyáltalán-sehol-sem-levés, azaz az örökké-mozgás és a Tábor-hegyén a kiválasztott tanítványokat körülragyogó fény, amint ezeket a kissé fentebb idézett szentektől pontosan megtanultuk. Ezt azonban többek között a nagy Vazul szintén igazolja mássutt, és sokszor hivatkozik rá beszédeiben, többek között világosan azt is mondja, hogy a Szentlélek *lényegét tekintve egyszerű, erőiben sokféle,*⁵²⁴ és ismét: *Isten tevékenységei sokfélék, lényege azonban egyszerű.*⁵²⁵ Mely tevékenységekről beszél? Amelyekről ott maga is megemlékezett: a gondviselésről, a hatalomról, a jóságról, az előretudásról, az átistenítésről, a teremtésről, a megjutalmazásról és effélékről, amelyekkel kapcsolatban Teológus Gergely is azt mondja az Izaiás által említett hét lélekről: *Izaiás előszeretettel nevezi a Lélek tevékenységeit lelkeknek.*⁵²⁶ Az istenhordozó Damaszkuszi is ezt mondja: *Lel-*

521 vö. Maximosz, *Teológiai fejezetek* (CPG 7694) 2,1; MPG 90,1124D–1125A; Orosz 272; *Dogmatikus levél Marinosz presbíterhez* (CPG 7697) 91; MPG 91,268D

522 *Homiliák* (CPG 3010) 39,11; MPG 36,345C; SC 358,170–172; ÓI 17,258; „Amikor kimondom a szót ’Isten’, akkor az egy és három fénye ragyog be titeket... egy viszont a lényeg, azaz az istenség meghatározása értelmében.” Vanyó László ford.

523 Ál-Atanáz, *Beszéd az Örömhírvételre* (CPG 2268) 2; MPG 28,920B

524 *A Szentlélekről* (CPG 2839) 9,22; MPG 32,108C; ÓI 6,97, Vanyó: „természetét”

525 *Levelek* (CPG 2900) 234,1; MPG 32,869A; Deferrari III,372

526 *Homiliák* (CPG 3010) 41,3; MPG 36,432C; SC 358,318; ÓI 17,320. Vanyó László ford. Ld. alább *Fejezetek* 70, alább 180–181

keknek mondják a Lélek képességeit, ⁵²⁷ sőt inkább azzal kapcsolatban, amiről most beszélünk, ezek a – bár nem tulajdonképpeni értelemben vett – „lényeg” és a „tevékenység” képességei is. Ámde minthogy a tevékenységet nevezik tulajdonképpeni értelemben Isten istenségének, ezért egyszerre értelemmel felfogható és felfoghatatlan az ő istensége, mivel egy mint az egy Istené, hogy *azzal, ami belőle felfogható, magához vonzza* – Teológus Gergely szerint –, *ám felfoghatatlanságával elcsodálkoztasson.* ⁵²⁸ Ezt mondja: *Ugyanis bölcsességét, erejét és művészetét mutatják a teremtmények, nem pedig a lényegét. Még nem is mutatják meg szükségképp a Teremtő összes képességét a nagy Vazul szerint.* ⁵²⁹ Jól elkészítetted hát az igaz hitnek ezt a zsinórmértékét?

10. A Barlaámra és Akindünoszra alkalmazott hitszabály

Theotimosz. Igen alkalmasan és tökéletesen, úgy tűnik. Hátra van azonban még, hogy ezáltal teljesen megcáfold azt a Barlaámot és eretnekségének tanítványát és utódját, Akindünoszt!

Theofanész. Ez a Barlaám és az a másik követője, aki veszélybe sodort minket és az igazhitűséget, minthogy nemcsak Áreioszt, hanem a líbiai Szabellioszt is utánozták, azt mondták, hogy a szentek és az összes igazhitű sokistenhívő, mert hol egynek mondták – mégpedig több értelemben is – Isten istenségét, hol pedig nem csak az egyetlen lényeket, hanem az Istennek teremtetlen képességét és tevékenységét is istenségnek mondták, amint az föntebb is bebizonyosodott. Ezek viszont egyszer azt mondják, hogy Istennek egy teremtetlen istensége az ő lényegfelettsége, a természetes tevékenységek pedig teremtettek – mint ahogy Áreiosz is egy teremtetlen személyt ismer el, mégpedig az Atyát, a többi (személyt) pedig teremtettnek tartja –, másszor pedig nem különböztetik meg a lényegtől a tevékenységet – amint Szabelliosz sem tett különbséget a lényeg és a személy között –, és így az istenség egységét a megkülönböztetéssel támadva a Szentírásból az egy istenségről szóló idézeteket gonoszul szembefordítják azokkal, akik ortodox módon úgy vélik, hogy mindkettő igaz. Te pedig összehasonlítva szavaikat az istenfélelem mércéjével, amely ugyanannak az Istennek az istenségéről hol azt mondja, hogy egy, hol pedig azt, hogy nemcsak a lényege, be fogod bizonyítani, hogy valójában ők a sokistenhívők, mert képtelen módon teremtettnek és teremtetlennek mondják Isten istenségét, mivel azt tanítják, hogy egyedül Isten lényege a teremtetlen istenség, vi-

---

527 *Az igaz hitről* (CPG 8043) MPG 94,857B

528 *Homiliák* (CPG 3010) 38,3; MPG 36,317C; SC 358,116. „Az istenség azzal, ami belőle felfogható, magához vonz..., ám felfoghatatlanságával elcsodálkoztat.” Vanyó László ford. ÓI 17,236

529 *Eunomiosz* cáfolata (CPG 2837) 2,32; MPG 29,643A

szont a teremtményi szintre rántják le annak a látható erejét és tevékenységét, aki mindent azelőtt ismert, mielőtt létrejöttek volna, az ő méltóságát, hatalmát és gondviselését. Így aztán számukra az Isten esetleg teremtett, esetleg meg teremtetlen, és a legnagyobb ellentétekre van szétszakítva. És a Fiút meg a Szentlelket sem vették számításba, ugyanis mindkettő éppúgy kimondhatatlan, mint az Atya. Ha pedig továbbra is azt mondanák, hogy a tevékenység nem különbözik a lényegtől, mert azonosnak tartják őket, ismét mondd meg az igaz hit mércéje szerint, hogyan írhatták le egyszer értelemmel felfoghatónak, másszor meg felfoghatatlannak ugyanannak az Istennek az istenségét; láthatónak az arra méltók számára kifejezhetetlen módon a Lélek erejében, mindenki számára pedig tökéletesen láthatatlannak; részesítőnek és nem részesítőnek? Egyáltalán nem istenfélő dolog, ha valaki azt véli, hogy a teremtett dolgokból el tudjuk gondolni Isten lényegét, részesülhetünk belőle vagy láthatjuk őt, amint ezt az előző vitairatban is igazoltuk.⁵³⁰

11. A lényegben nem lehet részesülni

De látod-e, hogy az ilyenféle kölcsönös összetűzések egyrészt az istenfélelem fényét gyűjtják fel a hívők számára, másrészt a kárhozat tüzét bocsátják a hitetlenekre?

Theotimosz. Nagyon igaz. És magam is saját tapasztalatomból megtanultam, miután az ilyen beszédekből megvilágosodott az értelmem, és pontosabban beláttam az ortodoxia igazságát. Ezért mondjuk, hogy egy osztatlan Lelket tisztelünk, amikor a lényegét vagy a személyt magát nevezzük Léleknek, máskor viszont sok részből állónak mondjuk, és úgy tanultuk, hogy hét az egy,⁵³¹ mert különbözőképp állítjuk az isteni kiadásoktól és az egy isteni Lélek tevékenységeiről, hogy részesítenek. Te tehát azt mondd, hogy Isten lényege és természete nem részesít?

Theofanész. Igen, mivel nincs neve, és minden név felett áll.

Theotimosz. Részesítőnek és értelemmel felfoghatónak viszont a képességet és a tevékenységet, amelyről a nagy Vazul is azt mondta,⁵³² hogy a teremtményekből megismerjük?

Theofanész. Bizony így van. Sok, különféle módon lehet ugyanis Istenben részesedni, amint *Az isteni energiákról és a bennük való részesedésről* már korábban írt írásunkban⁵³³ és az ezt megelőző vitairatunkban⁵³⁴ kifejtettük.

---

530 vö. *Egy ortodox párbeszéde egy barlaamitával*. PS 2,175

531 Iz 11,2

532 *Levelek* (CPG 2900) 234,1; MPG 32,869A

533 vö. *Az isteni tevékenységekről*, PS 2,103

534 vö. *Egy ortodox párbeszéde egy barlaamitával* 45; PS 2,208

12. *Ami ugyanaz, az nem egy másik*

Theotimosz. De másnak mondod a tevékenységet, mint a lényeket, amennyiben különbözik, mégsem elválaszthatatlan tőle?

Theofanész. Amint a lényegtől is különbözik a személy,⁵³⁵ ugyanis mindkettő (t.i. lényeg és a tevékenység) különbözik attól, amit az (isteni személy) neve jelöl.

Theotimosz. Talán a tevékenységet is személynek gondolod?

Theofanész. Dehogy! Az ilyen tevékenységek közül ugyanis egyik sem személyi valóságban-létező,⁵³⁶ azaz önmagában létező,⁵³⁷ amint a nagy Vazul mondja.⁵³⁸

Theotimosz. De természetesen azt mondod, hogy Isten ugyanezen tevékenység által részesíti a részesedőket?

Theofanész. Amennyire képesek rá.

Theotimosz. És a lényeg által nem részesít ugyanaz az Isten?

Theofanész. Kétségtől nem.

Theotimosz. Üres fecsegések tehát azok a beszédek, amelyeket ők ellentettek intéztek. Hogyan lesz ugyanis más az, ami ugyanaz? Valamint hogyan lesz teljesen azonos a mozdulatlansággal a kiáradás, a nem részesítővel a részesítés, és az elrejtettséggel a kinyilvánítás? Ezeknek ugyanis szükség-szerűen különbözniük kell egymástól, ha viszont különbözők, nem képesek együtt létezni, csak ha teremtetlenek.

Theofanész. Ha pedig közülük egyesek teremtettek, mások viszont teremtetlenek, ó kedves Theotimosz, akkor együtt léteznek, és a lényegük különböző?

Theotimosz. Feltétlenül így van!

Theofanész. Valójában tehát ezek a sokistenhívők, akik ezt így különböztetik meg. Ha viszont ezzel szemben teljesen azonosnak állítják a kinyilvánulást az elrejtettséggel, a kiáradást a mozdulatlansággal, az isteni részesítést és részesedést a nem részesítéssel, akkor azonosnak állítják az isteni kegyelmet és tevékenységet az Isten lényegével, akkor teljességgel felfoghatónak állítják az istenit, ami nem kisebb rossz a sokistenhitnél. De ezeket most eléggé elmagyaráztuk, s úgy vélem, magad is elmondanád.

Theotimosz. Nagyon is pontosan, biztosan és istenfélően.

---

535 Palamasz Istenben hármassal felosztást alkalmaz: lényeg, tevékenység és a Szentháromság személyei. (ld. alább *Fejezetek* 75, alább 183)

536 ἐνυπόστατος

537 ἀθυπόστατος

538 Ál-Vazul, *Ennomiosz* cáfolata (CPG 2837) 5; MPG 29,772B; vö. Tr 3,1,9; Baán 275

13. Az ellentmondáson túl.

Theofanész: A beszédnek ehhez a részéhez érve jól meg kell vizsgálnunk.

Theotimosz: Mit tehát?

Theofanész: Hogy is mondja az apostolok vezetője a második levelében: *hogy az isteni természet részesei legyetek?*⁵³⁹ De az isteni dolgokban bölcs Maximosz is azt mondja: *Azért alkotott minket az Isten, hogy az isteni természet részesei legyünk, és részesedjünk az ő örökévalóságában.*⁵⁴⁰ Nüssza isteni előljárója, Gergely pedig azt mondja: *Az isteni Pál, aki egy szempillantás alatt választott edénnyé lett, a határtalan természet körülhatárolható bázává vált.*⁵⁴¹

Theotimosz: Áldott légy Theofanész, aki nemcsak azért vitatkozol, hogy naívnul fitogtasd, mennyit is tudsz, sem azért, hogy meggyőzd a téged hallgatókat, hanem hogy pontosan kikutasd, mi is az igazság, és be is bizonyítsd. Miután figyelmeztetted, most már én is arra következtettem, hogy ezeket (az idézeteket) hozva fel nagy bizonyítékként azt mondják, hogy részesít Isten lényege és természete. Mivel tehát ezt a dolgot kell leginkább megvizsgálnunk, legjobb tudásod szerint magyarázd meg, kérlek!

Theofanész: Ez is a főntebb említett dolgokhoz hasonlóan ugyanezt a kettősséget mutatja, kedvesem. Hallgasd ismét ugyanazt a Maximoszt, aki így szól: *Az, aki a létezők számára lényege szerint nem részesítő, más módon viszont részesíteni akarja azokat, akik képesek [befogadására], egyáltalán nem lép ki a lényege szerinti elrejtettségéből.*⁵⁴² És ismét: *Egészen istenek leszünk, kivéve a lényeg azonosságát.*⁵⁴³ És ismét: *A boldog és szent Istenség lényege szerint mindent felülmúlóan ki-mondhatatlan, megismerhetetlen és minden végtelent végtelenül meghalad, és [e teológia] követőinek akár a legcsekélyebb észlelésre sem hagy hátra semmiféle nyomot.*⁵⁴⁴ A nagy Atanáz is mondja: *Az istenítő kegyelem szerint részesednek Istenben a méltóak, látják is őt, lényege szerint azonban nem részesíti őket.*⁵⁴⁵ És ismét: *Istennek lenni a természethez képest másodlagos; igaz ugyan, hogy istenek leszünk, de nem lehetünk ugyanabból a természetből valók.*⁵⁴⁶ És ismét: *Nyilvánvaló, hogy nem Isten lényegét látták a szentek, hanem a dicsőségét,*⁵⁴⁷ amint az apostolokról is megírták, hogy Péter és a vele levők felébredve látták az ő dicsőségét.⁵⁴⁸ A nagy Vazul is mondja:

539 2Pét 1,4

540 *Különféle fejezetek a teológiáról és az oikonomiáról* (CPG 7715) 1,42; MPG 90,1193D

541 *Homiliák az Énekek énekéhez* (CPG 3158) 3; MPG 44, 821BC

542 *Tizenöt fejezet* (CPG 7695 és 7715) (I) 7; MPG 90,1180C

543 *Levelek* (CPG 7699) 1; MPG 91,376AB: „A kegyelem által átistenült is mindazzá lesz, ami az Isten, kivéve a lényeg szerinti azonosságot.” *Válaszok Thalassziosz apát kérdéseire* (CPG 7688) 22; MPG 90,320A; vö. *Ambigua* (CPG 7705) MPG 91,1308A

544 *Ambigua* 10,31d; MPG 91,1168A

545 Ál-Atanáz, *Kérdések Antiokhosz duxhoz* (CPG 2257) 28; MPG 28,613D–616A

546 Ál-Atanáz, *Párbeszéd a makedoniánusok ellen* (CPG 2285) 1,14; MPG 28,1313A

547 Ál-Atanáz, *Kérdések Antiokhosz duxhoz* (CPG 2257) 28; MPG 28,616A

548 Lk 9,32

*Tevékenységei alászállnak hozzánk, lényege viszont megközelíthetetlen marad.*⁵⁴⁹ És ismét: *Azt mondjuk, hogy a tevékenységekből ismerjük meg az Istent, lényegéhez azonban nem vagyunk képesek közeledni.*⁵⁵⁰ Aranyszájú atyánk is így ír: *A kegyelem Lelkét az Írás hol tűznek, hol meg víznek nevezi, ezzel mutatva rá arra, hogy ezek nem a lényeg nevei, hanem a tevékenysége.*⁵⁵¹ És ismét: *„Isten nem mérícskélve adja a Lelket”;*⁵⁵² *Krisztus előbírnöke és keresztelője ugyanis nyilvánvalóan meg akarta mutatni, hogy mi mindannyian mértékkel kapjuk a Lélek tevékenységét. A „Lélek” szó ugyanis itt tevékenységet jelent, hiszen ez osztható meg; ő viszont, azzaz Krisztus, mérték nélkül és tökéletesen birtokolja az egész kegyelmet. Ha pedig tevékenysége mérték nélküli, mennyivel inkább a lényege.*⁵⁵³ Látod, hogy mindkettőt a tiszteletreméltó teológusok hagyományozták ránk: azt is, hogyan nem részesít Isten lényege és valamiképp részesít, és hogyan részesedünk az isteni természetben, és mégis semmiképp nem részesedünk benne? Tehát mindkettőt figyelembe kell vennünk, és az istenfélelem ismertetőjegyeinek kell tartanunk őket, és istentelenekként és ostobákként el kell vetnünk azokat, akik az egyikkel támadnak a másik ellen, és azt vélik, hogy mindkettő azonos. Senkivel és semmiképp sem értünk egyet abban, hogy a szentek ellentmondanak saját maguknak vagy egymásnak, főleg ilyen fontos dolgokban, mert tudjuk, hogy ez az ellentmondással kapcsolatos vélemény valóban a csekély ismeretekkel rendelkező emberek sajátja; az értelemmel rendelkező és azzal Istennel együtt gondolkodó számára viszont ezek összhangban vannak és megegyeznek.

14. Hogy lehetne Isten semmi más, csak lényeg?

Theotimosz. Hogyan lehet tehát, ó bölcs Theofanész, az igazság tekintetében ez a kettő egyaránt igaz?

Theofanész. Ezt is megmagyarázom majd a kedvedért. Először azonban azt fogjuk megmutatni, hogyan próbálták teljesen esztelenül védelmükre felhasználni az apostoloknak és a szent Atyáknak azokat az idézeteit, amelyek azt mondják, hogy mi Isten természetének részesei leszünk; nemcsak azért, mert ez ellenkezik azzal, hogy az isteni természet meg a lényeg sem közölhető és nem részesedhet benne egyetlen teremtmény sem, amint az összes Istentől ihletett Írás hirdeti, hanem mert ők maguk is ezekkel az idézetekkel élve igyekeztek cáfolni az Atyák véleményét. Te ugyanis mindenkinél pontosabban tudod, mit is gondolnak. Mondd meg tehát, az igazságra

---

549 *Levelek* (CPG 2900) 234,1; MPG 32,869A; Deferrari III,372

550 uo.

551 Aranyszájú János, *Homíliák János evangéliumához* (CPG 4425) 82,1; MPG 59,183

552 Jn 3,34

553 Aranyszájú, *Homíliák János evangéliumához* (CPG 4425) 30,2; MPG 59,174

kérlek, vajon nem azt mondják, hogy egyrészt minden részesedik Istenben, másrészt minden, ami Istenben részesedik, Isten lényegében részesedik, mintha Isten nem lenne más, csak pusztán lényeg, nehogy velük összetett legyen, se ne legyen több teremtetlen?

Theotimosz: Ezt nyíltan így hiszik, és mondják is.

15. *A részesedés mint ajándék*

Theofanész: De azok a beszédek, amelyeket a velünk vitatkozók ellenünk intéztek, mint amelyek velük értenek egyet, azt állítják, hogy nemcsak általában minden más dolog, de még csak nem is minden ember éri el az isteni természetben való részesedést, de ezek is csak később, nem pedig kezdettől fogva válnak részeseivé. Péter ugyanis, aki az apostolok karának vezetője, amikor azoknak ír, akik ugyanannak az értékes hitnek birtokában voltak, istenfélelemre és erényességre buzdít, és azt mondja: *Ezek által kaptátok meg azokat a drága ígéreteket, hogy általuk az isteni természet részeseivé váljatok.*⁵⁵⁴ Látod-e, hogy a részesedés ajándék, amelyet a Krisztus szerint élőknek ígér? Vajon ki ígér bárkinek is olyat, aminek már születésétől fogva birtokában van? Az isteni Maximosz ezt mondja: *Azért alkotott minket az Isten, hogy az isteni természet részesei legyünk.*⁵⁵⁵ Amint tehát korábban nem léteztünk, úgy születésünkkel együtt sem alkottattunk az isteni természet részeseivé. Az isteni Pál vajon nem akkor nevezte magát a felfoghatatlan természet házának, amikor Krisztus utánzójává vált,⁵⁵⁶ nem pedig akkor, amikor csak Krisztus híve volt? Hol vannak tehát azok, akik azt mondják, hogy minden létező részesedik benne, mivel minden részesedik Istenből?

Theotimosz: Eltűntek, mert gyermeces gondolkozásúak, ifjak a hitetlenségben és a szemtelenségben, járatlanok – úgy tűnik – a gondolkozásban, de nem a gonoszságban.⁵⁵⁷ Úgy vélem, hogy most belátom az elmondottak alapján, hogyan mondják Istenről, hogy lényege szerint részesít és nem részesít.

16. *A messzaliánusok megcáfolása*

Theofanész: Magyarázd el tehát, hogy gondolkodva mire jutottál!

Theotimosz: Mivel egyedül a szenteknek adatott meg az, hogy elérjék az isteni természetben való részesedést, a többiek esetében azt mondjuk, hogy nem lehet Isten lényegében és természetében részesedni; akik azon-

---

554 2Pét 1,4

555 *Különféle fejezetek a teológiáról és az oikonomiáról* (CPG 7715) 1,42; MPG 90,1193D

556 1Kor 11,1

557 vö. 1Kor 14,20

ban elnyerték tetszését, azok részesültek ebben, elsősorban a jövőre vonatkozólag. Ezért mondja hát a Teológusnak nevezett Gergely: „*Isten lesz minden mindenben a helyreállítás idején*”,⁵⁵⁸ *mikor már nem leszünk sokfélék úgy, mint most a mozgások és szenvedélyek miatt, mivel egyáltalán nem vagy alig bordonkunk magunkban Istent, hanem teljesen Isten formájúak leszünk, az egész Istent és egyedül őt bordonva magunkban. Ez az a beteljesülés, amely felé törekszünk.*⁵⁵⁹ Úgy tűnik-e neked, Theofanész, hogy fejeid találtam a szöveget, és szerinted is így áll-e a dolog? Egyetértesz velem és megerősíted, hogy nem másképp?

Theofanész. Távol álljon tőlem! A messzaliánusokat ugyanis, akik ugyan- ezt vélték, hogy a szerintük megtisztultak a legszentebb Lélek személyét fogadják magukba, és abba a természetbe emelkednek fel, az isteni Atyák teljesen kitagadták mondván, hogy valamiképp jelen van ugyan az Atya és a Fiú és a Szentlélek azokban, akik kellőképp megtisztultak, és bennük lakik az evangélium ígérete szerint,⁵⁶⁰ de nem úgy, mint természeténél fogva az istenség. A te gondolkodásodat pedig újból ne zavarja meg az a teológiai állítás, hogy a szentek az egész Istent lesznek képesek befogadni, hanem emlékezz azokra a tanításokra, amelyeket az imént mondtunk, megmutatva, hogy a lényeg nem-részesítő voltának semmiféle kára nem származik abból, hogy azt gondoljuk és mondjuk, hogy a tevékenységek mindegyike által az egész Istenben részesedünk – a testetlenek ugyanis nem testi módon oszlanak részekre. Ezért egy (isteni) személy által is az egész (Isten) egyesül egész valómmal, mégpedig változatlanul. Akik tehát az isteni és istenítő tevékenységet fogadták be, az egész Isten befogadóivá lettek. Amikor pedig megtisztulva tülemlelkedtek a természetben, minden lelki és testi tevékenységgel felhagynak, mivel egyedül az isteni tevékenységet élvezik, azaz egyedül és az egész Isten befogadóivá váltak: erre a beteljesülésre törekszünk, *félretéve a test és az érzékek hajlamait*, amint az apostol mondja.⁵⁶¹ Maximosz, az ilyen kérdések magyarázója ugyanis azt mondja, hogy *az összes isteni tevékenység önmaga által osztatlanul az egész Istenre utal*,⁵⁶² amikor ugyanis azt mondja, hogy az „összes”, megmutatta, hogy „sok” van, de nem lényeg. Hogy pedig a szentek sem részesednek Isten lényegében, maga Maximosz mutatta meg nekünk a kissé főntebb mondottak által, amikor azt mondta, hogy *az Isten egyáltalán nem lép ki a lényege szerinti elrejtettségéből*.⁵⁶³ Más alkalommal pedig: *Egészen, teljesen istenek leszünk, kivéve a lényeg szerinti*

---

558 vö. 1Kor 15,28. Az idézet természetesen a halottak feltámadására vonatkozik.

559 *Homiliák* (CPG 3010) 30,6; MPG 36,112AB; SC 250,238

560 vö. Jn 14,23

561 Ef 2,3

562 Az idézet helye nincs felkutatva. Ld. alább *Fejezetek* 91, alább 192–193

563 *Teológiai fejezetek* (CPG 7694) 1,7; MPG 90,1180C

azonosságot.⁵⁶⁴ És a nagy Atanáz: *Az istenítő kegyelem szerint részesednek Istenben a méltóak, látják is őt, lényege szerint azonban nem részesíti őket.*⁵⁶⁵ És újból: *istenek leszünk, de nem lehetünk ugyanabból a természetből valók.*⁵⁶⁶ Az Aranyszájú atya is, amikor azt hallotta a Keresztelőtől, hogy *(Isten) nem méricskélve adja a Léleket,*⁵⁶⁷ azt mondja: *meg akarta mutatni, hogy mi mindannyian mértékekkel kapjuk a Lélek tevékenységét, ugyanis ez osztható meg,*⁵⁶⁸ mert a lényeg nem osztható. Ezért ez sem lehetséges, és az sem, hogy azokról, akik a Lélekben részesülnek, azt gondoljuk, hogy a Lélek lényegében részesülnek. Ezeknek az istenhordozó Atyáknak Istentől ihletett tanain kívül nincs összhangban az istenfélelemnek általunk kissé főntebb kifejtett mércéjével az, hogy a szentek az Isten lényegében részesednek; ez a mérce ugyanis egyszerűen azt állította, hogy lehet benne részesedni is meg egyszerűen nem lehet, de nem azt, hogy egyesek nem részesedhetnek benne, mások viszont igen.

17. *A lényegfelettség és a lényeg elnevezése*⁵⁶⁹

Theotimosz. Ha tehát sem az nem engedhető meg, hogy részek szerint meg lehessen különböztetni – mivel osztatlan is –, sem az, hogy egyeseket részesít magából, másokat viszont nem, hogy lehet akkor igaz mindkettő?

Theofanész. Hallgasd hát és tanulj! Az isteni lényegfelettséget *se elgondolni nem lehet, se kimondani*, se egyáltalán sehogyan szemlélni, mivel mindeneken túl van, és több mint megismerhetetlen, átfoghatatlan hatóereje révén még az összes mennyfölötti szellemnél is magasabban helyezkedik el, teljesen felfoghatatlan és örökké kimondhatatlan.⁵⁷⁰ Nincs megnevezhető neve a mostani vagy a jövő világekorszakban, sem lélekben alkotott vagy nyelv által képzett szó, sem az érzékelés vagy az értelem nem érintheti meg, de semmiféle elképzelés sem tudja egészen kifejezni őt, hacsak valaki nem a tagadásból származó legteljesebb felfoghatatlanságot érti alatta mint olyat, ami tökéletesen elvet mindent, ami csak létezik, vagy ami a legtúlzóbb értelemben csak mondható. Tehát tulajdonképpen értelemben lényegnek vagy természetnek sem szabad, hogy nevezze az, aki a minden igazságot felülmúló igazságról mond ítéletet. És mivel mindennek ő az oka, és min-

---

564 *Levelek* (CPG 7699) 1; MPG 91,376AB: „A kegyelem által átistenült is mindazzá lesz, ami az Isten, kivéve a lényeg szerinti azonosságot.” *Válaszok Thalassziosz apát kérdéseire* (CPG 7688) 22; MPG 90,320A; vö. *Ambigua* (CPG 7705) MPG 91,1308A

565 Ál-Atanáz, *Kérdések Antiokhosz duxhoz* (CPG 2257) 28; MPG 28,613D–616A

566 Ál-Atanáz, *Párbeszéd a makedoniánusok ellen* (CPG 2285) 1,14; MPG 28,1313A

567 Jn 3,43

568 Aranyszájú, *Homiliák János evangéliumához* (CPG 4425) 30,2; MPG 59,174

569 Ld. *Féjezetek* 106 és 107, alább 197–198

570 vö. Dénes, *DN* I,1; MPG 3,588A; *CD* I,108,6; *DN* I,4; MPG 3,593A; *CD* I,115,15–16. Vassányi Miklós ford.

den körülötte és miatta van, ő pedig mindent megelőzve, egyszerűen és korlátlanul önmagában elképzelt mindeneket, ezért mindenből őt lehet elnevezni, pontatlanul ugyan, de nem tulajdonképpeni értelemben. Tehát lényegnek is meg természetnek is lehet nevezni, tulajdonképpeni értelemben azonban Isten lényeg-létesítő kiadásának és tevékenységének. Hogy pedig a tevékenységet is – mégpedig tulajdonképpeni értelemben – lényegnek nevezik, hallgasd meg a nagy Dénest, aki azt mondja: *Most pedig tovább kell haladnunk a valóság létező⁵⁷¹ ténylegesen létező „lényeg” istennevére.⁵⁷² Hadd emlékeztessünk arra, hogy értekezésünk célja nem a lényegfeletti lényegyet annyiban megmutatni, amennyiben az lényegfeletti – hiszen kimondhatatlan és megismerhetetlen s teljesen kinyilváníthatatlan, és még magát az egyesülést⁵⁷³ is meghaladja –, hanem az, hogy megénekeljük az isteni létforrás lényeg-létesítő előjövételét⁵⁷⁴ minden létezőbe.⁵⁷⁵ Látod, hogy ténylegesen létező lényegnek mondja az isteni kiadást? Valóban ezért is nevezi teljesen elrejtettnek, elválaszthatatlannak és kinyilváníthatatlannak. Hasonlóképp található, hogy a természet elnevezést is alkalmazzák a természetes tulajdonságokra, amint a teológiában legkiválóbb Gergely is mondja az egyik *Költevényében*: *Az én Uramnak természete az, hogy boldogságot adjon.⁵⁷⁶* Márpedig senkinek sem az a természete, hogy adjon, hanem ez a jövőző természetes tulajdonsága. És bárki mondhatná a tűzről, hogy az a természete, hogy felfelé szálljon, és fényt küldjön a látóknak; de természete nem a mozgás, nem is egyszerűen az okozás, hanem a mozgás elve. Éppen ezért mondják tehát a természetes tulajdonságokat is természetnek, amint maga a nagy Dénes is mondja máshol, amikor ezt írja: *a Jónak a létrehozás és megőrzés a természete,⁵⁷⁷* vagyis ez természetszerű tulajdonsága. Ezért amikor azt hallod az Atyáktól, akik azt mondják, hogy Isten lényegéből nem lehet részesedni, ezalatt azt értsd, hogy az elválaszthatatlan és kinyilváníthatatlan.⁵⁷⁸ Ha pedig máskor azt mondják, hogy lehet benne részesedni, ezalatt az Istenhez természetszerűen hozzátartozó kiadást értsd, a megnyilatkozást és a tevékenységet, és így mindkettőt elfogadva összhangban leszel az Atyákkal. De ha azt is mondod, hogy az ilyen tevékenység által, ha nem is önmaga szerint, mégis az isteni természetben részesedünk, az istenfélelem határai között maradsz. Hiszen sértetlen marad az az állítás, hogy így sem abban az elválaszthatatlan természetben részesedünk, és az kinyilvánítha-*

571 ὄντως ὄντος, platóni kifejezés az ideák megjelölésére.

572 Itt θεολογικῆν οὐσιωνυμίαν, Suchlánál apparatusban, míg főszövegben θεωνυμικῆν οὐσιωνυμίαν (Vassányi: „lét” istennevére.)

573 ἐνωσιν

574 πρῶτον: plótinoszi kifejezés, mely az Egy kiadását írja le.

575 Vassányi Miklós ford. DN V,1; MPG 3,816B; CD I,180,8–13

576 Nazianzoszi Gergely, *Dogmatikus költemények* (CPG 3034) 4,83; MPG 37,422A

577 Dénes, DN IV,19; CD I,163; MPG 3,716C; Vassányi Miklós ford.

578 ἀνεκφοίτητον καὶ ἀνέκφαντον

tatlan. Látható ugyanis, hogy az evilági bölcsek sem csupán minden egyes dolog természetét nevezik lényegnek, hanem a természetes és lényegi tulajdonságokat is; valójában pedig azzal, hogy megkülönböztetik őket, mindezt a lényegnek rendelik alá. Mi pedig még tovább foglalkozva a nem-részesítő szemlélésével lehetőségünkhöz képest igyekszünk megmagyarázni az isteni természet elrejtett és kinyilváníthatatlan csúcását.

18. *A lényeg tulajdonságai a lényeg összes része számára közösek.*⁵⁷⁹

Felelj hát nekem, aki kérdezlek téged, kedves Theotimosz: vajon nem birtokolja-e a lényeg akár legkisebb része is a lényeg összes hatóerejét?

Theotimosz. Úgy vélem, hogy mindenki egyetért ebben veled, aki tapasztalatból is ismeri, hogy a szikra is, bár a tűz legkisebb része, fénylik és világít, képes megkülönböztetni és lángba borítani a hozzá közel jövőket, természeténél fogva önmagától mozog, és felfelé törekszik, és mindazokkal a tulajdonságokkal rendelkezik, amivel a tűz is, amelynek része; és a vízcsepp is olyan, mint a víz, amelynek a cseppje; a golyó is minden szempontból olyan, mint a fém, még ha csak egy kicsiny darabja.

Theofanész. Ezért ha Isten lényegében részesednénk, akár az egészben, akár pedig csak egy részében részesedne is valaki, mindenhatóvá lenne; és ezért mindegyik létező mindenható lenne, ezt azonban mindnyájan együttvéve sem birtokoljuk, még ha az egész teremtést egybevéve mondanád is. Ezt mutatva meg Pál azoknak, akik bőségesen részesültek a Lélek istenítő adományaiból, nem arról tanúskodik, hogy minden egyes emberben benne lakozik a Lélek összes adománya, hanem azt mondja: *Az egyik azt kapja, hogy bölcsességet szőljön, a másik azt, hogy tudást, más pedig mást kap ugyanattól a Lélektől.*⁵⁸⁰ Az Aranyosz atya pedig ennek folytán előre világosan megcáfolva Barlaám és Akindünosz tévtanát azt mondja: *Nem minden [adományt] birtokol valaki, nehogy a kegyelemről azt gondolja, hogy természet.*⁵⁸¹

19. *A lényeg tulajdonságaiban osztozik a lényeg összes személye*⁵⁸²

Theotimosz. Valóban félreérthetetlenül megcáfoltad ezt a veszedelmet, amely az istenfélelem ellen lázadt fel. Nem is nevezhetnék ugyanis teremtettnek az isteni természettől így megkülönböztetett kegyelmet az isteni kegyelem ellenségei.⁵⁸³ Hiszen ki merészelné teremtettnek gondolni Isten természetét?

---

579 vö. *Fejezetek* 108. Ld. alább 199

580 Vö. 1Kor 12,8

581 Ál-Aranyosz atya, *A Szentlélekről* 3; MPG 52,817

582 vö. *Fejezetek* 108. Ld. alább 199

583 Barlaám és Akindünosz elvbarátai

Theofanész. Ezek a szerencsétlenek, Theotimosz, ezt a különbséget gyanakvásukban felosztásnak hiszik. Nem látják tehát, hogy ha különbözik is az [isteni] természettől a Lélek kegyelme, mégsem távolítja el tőle, sőt inkább az isteni Lélekkel való kapcsolatra indítja azokat, akik méltónak találtnak rá. Nem látták be, hogy magát az Atyának és a Fiúnak és a Léleknek a természetét káromolják, amikor ugyanazon kegyelem ellen fordulnak; az isteni ihletettségu Nüsszai Gergelyre sem hallgatnak, aki ezt mondja Makedoniosz ellen intézett könyvében: *Amint a kegyelem megszakítás nélkül ömlik az Atyától a Fiú és a Lélek által az arra méltókhoz, úgy ellenkezőleg a káromlás is közvetítve tér vissza a Lélektől a Fiú által a mindenek Istenéig.*⁵⁸⁴ Mindenesetre a lényeknek annyi személye is van, ahányan részesülnek belőle; hiszen ahány lámpát gyújt meg valaki egyről, a tűz annyi valóságát⁵⁸⁵ alkotja meg.⁵⁸⁶

20. *Új szabellianizmus.*⁵⁸⁷

Theotimosz. Ebből tehát az következik, ó bölcs Theofanész, hogy ha az Isten lényege részesítene – amint ellenfeleink állítják –, és pedig ebből a szempontból mindent, akkor többé már nem háromszemélyű, hanem végtelensokszemélyű lenne.

Theofanész. Igen, bizony. Nagyon jól levontad a következtetést, mivel éles eszű vagy. És ami még rosszabb és ellentmondásosabb, hogy mivel ellenfeleink az Isten lényegét végtelenül sokszemélyűvé változtatják, a három isteni személyt viszont egyetlenbe olvasztják össze, mint Szabelliosz. Ugyanis minden egyes részesedőben a három személyt egy személybe egyesítik, úgyhogy mindenki, aki úgy dönt, hogy az Isten lényegében részesedik, tízezerszeresen egy másik Szabellioszá lesz. Márpedig amikor a gonosznak nem sikerült egy ember által győzelmet aratni az istenfélelem fölött, tízezer eretnekkel, sőt tulajdonképpen sok tízezer eretnekkel együtt kellett újra harcba lendülnie. Azonban így sem kerekedhet az igazság fölé. Még nyilvánvalóbbá tette ugyanis, milyen ostobák, akik hagyták, hogy meggyőzze őket. A többi eretnecség után pedig az egyetlen Krisztusnál is – mekkora örültség! – kiválóbbnak képzelte magát Akindünosz, aki azt mondta, hogy az egész Istennel egyesül: a lényeggel is, a tevékenységekkel is és a három isteni személlyel is. Ha ugyanis azt mondja, hogy az egyik személy révén az egész Istennel egyesül, az isteni lényeggel is és az összes

---

584 *A Szentlélekről a makedoniánusok ellen* (CPG 3142) 20; MPG 45,1325CD

585 τὰς ὑποστάσεις

586 vö. *Levelek* (CPG 3167) 24; MPG 46,1089C. A hüposztaszisz kifejezés Vazul szerint nem csak azokra az alkotóelemekre alkalmazható, amelyekből egy fogalom meghatározása áll, hanem azokra az egyes dolgokra is, amelyek e fogalom meghatározott egészébe beletartozhatnak.

587 vö. *Fejezetek* 109, ld. alább 199–200

isteni tevékenységgel is, ezzel azt állítja, hogy semmiben sem különbözött az egyetlen Krisztustól. Az isteni tudományban kiváló Gergely már régésrég megcáfolta ezeket az örült félrebeszéléseket, mondván: *Az istenség miatt Krisztus, mert az emberség felkenetése nem tevékenység által szentel meg, összehasonlítva a többi krisztusokkal, hanem az egész felkenő jelenléte által.*⁵⁸⁸ Ezt az isteni bölcsességű Atyák [zsinatra] összegyűlve, amint már mondtuk, teljes egyetértéssel kihirdették, hogy az istenség azokban lakik benne, akik – amint kell – megtisztultak, de nem minden további nélkül a természet. Tehát sem lényeg szerint, sem pedig valamilyen személy szerint részesedik valaki Istenben, ugyanis e kettő egyike sem osztható szét semmiféle módon, és egyáltalán nem közölhető senkivel. Ezért is befogadhatatlan ugyanezek szerint mindenben az Isten, még ha ugyanazok által is van jelen mindenhol. Ezzel szemben a háromszemélyű természet közös isteni ereje és tevékenysége a külső dolgokat hozza létre, és végtelenül sokra osztódik szét; az isteni ugyanis mindenható. Márpedig ennek révén egyesülnek sokan Istennel, bár különböző módon és eltérőleg részesednek benne. És a tevékenység egy része is újból feloszlik az Aranyszájú atya szerint.⁵⁸⁹ A nagy Vazul szerint *A Szentlélekben ugyanis nem egyforma mérték szerint részesednek az arra méltók, hanem a hithez való helyes viszonyuk szerint osztja szét tevékenységét, mivel a Szentlélek lényegében egyszerű, de hatóerejében különböző.*⁵⁹⁰

Theotimosz. Csodállak téged, főként teológikus gondolkodásod miatt, ó Theofanész! Istenhez leginkább méltó ugyanis az, amikor megmutattad, hogy a minden lény felett álló lényeg teljesen oszthatatlan, és oszthatatlanul osztja az Isten isteni tevékenységét. És a könnyen felfogható semmivel sem kevésbé a sajátja? Ezért válik a Szentlélek befogadhatóvá tevékenysége szerint azok számára, akik befogadták a kegyelmet, akik valóban természetük-nél fogva emberek. Mivel ugyanazon gondolat szerint így szétosztja magát az, aki lényege és személye szerint természetesen oszthatatlan, hogyan válna befogadhatóvá egyáltalán valaki számára?

21. *A lényegben, amennyiben oszthatatlan, nem lehet részesedni.*⁵⁹¹

Theofanész. Amiről azt mondják, ó csodálatra méltó Theotimosz, hogy részesedik valamiben, az egy részét birtokolja annak, ami részesíti őt; ha ugyanis valami nem a részben, hanem az egészben részesedik, arról azt lehetne mondani, hogy tulajdonképpen értelemben birtokolja, nem pedig részesül benne. Következésképp osztható az, amiből részesednek, ha

---

588 *Homiliák* (CPG 3010) 30,21; MPG 36,132B; SC 250,272

589 *A Szentlélekről* (CPG 2839) 9,22; MPG 32,108C; vö. *Fejezetek* 109, ld. alább 199–200

590 Aranyszájú János, *Homiliák János evangéliumához* (CPG 4425) 14,1; MPG 59,91

591 *Fejezetek* 110–111, ld. alább 200–201

a részesedőnek valóban a részben kell részesednie. Az Isten lényege pedig teljesen oszthatatlan, tehát semmiképp sem lehet részesedni benne. Arany-szájú atyánk viszont gyakran úgy nyilatkozott, hogy az isteni tevékenység felosztható.⁵⁹² Tehát ebben részesülnek azok, akiket az istenítő kegyelem erre méltónak talált. Ugyanis az is az isteni kegyelem sajátsága, mondja az isteni dolgokban nagyon járatos Maximosz, hogy *a létezőknek nekik megfelelően osztogatja az átistenülést, miközben a természet a természetfeletti fénytől ragyog, és a dicsőség túláradása folytán saját korlátai fölé emelkedik.*⁵⁹³ Hallgasd tehát ismét az arany nyelvűt, aki a legvilágosabban tanítja mindkettőt: hogy a tevékenység, nem pedig a lényeg részesít; a tevékenység osztható fel oszthatatlanul, és benne lehet részesedni, de nem a nem-részesítő lényegben, amelyből az isteni tevékenység kiárad. Ugyanis azt az evangéliumi helyet idézve: *Az ő teljességéből vettünk mindnyájan,*⁵⁹⁴ azt mondja, hogy *ha ugyanis a tűz esetében itt az, ami megosztott, lényeg és test, és fel is osztjuk meg nem is, mennyivel inkább igaz ez a tevékenység, mégpedig a testetlen lényegből származó tevékenység esetében?*⁵⁹⁵ Továbbá hogyha valami lényeg szerint részesedik, közös lényegyet kell birtokolnia azzal, amely részesíti, és bizonyos szempontból azonosnak kell lennie vele. De ki hallott valaha is olyat, hogy bármilyen szempontból is egy az Isten lényege meg a miénk? Ugyanazt mondja a nagy Vazul: *Az Isten tevékenységei alászállnak hozzánk, lényege viszont megközelíthetetlen marad,*⁵⁹⁶ és az isteni Maximosz: *A kegyelem által átistenült is mindazszá lesz, ami az Isten, kivéve a lényeg szerinti azonosságot.*⁵⁹⁷ Épp ezért nem lehet részesedni az isteni lényegben, még maguknak az isteni kegyelem által átistenülteknek sem, az isteni tevékenységben viszont lehet részesedni. *Ebben az életben ugyanis azért élvezet engem az igazság fénye abhoz, hogy meglássam és megtapasztaljam Isten dicsőségét* – mondja Teológus Gergely,⁵⁹⁸ a zsoltáros próféta szerint pedig: *Legyen rajtunk a mi Isteniünk fényessége.*⁵⁹⁹ *Egy az Isten és a szentek tevékenysége*⁶⁰⁰ – írja kifejezetten az ezekkel egyenrangú Maximosz –, valamint *ezek Krisztus élő képmásai, és azonosak vele inkább kegyelem, mint hasonlóság szerint.*⁶⁰¹

---

592 *Homiliák János evangéliumához* (CPG 4425) 14,1; MPG 59,91–92; 30,2; MPG 59,174

593 *Válaszok Thalassziosz apát kérdéseire* (CPG 7688) 61; MPG 90,637D

594 Jn 1,16

595 *Homiliák János evangéliumához* (CPG 4425) 14,1; MPG 59,91–92

596 *Levelek* (CPG 2900) 234,1; MPG 32,869AB

597 *Válaszok Thalassziosz apát kérdéseire* (CPG 7688) 22; MPG 90,320A; vö. *Ambigua* (CPG 7705) MPG 91,1308A

598 *Homiliák* (CPG 3010) 38,11; MPG 36,324A. Vanyó László ford. ÓÍ 17,240.

599 Zsolt 89,17

600 *Dogmatikus levél Marinosz presbiterhez. Kisebb teológiai és polemikus írások* (CPG 7697); MPG 91,33A

601 *Ambigua* (CPG 7705) MPG 91,1253D

22. *A lényegben nincs ellentmondás*

Theotimosz: Teljesen igaz és tökéletes összhangban van a szentekkel, amit arról gondoltál, ó Theofanész, hogy Istenben nem lehet részesedni. De vannak olyanok, akik azt mondják, hogy bár Isten lényege felfoghatatlan, és nem lehet benne részesedni, de természetfeletti módon mégis fel lehet fogni Isten lényegét önmagában, és részesedni is lehet benne, és úgy vélik, hogy így még inkább igazhitűek, mert a természetfölöttit összhangba hozzák az isteni dolgokkal.

Theofanész: De ez nem természetfölötti, nem is méltó Istenhez – távol álljon tőlem! –, sőt inkább természetellenes és teljesen lehetetlen. Az ugyanis, hogy ugyanaz a dolog ugyanabból a szempontból részesítő és nem részesítő, felfogható és felfoghatatlan, ez egyáltalán nem fordulhat elő, és nem egyeztethető össze, és tökéletes ellentmondásossága miatt a lehető legtávolabb van a valódi létezőtől. Ezért az isteni Nüsszai Gergely szerint az Istenről állított dolgok közül bármelyik, még ha különbözne is attól, amit jelöl, semmiképp sem áll ellentétben azzal, amit vele megjelöl.⁶⁰² Tehát aki azt mondja, hogy ugyanazt ugyanabból a szempontból állítja és tagadja, saját szavainak mond ellent, az Isten természetfölöttiségét lerántja oda, ami természetellenes, és mindkét tulajdonságot kölcsönösen lerontva tagadja az Isten létét, és magát is az istentagadók közé sorolja. Ezért a Teológus melléknevű Gergely azt mondja, hogy *nem a lényegi dolgokból*⁶⁰³ *lehet Istent elgondolni, hanem amelyek körülveszik,*⁶⁰⁴ a nagy Dénes pedig azt mondja, hogy *minden részesül a gondviselésben, amely az istenségből, mindenek okozójából árad.*⁶⁰⁵ Az isteni Maximosz pedig azt mondja: *Hogyha Istenhez jutott el az értelem, izzó vágyakozása bevében mindenkéllött az ő lényegére vonatkozó fogalmakat keresi, de nem nyerhet enyhülést abból, ami Isten önmagában, mert erre rátalálni egyenlőképp lehetetlen minden teremtménynek. Csillapodást nyújtanak mégis erre a sóvárgásra az ő lényegét környező tulajdonságok: az ő örökkévalósága, végtelensége, határtalansága, jósága, bölcsessége és a létezők fölötti teremtő, gondviselő és ítélő hatalma.*⁶⁰⁶

23. *„Istenben minden tevékenység szerint részesül.”*

Tehát az isteni lényegfelettségnek ezt a felfoghatatlan, megnevezhetetlen és közölhetetlen tartalmát nemcsak lényegnek nevezik azok, akik Isten-

602 *Cáfolatok Eunomiosz ellen* (CPG 3135) 1,681–2; MPG 45,461AB

603 ἐκ τῶν κατ’ αὐτόν

604 *Homiliák* (CPG 3010) 45,3; MPG 36,625C. Vanyó László ford. ÓI 6,423: „(Isten)... csak értelemmel körvonalazható árnyékrajzolatként, s azzal is csak nagyon homályosan és valamelyest nem a saját lényegében, hanem a körülötte levők által.”

605 CH 4,1 (CPG 6600) MPG 3,177C; CD II,20,13–15; Erdő 224.

606 *Fejezetek a szeretetről* (CPG 7693) 1,100; MPG 90,981D–984A; Orosz 40.

ről beszélnek – ha nem is tulajdonképpeni értelemben, amint mondtuk –, hanem istenségnek is, jóságnak is, a bölcsességnek és életnek is: egyszerűen mindazt, amit csak az ő isteni kiadásainak és tevékenységeinek neveznek. És azt mondja: *Hisz nem azt ígéri, hogy kimondja az önmaga által lényegfeletti istenség önmaga által lényegfeletti jóságát⁶⁰⁷ és lényegét és életét és bölcsességét, mely minden jóságot és istenséget és lényegét s életet és bölcsességet rejtelmesen meghalad, hanem a megnyilvánuló, jótékony hatású gondviselést zengi, a túlmagasló jóságot, minden jó dolog okát és létét⁶⁰⁸ és életét és bölcsességét, mindama dolgok lényeg-létesítő és életadó és bölcsé tévő okát, melyek lényegben és életben s észben és értelemben és érzékelésben részesültek.*⁶⁰⁹ Hol vannak azok, akik nem ismerik el, hogy az Isten lényege felülmúlja a teremtetleneket? Íme, a nagy Dénes is a lényegét bölcsen az istenség, minden jó oka és egyszerűen minden részesítés fölé helyezte, nem mint amik önmagukban állnak fenn, hanem mint amikben a lényeg tevékenységei által részesülhetünk; Istenben ugyanis minden tevékenység szerint részesül.

24. A lényeg neve a tevékenységekből ered

Mivel teremtetlenek azok a részesítések, amelyeket lényege szerint múlt felül az Isten, újból hallgasd meg ugyanazt, aki egy kissé föntebb beszélt, amint mondtuk is: értekezésünk célja nem a lényegfeletti lényegét annyiban megmutatni, amennyiben az lényegfeletti – hiszen kinyilváníthatatlan –, hanem az, hogy megénekeljük a lényeg-létesítő kiadást⁶¹⁰ a létezőkbe. Elvégre a „Jó” istennév az összes létezőre egyaránt kiterjed, s a létezők fölött áll. Az „élet” istennév minden élőlényre kiterjed, s minden élőlény fölött áll. A „bölcsesség” istennév minden észes és érzékelő lényre kiterjed, és mindezek fölött áll.⁶¹¹ Látod, hogy ugyanezek a részesítések a létezők felett vannak? Azt ígérte ugyan, hogy magasztalja ezeket, de nem úgy, mint a kimondhatatlan és kinyilváníthatatlan természetet. Azonban ismét hallgasd ugyanőt, aki világosan teologizálja, hogy az Isten túl van ezeken a létezőket felülmúló részesítéseken is. Az Isten nevééről szóló himnusz tizenkettedik fejezetében ugyanis ezt mondja: *Amennyire felülmúlják a szent vagy isteni vagy úri vagy királyi létezők a nem létezőket, és magukat a részesülő dolgokat az önmagukban vett részesülések,*⁶¹² *annyira meghalad minden részesülőt és részesülést a részesülhetetlen ok.*⁶¹³ Mivel az önmagukban vett részesülések felülmúlnak minden részesülő dolgot, márpedig az angyalok is részesedettek,

607 τὴν αὐτοῦπερoύσιον ἀγαθότητα ... τῆς αὐτοῦπερoύσιου θεότητος

608 ὄν

609 Vassányi Miklós ford. DN V,2; MPG 3,816C; CD I,181,8–15

610 πρoφoδoν: plótinoszi kifejezés, mely az Egy kiadását írja le.

611 Vassányi Miklós ford. DN V,1; MPG 3,816B; CD I,181,8–15 (rövidítve)

612 αὐτομετοχαί

613 ἀμέθεκτος αἴτιος. Vassányi Miklós ford. DN XII,4; MPG 3,972B; CD I,225,17–20 (rövidítve). Az utolsó mondat vége Suchlánál: „annyira meghalad minden létezőt a

olyan teremtmények viszont nincsenek, amelyek felülmúlnák az angyalokat is mint részesedetteket, ezért – amint hallottad – ezeket a részesüléseket is jóval felülmúlja az, aki lényege szerint nem részesítő. Erre vonatkozólag most nem folytatjuk tovább. Mivel ezt a névtelent nemcsak lényegnek, hanem istenségnek, jóságának, bölcsességnek, életnek is nevezik, és egyszerűen mindannak, ami csak részesül, azért ha egyszer azt hallod majd Istenről, hogy lényege a jóság, és természete a megszentelés, és hogy a szentség nem egy tőle különböző dolog, és hogy az istenség nem osztható fel, nem áramlik ki, nem küldetik és minden más, ami csak ezekhez hasonló; ne úgy fogd fel, hogy minden egyes isteni tevékenységről azt lehet mondani, hogy isteni lényeg, hanem tudd, hogy ezekből a tevékenységekből kiindulva az azonos nevűség alapján nevezik azt a minden nevet felülmúlót, amennyiben azok természetsszerűleg hozzá tartoznak.

25. Isten mint ok saját tulajdonságait is felülmúlja

Mivel ismét olyan szerencsés vagy, hogy hallgathatod azokat a teológusokat, akik azt hirdetik: *azt mondjuk, hogy Istenünk jóságát és bölcsességét ismertük meg, de nem a lényegét,*⁶¹⁴ *és ha mi istenek leszünk is, de arra nem vagyunk képesek, hogy ugyanazon lényegűvé váljunk.*⁶¹⁵, és mindazok alatt, ami csak ezekhez hasonló: az istenség és a jóság alatt ne azt az elérhetetlen és teljességgel megközelíthetetlen lényegét értsd – bár ők ezt világosan kizárják –, hanem azt az isteni tevékenységet, amelynek ismeretére mindegyikünk önmaga tisztaságának mértékében jut el és részesedik belőle, amint az a tevékenység az adományozó üdvözítő igazságossága szerint sokféle oszlik és sokfélévé alakul. Ugyanezeket mondja az isteni Maximosz is: *Azért alkotott minket az Isten, hogy az isteni természet részesei legyünk, és részesedjünk az ő örökkévalóságában,*⁶¹⁶ majd hozzáfűzi: *a kegyelemből fakadó átistenülés következtében,*⁶¹⁷ vagyis az Istennel való közösségben beteljesülő átistenülés révén. Ezért ugyan máshol is tagadta, hogy Istennel lényeg szerint azonossá válhatunk, de nyíltan hirdette, hogy a tevékenység és a kegyelem szerint ez lehetséges.⁶¹⁸ Hát hogyne múltna felül a jóságot és istenséget, amely sokfélévé alakul, megoszlik, részesít, felfogható – még ha homályosan is ahhoz képest, ami tulajdonképpeni értelemben nevezhető meg – a legegyszerűbb, osztatlan és

---

minden létező fölötti és minden részesülő és részesülést okozó részesülhetetlen ok [ἀμέθεκτος αἴτιος]”.

614 Vazul, *Levelek* (CPG 2900) 234,1; MPG 32,868C; Deferrari III,372

615 Ál-Atanáz, *Párbeszéd a makedoniánusok ellen* (CPG 2285) MPG 28,1313A)

616 *Különféle fejezetek a teológiáról és az oikonomiáról, valamint az erényről és a bűnről* (CPG 7715) 1,42; MPG 90,1193D

617 uo.; vö. *Levelek* (CPG 7699) 24 és 43; MPG 91,609C és 640BC

618 *Ambigua* (CPG 7705) MPG 91,1076C

minden elnevezést, részesülést, megértést és bármiféle érintést felülmúló jóság és istenség? Jól mondta tehát maga a teológus Dénes a kérdező Gaiosz-nak: *Nemcsak a kegyelemből lett isteneket – hiszen ez kevés lenne –, hanem magát az istenség elvét és a jóság forrását meg az istenséget is, vagyis az istenítő ajándékot és kegyelmet is felülmúlja a minden elv felett álló Isten.*⁶¹⁹ Ha ugyanis önmaga által nemcsak a részesülőknek, hanem a részesítéseknek is oka az Isten,⁶²⁰ hogyan lenne mint ok nagyobb ezeknél az okozott dolgoknál?

26. *A tevékenységek nem a személyek*

Ha ugyanis nekünk mint Isten gyenge képmásának kell még világosabban előadnunk az eddig elmondottakat, akkor nemde értelem⁶²¹ az értelem bölcsessége is? Nemde mint a bölcsesség, úgy oszlik szét az értelem, alakul váltakozva, árad ki és bölcselkedik különbözőképpen egyesítve és részesítve, minthogy vele jár az értelemmel rendelkező és nem rendelkező lényekkel; némelyeket hasonlónak tesz magához, hogy tevékenykedjen bennük a vele azonos értelem; az érzékiek és értelemnélküliek közül viszont vannak olyanok, amelyeket nem a nem-létből vezet át – ugyanis nem Isten –, hanem mivel méltók hatalmas gondoskodására, azokat átalakítva egyáltalán nem teszi hasonlónak – hiszen nem alkalmasak arra, hogy értelemmel rendelkezzenek –, lényege szerint tehát nem változik át más személyné,⁶²² hiszen az értelem osztatlan, egyszerű és a benne részesülőkkel sem keveredik? A mi értelmünk pedig se nem névtelen, se nem név felett álló, sem pedig mindenben felfoghatatlan, még ha az Isten képére is vagyunk teremtve, mivel ez a kép nem változatlan.⁶²³ Az Atya változatlan képmása ugyanis, az Isten egyszülött Fia, ugyanígy az Isten Lelke is mindaz, ami csak az Atya; következésképp pontosan ugyanúgy birtokolja ugyanazokat a tevékenységeket is. Ő maga azonban nem ilyesfajta tevékenység, amint ezek az értetlenek mondják, hanem a tevékenységek révén a Fiú is minden egyes létezőt arányosan részesít, miközben lényege szerint nem részesítő. Ha ugyanis az emberi értelem egyszerűségének az istenien beszélő Nüsszai Gergely szerint egyáltalán nem árt a sok ismeret, tudomány és az értelemmel kapcsolatos nevek, hogyan vélhetné bárki is, hogy az Isten, ha bölcsnek, igazságosnak, jónak, örökkévalónak és minden Istenhez méltó néven nevezik, nem egyre vonatkozik az összes név, vagy sok részből állóvá változott, vagy az ezekben való részesülésből gyűjti össze magának a teljes természetet?⁶²⁴

619 Vö. *Levelek* II; MPG 3,1069; CD II,158

620 Vö. DN V,5; MPG 3,820A; CD I,183,12–15

621 *νοῦς*

622 *ὑπόστασις*

623 vö. *Fejezetek* 27, alább 155

624 *Cáfolatok Eunomiosz ellen* (CPG 3135) 2,572–579; MPG 45,1101D–1105A

A könyvben kissé tovább haladva azt mondja: *Minden név ugyanis, amelynek jelentése egy helyzetre és létezésre vonatkozik, nem magának az isteni természetnek a jelentésére vonatkozik, hanem a körülötte levő dolgokéira, melyekre Istenhez méltó módon gondolunk.*⁶²⁵ Hogyan lehetnénk közösségben ezekkel az ostobaságot vallókkal, akik azt gondolják és tanítják, hogy minden teremtett, ami Isten körül van, és hogy a teremtetlen és isteni tevékenységek nem úgy közös tevékenységei a három imádandó személynek, hogy a lényeg körül szemlélhető, hanem azonosak a Fiúval és a Szentlélekkel? De ugyanaz az Istenről beszélő [Nüsszai] Eunomioszhoz írt második beszédében azt mondja: *Mindaz, ami az Istennel kapcsolatban elgondolható, már megvolt a világ fennállása előtt, de azt mondjuk, hogy csak azután nevezhetjük meg, miután létrejött az, aki megnevezi.*⁶²⁶ És azt, hogy a Fiú és az Isten Lelke ajándék és kegyelem, lényegük szerint azonban egyáltalán nem tevékenység, megmutatja ő, aki az önmaga összes legjóságosabb gondviselését kinyilvánító Szentháromsághoz fohászodik, és arra tanít, hogy az imádságokban hozzá kell közelednünk és csatlakoznunk, hogy *ezáltal nyerjünk beavatást a tökéletesen jó adományokba, amelyek körülötte behyázkednek el.*⁶²⁷ Akinek van esze, ki mondaná ugyanis Isten nem részesítő lényegének Isten gondviselését, vagy azért teremtettek, mert nem lényeg? Ki vélné a minden jót felülmúló Háromság körül levő legjóságosabb ajándékokról, hogy az a Fiú és az Atya Lelke? Vagy ki állítaná azért a teremtményekkel egy szintre ezeket az ajándékokat, mert úgy felülmúlja őket a Fiú és az Atya Lelke is, mint az Atya is, aki minden név és minden részesülés felett áll, és természeténél fogva adományozója és oka ezeknek a természetfölötti ajándékoknak?

27. Látható és láthatatlan arc

Theotimosz. Tehát, ó bölcs Theofanész, ily módon látják meg az arra méltóak egyrészt most az Isten arcát, amint az Istentől sugalmazott Írás hirdeti – *A mi angyalaink is meglátják Atyánk arcát, aki a mennyekben van,*⁶²⁸ amire Mózes is méltatva volt,⁶²⁹ és mi is ígéretet kaptunk, hogy *színről-színre fogjuk szemlélni*⁶³⁰ –, most azonban senki, sehogy és semmikor sem szemlélheti. *Senki sem* – mondja ismét ugyanaz az Isten ugyanannak a Mózesnek – *láthatja ugyanis arcomat úgy, hogy életben maradjon.*⁶³¹

---

625 uo. MPG 45,1105C

626 uo. MPG 45,965B

627 Vassányi Miklós ford. DN III,1; MPG 3,680B; CD I,138,6

628 Mt 18,10

629 Kiv 33,23; Szám 12,7–8; MTörv 5,24

630 1Kor 13,12

631 Kiv 33,20

Theofanész: Ez a kettő legkevésbé sem ellentétes: *Istent ugyanis soba senki sem látta,*⁶³² és *A tisztaszívűek meglátják az Istent,*⁶³³ mivel maga az Isten egyszülött Fia jelentette ki nekünk, aki lényege szerint láthatatlan, azonban azok számára, akik Isten képére formálódnak, igenis nagyon látható tevékenysége és kegyelme szerint, de nem változott mássá, és a tevékenység meg a kegyelem sem teremtmény, amint azt Barlaám és Akindünosz a legszörnyűbb eretnekek módjára mondják. Így árad ki ugyanis a mindenütt jelenlevő, láthatatlan, oszthatatlan és saját egységét elszakíthatatlanul birtokló Lélek, aki kiárad, jön, küldetük és bennlakik – ugyan nem mindenben ugyanúgy –, látják, megméretik, megoszlik, akár adatik, akár kapják. Így szól ugyanis a teológus Aranyszájú is, amint föntebb már mondtuk, a Keresztelőről, amikor azt hallotta a mi Urunkról, Jézus Krisztusról, hogy: *A Lelket nem méricskélve kapta.*⁶³⁴ *léleknek itt a tevékenységet mondja, ugyanis ez oszlik meg.*⁶³⁵ És a nagy Vazul is, amikor arról beszél, hogy az Istent a teremtményekből nem lehet ismerni, ezt mondja: *Az erőnek, bölcsességnek, és az alkotóművészetnek, nem pedig az ő lényegének megnyilvánulásai a teremtmények.*⁶³⁶ Így mondja, hogy az Istent tevékenysége szerint ismerjük meg, nem pedig lényege szerint. Ezek a szűkkeblűek pedig, ahol csak hallanák, hogy Isten vagy a Szentlélek megnyilatkozik, részesít, jön vagy valahol időzik, azt vagy teremtménynek nevezik, vagy azt állítják, hogy az az Isten lényege. Azt is mondják, hogy azok, akik nem mernek velük együtt káromkodni, két isten imádásába esnek; nem térnek észre a szerencsétlenek, hogy az egyetlen Anyához és Szűzhöz maga a Szentlélek is meg a Fiú is megjelent; de a Fiú személy szerint, a Lélek pedig csak tevékenysége szerint; ezért csak a Fiú lett emberré, a Lélek pedig nem.

28. *Nem mindig a nevek jelzik a lényegét*

Amikor tehát Istent vagy Lelket vagy istenséget mondunk, nem mindig ugyanarra gondolunk, vagyis az isteni lényegre, vagy éppen a Szentháromság valamelyik személyére, vagy pedig közös tevékenységükre, hanem van, hogy mindegyikre, van, hogy többségükre, és van, hogy csak egyikükre. Amikor ugyanis a nagy Dénes *istenszülő istenségről és istenségről mint eredetről*⁶³⁷ beszél, talán nem látjuk be, hogy így csak az Atya személyét határozza meg?

---

632 Jn 1,18

633 Mt 5,8

634 Jn 3,34

635 *Homíliák János evangéliumához* (CPG 4425) 30,2; MPG 59,174

636 *Eunomiosz* cáfolata (CPG 2837) 2,32; MPG 29,648A

637 „Hogy mármost az Atya az istenség mint eredet (πηγαία θεότης), a Fiú és a Lélek ellenben az istenszülő istenségnek (θεογόνου θεότητος) – ha lehet ezt így mondani – Isten-nevelte hajtásai és mintegy virágai s lényegfeletti fényei, azt a szent Írásokból vettük át.” Vassányi Miklós ford. DN II,7; MPG 3,645B; CD I,132,1.

Theotimosz: Átala tehát még könnyebben megalázzuk a latinok gőgjét, akikkel [Barlaám és Akindünosz] láthatólag összhangban vannak, mert az azonos nevűség alapján mindent összezavarnak, vagy még inkább eggyé olvasztanak össze.

Theofanész: Amikor pedig máshol ugyanaz a Dénes ismét azt mondja: *Az isteni princípium boldogsága, a természete szerinti istenség, az átistenülés elve, amelyből az átistenülők számára az átistenítettés ered*, vajon nem a háromszemélyű lényeket jelöli?⁶³⁸

Theotimosz: Ugyanis az Atya a Fiú által a Szentlélekben isteníti át az átistenülőket.

Theofanész: Mivel magáról az átistenülésről mondja, hogy ez az átistenülők számára az átistenítettés elve, és az Istent istenségnek, az istenség princípiumának és a jó forrásának is hívja, amennyiben istenítő ajándék, amelyről azt mondja, hogy Isten felette áll, mint aki minden princípiumot meghaladó princípium-feletti,⁶³⁹ vajon nem csak az istenítő tevékenységet és kegyelmet nevezi istenségnek?

Theotimosz: Hiszen hogyan múltna ugyanezt felül a három személyben imádott Isten, ha csak ez lenne az istenség?

29. Isteni természet és isteni tevékenység

Theofanész: Egy másik kérdést is meg kell itt fontolnunk.

Theotimosz: Vajon mit?

Theofanész: Azt, hogy ha természete szerint sem személy, sem isteni lényeg ez az istenség, mégis teremtetlen és örökkévaló, mint az Isten körül levő, Istenhez illő erő, amely már a világ alkotása előtt létezik. Mivel pedig minden átistenültnek oka és elve, amely által kétségtelenül jobbak lesznek, mivel természetüket felülmúlták, az elv és az ok pedig szükségszerűen felette áll a belőle származóknak, és jobb azoknál, akiket jóvá tett, és az, ami mindkettőt a természet fölé emeli, önmagától természetfölötti; hiszen az angyalok is átistenülnek,⁶⁴⁰ hát akkor hogyan lenne teremtmény az, aki az angyaloknál is jobb, az ő természetüket is felülmúlja, és önmaga által természetfölötti?

Theotimosz: Én is kétségtelenül így vélekedem erről. Hogyan nevezhetnénk bármelyik teremtményt is az istenség princípiumának, a jó forrásának és istenítő ajándéknak? Hiszen a nagy [Dénes] „utánzásnak” és „Istenhez

---

638 EH I,4; MPG III,376B; CD II,66,20–21.

639 Vö. DN XI,6; MPG 3,956A; CD I, 222,12–18.

640 Vö. CH VII,2; MPG 3,208C; CD II, 29,16–17: „Első és legkiválóbb megistenüléssel töltekeznek.” Erdő Péter ford. 231.

való hasonulásnak” szokta nevezni az isteni megvilágosítást,⁶⁴¹ amennyiben hasonlóvá tesz Istenhez, és ugyancsak viszonynak, amennyiben természetfölötti egyesülést és kapcsolatot hoz létre Isten és az arra alkalmas értelmes lények között.

Theofanész. De ha [Dénés] ismét ezt mondja: „*istenség*”-nek⁶⁴² egyfelől – a vezérlésre és isteni mivolta s okságra való utalással – a mindenség egyetlen princípium-felett⁶⁴³ és létfeletti princípiumát és okát nevezzük; másfelől viszont – a részesülésre való utalással⁶⁴⁴ – a részesülhetetlen Istenből előálló önmagában vett megistenítés⁶⁴⁵ mondjuk így,⁶⁴⁶ vajon nem világos, hogy mindkettőt, az isteni természetet és az isteni tevékenységet hívja ugyanúgy? És ez nem is tűnhet újnak a hozzáértő számára. Amikor ugyanis azt mondtuk, hogy a korábbi beszélgetés elszállt a lelkekből, mert már nem gondolsz rá, vajon mit mondtunk léleknek, hacsak nem az emlékezetet? Maga az emlékezet ugyanis nem tartja meg tartósan a gondolatot, ha elröppen. Amikor arra buzdítanak, hogy inkább féljünk attól, aki a lelket és a testet is képes a kárhozatba dönteni,⁶⁴⁷ vajon mit mondunk léleknek, ha nem magát a lélek lényegét?

30. *A gondviselés Isten természetes és lényegi tevékenysége*

Theotimosz. Nemcsak a logikai következetesség, hanem a teológusoknak a Lélektől mozgatott ereje is bizonyítja, hogy ezeket így kell magyarázni és kifejezni. Mivel azonban a lényegalkotó erő Isten természetes tevékenysége – ugyanis természeténél fogva alkot az isteni –, márpedig ebben részesedik mindaz, ami csak létre jött, tehát akkor minden részesedik Isten természetes erőiben és tevékenységeiben?

Theofanész. Bizony, Istennek nemcsak teremtő tevékenységében részesedik minden, hanem gondviselésében is. Nem igaz?

Theotimosz. Hogyan is állhatnának fenn nélküle?

Theofanész. Tehát a gondviselés is Istennek természetes és lényeg szerinti tevékenysége. A nagy Atanáz ugyanis ezt mondja: *Nem különböző gondviselés által munkálkodik az Atya és Fiú, hanem az istenségnek egy és ugyanazon lényeg szerinti tevékenysége által.*⁶⁴⁸ Tehát minden Isten teremtő és gondviselő erejében részesedik, de úgy, mint ahogy a ház az építész értelmében és a ház gazdájának hathatós gondoskodásában, ha fenn akar állni. Az értelem-

641 CH XIII,3; MPG 3,301D; CD II,46,4. Vö. Erdő 245.

642 αὐτοθεότητα

643 υπεράρχιον

644 μεθεκτός

645 αὐτοθέωσιν

646 Vassányi Miklós ford. rövidítve. DN XI,6; MPG 3,953D–956A; CD I,222,12–18.

647 Mt 10,28

648 Ál-Atanáz, *Beszéd az Örömbírvételre* (CPG 2268) 5; MPG 28,924B

mel rendelkezők gondolkodásuk révén látják is a teremtményekből a Teremtőhöz természet szerint tartozó jóságot és erőt. Azonban csak a szentek részesednek belőle, és látják tulajdonképpen értelemben,⁶⁴⁹ minthogy a Lélekben való részesedés által hasonlóak lettek Istenhez, isteni formájú képességüknél fogva látják és tapasztalják Isten ragyogását, természetfölötti szépség tölti el őket, és ők maguk is ezáltal kimondhatatlanul ragyogva tűnnek fel. A Szentlélek ugyanis, a nagy Vazul szavai szerint *mindent betölt erejével, de csak a szentek részesednek benne*,⁶⁵⁰ és *a világ számára felfoghatatlan, csak a szentek szemlélhetik a szív tisztasága által*.⁶⁵¹ Mindenben jelen van ugyan, de csak azoknak mutatja meg erejét, akik tisztán tartják magukat a szenvedélyektől, azoknak azonban semmiképpen sem, akiknek a bűn szennye következtében megzavarodott a kormányzó lélekrészük. Amint a személyek tükörképe nem minden anyagban valósul meg, hanem csak azokban, amelyek valamiképp simák és áttetszők, úgy nincs meg a Lélek tevékenysége sem minden lélekben, hanem csak azokban, akikben egy cseppnyi istentelenség vagy hamisság sincs.⁶⁵² Látod, hogy a Szentlélek ugyan mindenben jelen van lényege szerint, vagy ha akarod: erő és tevékenység szerint, de lényege szerint senkit sem részesít, és senkinek sem mutatja meg magát, de tevékenysége szerint is csak azoknak, akik levetették a gonosz szenvedélyek szennyét.

31. Minden nominalizmus önellentmondáshoz vezet

Theotimosz. Valóban saját magukat csalják meg és szedik rá mindazok, akik arra vetemednek, hogy nekünk ellentmondjanak. Amikor a szent írók irataikban mindkettőt nyíltan előírják, ezek most hol az egyik mellett törnek lándzsát, mintha csak ezt az egyetlent mondták volna, vagy pedig a másokra rontanak, mintha azt nem is mondták volna, és nem határozták volna meg pontosan mindkettőt, úgyhogy ugyanazt egyszerre bizonygatják és lerontják. Hol azt mondják, hogy mindent részesít ama minden-lényeg-fölötti, és ezzel szükségszerűen a teremtetlenből részesítik az összes részesedőt, hol meg teremtettnek mondják a kegyelmet, és így még maguk a világfölöttiek sem részesednek a teremtetlenben.

Theofanész. Ők csupán a név alapján keresik az ellentétet, ó kedvesem, nem pedig azt, ami a név következtében megmutatkozik. És ha valamilyen módon a jelzethez is fordítanak értelmüket, akkor sem különböztetik meg a jelzett dolgok neveit, mintha már megszerezve pontosan elérték volna

---

649 vö. *Az isteni és istenítő részesedésről* 9, PS 2,145.

650 *A Szentlélekről* (CPG 2839) 9,22; MPG 32,108C; ÓÍ 6,97: *szentek* helyett *méltók*

651 vö. uo. 22,53; MPG 32,168C; ÓÍ 6,134.

652 Vö. uo. 9,23; MPG 32,109AC; ÓÍ 6,98.

azt, ami miatt a kutatás folyik. Így tehát ők is akaratum ellenére önmagukkal kerülnek összeütközésbe, éppúgy mint a kockajátékban: elképzelésük és szavaik ide-oda pörögnek, átalakulnak, és mindig másnak mutatkoznak. Számomra úgy tűnik, tovább nem merészelhetik nyíltan védeni Barlaám tanait, mivel ők is belátják, hogy az általuk hirdetett tanok az írásaiból is kiderültek. Nem tartanak be ugyanis a zsinat tiltó ítéletét, amely nemcsak azokat fenyegette meg, akik írásban, hanem azokat is, akik szóban képviselik ezeket, mégpedig mindkét csoportot, vagyis akik kezdeményezik a vitát, és akik vádaskodnak,⁶⁵³ minket azonban nem, mert kénytelenek vagyunk védekezni.

32. Néhány megerősítő tanúság

Theotimosz. De mivel te, Theofanész, védőbeszédedben igazságosan és jól különböztetted meg a lényeg nevét, sőt bebizonyítottad, hogy kétféleképpen értelmezi az Írás: egyszer úgy, mint azt a nem-részesítőt, amely minden lényeg felett áll, másszor pedig mint természetes és a lényeghez tartozó tulajdonságokat, amelyben csak a szentek részesednek tulajdonképpeni értelemben – általuk valósul meg ugyanis Isten és az emberek egyesülése –, vajon meg tudod-e mutatni, hogy maguk a szentek tanúskodnak melletted, hogy Istennek természet szerinti tulajdonságaiban részesednek, és általuk látják őt, nem pedig csak a teremtményeken keresztül, amint mi?

Theofanész. Vajon ki is merné ezt mondani, aki nem tapasztalta meg? Aki tapasztalatból ismer, csak az ismeri a Lélek tevékenységeit.

Theotimosz. Tehát ki jelentette ki nyíltan?

Theofanész. Mindegyik; nemcsak szavaikkal, hanem tetteikkel és csodáikkal is, tehát mindannyian, bár egyesek már elköltöztek közülünk, mások azonban az általuk kiadott isteni írások révén még együtt vannak velünk, s máig sem szűntek meg, és továbbra sem szűnnek meg világosan tanítani minket.

Theotimosz. Nekem három tanúság elegendő, hogy megerősítsen, Theofanész. Mutasd meg hát haladéktalanul!

Theofanész. Természetesen megmutatom. Az isteni Damaszkuszi János is a hegyen az Üdvözítőből tündöklő fényt – amelyet Péter és a mennydörgés fiai úgy láttak, mint az ő eljövendő eljövételének előjátékát a nagy Vazul szerint, mert méltóak voltak arra, hogy szemükkel felfogják,⁶⁵⁴ amely a nagy Dénes szerint betölt mindenkit, aki elnyerte a Krisztus-formájúságot,⁶⁵⁵ amely által ragyogni fognak mint a nap,⁶⁵⁶ ismét a nagy Vazul szerint pedig, aki a jelen korban is

---

653 vö. 1341. augusztusi zsinat határozata. Ld. Baán 363

654 *Homiliák a zsoldárokhöz* (CPG 2836) 44,6; MPG 28,400CD

655 DN I,4; MPG 3,592BC; CD I,113–114

656 Mt 13,43

a szent lelkek megvilágosításaként határozta meg⁶⁵⁷ –, tehát ezt mondta *az istenség természetes sugarának* az isteni Damaszkuszi János,⁶⁵⁸ Dallamszerző Koszmasz *az Isten Ige lényegszerinti szépségének*.⁶⁵⁹ A nagy Atanáz azt mondja, hogy Isten ezt természet szerint birtokolja: *A mennybe emelkedett Úr természetes, nem pedig kegyelem szerinti dicsőségben fog eljönni, önmaga istenségében a Máriából felvett szent testből árasztva az elmondhatatlan dicsőséget, amint az a hegyen is részben megmutatta*.⁶⁶⁰ Most tehát eleget ismersz ahhoz, hogy bizonyítsd álláspontunkat. Azonban még többre bővítjük számodra az igazság tanúinak számát. Az isteni Maximosz ugyanis azt mondja: *A kegyelem által átistenült is mindazzá lesz, ami az Isten, kivéve a lényeg szerinti azonosságot*.⁶⁶¹ És másutt ismét: *Az Ige remény által felkészíti őket, hogy a javak őstípusának befogadása által élettel teljenek meg*,⁶⁶² és *Krisztus élő képmásai legyenek, és azonosak vele inkább kegyelem, mint hasonlóság szerint*.⁶⁶³ A teológiai Fejezetekben pedig világosan mondja: *Az Isten országa a kegyelmi részesedés az Istennek természete szerint kijáró javakban*.⁶⁶⁴ Szent Cirill idézve az Úr szavát: „*Az én békémet hagyom nektek*”,⁶⁶⁵ azt mondja, hogy övé ugyanez a béke, amelyet saját javaként birtokol.⁶⁶⁶ És a *Kincstárak* tizennegyedik beszédében ismét azt idézve: „*Aki hisz bennem, örök élete van*”,⁶⁶⁷ ezt mondja: *Úgy ígéri azt az életet a benne hívőknek, mint amely természetéből kifolyólag tartozik hozzá, és lényegileg van meg benne. Amikor a Fiú előjön az Atyából, az Atya minden természetes tulajdonságát megszerzi magának, az Atya egyik tulajdonsága pedig az élet is*.⁶⁶⁸ Látod, hogy a méltóak is ugyanezt az életet kapják, amely természet szerint sajátja az Istennek, de nem természete? Az isteni természet ugyanis egy. Az ilyen élet pedig egyike az Isten természet szerinti tulajdonságainak. És mivel természet szerinti, ezért maga is teremtetlen. És aki azt mondta erről az életről, hogy egyike az Isten természet szerinti tulajdonságainak, bebizonyította, hogy sok természet szerinti tulajdonsága van Istennek, és hasonlóképpen teremtetlenek. Ezért a Fiúról is azt mondja, hogy *az Atya minden természetes tulajdonságát megszerzi magának*.⁶⁶⁹

---

657 *A Szentlélekről* (CPG 2839) 9,23; MPG 32,109B

658 Damaszkuszi, *Homília a színváltozásról* (CPG 8057) 12; MPG 96,564B

659 2. kathizma aug 6.-án a sokirgalmú után (ma nem használják az istentiszteleten).

660 Ál-Atanáz, *Az Isten Ige megtestesüléséről* (CPG 3738) 4; MPG 28,96A

661 *Válaszok Thalassziosz apát kérdéseire* (CPG 7688) 22; MPG 90,320A

662 *Ambigua* (CPG 7705) MPG 91,1253D

663 uo.

664 *Teológiai fejezetek* (CPG 7964) 2,90; MPG 90,168C; Orosz 315.

665 Jn 14,27

666 *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 32; MPG 75,453CD

667 Jn 6,47

668 *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 14; MPG 75,236C

669 uo.

33. *Egyedül Istent illeti a dicséret*

Hol vannak hát azok, akik értetlenül azt mondják, hogy csak egy a teremtetlen, nem egyszerűen az Istenre vagy az istenire vonatkoztatva, vagyis az isteni természetre és az ennek megfelelő személyekre, a magasságos Háromság összes természetes és személyes tulajdonságára, hanem egyedül a lényeket választják el a teremtményektől éppúgy, mint ha azt állítanánk, hogy a napnak köze van ugyan a ragyogáshoz, a körülötte levő sugarak viszont sötétséggel vannak telve, vagy pedig sok nap van, mivel maguk is fények?

Theotimosz: Ügyet sem vetve arra, ó, Theofanész, hogy sokaknak nem tetszik, amit mondasz, helyesen tetted, hogy egy szóval sem tántorodtál el az igazságtól. Nem emberektől, hanem Istentől illet téged a dicséret, most és az elkövetkezendő korszakban, az ilyen beszédek miatt.

Theofanész: Istent illeti a dicséret, Theotimosz testvér, most és mindörökké, őt, aki a szót ajkunkra adja.

Százötven fejezet a fizika, teológia, erkölcstan és a gyakorlati élet tárgyköréből, melynek célja a barlaamita romlástól való megtisztítás

A. A teremtés és az üdvözítés isteni üdvöngözése

I. A kozmosz nem örökkévaló

1. A világnak van kezdete

Azt, hogy a világnak van kezdete, a természet is tanítja, a történelem is megerősíti, és mind a művészetek találmányai, mind a törvények tételei, mind pedig az államok kormányzása is világosan bizonyítják. Ugyanis majdnem minden művészetnek ismerjük a feltalálóját, a törvények törvényhozóit és azokat, akik először kormányozták az államokat.⁶⁷⁰ Továbbá azok közül, akik először írták le valaha is minden dolog kezdetét, egy olyat sem ismerünk, aki felülmúlná a világ és az idő teremtésének elbeszélésében Mózeset, aki beszámolt erről.⁶⁷¹ Maga Mózes is, aki leírta a világ teremtésének kezdetét, e rendkívüli tettek és érvek által cáfolhatatlan bizonyítékokat szolgáltatott azok igaz voltára, úgyhogy csaknem az egész emberi nemet meggyőződésre készítette, és arra, hogy kinevessék azokat a bölcsekedőket, akik ellenkezőleg érvelnek. Mivel ennek a világnak olyan a természete, hogy minden egyes dolog mindig rászorul egy előző okra, nélküle egyáltalán nem is létezhetne, kell, hogy legyen egy első ok, amely nem egy másiktól való, amint ezt maguk a tények bizonyítják.⁶⁷²

---

670 A bizánci krónikaírói hagyomány a 6. századi Ióannész Malalasztól kezdve a mózesi elbeszélésbe illesztett részleteket az apokrif *Jubileumok Könyvéből* és Josephus Flavius *Zsidó régiségek* c. művéből. Ennek alapján Ábel volt az első pásztor, Káin az első földműves, egyúttal ő találta fel a mértékegységeket és a földmérést. Jóbél találta fel az állattenyésztést, Jubál az első hangszereket, Tóbel a fémművességet, Szet a héber ábécét és a csillagászatot. Nebrod alapította Babilon városát, ő volt az első vadász, ő tanította a csillagászatot és az asztrológiát. Agenór fia, Szüirosz alapította a matematika tudományát, Prométheusz a nyelvtant, és Epimetheusz a zenét. Mózes, Drakón és Szolón voltak az első törvényhozók.

671 Vö. Ter 1–10

672 Vö. Arisztotelész, *A természet (Physica)* VII,1. Bognár László ford. Budapest, L'Harmattan 2010, 129–131.

2. *A világnak vége is lesz: nem semmisül meg, hanem átalakul*

Azt, hogy a világ nemcsak kezdődött, hanem vége is lesz, a benne levő dolgok természete bizonyítja, mint ami egymás után folyamatosan véget ér. Szilárd és ellentmondástól mentes hitet biztosít Krisztusnak, a minden-ség Istenének és más, Istentől ihletett íróknak⁶⁷³ a jövőndölése. Nemcsak az istenfélők kötelesek hinni nekik mint igazaknak, hanem az istentelenek is, amikor látják, hogy más dolgokban is, amiket ezek előre megmondtak, mind igaznak bizonyulnak. Megtanulhatjuk tőlük, hogy ez az egész világ mindenestől nem a nem-létbe megy át, hanem amint a mi testünk is feloldódva és átalakulva istenibbé változik át, ennek mintájára a világ is átváltozik az isteni Lélek ereje által.⁶⁷⁴

II. *Az égi szféra*

3. *Az égboltot nem a Világlélek természete, hanem saját természete forgatja*

Az égboltot a világlélek természete forgatja – mondják a görögök bölcsei –, és tanítja mind az igazságosságra, mind pedig az értelemre.⁶⁷⁵ Milyen igazságosságra? Milyen értelemre? Ha ugyanis az égboltot nem önmaga természete, hanem annak a természete forgatja, amelyet világléleknek neveznek, a világlélek pedig az egész világé, hogyan nem forog akkor a föld, a víz és a levegő is? Jóllehet szerintük a lélek állandóan mozog,⁶⁷⁶ de a föld a saját természete által áll, meg a víz is, amely az alanti részt foglalja el,⁶⁷⁷ és így az égboltot is mindig saját természete mozgatja és forgatja körbe,⁶⁷⁸ miközben a fenti részen foglal helyet. Vajon micsoda az a világlélek, amelynek

---

673 Vö. Mk 13,31; Jel 21,1

674 Vö. Vazul, *Homiliák a teremtéstörténet hat napjáról* (CPG 2835) 1,4; MPG 29,12C; SC 26bis,102; Ál-Kaiszarosz, *Kérdések és válaszok* 1,72 (CPG 7482); MPG 38,940

675 Platón, *Timaios* 34bc: „Lelket tett a közepébe és kiterjesztette az egészre, sőt kívülről is vele vette körül a világ testét. Így rendezte be a körben keringő, egyetlen, egyedülálló világot.” (Kövendi Dénes ford. *Platón összes művei*, Európa, Budapest 1984, III, 331). *Törvények* 10 (898c): „Most már aztán igazán nem nehéz határozottan megállapítani, hogy mivel a lélek az, amely a mindenséget körben forgatja – a csillagos ég körforgását szükségképpen vagy a legjobb lélek, vagy ennek az ellentéte irányítja, gondolzza és tartja rendben.” (uo. 899)

676 uő, *Phaidros* 245c: „A lélek a maga egészében halhatatlan. Mert ami önmagát mozgatja, az halhatatlan.” (uo. II,744)

677 Arisztotelész, *Az égbolt* 1,2 (269a2–28) szerint a föld és a víz természete szerint felülről lefelé mozog, és csak akkor áll, ha nyugalomban van.

678 Palamasz a korabeli bizánci Arisztotelész-szöveggyűjteményt használja, amely nem mindig követte hűségesen a filozófus gondolatmenetét. Ráadásul a Hészüchaszta fejből idéz akkor, amikor már három évtizede nem tanulmányozta a filozófiai szövegeket.

természete mozgatja az égboltot? Eszes dolog? Akkor tehát önállóan⁶⁷⁹ kell lennie, és nem ugyanazokat a mozgásokat kell mindig végeznie az égi testnek, ugyanis azok, amik önállóak, mindig másképpen mozognak. Vajon mely nyomát látjuk az eszes léleknek ebben a legalsó szférában, vagyis a földön, vagy éppenséggel a körülötte levő legközelebbieken, a vízben és a levegőben, vagy akár magában a tűzben? Hiszen ezeké is a világlélek. Továbbá hogyan lehetnek – szintén szerintük – egyesek élők, mások viszont élettelenek?⁶⁸⁰ Ezek ugyanis nem találomra ilyenek, hanem minden kő, minden fém, az egész föld, víz, levegő, tűz ilyen. Tudniillik ők maguk mondják, hogy a tüzet saját természete mozgatja, nem pedig a lélek.⁶⁸¹ Ha pedig a lélek általános, hogy lehet, hogy egyedül csak az égboltot mozgatja a lélek természete, nem pedig a saját természete? De hogy nem eszes az a lélek, amely szerintük az égi testet mozgatja, ha szerintük ugyanez a lélek a mi lelkeink forrása? Ha pedig mégsem eszes, akkor érzékinek vagy vegetatívnek kell lennie. Viszont ezeknek a lelkeknek egyikénél sem látjuk, hogy anélkül mozgatna egy testet, hogy lennének szervei. Egyetlen olyan tagot sem ismerünk, amely szervként szolgálna, sem a föld, sem az égbolt, sem bármilyen másik, bennük levő elem esetében, mivel minden szerv különböző természetekből áll, minden egyes elem pedig egyszerű természetű, különösen az égbolt.⁶⁸² *A lélek tehát a potenciálisan étellel bíró, szervekkel rendelkező test teljessége.*⁶⁸³ Az égbolt pedig, mivel nincs eszközzel rendelkező tagja vagy része, nem képes élni. Hogyan birtokolhatna tehát egyáltalán lelket az, ami nem képes élni? De akik *hiábavalóságokra jutottak gondolkodásukban, értetlen szíviükből*⁶⁸⁴ kiindulva egy olyan lelket alkottak meg, mely nincs, nem is volt és nem is lesz, és az egész érzéki világ alkotójának, kormányzójának és gondviselőjének tették meg. Azt mondták róla, hogy a mi lelkeinknek, sőt minden léleknek valamiféle gyökere és forrása, ő maga pedig az értelemről keletkezett. Erről az értelemről azt mondják, hogy

---

679 αὐθαίρετος

680 Vö. Arisztotelész, *A lélek*, 1,5 (411a7–16). (*Lélektanulmányok*. Ford. Steiger Kornél. Európa, Budapest 1988, 44–45.)

681 Arisztotelész, *Az égbolt* 1,2 (268b26–29): „...a testek közül...egyszerűek azok, amelyek természettől tartalmazzák mozgásuk elvét, például a tűz, a föld és ezek fajtái, illetve a velük rokon testek” (Arisztotelész: *Az égbolt*, Pszeudo-Arisztotelész, *A világrend*. Lautner Péter ford. Akadémiai Kiadó, Budapest 2009, 10).

682 Arisztotelész, *Az égbolt* 1,2 (268b26–29); 3,8 (306b9–11): „...az összes egyszerű test a környező hely szerint kapja az alakját – leginkább a víz és a levegő esetében van ez így.” (Lautner 126.)

683 Vö. Arisztotelész, *A lélek*, 2,1 (412a27–28 és 412d5–6). (*Lélektanulmányok*. Steiger Kornél ford. Európa, Budapest 1988, 50.) 50–51. „A léleknek tehát szükségképpen abban az értelemben kell szubsztanciának lennie, hogy ő a potenciálisan étellel bíró természeti test formája.”

684 Vö. Róm 1,21

állaga más, mint a legfőbb, akit ők Istennek neveznek.⁶⁸⁵ Ilyen dolgokat tanítanak azok, akik szerintük a bölcsesség és a teológia szempontjából a legkiválóbbak. Az istentisztelet szempontjából pedig nemhogy jobb, sőt sokkal rosszabb állapotban vannak, mint azok, akik állatokat és köveket istenítenek. Az állatok, az arany, a kő és a réz ugyanis valamik, még ha a legalacsonyabbak is a teremtmények közt levő dolgok közül, a világlélek viszont, amely „a csillagokat is hordozza”, sem nem létezik, sem pedig olyan valami, ami valaha is létezett volna, hanem csak a gonosz szellemtől megszállt ész találmánya.⁶⁸⁶

4. *A körforgás az ég természetes mozgása*

Mivel azt mondják, hogy az égi testnek mozognia kell, de nincs távolabbi hely, ahová előre nyomulhatna, ezért visszafordul önmagához, és a körforgás az előre haladó mozgása.⁶⁸⁷ Helyes. Ha volna helye, fölfelé emelkedne, mint a tűz is, sőt még inkább, mint a tűz, mivel természete szerint könnyebb a tűznél.⁶⁸⁸ Ez a mozgás nem a lélek természetéhez tartozik, hanem a könnyűség természetéhez. Ha tehát az égbolt előre haladó mozgása a körforgás, azt saját természete által birtokolja, nem pedig a léleké által, következésképpen az égi testet nem a lélek természete forgatja körbe, hanem a saját természete. Tehát nincs lelke, és nem is létezik valamilyen égi vagy az egész világhoz tartozó lélek, hanem csak egyetlen eszes lélek létezik, az emberi lélek, amely nem égi, de az eget is meghaladja, nem hely szempontjából, hanem önmaga természete szerint, minthogy értelmes szubsztancia.⁶⁸⁹

---

685 Vagyis a neoplatonikus filozófia három eredendő valósága (*hiposztázisz*): Isten, az Elme és a Világlélek (*Enn.* 5,1). Horváth Judit és Perczel István ford. *Plótinosz, Az Egyről, a szellemről és a lélekről. Válogatott írások.* Európa, Budapest 1986, 223–224.

686 Vö. Palamasz Szent Gergely, *A szentül élő beszűchaszák* védelmében. I,1,18. Baán István ford. Nyíregyháza, 2016. (56–57)

687 Platónnal szemben Arisztotelész szerint (*Az égbolt* 1,2; 268b14–16) „minden természeti testről és nagyságról azt mondjuk, hogy önmagától fogva végez helyváltoztató mozgást, hiszen szerintünk a mozgásuk kiindulópontja a természet.” Uo. 2,3 (286a11–13): „Mivel pedig az égbolt ilyen (hiszen valamilyen isteni test), emiatt körkörösén mozgó testtel rendelkezik, ami természettől fogva mindig körben mozog.” (Lautner Péter ford. 9–10. 64)

688 Ez ellentmondana Arisztotelész véleményének (*Az égbolt* 1,3; 270a5–6), mely szerint az ötödik elemnek vagy az elsődleges testnek egyáltalán nincs súlya vagy könnyűsége.

689 A lélek mint *νοεῖν* általános fogalmához ld. Ál-Atanáz, *Kérdések Antiokhosz duxhoz* 16 (CPG 2257), MPG 28,608A; Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043) 26,16–21

5. *Mivel az ég természeténél fogva a legkönnyebb test, nem halad fölfelé.*

Sem előre nem halad, sem pedig fölfelé nem terjed az égi test. Nem azért nem halad fölfelé, mert rajta túl nincs hely, ugyanis az aithér benne levő, vele határos szférája sem halad fölfelé. Nem azért, mert egyáltalán nincs hely, ahová előre haladhatna, az ég terjedelme veszi ugyanis körül az aithér szféráját. Azért nem terjed fölfelé, mivel ez az aithéren túli felsőbb régió könnyebb nála, ezért az égi test saját természete folytán magasabb(an van), mint az aithér.⁶⁹⁰ Tehát nem azért nem halad fölfelé az égbolt, mert nincs nála följebb hely, ahová emelkedjen, hanem mert egyetlen test sem finomabb és könnyebb nála.

6. *Az égen túl nincs test*

Egyetlen test sem kiválóbb az égi testnél, de nem emiatt nem alkalmas arra a följebb levő, hogy testet vegyen fel, hanem mert az égbolt minden testet körülölel, és rajta kívül nincs is semmi más. Ha pedig keresztül lehetne törni rajta, amint mi, istenfélők hisszük, ez az ég felett levő nem lenne megközelíthetetlen. Az Isten ugyanis, aki *mindent betölt*,⁶⁹¹ aki az égen túl a végtelenbe nyúlik, már a világ előtt az volt, aki betöltött – amint most is betölt – minden helyet, ami a világban van, és semmi sem akadályozza ezt, mivel a test benne jön létre. Tehát semmiféle akadály nincs annak, hogy ne legyen egy hely, akár a világ körül, akár a világban, amelyben test létezzen.

7. *Az ég természetes mozgásának további részletei*

Miért van az tehát – ha semmilyen akadály nincs –, hogy az égi test mozgása nem felfelé tör, hanem önmagába fordulva körbe mozog? Azért, mert fent lévén – mint ami könnyebb mindennél⁶⁹² – magasabban van minden testnél, de alkalmasabb is a mozgásra. Amint ugyanis az, ami a leginkább össze van préselve és a legsúlyosabb, a legmélyebben fekszik, és egyáltalán nem változtatja a helyét, úgy a leglazább halmazállapotú és a legkönnyebb a legmagasabban van, és a legalkalmasabb is arra, hogy mozogjon.⁶⁹³ Ha te-

---

690 Az égi test és az aithér közti különbség ellentétes Arisztotelész véleményével (*Az égbolt* 1,3; 270b20–25): „(A régiek)... azt gondolván, hogy az elsődleges test különbözik a földtől, a tűztől, a levegőtől és a víztől is, *aithér*nek nevezték el a legfelső helyet; az elnevezés onnan ered, hogy „mindig fut” (*aei thein*) az örökkévalóságig. Anaxagorász azonban – helytelenül – visszaél ezzel a névvel, mert az *aithér* szót a tűz helyett használja.” (Lautner 17.)

691 Vö. Ef 1,23; Bölcs 1,7

692 Vö. Arisztotelész, *Az égbolt* 1,3; 270b20–25

693 Arisztotelész, *Az égbolt* 1,3; 270a5–6

hát az, ami fent van, természeténél fogva alkalmas arra, hogy felfelé törjön, az így fent levő képtelen saját természete által elszakadni azoktól, amelyek fölött van. Ahol az égi test elhelyezkedik, gömb alakú, ezért az égi test szükségszerűen mindig körbe fut,⁶⁹⁴ de nem egy lélek természete, hanem saját, testi természete révén.⁶⁹⁵ Azért vándorol egymás után egyik helyről a másikra, mert ez a testek legsajátosabb mozgása, mint ahogy az ezzel ellentétes állapot a vele ellentétes testek sajátja.

III. A földi szféra

8. A szeleket is saját természetük mozgatja

A hozzánk közel levő régiókban láthatók a szelek, ahol természetüknél fogva helyezkednek el, és ott mozognak, nem távolodva el onnan, de nem is törve felfelé. Nem mintha (feljebb) nem volna hely, hanem mert a szelek fölötti régiók könnyebbek, mint ők. Azokban a régiókban maradnak, amelyeknek felszínén helyezkednek el, mivel ezeknél természetük révén könnyebbek. A szelek is ezekben a régiókban mozognak, de nem egy lélek természete, hanem saját természetük révén. Úgy vélem, hogy ugyanerre a megfelelő hasonlóságra akar rámutatni a mindenben bölcs Salamon is, amikor ugyanúgy nevezi az égi testet, mint a szeleket, így írva róla: *körben kering a szél, és visszatér körforgásában a szél.*⁶⁹⁶ A körülöttünk fújó szelek természete annyira különbözik a legfelső régiókban levő szelektől és ezek igen sebes mozgásától, amennyire különbözik ez utóbbiak könnyűségétől.

9. A görögök elmélete a föld négy lakható égövééről

A görögök bölcsei szerint a földnek két, egymással szemközti égöve van, amelyek mérsékelt éghajlatúak és lakhatók, és mivel mindegyikük két lakott részre oszlik, ezért négy van belőlük.⁶⁹⁷ Ebből kifolyólag azt is állítják, hogy négy emberfajta létezik a földön, de nem képesek kapcsolatot teremteni egymással. Vannak ugyanis szerintük olyanok, akik a hozzánk képest harántirányban fekvő mérsékelt égövet lakják, s őket tőlünk a forró égöv választja el. Velük szemközt pedig szintén lagnak emberek, akik az ő szempontjukból tekintve a mi égövünk alatt élnek. Azt mondják, hogy ugyanilyen viszonylatban vannak azok is velünk: egyesek szemközt, mások

---

694 Arisztotelész, *Az égbolt* 1,3; 270b23: „mindig fut” az örökkévalóságig (Lautner 17.)

695 Arisztotelész, *Az égbolt* 2,3; 286a11–13: „ami természettől fogva mindig körben mozog” (Lautner 64)

696 Préd 1,6

697 Vö. Kleomédész, *Az égi jelenségek ciklikus elmélete* 1,2

homlokegyenest ellentétes irányban és fordítva. Nem tudták ugyanis, hogy a földhöz tartozó szféra egytizedének kivételével majdnem minden más körös-körül a vizek feneketlen mélysége mossa.

10. A miénken kívül nincs lakható régió

Tudható, hogy az általunk lakott régió kivételével nincs semmilyen más lakott földrész, mivel ezt a víz feneketlen mélysége mossa körül, vagyis ha figyelembe vesszük, hogy egyenlő arányban létezik a négy elem, amelyekből a világ felépül. Mindegyikük saját likacsossága alapján foglalja el egymástól eltérő mértékben szférájának saját kiterjedését,⁶⁹⁸ amint Arisztotelésznek is ez a véleménye. *Az öt elem ugyanis – mondja – öt különböző szinten gömbszerűen elhelyezkedve úgy, hogy mindig a nagyobb a kisebbet tartalmazza – úgy értem a földet a víz, a vizet a levegő, a levegőt a tűz, a tüzet az aithér –, alkotja az egész világréndet.*⁶⁹⁹

11. A víz szférája excentrikusan helyezkedik el

Az aithér tehát sokkal fénylőbb a tűznél, amelyet égő anyagnak⁷⁰⁰ is neveznek, a tűz nagyobb tömegű a levegő szférájánál, a levegő a víznél, a víz pedig a földnél, amely tömörségénél fogva a legkisebb tömegű az ég alatt levő elemek közül. Mivel a víz szférája sokkal nagyobb kiterjedésű a földnél, ha az úgy mosná körbe a föld egész területét, hogy egy központ körül forogna mindkét szféra, mármint a földé és a vízé, akkor a víz a földnek egyetlen részén sem engedné, hogy szárazföldi élőlények lakják, mert egész alapját elárasztaná, és nagymértékben beborítaná az egész felszínét. Mivel azonban a földnek nem az egész területét öleli fel, ugyanis az általunk lakott régióban van a szárazföld, amelyet nem borít víz, tehát a víz szférája szükségszerűen excentrikus. Ebből következik, hogy ki kell deríteni, hogyan lehet excentrikus, és hol lehet a középpont: vajon fölöttünk vagy alattunk? Lehetetlen viszont, hogy fölöttünk legyen, ugyanis tudjuk, hogy részben alattunk van a víz felülete. Következésképp hozzánk képest, sőt a föld középpontjánál is lejjebb van a víz szférájának a középpontja. Ezután azt kell kideríteni, milyen messze van a föld középpontjától ez a középpont.

---

698 Vagyis egyforma tömegűek, de különféle sűrűségűek.

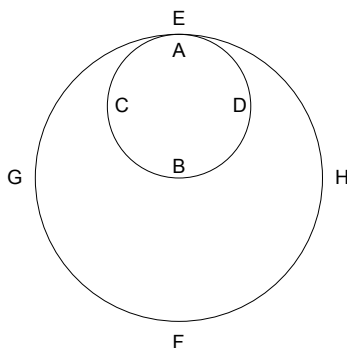
699 Pszeudo-Arisztotelész, *A világrénd* 3 (393a1–4). Bugár M. István ford. 183. Palamasz csak négy elemet említ, és a következő fejezetben is folytatódik az elemek számával kapcsolatos zavar.

700 Vö. Arisztotelész, *Meteorológia* 1.4 (341b19–24)

12. *Hogyan viszonylik a föld szférája a vízéhez?*

Tudható, hogy – a mi szempontunkból nézve – mennyivel lejjebb van a föld középpontja a víz szférájának középpontjánál, ha figyelembe vesszük, hogy a földi szféra felületével, vagyis az általunk lakott szárazfölddel majdnem teljesen egybeesik a víz általunk látható és alattunk levő szférájának felülete, éppúgy, mint a földnek az alapja, amelyen lábunkkal taposunk. Az általunk lakott föld pedig mintegy a tizedrésze annak, amelyet a víz körülfog. Öt égöve van ugyanis a földnek, mi pedig az öt közül csak az egyiknek a felét lakjuk. Ha tehát valaki a felületnek ehhez a tizedrészéhez akar illeszteni a föld köré egy szférát, úgy fogja találni, hogy a belső szféra átmérőjének közel kétszerese a belsőt is magába foglaló külső szféra átmérője, a külső szféra pedig nyolcszoros nagyságú, és a középpontja a földnek számunkra a legalsó szélén van. Ez a vázlatból is nyilvánvaló.

13. *A két szféra viszonyának geometrikus vázolata*

Legyen a föld szférája egy kör, amelybe belülről A, B, C és D van írva, köré pedig egy másik kört rajzoljunk, ami a víz szféráját jelzi, felületén egybeesik a bele írt kör felső tizedével, és köré E, F, G és H van írva. Úgy találjuk, hogy a belső kör számunkra legalsó határa egyúttal a külső kör középpontja. Ez pedig kétszeres átmérőjű, tehát geometriai bizonyítékok alapján érthető, hogy nyolcszoros nagyságú az a szféra, amelynek átmérője kétszerese annak a szférának, amelynek átmérője csak félakkora.⁷⁰¹ Ebből következik, hogy ennek a legnedvesebb szférának a nyolcadrésze veszi körül a földet. Ezért tör fel belőle a rengeteg forrás, belőle erednek a folyók bővizű és örökké hömpölygő áramlatai, számos tenger öble ömlik belé, és teljesen elöntik vízzel a mocsarak. Csaknem alig van olyan hely a földön, ahol ha leás valaki, nem talál feltörő vizet.

701 $V=4/3 \pi r^3$. Vö. Euklidész, *Elemek* 12.18. Mayer Gyula ford. Gondolat, Bp. 1983.

14. *Az értelmes és értelemmel nem rendelkező élőlények csak ebben a régióban élnek.*

Azt, hogy az általunk lakott régió kívül semmiféle más ilyen nincs, mind a vázlat, mind pedig az ész is tanítja. Amint ugyanis ha azonos lenne a földnek és a víznek a középpontja, akkor az egész föld tökéletesen lakhatatlan lenne. Szintúgy, sőt még inkább, ha a víz középpontja a föld fölünk legtávolabbi alsó határa, az általunk lakott régiótól eltekintve, amely a víz szférájának felső felületéhez illeszkedik, minden más rész, amelyet a víz mos, teljesen alkalmatlan arra, hogy lakjanak rajta. Már bebizonyosodott, hogy az egyetlen lakott földi régióban található a testben lakó értelmes lélek, amely mivel egy létező, és a miénkkel azonos, további bizonyítékkal szolgál. Ebből következik tehát, hogy az értelem nélküli élőlények közül csak egyedül ebben a régióban élnek szárazföldi állatok.

IV. A természetes emberi képességek

15. *Érzékelés (az öt érzék)*

A sokféleképpen elrendezett színek és alakok érzékeléséből jön létre a látás, az illatokéből a szaglás, az ízekéből az ízlés, a hangokéből a hallás, az elrendezésük szerint érdes vagy sima tárgyakéből a tapintás.⁷⁰² Az érzékek által keletkezett érzékelések testekből származnak ugyan, de nem testek, még ha testiek is, ugyanis nem egyszerűen testekből vannak, hanem a testek szerinti formákból. Ők maguk azonban nem a testek formái, hanem képmásai, éppúgy, mint ahogy néhány kép elválaszthatatlanul különbözik a testekhez fűződő formáktól. Ez még világosabban kitűnik a látásból, sőt a legvilágosabban a tükör által látottakból.

16. *Képzelőerő*

Tehát a lélek képzelőereje az érzékekből sajátítja el ezeket az érzékek által felfogott képmásokat, de nem magukat az érzékeket, hanem amiket bennük levő képeknek mondtunk, azokat választja el teljesen a testektől és a testi formáktól. Kincsként elraktározza magában, saját használatára belül előhossa hol egyiket, hol másikat, még ha nincs is jelen a test, és mindent odaállít önmaga elé, amit csak látott, hallott, ízelet, szagolt és tapintott.

---

702 Vö. Arisztotelész, *A lélek*, 2,6 (418a12–14). „A látás vonatkozik a színre, a hallás a zajra, az ízelet az ízre, míg a tapintás tárgyai különbözőek.” (*Lélektanológiai írások*. Steiger Kornél ford. Budapest, Európa 1988, 75.)

17. *Értelem*

A léleknek ez a képzelőereje az értelmes élőlényben az értelem és az érzék határán ezek összekötőjévé válik. Ezért amikor az értelem az érzékek által felfogott, benne levő képeket megpillantja, mint amelyek elváltak a testektől, és már testnélkülivé lettek, és feljük fordul, különböző gondolatokat is létrehoz, miközben megkülönböztet, elemez és sokféleképp következtet, akár a szenvedélyek befolyásától mentesen vagy hatásuk alatt, akár a kettő között, tévesen és tévedés nélkül: ezekből születik aztán a legtöbb erény és bűn, helyes és helytelen vélemény.⁷⁰³ Mivel az értelemben nem minden gondolat származik ezekből és kapcsolatos velük, hanem vannak olyan dolgok is, amelyek nem eshetnek az érzékelés alá, mert az értelem szüli a gondolatot, ezért mondtam, hogy a gondolatokban levő nem minden igazságnak vagy tévedésnek, bűnnek vagy erénynek szülője a képzelőerő.

18. *Az érzékelés megbízhatatlansága*

Csakugyan csodálatra méltó és megfontolásra érdemes, hogyan rögzül az ideigvaló és érzéki dolgokból a lélekben a szép vagy a rút, gazdagság vagy szegénység, dicsőség vagy dicstelenség: egyszerűen vagy az örök életet nyújtó értelmi fény,⁷⁰⁴ vagy a büntetést hozó, értelmi sötétség.

19. *Az érzékszervek, a képzelőerő és az értelem használatából összetett ismeret származik.*

Amikor az értelem a lélek képzelőerejénél időzik, és ez által az érzékekhez kapcsolódik, összetett ismeretet hoz létre. Ha ugyanis valaki azt érzékeli, hogy amikor lemegy a nap, aztán feljön a hold, s ennek a nappal szemközti oldalon levő kis részét világítja meg a nap, majd a következő napokon lassan távolodik tőle, és egyre nagyobb mértékben világítja meg mindaddig, amíg átellenben nem lesz vele, ezután pedig amikor a hold újból lassanként közeledik a másik oldalhoz, a fény egyre inkább csökken és elenyészik ott, ahonnan a megvilágítás eredt, akkor ezeket a látványokat, amelyeket egyrészt a képzelőerő már korábban feltételez, másrészt az érzékelésben mindig jelen vannak, az értelem által értelmezve az érzékelésből, a képzelőerőből és a gondolkodásból érti meg, hogy a hold a naptól szerzi a fényt, körpályája pedig közelebb van a földhöz, és sokkal lejjebb van, mint a napé.⁷⁰⁵

---

703 uo.

704 Vö. Jn 8,12

705 Bár Palamasz polemizál a világi tudománnyal, alkalmanként érveit mégis meglepő részletességgel leírt csillagászati jelenségekkel támasztja alá. Hozzáállása

20. *Ez az ismeret a természetes jelenségekről alkotott ismeretünk forrása. Az ilyen ismeret nem nevezhető lelkinék.*

Nemcsak a holddal, hanem a nappal kapcsolatos jelenségeket is: a napfogyatkozásokat és kapcsolataikat, valamint a többi égitest váltakozó mozgását és egymástól való távolságát, az ezekből adódó sokféle alakzatot, vagyis egyszerűen mindazt, amit csak az égről ismerünk, továbbá a természet törvényeit, összes módszerét és fortélyát, egyszóval az összes tudást, amely az egyes dolgok észleléséből ered, az értelem által az érzékelésből és a képzelőerőből gyűjtöttük össze. Semmiképp sem nevezhető lelkinék, hanem inkább természetesnek az, ami nem tartalmazza a Lélek dolgait.⁷⁰⁶

V. Lelki ismeret

21. *Istenről és a teremtésről*⁷⁰⁷

Honnan tanultunk bármi biztosat és tévedéstől menteset Istenről, az egész világról meg önmagunkról? Vajon nem a Lélek tanításából? Ez tanított meg minket arra, hogy Isten az egyetlen valóban létező, örökké létező és változhatatlanul létező. Sem a nem-létezőkből nem kapta a létet, se nem megy át a nem-létbe. Három személyű és mindenható, aki hat nap alatt szavával hozta létre a nem-létezőkből a létezőket, vagy inkább egyszerre jöttek létre, amint Mózes mondja, mert hallottuk, hogy így szólt: *Kezdetben teremtette ugyanis Isten az eget és a földet.*⁷⁰⁸ Nem volt teljesen üres, nem volt teljesen hijjával a köztes testeknek, mert vízzel keveredett a föld, és mindkettő levegővel meg a nemük szerinti élőlényekkel és növényekkel volt „terhes”,⁷⁰⁹ az

---

önkéntelenül is tükrözi a kortársak megújult érdeklődését a csillagászat iránt. Ld. 1. levél *Akindünoszhoz* 11 (PS 1,215.21–216,6)

- 706 A bizánci misztikus teológiában a valóság közvetlen szemlélése kegyelmi ajándék és az ima gyümölcse, vö. Maximosz: „Az imádság az elmét tisztítja meg és készíti fel a létezők valóságának szemlélésére...Amikor már az elme teljesen megszabadult szenvedélyeitől, a létező valóság szemlélésének útján tétovázás nélkül a Szentháromság ismerete felé tartó utat járja.” [Maximosz, *Fejezetek a szeretetről*, 1,79.86 in *Isten a szeretet* (Ókeresztény Örökségünk 6), Orosz Atanáz ford., Budapest, Jel, 2013² 36.38]
- 707 A 21–24. fejezeteket vö. Palamasz, *Homiliák* 6 (PS 6,92–100).
- 708 Ter 1,1. Vö. Vazul, *Homília a teremtéstörténet hat napjáról* 1,6: „Tán a teremtés időtlensége és pillanatnyi jellege miatt mondja, hogy *kezdetben teremtette*, mert a kezdetnek nincs kiterjedése és része... Mert arra akar tanítani, hogy a világ Isten akaratából időtlenül létesült. A mondat értelmének világosabb visszaadása érdekében egyes magyarázók így mondják: *Egészében teremtette Isten*, azaz: egyszerre és egy pillanat alatt.” (Vanyó László ford. ÓI 6,56–57.) Ez utóbbi verzió Akvila fordításában olvasható.
- 709 Vö. Kaiszareiai Eusebiosz, *Evangéliumi előkészítés* (CPG 3486) 1,7,6 (Mras ed. *Eusebius Werke* 8,1, GCS, 26), ahol Szicíliai Diodoroszt idézi.

Százötven fejezet a fizika, teológia, erkölcsstan és a gyakorlati élet tárgyköréből

ég pedig különböző fényekkel és tüzekkel, amelyekből az egész mindenség áll. Így tehát Isten teremtette kezdetben az eget és a földet mint olyanféle anyagot, amely mindent magába foglal, és képességileg mindent hordoz.⁷¹⁰ Ezzel már régóta alaposan megcáfolja azokat, akik tévesen úgy vélekednek, hogy az anyag önmagától előbb létezett.

22. A hatnapos teremtés elrendezéséről

Ezután ő, aki mindent a nem-létezőkből hozott létre, szépen kidolgozva és mintegy felékesítve a világot, hat nap alatt mindegyik lénynek, amely világát benépesíti, kiosztotta a neki kijáró, megfelelő rendjét. Mindegyiket csak paranccsal választotta el, és mint rejtett kincstárakból formába öntötte a benne tárolt dolgokat, harmonikusan, kiválóan és alkalmasan helyezte el és kapcsolta össze őket egymással, az egyeseket az egészszel, és mindegyikhez az egészet. A mozdulatlan földre mintegy középpontra helyezte legfelül körbe az örökké mozgó eget, és a köztes régiókkal nagyon bölcsen összekötötte a kettőt, hogy ugyanaz a világ egyszerre szilárdan álló, ugyanakkor pedig mozgó is maradjon. Minthogy az örökké és nagyon gyorsan mozgó testek mind körben helyezkedtek el, a mozdulatlan test szükségszerűen a középső helyet foglalta el, egyensúlyban tartva a mozgást a nyugalommal, nehogy henger alakúként helyet változtasson az egész világ szférája.⁷¹¹

23. A mindenség két határának összekötéséről

Miután ilyen állapotot osztott tehát szét a mindenség mindkét határának a legkiválóbb mester,⁷¹² ezt az egész jól elrendezett, úgynevezett világot megszilárdította és mozgásba hozta, az e határok közt levő mindegyik testnek pedig kiosztotta azt, ami hozzá illik. Egyeseket felülre helyezett, és úgy rendelkezett, hogy a felső régióban keringjenek, és a mindenség legfelső határával együtt örökké, állandóan és helyesen rendezett módon vándoroljanak. Ezek a könnyű és tevékeny testek, amelyek azzá alakítják a szubsztanciákat, ami hasznos. Érthető módon ugyanis annyira magasan vannak a köztes régió fölött, hogy lángolva képesek eléggé megtörni a benne levő

---

710 Platón a *Timaioszban* (51a–b) a világ befogadó anyját „valami láthatatlan, alaktalan fajtának” írja le, „mely mindent befogad” (Kövendi Dénes ford. *Platón összes művei*, Európa, Budapest 1984, III, 353).

711 A föld henger alakjáról vö. Vazul, *Homília a teremtéstörténet hat napjáról* (CPG 2836) 9,1; Kaiszarciai Eusebiosz, *Evangéliumi előkészítés* (CPG 3486) 1,8,2 (Mras ed. *Eusebius Werke* 8,1, GCS, 28–29), ahol Pszeudo-Plutarchosz *Sztrómateiszét* idézi, aki viszont Anaximandroszra támaszkodik.

712 Vö. Gennadiosz (+471), *Töredékek a Teremtés és a Kivonulás Könyvéhez* (CPG 5970) MPG 85,1629B

mértéktelen hideget is, és a saját helyére visszaszorítani a mértéktelen hőségét. Bizonyos fokig a legfelsőbb határok mozgásának mértéktelenségét is akadályozzák, különösen azzal, hogy maguk ellenkező irányban mozognak, és az ellentétes körmozgás által azokat is helyükön tartják, nekünk pedig az évszakok jótékony, évenkénti változásait nyújtják, meg az időtartamok mértékeit, valamint a mindenséget teremtő, elrendező és felékesítő Isten ismeretét azoknak, akik felfogják.⁷¹³ Kétféle céllal engedte meg tehát, hogy egyes testek a felső légben gyorsan keringve körtáncot lejtessenek: az egész mindenség szépsége és sokféle haszon végett. A többieket pedig lent a középső régió táján helyezte el, mindazt, ami súlyos, változékony természetű, képes arra, hogy keletkezzék és átalakuljon, felbomoljon és újból összekapcsolódjon, vagyis inkább arra, hogy könnyen használhatóvá alakuljon. Ezeket és kölcsönös viszonyukat illő rendbe sorolta, hogy joggal nevezzék „rendnek”⁷¹⁴ a mindenséget.

24. Az ember teremtéséről.

Így jött tehát létre az első létező a teremtéskor, az első után egy második, utána ismét egy másik, és így tovább, az összes után pedig az ember, akit Isten olyan tiszteletre és gondoskodásra méltatott, hogy miatta ezt az egész érzékelhető világot előtte alkotta. A mennyek országát is rögtön a világ megalkotása után miatta készítette elő a számára,⁷¹⁵ megelőzőleg tanácskozott róla,⁷¹⁶ Isten kezével és Isten képmására formálta. Az embernek nem mindene van ugyanabból az anyagból és az érzékelhető világból, mint a többi élőlénynek, hanem csak a teste. A lelke viszont a világfelettiekből van, vagyis inkább magától Istentől, mégpedig az ő kimondhatatlan lehelete által,⁷¹⁷ mint ami nagy és csodálatos valami, és a mindenséget is túlszárnyalja, minden felett őröködik és mindent irányít. Képes arra, hogy megismerje és egyúttal be is fogadja Istent, és mindennél jobban képes megmutatni az Alkotó mindent felülmúló nagyságát: nemcsak azt, hogy az emberi lélek képes küzdelem és kegyelem révén befogadni Istent, hanem arra is képes volt, hogy egy személyben egyesüljön vele.⁷¹⁸

---

713 Nüsszai Gergely szerint Mózes a Teremtés könyvét „az istenismeretbe való bevezetésként” írta. (*Homília a teremtéstörténet hat napjáról*, CPG 3153; MPG 44,69D)

714 κόσμος

715 Vö. Mt 25,34

716 Vö. Ter 1,26: *Teremtsünk embert!*

717 Vö. Ter 2,7: *orrába lehelte az élet lebeletét.*

718 T.i. az Ige megtestesülésekor.

25. *Az igazi bölcsesség és az üdvözítő ismeret magasabb rendű a görög filozófiájánál.*

Ezekben és az ilyenfélékben van az igazi bölcsesség és a megváltó tudás, amely a legfőbb boldogságot biztosítja. Mi biztosat tudhatott Euklidész,⁷¹⁹ Marinosz,⁷²⁰ Ptolemaiosz?⁷²¹ Mire juthattak logikai módszereikkel vagy matematikai bizonyításaikkal az empedoklészek,⁷²² szókratészek,⁷²³ arisztotelészek⁷²⁴ és platónok?⁷²⁵ Vagy inkább milyen érzékeléshez jutottak el általuk? Milyen értelem fogta fel?⁷²⁶ Ha pedig e természetfilozófusok és követőik számára földhözragadtnak tűnt a Lélek szerinti bölcsesség, akkor még inkább az, ami sokkal kiválóbb nála. Mert amint az értelmetlen állatok is szinte olyan bölcsességgel rendelkeznek, mint ezek (vagy – ha akarod – mint a kisgyermek, akik számára értékesebbnek tűnnek a kezükben levő kalácsok a császári diadémnál, vagy bármi, amit ezek a filozófusok ismernek), úgy viszonyulnak ezek a filozófusok is a Lélek igazi és legkiválóbb bölcsességéhez és tanításához.

26. *Isten igazi ismerete és az ember helye Isten előtt.*

Nemcsak Isten igazságban való megismerése – már amennyire ez lehetséges – összehasonlíthatatlanul jobb a görögök filozófiájánál, hanem már magában az a tudás is teljességgel felülmúlja ezeknek a bölcsességét, hogy az embernek mi a helye Isten előtt.⁷²⁷ Az összes földi és égi lény közül

---

719 Euklidész alexandriai matematikus (sz. Kr.e. 300 körül)

720 Türoszi Marinosz görög geográfus, Klaudiosz Ptolemaiosz elődje, az 1. sz. vége és a 2. sz. első harmada között élt.

721 Klaudiosz Ptolemaiosz (85/90–168), görögül író, Egyiptomban élő, római polgár matematikus, csillagász, geográfus, asztrológus és költő

722 Empedoklész (Kr.e. 495–435) szicíliai görög filozófus és orvos

723 Szókratész (Kr.e. 469–399) athéni filozófus

724 Arisztotelész (Kr.e. 384–322) athéni filozófus és tudós

725 Plátón (Kr.e. 427–347) athéni filozófus

726 Vö. Palamasz, *A szentül élő beszűchaszták* védelmében 2,3,4: „És ha megkérdeznéd a pártust, a perzsát, a szarmatát, rögtön egy olyan mondatot hallanál, amely méltó Ábrahámhoz: „*Én az ég Istenét tisztetem*”, amit Ptolemaiosz nem mondana, és Hipparchosz meg Türoszi Marinosz sem, akik szerint bölcsék, és értelmüket ugyan az égi ciklusok, epiciklusok és szférák által megismerhető igazsághoz szabták, viszont egyúttal isteninek mondják az eget és a mindenség okozójának; továbbá sem az arisztotelészek és platónok, akik istenek testének vélik a csillagokat.” (Baán 201–202)

727 Vö. Nüsszai Gergely, *Az ember teremtéséről* 1.3.8–9 (*Az isteni és emberi természetéről. Görög egyházatyák* I, Atlantisz, Budapest 1994, 171–176, 183–188.) Euszebiosz „első teológiának” Isten ismeretét és a mindenség rendjét nevezi, „második teológiának” pedig az ember természetének ismeretét (Kaiszareiai Euszebiosz, *Evangeliumi előkészítés* 7.10.9)

ugyanis egyedül ő teremtetett Alkotója képmására, hogy reá nézzen és őt szeresse, egyedül az ő beavatottja és imádója legyen, és a belé vetett hit, a hozzá való vonzódás és a reá irányuló hajlam által megőrizze saját szépségét, minden másról pedig, amit csak hordoz a föld és az ég, tudja meg, hogy alacsonyabb rendű nála, és teljesen nélküli az értelmet. Éppen ezt nem voltak egyáltalán képesek belátni a görögök bölcsei, lebecsülték természetünket, Istent megszejtették: *a teremtményt imádták és szolgálták a Teremtő helyett,*⁷²⁸ az érzékelhető és nem érzékelő csillagokat értelemmel ruházták fel, mégpedig mindegyiküket olyan erőben és fokban, amely test szerinti nagyságukkal arányos. És miközben nyomorúságos módon ezeket tisztelték, meg nagyobb és kisebb isteneknek nevezték el, rájuk ruházták a mindenség feletti uralmat. Vajon ezek az emberek az érzékek alapján és az azokra építő filozófiából merítve nemde szégyent, gyalázatot és mérhetetlen nyomorúságot hoztak saját lelkükre, nemkülönben szellemi és méltán büntetésül szolgáló sötétséget?

27. Az összes értelmes lény Isten képére alkotott.

Az a tudat, hogy minket a Teremtő saját képére alkotott, nem engedi meg, hogy az értelemmel felfogható világot istenítsük. Ezt a képiséget ugyanis nem a test elrendezése, hanem teljesen az értelem természete birtokolja,⁷²⁹ amely értelemnél természeténél fogva semmi sem magasabb rendű. Ha volna valami magasabb rendű, abban volna a képiség. Mivel azonban bennünk az értelem a legmagasabb rendű, – ez pedig, bár isteni képiség is, mégis Isten teremtménye –, akkor miért olyan nehéz belátni, sőt miért nem nyilvánvaló, hogy az, aki értelmünket teremtette, minden értelmes dolognak a teremtője? Munkatársunk tehát minden értelmes természet, amely a Teremtő képét viseli, még ha nálunk nagyobb tiszteletre méltók is, mivel testnélküliek, és közelebb vannak a teljesen testnélküli és teremtetlen természethez. Vagy inkább közülük azok, akik megőrizték rangjukat, és örömeiket lelik létük céljában, bár ugyanannak az Urnak szolgálatában állunk is, mégis tiszteljük őket, és rangjuk miatt nálunk sokkal tiszteltebbek. Azok viszont, akik nem őrizték meg rangjukat, hanem fellázadtak, és megtagadták létük célját, az Istenhez közel levőktől a legtávolabb kerültek, és elesetek a tisztelettől. De ha azon igyekeznek, hogy minket is bukásba rántsanak, akkor nemcsak haszontalanok és méltatlanok a tiszteletre, hanem istenellenesek is, nemünk tönkretevői és legfőbb ellenségei.

---

728 Róm 1,25

729 Vö. alább 34–40. fejezet

28. *A görög műveltség tévedései.*

Ellenben a természettudósok és csillagászok, akik azzal is dicsekszenek, hogy mindent tudnak, az említett dolgokból semmit sem képesek belátni a filozófia alapján. A szellemi sötétség fejedelmét és a neki alávetett összes elpártoló hatalmat nemcsak maguknál magasabb rendűnek vélték, hanem isteneknek is: templomokkal tisztelték őket, áldozatokat ajánlottak fel nekik, és elvetemült jóslataiknak engedelmessé váltak, amelyekkel a szentségtelen „szentségek” és a beszennyező tisztulási áldozatok révén igencsak becsapták őket azok, akik átkozott véleményt sugallnak, olyan próféták és prófétanők, akik hagyták, hogy igen messzire kóboroljanak el a valódi igazságtól.⁷³⁰

29. *Az üdvözítő ismeret: az értelem elismeri önnön gyengeségét, és keresi a gyógyulást.*

Nemcsak az ember istenismerete és az, hogy érti önmagát és önmaga rangját, (amellyel most még azok a keresztények is rendelkeznek, akik műveletlenek) jelent magasabb rendű tudást a természettudományánál, a csillagászatnál és az ezekkel kapcsolatos összes filozófiánál, hanem az is, hogy értelmünk tudatában van gyengeségének, és az, hogy igyekszik meggyógyítani, összehasonlíthatatlanul jobb lenne annál, mint hogy a csillagok nagyságait, a természet okait, a lent levő dolgok keletkezéseit és a fent levők útjait, csillagzatok irányait és felkeltét, állandóságait és visszatéréseit, távolodásait és találkozásait, és egyszerűen az összes legváltozatosabb formát ismerje és kutassa, ami ott a sok mozgásból keletkezik. Aki ugyanis ismeri saját értelmének gyengeségét, rátalál ezáltal arra, ami az üdvösségre vezet, a tudás fényéhez közeledik, és az igazi bölcsességet ragadja meg, ami nem múlik el ezzel a világgal együtt.

30. *Az emberi természet nem csak lényegként, hanem tevékenységként is birtokolja az életet. Az anyagi természet csak lényegként birtokolja az életet, de alkalmas (jó és rossz) ellentétes dolgok befogadására.*

Minden eszes és értelmes természet, akár anyagi, akár emberi, lényegként birtokolja az életet, aminek következtében létében halhatatlan marad, és romlásra képtelen. Eszes és értelmes természetünk azonban nem csak lé-

---

730 Az itt szereplő gondolatok nagyon hasonlítanak a prokloszi theurgiára, amit Palamasz a Marinosz által írt *Proklosz életéből* (ed. J. F. Boissonade, Leipzig 1814) ismert. Palamasz ellenfele, Niképhorosz Grégorasz (1290/1 vagy 1293/4 – 1358 és 1361 között) érdeklődést mutatott ez és a 2. század végén íródott *Khaldeai jóslatok* iránt, és feltehetőleg tanítványaira is befolyást gyakorolt.

nyegként birtokolja az életet, hanem tevékenységként is. Élteti ugyanis a vele összekapcsolt testet, ezért is mondják a test életének. Amikor pedig a test életének mondják, valami mástól függően beszélnek az életről, ez pedig az élet tevékenysége.⁷³¹ Amikor ugyanis az élet valamitől függ, sosem mondható önmagában lényegnek.⁷³² Az angyalok értelmes természete nem is ilyenfajta tevékenységként birtokolja az életet, ugyanis nem kapott Istentől földből való, hozzá kapcsolódó testet, hogy hozzá éltető erőt is kapjon. Azonban mégis alkalmas az ellentétes dolgok, vagyis a rossz és a jó befogadására. Ezt igazolják a gonosz angyalok, akik a gőgjük miatt buktak el. Tehát az angyalok is valamiképp összetettek, mégpedig önmaguk lényegéből és az egyik ellentétes minőségből, vagyis erényből, illetve bűnből. Ebből is látható, hogy ezeknek sem lényegük a jóság.

31. Az értelemmel nem rendelkező állatok csak tevékenységként birtokolják az életet.

Minden egyes értelemmel nem rendelkező élőlény lelke az ő lélektől éltetett testének az élete, és az állat nem lényegként, hanem tevékenységként birtokolja ezt az életet, mint ami valami mástól függ, nem pedig önmagában áll fenn. Látható, hogy ez a lélek semmi mást nem birtokol, csak azt, ami a test által működik. Ezért amikor a test feloszlik, ennek is szükségszerűen fel kell oszlania, hiszen a testnél nem kevésbé halandó, mivel minden, ami csak létezik, halálra való és annak is mondják. Ezért a meghalttal együtt maga is elpusztul.

32. Az emberi lélek halhatatlansága.

Minden egyes ember lelke az általa éltetett testnek az élete is, és életadó tevékenysége van, ami valami másra irányul, azaz az általa éltetett testre. De nemcsak tevékenységként, hanem lényegként is birtokolja az életet, mivel önmagában él, hiszen látható, hogy miközben az eszes és értelmes életet birtokolja, az nyilvánvalóan más, mint a test és a testi dolgok élete. Ezért amikor a test feloszlik, ez nem oszlik fel vele együtt. Továbbá nemcsak nem oszlik fel a lélek, hanem halhatatlan is marad, mivel nem valami másra irányulva, hanem lényegként birtokolja az önmagában való életet.

---

731 ἐνέργεια

732 οὐσία

33. *Az eszes lélek alkalmas ellentétek befogadására, ezért nem lényegként birtokolja a jóságot.*

Az eszes és értelmes lélek lényegként birtokolja ugyan az életet, de úgy, hogy az alkalmas az ellentétes dolgoknak, vagyis a rossznak és a jónak a befogadására. Ebből látszik, hogy nem lényegként birtokolja a jóságot, amint a rosszat sem, hanem valamiféle minőségként bármelyikükre irányulhat, amikor az egyik adva van. A minőség nem térbelileg van adva, hanem valahányszor a Teremtőtől önmeghatározással rendelkező értelmes lélek a minőség felé hajlik, és aszerint akar élni. Tehát valamiképp összetett az eszes és értelmes lélek, bár nem a főntebb említett tevékenység alapján – ez ugyanis valami másra irányul, ezért nem képes arra, hogy összetételt hozzon létre –, hanem önmaga lényege és az egyik említett ellentétes minőség, vagyis az erény és a bűn alapján.

34. *Az isteni természet lényegként és transzcendens módon birtokolja a jóságot*

A legfelsőbb értelem, a legfőbb jó, az életet meghaladó⁷³³ és istenfeletti természet,⁷³⁴ amely semmiképp és egyáltalán nem képes arra, hogy ellentéteket fogadjon magába, nyilvánvalóan nem minőségként, hanem lényegként birtokolja a jóságot.⁷³⁵ Ezért minden, amit csak jónak lehet elgondolni, megvan benne, sőt inkább ő a jóság, és meg is haladja azt. Minden, amit csak benne el lehet gondolni, jó, sőt inkább ő a jóság, és a jóságfölötti jóság.⁷³⁶ Az élet is benne van, sőt ő maga az élet, az élet ugyanis jó, és jóság benne az élet. A bölcsesség is benne van, sőt ő maga az, mert a bölcsesség jó, és jóság benne a bölcsesség, meg az örökkévalóság, meg a boldogság és egyszerűen minden, ami jónak ismerhető. Ott nincs különbség élet, bölcsesség, jóság és ilyenfélék között, mivel az a jóság mindent egymáshoz kapcsolva, egyesítve és legegyszerűbben felölel;⁷³⁷ úgy is ismerik és nevezik, mint minden jónak az összességét.⁷³⁸ Egy is és igaz is az, ami jót csak

---

733 Vö. *DN* II,3 (MPG 3,640B); 6,3 (uo. 857B)

734 *DN* II,3.4.10.11 (MPG 3,640B, 641A, 648D, 649C)

735 vö. *DN* IV,1 (MPG 3,693B): a „Jó” megnevezést a teológusok transzcendens értelemben az istenfeletti istenségre [τῆ ὑπερθέω θεότητι] (vonatkoztatják), és mindentől elhatárolják Őt. (Vassányi Miklós ford.) Vö. Arisztotelész: „A szubsztanciáknak ellentétük sincs” Kat. 5 (3b24–25); „A minőségnél ellentéteség is van.” Kat. 8. (10b12) (Aristotelész, *Organon*. Rónafalvi Ödön és Szabó Miklós ford. Akadémiai Kiadó, Budapest 1979. I, 24, 44).

736 vö. *DN* II,4 (MPG 3,641A); 4,2 (MPG 3,696C)

737 Palamasz a Dénes által említett lét, bölcsesség és élet (*DN* V,2; MPG 3,816C) mellé teszi az örökkévalóságot és a boldogságot, mint amik különleges példái a jóságnak.

738 Vö. *DN* V,2 (MPG 3,816C–817A): „De beszédünk nem nevezi másnak a Jót és másnak a Létet és megint másnak az életet vagy a bölcsességet, s nem tart számon

gondolni és mondani lehet róla. Az a jóság pedig nemcsak az, amit valóban gondolnak az isteni bölcsességgel megáldott értelemmel gondolkozók és azok a teológusok, akiknek nyelvét a Lélek mozgatja,⁷³⁹ hanem mint kimondhatatlan és felfoghatatlan ezeket is meghaladja, és nem alacsonyabb az egyesítő és természetfölötti egyszerűségnél, mivel legjobb és minden jót felülmúló jóság. Ugyanis csak ennek megfelelően, mégpedig egyedül a teremtéshez fűződő tevékenységein keresztül ismerhető és nevezhető úgy, mint a teremtés Alkotója és Uralkodója, mivel legjobb és minden jót felülmúló jóság, aki lényegileg birtokolja a jóságot. Ezért nem képes semmiképp és egyáltalán arra, hogy ellentétességet fogadjon magába, minthogy egyetlen szubsztanciának sincs ellentéte.

35. *Transzcendens jóság az Értelme, amelytől nemzés útján származik az Ige*

Ez a legjobb és minden jót felülmúló jóság egyúttal a jóságnak is forrása, mert jó és a legmagasabb rendű jó, és nem hiányzik belőle a tökéletes jóság.⁷⁴⁰ Mivel pedig értelem a minden tökéletességet felülmúló és abszolút tökéletes jóság, mi más származhat belőle mint forrásból, mint ige (szó),⁷⁴¹ mégpedig nem olyan ige, mint a mi (szájjal) kimondott igénk, hiszen ez nem az értelem, hanem az értelem által mozgatott test (szüleménye).⁷⁴² Nem is

---

több okot, se nem rendel különböző dolgokhoz más és más létrehozó, magasabb-, illetve alacsonyabbrendű istenségeket, hanem egyetlen Istenhez tartozónak mondja az összes jó emanációt [προόδους] és az általunk megénekelt istenneveket.” Vö. emellett DN V,6 (MPG 3,820CD): „A jóságfelettségéből van és a jóságfelettségben van maga a létezés és a létezők princípiumai s minden létező és mindaz, amit valamiképpen fenntart a létezés, és pedig felfoghatatlanul és együttesen és külön-külön is.” Vassányi Miklós ford.

739 Vö. DN V,2 (MPG 3,816C): „Ezeket a gondviselést kifejező istenneveket vágyik tehát beszédünk megénekelni. Hisz nem azt ígéri, hogy kimondja az önmaga által lényegfeletti istenség önmaga által lényegfeletti jóságát és lényegét és életét és bölcsességét, mely minden jóságot és istenséget és lényegét s életét és bölcsességet rejtelmesen meghalad, mint az Írások mondják, hanem a megnyilvánuló, jótékony hatású gondviselést zengi, a túlmagasló jóságot, minden jó dolog okát.” Vassányi Miklós ford.

740 Vö. DN IV,1 (MPG 3,693B): „Azáltal, hogy Ő a Jó [τὰγαθὸν], mint valóságos Jó minden létezőre kiterjeszti a jóságot.” és DN II,5 (MPG 3,641D): „A lényegfeletti istenség egyedüli forrása az Atya.” Vassányi Miklós ford.

741 A görög λόγος fordítása nem egységes a magyar nyelvű filozófiai és teológiai irodalomban. Amennyiben a második isteni személyt jelöli, nagy kezdőbetűvel, Igének fordítjuk, megkülönböztetve a hétköznapi ill. nyelvtani értelemben vett „szó”-tól.

742 A patrisztikus irodalom bőségesen idézhető ezzel kapcsolatban. Vö. Antiochiai Theophilosz: „Mielőtt bármi is létrejött volna, (Isten) tanácsadója volt ő (ti. az Isten szívében folyton bent lakozó Ige) neki, lévén az ő értelme és gondolkodása. S amikor Isten létre akarta hozni mindazt, mit eltervezett, akkor nemzette kimondott Igéjét.”

olyan, mint a mi (értelmünkben) bent lakozó szavunk, hiszen az is mintegy a hangok mintájára helyezkedik el bennünk. De nem is olyan, mint a mi eszünkben levő, bár hangnélküli szó, amely a testnélküli ösztönzések eredménye, mert az is létezésünkkel később jelentkezik, térközökre és nem kevés időközre van szüksége, minthogy részletekben bontakozik ki, és tökéletlen kezdetből kiindulva jut el a tökéletes befejezésre. Hanem olyan, mint az értelmünkben természet adta módon benne levő ige, amelynek következtében alkotott bennünket saját képére a Teremtő, vagyis az értelemmel örökké együtt levő ismeretre. Ez az ismeret, amely pontosan mindaz, ami csak jó, megvan a tökéletesen jó és minden tökéletességet meghaladó jószág legfelsőbb Értelmében, akiben semmi sem tökéletlen – annak kivételével, hogy ez az ismeret belőle származik. Ezért Fiú is a legfelsőbb Ige, és így is hívjuk, hogy megismerjük, hogy ő tökéletes és saját személyében tökéletes létező,⁷⁴³ mint aki az Atyától van, és semmiképp nem alacsonyabb rendű az Atya lényegénél, hanem teljesen azonos vele, ha nem is a személy szempontjából, ami igazolja, hogy az Ige az Atyától született Istenhez illő módon.

(*Autolükoszhoz* 3,22; Orosz László ford. ÓÍ 8,478). Órigenész: „Isten egyszerű szellemi természet...ész és forrás, melyből az összes szellemi természet és értelem eredetét nyeri.” (*A princípiumokról* 1,1,6; Somos Róbert ford. Budapest, Paulus Hungarus – Kairoosz, 2003, I,44.) „Az Ige pedig Fiú is lehet, mert feltárja Atyjának titkait, lévén az Atya Ész, azzal megegyező módon, ahogyan a Fiú Ige. Ahogyan ugyanis a mi szavunk az ész által szemlélt dolgok hírvivője, úgy Isten Szava is, ismerve az Atyát, akit egyetlen teremtmény sem képes segítség nélkül elérni, kinyilatkoztatja, mert ismeri.” *Kommentár János evangéliumához* 1,38 (277). Somos Róbert ford. Budapest, Kairoosz, 2017, 86.

Nüsszai Gergely: „A szót a mi világunkban is az értelemről származtatjuk, bár nem tartjuk teljesen azonosnak az értelemmel, de azt sem állítjuk, hogy attól teljesen különbözik. A szó az értelemről nyeri létét, de különbözik az értelemről, nem azonosak. Ha a szó az értelemről származik, nem azonos az értelemmel, hanem más valami; ha pedig a szó az értelmet fejezi ki, nem tekintjük különbözőnek az értelemről, hanem a természet szempontjából azzal egynek, csak más alanyban levőnek. Így kell megkülönböztetni az önálló létezés alapján Isten Igéjét is attól, akitől létezése ered.” (*Nagy kateketikus beszéd* 1, Vanyó László ford. ÓÍ 6,507) Athanasziosz: „Amikor az emberek kiejtenek egy szót, arra gondolunk, hogy annak forrása a szellem, és a szóra figyelve értelmünk látja a gondolat által jelzett értelmet, akkor ha még nagyobb képzelőerővel és még több igyekezettel meglátjuk az Ige erejét, méginkább fogalmat alkothatunk az ő jó Atyjáról is.” (*Beszéd a hellének ellen* 45, Boros István ford. ÓÍ 13,91.)

Vö. Maximosz, *Fejezetek a teológiáról* 2,22: „Amint emberi természetünkben a szellemi lélekből forrásozó szó az elménk rejtett indulatainak hírnöke, úgy az Isten Igéje is (aki lényegében úgy ismerte az Atyát, mint az Értelem az őt nemző Elmet, jöllehet nélküle egyetlen teremtett lény sem vethető össze vele) természet szerinti igeként nyilatkoztatja ki az általa megismert Atyát, s ezért is nevezhető ő a nagy elhatározás hírnökének (Iz 9,5).” Orosz Atanáz ford. in *Isten a szeretet* (Ókeresztény Örökségünk 6), Budapest, Jel, 2013², 282.

743 Vö. Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043)

36. *A Lélek származása az Értelemről az Igével együtt; a Lélek mint a Nemző szeretete a kifejezhetetlen módon nemzett Ige iránt*

Mint hogy a jóság, amely az értelmi jóságból mint forrásból nemzés útján születik, Ige, igét pedig lélek nélkül egyetlen értelmes ember sem gondolhat el, ezért birtokolja az Ige, aki Isten az Istentől, a Szentleket is, akivel együtt ered az Atyától. A Lélek pedig nem olyan, mint amelyik benne lakik az ajkaink által képzett szóban, de nem is olyan, még ha testetlen is, mint amelyik benne van a mi bensőleg alkotott és értelem által keletkezett szavunkban. Az is az értelemnek valamilyen felfelé törő ereje, amely szavunkban időben terjed ki, összeköti az azok között levő űrt, és a tökéletlenből a tökéleteségbe tör előre. A legfelsőbb Igének az a Lelke pedig egyedül a kimondhatatlanul Nemzőnek szeretete maga a kimondhatatlanul nemzett Ige iránt, akiben maga az Atyának szeretett Igéje és Fia fordul a Nemző felé, de akit úgy birtokol, mint aki vele együtt jött elő az Atyától, és vele egyesülve megpihen benne.⁷⁴⁴ Amikor pedig az Ige testben közénk jött, megtanultuk, hogy más a neve annak, ahogyan ő, vagyis a Lélek, az Atyától létezik, és az a Lélek nemcsak egyedül az Atyáé, hanem az övé is. *Az igazság Lelke ugyanis* – mondja –, *aki az Atyától származik,*⁷⁴⁵ hogy ne csak az Igét ismerjük meg, hanem a Lelket is, aki az Atyától nem születik, hanem származik, a Fiú Lelkét, aki az Atyától úgy birtokolja azt, mint az igazság, bölcsesség és értelem Lelkét. Az igazság és a bölcsesség ugyanis az a Nemzőhöz hasonló Ige, aki együtt örül az Atyával, aki miatta örül, amint megmondta Salamon által: *En voltam, aki együtt örültem vele.*⁷⁴⁶ Nem azt mondja, hogy „örültem”, hanem hogy „együtt örültem”; ez ugyanis az Atyának és Fiúnak örök öröme: a Szentlélek, mivel ugyan közösen birtokolják, ezért küldi mindkettő az arra méltókhöz is, de létezés szerint csak az Atyától ered, mivel létezés szempontjából is egyedül tőle származik.⁷⁴⁷

37. *Az emberben levő háromságos kép: az értelem szeretetteljes viszonya saját immanens ismerete iránt*

Ennek a legfelső szeretetnek képmását birtokolja a mi Isten képére teremtett értelmünk is, minthogy az értelem által és benne folytonosan megvan

---

744 Vö. Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043)

745 Jn 15,26

746 Péld 8,30

747 Vö. *Homiliák* 24,12 (PS 6,281). Palamasz a Szentháromságra mint Értelemre, Igére és Lélekre hivatkozik, de nem terjeszti ki sem az ember istenképiségre, és a Lélekről sem beszél úgy, mint szeretetről. A *Theofanész* 26-ban megkülönbözteti Isten Egyszülött Fiát, aki az Atya változhatatlan képmása, és az embert, aki Isten képmására van teremtve, de homályosan. (ld. fentebb 132–133)

az ismeret, úgyhogy az értelemtől és az értelemben van ez a szeretet, és tőle származik a belső szóval együtt. Ennek legvilágosabb bizonyítéka, hogy akik képtelenek megismerni önmaguk legbelsőbb dolgait, azokban is él a tudásra irányuló csillapíthatatlan törekvés. De abban az ősmintában, abban a tökéletesen jó és legjobb jóságban, amiben semmi sem tökéletlen – a belőle származó lét kivételével⁷⁴⁸ –, az isteni szeretet pontosan azonos mindazzal, ami csak jó. Ezért ez a szeretet a Szentlélek, más néven a Vigasztaló, akit úgy is nevezünk, mint az Ige kísérelőjét, hogy megismerjük mint aki tökéletes egy tökéletes és saját személyben, egyáltalán nem alacsonyabb rendű az Atya lényegénél, hanem teljesen azonos az Atyával és a Fiúval, bár nem a személy szempontjából – a személy ugyanis azt mutatja meg nekünk, hogy a Lélek isteni módon származás útján ered az Atyától – azért, hogy egy valóságos és tökéletes Istent imádjunk tehát három valóságos és tökéletes személyben, nem háromszorosat – távol legyen! –, hanem egyet. Hiszen nem háromszoros a jóság, és nem a jóságoknak háromsága létezik, hanem a szent, tiszteletreméltó és imádott Háromság a legfelsőbb jóság, aki állandóan önmagából önmagába ömlik, és öröktől fogva isteni módon önmagában áll fenn, határtalan és egyedül önmagának határa, mindent lehatárol, mindent túlszárnyal, és egyetlen létező sem lehet rajta kívül.

38. Az angyalokban és az emberben levő háromságos kép⁷⁴⁹

Tehát az angyalok értelmes és eszes természetének is van ugyan értelme, az értelemből származó igéje, és az értelemnek az ige iránti szeretete, amely maga is az értelemből származik, és örökké együtt létezik mind az igével, mind pedig az értelemmel. Léleknek⁷⁵⁰ is lehetne nevezni mint az értelem természetes kísérelőjét. De az angyali természet nem éltetőként birtokolja ezt a lelket, hiszen nem kapott Istentől földből való, vele összekapcsolt testet, hogy emiatt éltető és összetartó erőt nyerjen. Az (emberi) lélek⁷⁵¹ értelmes és eszes természete viszont, mivel Isten a földi testtel együtt teremtetten, és éltető lelket⁷⁵² is kapott tőle, amelynek révén összetartja és élteti a vele összekapcsolt testet, következésképp azt is megmutatja azoknak, akik felfogják, hogy értelmi szeretet az ember lelke,⁷⁵³ amely a testet élteti. Ez a lélek az értelemből és a szóból⁷⁵⁴ ered, a szóban és az értelemben is benne van, és a lélek önmagában hordozza a szót és az értelmet. Ugyanis

---

748 Minden tökéletlenség az Őstípus-Jóságtól származó lét világához tartozik.

749 Vö. Palamasz, *Homíliák* 60,2 (PS 6,646)

750 πνεῦμα

751 ψυχή

752 πνεῦμα

753 πνεῦμα

754 λόγος

általán annyira ragaszkodik természet szerint az (emberi) lélek⁷⁵⁵ a saját testéhez fűződő kapcsolatához, hogy sosem akarja sem magára hagyni, sem egészen elhagyni, hacsak egy súlyos betegség vagy kívülről jövő csapás rá nem kényszeríti.

39. *Az ember testi mivolta azt jelzi, hogy inkább alkottatott Isten képére, mint az angyalok.*

A lélek⁷⁵⁶ értelmes és eszes természetét, amelynek egyedül van értelme, szava és éltető lelke⁷⁵⁷, a testetlen angyaloknál is inkább egyedül őt alkotta Isten saját képére. Ezt változatlanul birtokolja, még ha nem is ismeri meg saját méltóságát, vagy ha nem is gondolkozna és cselekedne ahhoz méltóan, hogy az Alkotó saját képére teremtette őt. Sőt az után, hogy az ősszülők a paradicsomban a fa által megszegték Isten parancsát, ezért a testi halál előtt a lélek halálát is el kellett viselnünk, ami abban áll, hogy elszakadva Istentől elvetettük, hogy Isten hasonmásai legyünk, bár nem veszítettük el a képiséget. Ha tehát a lélek nem hajlandó az alacsonyabb rendű dolgokhoz idomulni, hanem a szeretet által szilárdan ragaszkodik a jóhoz, az éretnyes tettekkel és szokásokkal pedig ennek engedelmeskedik, akkor a jóság megvilágosítja, a lélek még szebbé szépül, és tanácsainak és buzdításainak hatására az igazi örök életet is elnyeri. Ez az élet halhatatlanná teszi a hozzá kapcsolódó testet, mert a maga idején részesül a megígért feltámadásban és az örök dicsőségben. Ha viszont továbbra is ragaszkodik az alacsonyabb rendű dolgokhoz, és azoknak veti magát alá, ezzel szégyenletes gyalázattal mocskolja be Isten képét, elidegenedik és eltávolodik Isten valóban boldog és igazi életétől, mivel ha először maga a lélek hagyja el Istent, akkor joggal hagyja őt magára az, aki nála magasabb rendű.

40. *A háromságos kép megnyilvánulása és megőrzése a lélekben a kegyelem révén.*

A legfelsőbb Háromságot követő háromságos természetnek – ugyanis Ő alkotta a saját képére minden másnál inkább az értelemmel, szóval és lélekkel felruházott természetet, azaz az emberi lelket – meg kell őriznie saját rangját, Isten akarata szerintinek kell lennie, egyedül neki kell alávetnie magát, neki kell engedelmeskednie, és Őt kell követnie, kizárólag rá kell figyelnie, és önmagát pedig azzal kell ékesítenie, hogy állandóan rá emlékezik, Őt szemléli, és forró, sőt izzó szeretettel csüng rajta. Ezek által csodálatos

---

755 ψυχή

756 ψυχή

757 πνεῦμα

módon önmagába húzódik vissza,⁷⁵⁸ vagyis inkább magához húzza annak a

---

758 A Jézus-ima és a pszichoszomatikus módszer szolgál eszközül arra, hogy az imádkozó állandóan Istenre tudjon emlékezni. Vö. Palamasz Szent Gergely, *A szentül élő beszűchaszta*ké védelmében. I,2,7–8. Baán 74–76:

„7. Látod, testvér, hogy nemcsak lelkileg, hanem emberileg is bebizonyosodik, hogy akik elhatározták, hogy valóban önmaguké lesznek, és a belső ember nevét viselve legyenek szerzetesek, azoknak feltétlenül fontos, hogy értelmüket a testbe küldjék vagy benne tartsák? Nem értelmetlen dolog, ha különösen a kezdőknek azt tanítják, hogy tekintsenek önmagukra, és a belégzés által küldjék magukba saját értelmüket. Aki ugyanis helyesen gondolkodik, nem tiltaná meg annak, aki még nem szemléli önmagát, hogy valamilyen úton-módon visszavezesse magához értelmét. Mivel tehát azok esetében, akik csak most veselkedtek neki ennek a küzdelemnek, amint összeszedték értelmüket, állandóan elszökik az értelmük, ezért állandóan vissza is kell vezetniük. Minthogy tapasztalatlanok, elkerüli figyelmüket, hogy az értelem a világon a legnehezebben szemlélhető és a legmozgékonyabb. Ezért egyesek azt tanácsolják, hogy figyeljenek a gyakori ki- és belégzésre, kissé tartsák is bent, hogy miközben a lélegzésre ügyelnek, ezzel együtt az értelmet is tartsák bent egészen addig, amíg Isten segítségével fejlődve olyanná nem alakítják saját értelmüket, hogy nem törekszik az őt körülvevő dolgok felé, és tiszta marad, s így képesek nem lesznek arra, hogy valóban *egységes összeszedettség*gé egyesítsék. Látható, hogy közvetlen következménye ez annak, ha az értelem önmagára figyel. Hiszen csendben jár ki-be a lélegzet az egész megerőltető észlelés alatt is, különösen azoknál, akiknek teste és értelme nyugalomban van. Ezek ugyanis szellemi szombatot tartva és minden munkájuktól tartózkodva, amennyire ez elérhető, felhagynak a lelki képességek ismereteivel kapcsolatos, változó, átmeneti és sokféle tevékenységgel, az összes érzéki felfogással és a testnek egyszerűen minden olyan tevékenységével, ami csak tőlünk függ, ami pedig nem teljesen tőlünk függ, mint a lélegzet, azzal annyira, amennyire csak lehetséges.

8. Mindez könnyen és gondtalanul következik be azoknál, akik a nyugalomban előrehaladást érnek el; ahhoz ugyanis, hogy a lélek tökéletesen belépjen önmagába, mindezek automatikusan hozzá kell hogy járuljanak. A kezdők számára azonban a mondottak közül egyetlen eredmény sem születhet fáradozás nélkül. Amint tehát a szeretetet követi a türelem – *a szeretet mindent elvisel*, mi pedig azt tanultuk, hogy minden erőnkkel megfeszítve gyakoroljuk a türelmet, hogy általa elérjük a szeretetet –, úgy ebben az esetben is. De miért is beszéljünk még tovább ezekről? Hiszen az összes tapasztalt kineveti azokat, akik tapasztalatlanságuk folytán mondanak ellent, mert az ilyen dolgoknak a tanítója nem a gondolkodás, hanem a fáradozás és az erőfeszítésekből eredő tapasztalat. Ez hozza meg a szükséges gyümölcsöt, és visszautasítja azoknak a terméketlen javaslatait, akik csak a vitát keresik, és szívesen dicsekszenek. Mivel pedig, amint ezekről a dolgokról az egyik nagy szent azt mondja, hogy *a külső alakokhoz hasonlult természetээрűleg a bűnbeesés után a belső ember*, miért ne hozhatna nagy hasznot annak, aki értelmét önmagára akarja irányítani, hogy az ne egyenes vonalú, hanem körkörös és félre nem vezető mozgással haladjon, amikor szeme nem ide-oda pillant, hanem támaszként saját mellére vagy köldökére szegezi tekintetét? A körkörös mozgásnál ugyanis az imádkozó, amennyire csak lehetséges, mintegy kívülről szedi össze önmagát, az értelme számára óhajtott belső mozgáshoz hasonlóan, és az értelmének a pillantások révén kifelé áradó erejét a szív belsejébe küldi azáltal, hogy a test is ugyanilyen helyzetet vett fel. Ha pedig a szellemi vadállat *erőssége basa köldökében* van, mert a bűn törvénye itt fejt ki hatalmát, és legelőt biztosít számára, miért ne szegezzük vele szembe *az értelem törvényét*, az imával

természetnek misztikus és elmondhatatlan fényét, és akkor valóban birtokolja az istenképiséget és hasonlatosságot, mert általa kedvessé, bölccsé és istenivé lesz. Arra tanítja ugyanis, hogy akár láthatóan van jelen, akár észrevétlenül közeledik, Istent egyre jobban szeressük önmagunknál, embertársunkat pedig mint önmagunkat,⁷⁵⁹ és ettől kezdve ismerje és őrizze meg önmaga méltóságát és rangját, és valóban szeresse önmagát. Hiszen aki a gonoszságot szereti, az gyűlöli önmaga lelkét, és az istenképiséget szétrombolva és alkalmatlanná téve hasonló fájdalmat áll ki, mint akik örülségükben siránkozva saját testüket marcangolják anélkül, hogy észrevennék. Hiszen maga rongálja és tépi szét a legsíralmasabb módon természetes szépségét anélkül, hogy észrevenné, esztelenül szétrombolva saját lelkének hármasságát és világefeletti világát, amelyet bensőleg teljesen kitöltött a szeretet. Mi lehet gonoszabb, mi rombolóbb annál, hogyha valaki nem hajlandó emlékezni Teremtőjére, nem akar szüntelenül rá tekinteni és szeretni azt, aki saját képével ékesítette fel, és ezért az ismeret és szeretet erejével ruházta fel azokat, akik jól használják ezt, ráadásul még elmondhatatlan ajándékokat és örök életet is ad?

41. A kígyó a rossz kezdeményezője, a legalacsonyabb létfokozatú a szemtelensége és szabad akarata miatt.

Egy nálunk alacsonyabb rendű teremtmény, aki még a többi teremtménynél is mérhetetlenül alacsonyabb rendű, a szellemi kígyó, a gonoszság kezdeményezője most saját gonoszságának angyala lett az embereknek adott rossz tanácsai következtében. Annyival alacsonyabb rendű és gonoszabb mindenkinél, amennyire gögösen csak arra vágyott, hogy hatalmában a Teremtőhöz legyen hasonló, Ahhoz, Aki joggal hagyta magára a Gonoszt, minthogy először ő hagyta el Istent. Olyannyira faképnél hagyta, hogy szembe is szállt vele, nyíltan ellentétbe került vele, és ellenséges lett iránta. Ha tehát Isten az élő jószág és az, aki élte az élőket, akkor ez a másik a halálos gonoszság, és halált hoz. Isten ugyanis lényegként birtokolja a jószágot, természete pedig olyan, hogy képtelen a vele ellentétesnek, azaz a rosszszágnak a befogadására, ezért senki sem közeledhet hozzá, akinek bármiféle köze van a gonoszsághoz. Tehát akkor mennyivel inkább társítja még messzebbre magától a gonoszság alkotóját, okozóját és azt, aki másokban is létre hozta azt? A rossz ember ugyan nem a gonoszságot, hanem az életet birtokolja lényegként, ezért halhatatlan is marad miatta,

---

felfegyverkezve, nehogy a gonosz lélek, amely *az újjászületés fűrdője* miatt eltávozott, hét másik, még gonoszabb lélekkel térjen vissza, ismét beköltözzön, és *ez utóbbi állapotot rosszabb legyen az előbbinél?*”

759 Vö. MTörv 6,4–5; Mt 22,37–39; Mk 12,30–31; Lk 10,27

mégis alkalmas a gonoszság befogadására, mivel önmeghatározó akarattal lett megtisztelve, hogy önmagától engedelmességen Istennek, és a jószág állandóan csörgedező forrásához ragaszkodva az igazi életben részesedjen. Mivel azonban szándékosan pártolt a rosszhoz, elveszti az igazi életet, mert joggal lett megfosztva attól, amitől korábban maga menekült el, és halottá válik a lélek, de nem lényegileg (hiszen a „halott létnek” nincs lényege), hanem az igazi élet elvesztése által. Aki ugyanis nem elégséges meg a rosszra hajló túlzott vágyat, és növeli a szerencsétlenséget, önmaga lelkét teszi halált hozóvá azzal, hogy az embert is igyekszik magával vonni saját halálának közösségébe.

42. A kígyó és a bűnbeesés

Mivel tisztességtelen módszereket alkalmaz, és igencsak sokféle módon képes félrevezetni, a halál közvetítője és szálláscsinálója egykor Isten paradicsomában ravasz kígyó alakjába bújt. Maga nem lett kígyóvá (hiszen erre nem képes, legfeljebb annak látszott, mert akkoriban még nem tudta, hogyan használja az emberi képzelőerőt, attól félve, nehogy lelepleződjön), de mivel nem bízott a nyílt beszédben, cselhez folyamodott. Azért választotta ezt, mert abban bízott, hogy barátjának tűnve nem derül ki, hogy észrevétlenül az ellenség legszörnyűbb javaslatait tanácsolja, a mértéktelen rábeszéléssel pedig (hiszen nem volt eszes az érzéki kígyó, és nem olyanak tűnt fel, mint aki korábban képes volt arra, hogy hangot adjon ki) bolonddá teszi, teljesen magához vonzza, és mesterkedéseivel könnyen megnyeri hallgatóját, Évát. Az volt a célja, hogy aztán rögtön hozzászokjon az alantas dolgokhoz, s rabszolgájuk legyen, jóllehet arra volt méltatva, hogy uralkodjék felettük mint egyetlen olyan érzéki élőlény, akit Isten keze és igéje tüntetett ki, és az Alkotó képére lett alkotva.⁷⁶⁰ Isten azért engedi meg ezt, hogy az ember látva a rossztól származó tanácsot (hiszen mennyivel alacsonyabb rendű a kígyó az embernél, bizony mennyivel!) megértse, hogy az semmi hasznót sem hoz, és háborodjon fel azon, hogy mégis annak engedelmeskedik, ami nyilvánvalóan alacsonyabb rendű; vigyázzon méltóságára, egyúttal pedig őrizze meg az Alkotóba vetett hitet, tartsa meg annak parancsát, és így könnyen győzhesse le azt, aki kizuhant az igazi életből, aztán pedig joggal fogadja a boldog halhatatlanságot, és mindörökké Istennel eltelve éljen.

---

760 Vö. Ter 1,27; Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 39,13; MPG 36,348B; SC 358,174; ÓI 17,260.

43. *Emberek és angyalok: Istennél nincs magasabb rendű lény, aki tanácsot adjon az embernek.*

Az embernél nincs magasabb rendű lény, hogy tanácsot adjon vagy véleményét javasoljon neki, ezáltal pedig megtudja és biztosítsa, hogy mi is illik hozzá. Csak akkor éri el ezt, ha megőrzi önmaga rangját, megismeri önmagát és azt, aki egyedül magasabb rendű nála, és egyrészt megtartja azokat a parancsokat, amelyeket attól a magasabb rendűtől tanult, másrészt pedig mindabban, amit nem tőle tanult, csak az ő tanácsát akarja tanácsként elfogadni. Az angyalok ugyanis, ha méltóságban felettünk is állnak, mégis azok szerint a parancsok szerint szolgálnak, amelyeket Isten értünk adott, és *azok szolgálatára küldettek, akik örökölni fogják az üdvösséget.*⁷⁶¹ De nem minden angyal, hanem csak a jobbjai és azok, akik megőrizték önmaguk rendjét. Nekik is adott Isten értelmet, szót és lelket,⁷⁶² ez a három szorosán egymáshoz kapcsolódik,⁷⁶³ és az alkotó Értelemnek, Igének és Léleknek éppúgy kell engedelmeskedniök, mint nekünk. Bár hozzánk képest sok tekintetben előnyt élveznek, mégis van, amiben lemaradnak mögöttünk, mint hogy mondtuk és még fogjuk is mondani, az Alkotó képmására való teremtettségünk révén. Ezért lettünk mi inkább Isten képmásai, mint ők.

44. *A Sátán irigy az ember uralmára*

Az angyalok kifejezetten arra vannak rendelve, hogy szolgálják a Teremtőt, és az a feladatuk, hogy csak engedelmeskedjenek, ne pedig uralkodjanak azokon, akik rangban utánuk következnek, hacsak néha ezért nem küldi őket a mindenek Ura. A Sátán Isten akarata ellenére gögijében arra vágyott, hogy uralkodjék, és miután önmaga rendjét a vele együtt lázadó angyalokkal elhagyta, joggal hagyta el őt a valóban éltető és megvilágosító forrás, ezzel pedig halált és örök sötétséget öltött magára. Az ember viszont nemcsak arra rendeltetett, hogy engedelmeskedjen, hanem hogy uralkodjon minden felett, ami a földön van,⁷⁶⁴ irigy szemekkel látva ezt a gonoszság kezdeményezője, minden eszközt felhasznált arra, hogy elragadja tőle ezt az uralmat. De nem erőszakkal, mert abban megakadályozza

---

761 Zsid 1,14

762 πνεῦμα

763 σμφωνή

764 Különösen az antiochiai teológusok tekintették úgy, hogy a földi teremtés fölötti felügyelet az ember istenképiségének a jele. Vö. Aranyszájú János, *Homiliák a Teremtés könyvéhez* (CPG 4409) 9,2; MPG 54,67AB: „Teremtsünk embert képünkre és hasonlóságunkra, vagyis hogy uralkodjon az összes látható fölött meg a benne születő szenvedélyek fölött, hogy uralkodjon, ne pedig rajta uralkodjanak” (t.i. a Sátán és a szenvedélyek).

a mindenk Uralkodója, aki az eszes természetet szabadnak és önmeghatározónak alkotta, hanem csellel adja elő a tanácsot, amely majd megfosztja az uralkodástól. Így lopja meg az embert, vagyis inkább meggyőzi, hogy ügyet se vessen a parancsra és nézze le, sőt szegüljön szembe vele, és pont az ellenkezőjét cselekedje annak, mint amit a magasabb rendű parancsol és tanácsol neki, és így – mivel társává lett a lázadásban –, az ő örök sötétségében és halálában is részesedjen.

45. *A bűn halál, még ha él is a test.*

Mivel pedig az értelmes lélek akkor is létezhet, ha halott, mert életként birtokolja a létet, a nagy Pál így tanított minket, amikor azt írta: *A feslett életet élő özvegy élve halott.*⁷⁶⁵ Ennél rosszabbat nem is mondhatott volna tárgyunkkal, vagyis az eszes lélekkel kapcsolatban. Hiszen a lelki vőlegényétől megrabolt lélek, ha nem mértékletes, nem szomorkodik, és nem folytatja a bűnbánat nehéz és szűkös életmódját,⁷⁶⁶ hanem szétszórttá válik, a gyönyörökbe veti magát, és *feslett életmódot él* – bár lényege szerint halhatatlan –, *élő halott*. Képes ugyanis a halálra, ami rosszabb, mint ahogy az életre is, ami jobb. Ha pedig özvegynek mondja azt, aki miután elveszítette testi vőlegényét, feslett életet él, róla mondja, hogy bár testileg él ugyan, de lelkileg teljesen halott, mint ahogy ugyanő mondja másutt is: *Minket, akik holtak voltunk vétkeink miatt, Krisztussal együtt életre keltett.*⁷⁶⁷ Mi az, amit (Szent János) mond: *Van halálra vezető bűn, és van olyan bűn is, amely nem vezet a halálra.*⁷⁶⁸? Maga az Úr is, aki úgy rendelkezett, hogy *a halottakat temessék el a halottak*, azokat mondta sírásóknak, akik testileg ugyan élnek, de lelkileg teljesen halottak.⁷⁶⁹

46. *Ádám és Éva bukása*

Az emberi nem ősszülei szándékosan távolodtak el attól, hogy emlékezzenek Istenre, és Őt szemléljék, és mivel nem törődtek a parancsal sem, a Sátán halott lelkével értettek egyet, a Teremtő akarata ellenére ettek a tiltott fáról,⁷⁷⁰ meg lettek fosztva a felülről jövő fényből eredő, ragyogó és élő ruházattól, maguk is – ó jaj! –, mint a Sátán, lelkileg halottá váltak. Mivel pedig a Sátán nemcsak halott lélek, hanem a hozzá közel levőket is megöli, a halálában részesedőknek pedig testük is van, a test által be is következett

---

765 1Tim 5,6

766 Vö. Mt 7,14

767 Ef 2,5

768 1Jn 5,16–17. Vö. Palamasz, *Xenébe* 9, ld. fentebb 29

769 vö. Mt 8,22; Lk 9,60

770 vö. Ter 2,17; 3,6

a halált hozó tanács. Jaj bizony, saját testüknek is átadják a halál halott és halált hozó lelkeit. Azonnal alkotó elemeire hullva visszatért volna a földre az emberi test, amelyből vétetett,⁷⁷¹ hacsak annak, aki csupán szavával tartja fenn a mindenséget, magasabb rendű gondoskodása és ereje nem késleltette volna, mert parancsa nélkül semmi sem történhet, aminek történnie kell, parancsa pedig mindig igazságosan teljesedik. *Mert az Úr igaz*, amint az isteni Zsoltáros mondja, és szereti az igazságot.⁷⁷²

47. *A halált nem Isten teremtette*

Isten nem alkotott halált, amint meg van írva⁷⁷³, sőt meg is akadályozta, hogy életbe lépjen, amennyiben szükséges volt, és jogosan meggátolhatta azokat, akiket szabad akarattal rendelkezőknek teremtett. Kezdetől fogva úgy tervezte, hogy halhatatlanná teszi őket, majd pedig meg is erősítve az éltető tervet ehhez illő parancsot adott: világosan előre megmondta, és megfenyegette, hogy meghal, ha makacsul ragaszkodik ahhoz, hogy áthágja az életadó parancsot.⁷⁷⁴ Azért mondta mindezt, hogy óvakodjanak attól, hogy akár vágyakozásból, akár tudásból, akár félelemből megtapasztalják a halált.⁷⁷⁵ Hiszen Isten szereti, ismeri és meg is tudja tenni azt, ami minden egyes teremtményének hasznára válik. Ha ugyanis Isten csak ismerné, de nem szeretné, talán ő maga akadályozná meg és hagyná, hogy ne történjék meg, amit jónak ismer; ha pedig szeretné, de nem ismerné, vagy nem tudná megtenni, akarata hiányában talán nem is történne meg, amit kíván és ismer. Mivel pedig nagyon is szereti, ismeri és akarja javunkat, bármi is történjék velünk, még ha nem is akarjuk, azt mindig hasznunkra teszi, és teljesen javunkra válik. Ha bármi máshoz szándékosan átpártolunk, mivel természetünk önmeghatározással rendelkezik, nagyon is félő, nehogy kárunkra váljék. Amikor pedig gondviselésében Isten minden más közül világosan megtilt valamit – mint például a paradicsomban vagy az evangéliumban maga az Úr, és Izrael fiainak a próféták által, a kegyelem törvénye idején pedig apostolai és utódaik által –, nyilvánvaló, hogy teljesen felesleges és káros, ha olyanra áhítunk és az után vágyakozunk. És még ha ajánlaná is valaki, és arra ösztönözne, hogy erre törekedjünk, miközben szavakkal igyekszik meggyőzni vagy csábító formával félrevezetni, világos, hogy életünk akadályozója és ellensége.

---

771 vö. Ter 3,19

772 Zsolt 10,8

773 Bölcs 1,13

774 vö. Ter 2,17

775 Az itt említett három motívum (vágy, ismeret és félelem) megfelel a lélek hármas képességének: ἐπιθυμητικόν, λογιστικόν, θυμητικόν

48. *A bukásért felelős minden egyes ember, aki áthágja Isten parancsait*

Tehát akkor nem lett volna szabad, hogy félrevezetés, ravasz csalás vagy rábeszélés áldozataivá váljunk, és megszegjük Isten parancsát akár azért, mert vágyakozunk – hiszen arra vágyunk, hogy éljünk (ugyan miért is alkotott minket élőknek, ha nem ezt szerette volna nagyon?) –, akár azért, mert tudjuk, hogy sokkal jobban ismeri, mi válik javunkra (hiszen hogyan tudná összehasonlíthatatlanul jobban az, aki a tudást nyújtja és az ismeret Ura?),⁷⁷⁶ akár azért, mert tiszteljük mindenható erejét. Ugyanígy most sem lenne szabad ugyanígy tennünk a később nekünk adott üdvös tanácsokkal és parancsokkal. Mivel pedig éppúgy, mint most azok, akik büszkeségből nem akarnak ellenállni a bűnnek, mert semmibe sem veszik az isteni parancsokat, épp az ellenkezőjéhez jutnak el, vagyis ami a belső és örök halálhoz vezet, hacsak bűnbánat útján vissza nem szerzik önmaguk lelkét, ugyanúgy az engedetlenségre ösztönzőknek nem ellenszegülő őszülő-pár sem vette figyelembe a parancsot, és ezért azonnal életbe lépett az igazsággal ítélő bírónak előre jelzett ítélete, annak alapján pedig rögtön meghaltak azok, akik ettek a fáról. A dologból megértették, milyen is az igazság, a szeretet, a bölcsesség és a hatalom parancsa, amit kaptak és elfelejtettek. Szégyenükben elrejtőzködtek,⁷⁷⁷ mivel meg lettek fosztva a dicsőségtől, amely kiválóbb életet nyújt a halhatatlan lelkeknek is, enélkül pedig – ezt így is hisszük – a lelkek élete még sok halálnál is sokkal rosszabb.

49. *Isten azért tiltotta meg Ádámnak és Évának, hogy egyenek a fáról, mert még nem voltak elég érettek ízlelésébe*

Hogy pedig még nem volt előnyös, hogy az őszülők egyenek arról a fáról, megmutatja az, aki ezt mondja: *Az én felfogásom szerint a szemlélődés volt ez az ültetvény, amelyet csak azok érinthettek veszély nélkül, akiknek készülsége tökéletesebb volt, de nem jó azoknak, akik egyszerűbbek még, és az ingyenségek után sóvárognak, ahogyan a zsenge korban levőknek sem hasznos még a tökéletes táplálék, mert még tejre van szükségük.*⁷⁷⁸ De ha nem is a szemlélődésre akarja valaki átvitt értelemben vonatkoztatni ezt a fát és a róla származott táplálékot, akkor sem nagyon nehéz belátni – gondolom én –, hogy nem lehetett ez még előnyös azoknak, akik még nem tökéletesek. Véleményem szerint az érzékek szempontjából tűnt a paradicsomban levő fák közül a legkívánatosabbnak és

---

776 Vö. 1Kir 2,3

777 Vö. Ter 3,7–8

778 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 38,12; MPG 36,324C; SC 358,128 = *Homiliák* (CPG 3010) 45,8; MPG 36,632D–633A; vö. Zsid 5,12–14) Vanyó László ford. ÓI 17,240–241; ÓI 6,426

ízlelésre legédesebbnek. Az érzékileg legédesebb táplálék pedig nem igazán és tökéletesen jó, nem mindig jó, nem is mindenki számára, csak azoknak, akik ezt úgy tudják felhasználni, hogy ne legyen úrrá rajtuk, kellő időben, kellő mértékkel és az Alkotó dicsőségére. Akik azonban ezzel nem tudnak így bánni, nem jó. Véleményem szerint ezért nevezték *a jó és a rossz tudása fájának*.⁷⁷⁹ Ugyanis akiknek életmódja tökéletesen az isteni szemlélődésre és az erényre irányul, azok foglalkozhatnak az érzéki szempontból legkellemesebb dolgokkal, és mégsem távolítja el értelmüket az Istenre irányuló szemlélődéstől, a hozzá intézett himnuszoktól és imáktól. Arra is képesek, hogy ugyanazt az anyagot az Isten felé való emelkedés kiindulópontjává tegyék, és az érzéki gyönyört féken tartsák a magasabb rendű dolgokra irányuló értelmi mozgással, még ha ez szokatlan is, és emiatt még hevesebb és szinte túlzó, mert nem fosztja meg a lelket gondolkodó képességétől, hogy ami hajdan rossz volt, azt mégis jónak vélje az, akit foglyul ejtett és egészen maga alá gyűrt.

50. Az érzékek csábítása a bukás második oka.

Az ősszülőknek, akik azon a szent vidéken éltek, az szolgálta volna javukra, ha sosem feledkeztek volna meg Istenről, ezt még jobban begyakorolják, sőt mintegy az egyszerű és valódi javak iskolájában a szemlélődő állapottá fejlesztik. De addig még ne ízleljék meg, amíg nem tökéletesek, csak az út felénél járnak, és a tapasztaltakhoz képest könnyen elmozdulnak akár a jó, akár pedig annak ellenkezője felé. Ugyanez vonatkozik azokra a dolgokra, amelyek képesek túlságosan lealacsonyítani, az érzékekkel teljesen felülkerekednek az értelmén, és lefelé húzzák, ezzel pedig teret nyújtanak a gonosz szenvedélyeknek, és megnyerőnek mutatják az ilyen szenvedélyek kezdeményezőjét és alkotóját, amelyeknek eredete – a Sátán után – a legédesebb táplálékok szenvedélyes fogyasztása. Ha ugyanis annak a fának csupán a megpillantása – a történet szerint – könnyen elfogadhatóvá tette a kígyót, és hitelre méltóvá a tanácsát, mennyivel inkább az ízlelés a későbbi nemzedékek számára? Ha pedig ez áll az ízlelésre, mennyivel inkább a jólakásig tartó evésre? Hát nem világos, hogy semmiképp sem volt előnyös az ősszülők számára, hogy érzékileg is egyenek a fáról? Vajon nem kellett-e kiűzni Isten paradicsomából⁷⁸⁰ azokat, akik nem kellő időben ettek róla, nehogy a gonoszság tanácstermévé és műhelyévé változtassák át azt az isteni vidéket? Vajon nem kellett-e akkor azonnal elszenvedniök a testi halált is a bűnösöknek? De türelmes volt az Uralkodó.

---

779 Vö. Ter 2,17

780 Vö. Ter 3,23–24

51. *A testi halál elhalasztása.*

A lelki halál ítélete, amelyet a törvényszegés számunkra életbe léptetett, Isten igazságosságának következménye volt, ugyanis kényszer nélkül hagyta magukra azokat, akik saját akaratukból hagyták el őt. Az ítéletet tehát emberszeretetből előre megmondta Isten,⁷⁸¹ okairól pedig már szoltunk. Először visszatartotta és elhalasztotta a testi halál ítéletét, amikor pedig kihirdette, mélységes bölcsessége és túláradó emberszeretete folytán végrehajtását a jövőre halasztotta. Nem azt mondta Ádámnak: „Térj vissza oda, ahonnan vétettél!”, hanem *Föld vagy, és vissza fogsz térni a földbe.*⁷⁸² Azok, akik értelmesen hallgatják, e szavakból láthatják, hogy Isten sem a lélek, sem pedig a test halálát nem teremtette.⁷⁸³ Hiszen amikor az első parancsot kiadta, nem azt mondta: „Haljatok meg, amely napon esztek!”, hanem *Meg fogtok halni, amely napon esztek.*⁷⁸⁴ Most sem azt mondta: „Térj vissza a földbe!”, hanem *Vissza fogsz térni,*⁷⁸⁵ ezzel előre hirdetve megengedte, de büntetéssel mégsem akadályozta meg, hogy majd megtörténjen.

52. *A halál az elmúlás állandó folyamata*

Tehát az összülőket éppúgy kellett, hogy sújtsa a halál, mint ahogy még az utánunk élőket is, és halandóvá vált a testünk. Ez a halál úgyszólván egy hosszú folyamat, sőt egymást követő tízezer halál, míg aztán el nem érkezőnk egy végső és hosszan tartó halálba. Mert romlandó létbe születünk, és létünk során mindaddig elmúlunk, amíg véget nem ér a születés és az elmúlás. Valójában sosem vagyunk ugyanazok, még ha a figyelmetlenek számára azoknak tűnünk is. Amint ugyanis a vékony nádszál esetében, bár a csúcsánál ragadja meg a tűz, amely egyik pillanatban ilyen, a másikon meg olyan, létezésének mértéke a nádszál hossza, ugyanúgy nekünk, mulandóknak is mértékünk mindegyikünk élettartama.

53. *Isten elhalasztotta a végső halált, hogy egy második esélyt biztosítson az ember számára.*

Hogy valamelyest megismerjük túláradó emberszeretetét és mélységes bölcsességét, ezért Isten később léptette életbe a halált, és megadta az embernek, hogy kissé tovább éljen. Először irgalommal nevelte, sőt el is enged-

---

781 Vö. Ter 2,17

782 Ter 3,19

783 Vö. Bölcs 1,13

784 Ter 2,17

785 Vö. Ter 3,19

te az igazságos büntetést, nehogy teljesen kétségbe essünk, és időt adott a bűnbánatra meg arra, hogy újból Istennek tetsző életet éljen. Egymást követő nemzedékek sorával enyhítette a halál szomorúságát. Utódok sokaságával gyarapította az emberi nemet, úgyhogy a szülöttek sokasága kezdetben teljes mértékben felülmúlta a halottak számának tömegét. Ádám helyébe, aki egy érzéki fa nyújtotta szépség miatt szájalomra méltó és szegény lett, sok olyat mutatott, akik boldogan gazdagodtak meg az érzéki dolgokból, megszerezve az istenismeretet, erényt, tudást és isteni jóakaratot: tanúsítja Széth, Enósz, Enókh, Nóe, Melkhiszedek, Ábrahám és mindazok, akik köztük, előttük és utánuk jelentek meg, s akik olyanok vagy majdnem olyanok voltak, mint ők. Mivel pedig e nagyon sok és igen kiváló emberek közül senkinek az élete nem volt teljesen mentes a bűntől, hogy képes lett volna eltörölni az ősszülőknek azt a vétkét, és meggyógyítani az emberi nem gyökerének sebet, hogy az utánuk jövő összes ember szentséghez, áldáshoz és élethez juthasson, ezért Isten, aki ezt is előre látta, a maga idejében kiválasztott a népek és törzsek közül egyet, ahonnan az a sokat magasztalt vessző sarjadzott ki, amelyből virág nőtt ki,⁷⁸⁶ általa pedig az egész emberi nemnek megváltást hozó üdvöngöztetését szándékozott véghez vinni.

54. *„Boldog vétek”.*

Ó, (Isten) *gazdagságának, bölcsességének és isteni emberszeretetének mélysége!*⁷⁸⁷ Ha ugyanis nem lett volna halál, és a halált megelőzve mintegy ugyanabból a gyökérből nem lett volna halandóvá a mi nemünk, valójában nem gazdagodhattunk volna a feltámadás első zsengejével, nem hívhattak volna vissza minket az égbe, nem ültethették volna természetünket minden kezdet és hatalom fölé *a Fölség jobbjára a mennyben.*⁷⁸⁸ Így tudja Isten szabad akaratból eredő törvényszegésünk ballépéseit önmaga bölcsessége és hatalma által emberszeretőleg jóra változtatni.

55. *Ádámnál hibásabbak vagyunk a bűnbeesésért.*

Talán sokan Ádámot vádolták, hogy milyen könnyen áthágta a gonosz tanácstól meggyőzve az isteni parancsot, és e törvényszegés által előre elhozta nekünk a halált. De ha akkor akarok megízlelni valamilyen halált hozó gyümölcsöt, mielőtt még megízlelném, nem azonos azzal, hogy azután is még kívánok enni belőle, hogy kioktattak rá, hogy ha megtapasztalom, meg

---

786 Vö. Szám 17,23; Iz 11,1

787 Vö. Róm 11,33

788 Zsid 8,1

fogok halni. Hiszen vétkesebb az, aki miután megízlelte, beveszi a mérget, és nyomorult halált okoz magának, mint az, aki akkor veszi be és szenved el a halált, mielőtt még megízlelte volna a mérget. Ezért is vétkesebb és ítéletre méltóbb mindegyikünk, mint Ádám. Vagy nincs-e meg bennünk az a fa? Nem él-e most az Istennek hozzánk intézett parancsa, amely megtiltja, hogy megízleljük azt? Az a fa ugyan nem ugyanúgy van meg bennünk, de Isten parancsa most is itt van bennünk: felszabadítja azokat saját összes bűneik büntetésétől, az ősatyai átoktól és elítéléstől, akik engedelmeskednek neki, és aszerint akarnak élni, azok pedig, akik megvetik, és többre becsülik nála a gonosz támadását és tanácsát, nemcsak elesnek attól az élettől és a paradicsomban való tartózkodástól, hanem az örök tűz fenyegető gehennájába hullanak.

56. A mi fánk a bűnbánat parancsa

Mi tehát ez a parancs, amelyet Isten tár elénk? A bűnbánat, amelyet úgy foglalthatunk össze, hogy többé ne érintsük azt, ami tilos. Mivel ugyanis száműzve lettünk az isteni gyönyörűség vidékéről, jogosan lettünk kizárva Isten paradicsomából, és ebbe a szakadékba zuhantunk le, ezért arra lettünk ítélve, hogy együtt lakjunk és éljünk az értelmetlen állatokkal, és nincs reményünk rá, hogy visszahívjanak a paradicsomba. Ezért aki akkor igazságosan hozta meg az ítéletet, sőt megengedte, hogy az jogosan sújtson minket, most emberszeretetének és jóságának túlaradása folytán könyörülő irgalmában⁷⁸⁹ maga jött le hozzánk értünk. Úgy látta jónak, hogy hozzánk hasonló emberré legyen, a bűnt kivéve, hogy a hasonló tanítsa alaposan és mentse meg a hasonlót. A bűnbánat üdvözítő tanácsát és parancsát hozta el nekünk, amikor így szólt hozzánk: *Tartsatok bűnbánatot, mert közel van a mennyek országa.*⁷⁹⁰ Hiszen az Isten Igéjének emberré levése előtt annyira távol volt tőlünk a mennyek országa, mint az ég a földtől. Amikor pedig a mennyek Királya köztünk tartózkodott, és jóakaratóból egyesült velünk, mindannyiunkhoz közel jött a mennyek országa.

57. Buzdítás a bűnbánatra

Mínthogy az Isten Igéjének hozzánk való leereszkedése révén közel jött hozzánk a mennyek országa, ne távolodjunk el tőle azzal, hogy bűnbánat nélkül élünk! Inkább meneküljünk azok gonoszságától, *akik sötétségben és a halál árnyékában ülnek.*⁷⁹¹ Tegyük magunkévá a bűnbánat cselekedeteit: az

---

789 Vö. Lk 1,78

790 Mt 3,2; 4,17

791 Zsolt 106,10

alázatos gondolkodást, a töredelmet és a lelki gyászt, az irgalommal eltelt szelíd szívet, amely szereti az igazságosságot, tisztaságra törekszik, békés, békéltető, elviseli a szükségét, amely kedvét leli abban, hogy üldözzék, megszégyenítsék, kigúnyolják, hamisan vádolják és szenvedjen az igazságért és az igazságosságért. Hiszen a mennyek országa, sőt a mennyek Királya – ó, milyen kimondhatatlanul nagy ajándék! – van köztünk.⁷⁹² Hozzá kell mindig ragaszkodnunk a bűnbánat és a kitartás cselekedetei által, hogy amennyire csak képesek vagyunk rá, szeressük azt, aki ennyire szeretett minket.

58. Isten és az erények szeretete.

A szenvedélyek hiánya és az erények gazdagsága szüli az Isten iránti szeretetet. A gonosz dolgok iránti gyűlölet ugyanis, amiből éppen a szenvedélyek hiánya fakad, helyükbe a jó utáni vágyakozást és annak megszerzését fogadja be. Aki pedig a jóra vágyik és megszerezte, hogyan szeretné mindenek felett az Uralkodót, aki maga a Jóság, minden jónak egyetlen adományozóját és őret, akiben kiváltképpen helye van, és akit a szeretet által önmagában hordoz, amint (az Apostol) mondta: *Aki a szeretetben marad, Istenben marad és Isten őbenne?*⁷⁹³ Hiszen láthatod is, hogy az Isten iránti szeretet nemcsak egy az erények közül, hanem az erények is a szeretetből születnek. Mert az Úr is egyhelyütt azt mondta az evangéliumban: *Aki elfogadja és megtartja parancsaimat, az szeret engem,*⁷⁹⁴ majd pedig azt, hogy *Aki szeret engem, megtartja parancsaimat.*⁷⁹⁵ Viszont egyrészt az erényes cselekedetek nem szolgálnak dicséretükre és hasznukra azoknak, akik szeretet nélkül hajtják végre, másrészt pedig a szeretet sem dicséretre méltó és hasznos tettek nélkül. Erre egyrészt Pál bizonyítja, amikor a korintusiaknak ezt írja: *Ha ezt meg ezt cselekedném, de szeretet nincs bennem, semmit sem használnék nekem,*⁷⁹⁶ másrészt pedig az a tanítvány mondja, akit különösen szeretett Krisztus: *Ne szeressük se szóval, se nyelvvél, hanem tettel és igazsággal.*⁷⁹⁷

59. A Lélekben és igazságban való imádás az Atya imádását jelenti a Fiú és a Szentlélek által.

A legfőbb és imádott Atya az önmagában levő igazságnak, azaz az egyszülött Fiúnak az Atyja. És az igazság lelkét birtokolja a Szentlélek, amint előre

---

792 Vö. Lk 17,21

793 Jn 4,16

794 Jn 14,21

795 Jn 14,23

796 1Kor 13,1–3

797 1Jn 3,18

meg is mutatta az Igazság Igéje. Akik tehát lélekben és igazságban imádják az Atyát, azok így is hisznek, és ezek által tevékenykednek. „Ugyanis a Lélek által” – mondja az apostol – „imádunk és imádkozunk”,⁷⁹⁸ és *Senki sem jön az Atyához, csakis rajtam keresztül*⁷⁹⁹ – mondja Isten Egyszülöttje. Akik tehát így, *lélekben és igazságban* imádják a legfőbb Atyát, azok *az igazi imádók*.⁸⁰⁰

60. *A Lélekben és igazságban való imádás a Testetlennek testetlenül való felfogását jelenti*

Lélek az Isten, és azoknak, akik őt imádják, lélekben és igazságban kell imádnunk,⁸⁰¹ vagyis testetlenül fogva fel a testetlent. Így fogják ugyanis igazából látni mindenütt, lelkében és igazságában. Amint ugyanis lélek az Isten, úgy testetlen is, a testetlen pedig nem foglal el helyet, sem helyhez kötött határokkal nem írható körül. Tehát aki azt mondja, hogy bárhol, a földnek és az égnek valamely meghatározott helyén kell imádni az Istent, sem nem mond igazat, sem nem imádjá igaz módon. Amennyiben ugyanis testetlen az Isten, úgy sehol sincs, viszont amennyiben Isten, annyiban mindenütt jelen van. Ha ugyanis van határ, hely vagy teremtmény, ahol nincs az Isten, akkor úgy találjuk, hogy valamiben körül van írva. Tehát mindenütt van, mivel határtalan. Hogy lehet mindenütt? Úgy, hogy nem egy rész, hanem az egész tartalmazza? Semmiképp sem, mert akkor test lenne. Tehát mint aki a mindenséget fenntartja és körülfogja, maga van önmagában, mindenütt és a mindenség felett, akit az igazi imádók Lelkében és igazságában imádnak.⁸⁰²

61. *Az angyalok és a lelkek testetlen lények*

Az angyal és a lélek, mivel testetlenek, nem egy helyen vannak, de nincsenek is mindenütt, hiszen nem tartják fenn a mindenséget, viszont ők is rá vannak utalva arra, aki fenntartja. Tehát ők is benne vannak abban, aki fenntartja és körülfogja a mindenséget, ő határolja kölcsönösen őket. Ámde a lélek, amely fenntartja a testet, amellyel együtt teremtett, mindenütt jelen van a testben, nem úgy mint egy helyen, sem mint olyan, amit az fog körül, hanem mint ami fenntartja, körülfogja és élteni azt, mert Isten képére teremtve az éltető erőt is birtokolja.

---

798 Jn 4,23–24 parafrázisa

799 Jn 14,6

800 Jn 4,23

801 Jn 4,24

802 Vö. Jn 4,23

62. *Az ember nemcsak azért alkottatott tökéletesebben Isten képére, mert életadó ereje van, hanem mert gyakorolja is az uralmat*

Nemcsak egyedül emiatt alkottatott inkább az Isten képére az ember, mint az angyalok, hogy összetartó és éltető ereje van önmagában, hanem az uralkodás miatt is. A mi lelkünk természetében ugyanis egyrészt van kormányzó és parancsoló képesség, másrészt viszont természetesen szolgáló és engedelmeskedő elv is: az akaratot, törekvést, érzékelést és ami csak az értelem után következik, az értelemmel együtt alkotta Isten, még ha néha elő is fordul, hogy a bűnt kedvelő szándéokra jutva általuk nemcsak a mindenható Isten, hanem a bennünk természet szerint meglevő független vezető ellen is lázadozunk. Isten mégis a bennünk levő parancsoló képesség miatt adta át az egész föld feletti uralmat is.⁸⁰³ Az angyaloknak viszont nincs velük összekötött testük, hogy az alá legyen vetve az értelemnek. A bukott angyalok értelmes akarata szüntelenül rossz, a jóké viszont állandóan jó, és nem szorul vezetőre. Földi hatalma ugyan nem volt a gonosznak, de elrabolta; ebből pedig nyilvánvaló, hogy nem teremtett a föld fejedelmévé. A jó angyalokat viszont a Mindenható arra rendelte, hogy felügyeljenek a földdel kapcsolatos dolgok és események fölött bukásunk után és méltóságunknak ebből eredő csökkenése miatt, bár a méltóság teljesen nem semmisült meg, mivel Isten emberszerető. Hiszen az angyalok határait, amint Mózes mondja az ódában,⁸⁰⁴ *Isten szabta meg, amikor szétszította a nemzeteket*, az a szétszítás pedig Káin és Széth után történt. A Káintól eredőket nevezik embereknek, a Széthtől származókat viszont Isten fainak nevezték⁸⁰⁵. Azóta, úgy vélem, a név elkülöníti és előre hirdeti azt a népet, amelyből az Isten egyszülött Fia testet akart felvenni.

63. *Az ember azért is magasabb rendű az angyalokénél, mert tudása hármasság jellegű.*

Azt mondhatnád sokakkal együtt, hogy a mi tudásunk hármasság jellege mutatja meg, hogy mi inkább Isten képére vagyunk teremtve, mint az angyalok, nemcsak azért, mert hármasság, hanem azért is, mert magába foglalja az ismeret minden fajtát is. Az összes teremtmények közül ugyanis mi vagyunk az egyedüliek, akik az értelmi és a gondolkodó képességen kívül érzékelő képességgel is rendelkezünk,⁸⁰⁶ amely – mivel kapcsolatban van

---

803 Vö. Ter 1,28

804 Óda 2,8 = MTörv 32,8 (A bizánci egyház a hajnali zsolozsmában kilenc ó- és újszövetségi „ódának” nevezett himnusz énekel.)

805 Ter 6,2

806 Itt a legmagasabb rendű képesség az értelmi (νοετικόν), míg másutt Isten képének helyét az emberi értelemben helyezi, hármasság jellemzője pedig az, hogy érzékelő, gondolkodó és szellemi (πνευματικόν) képességgel rendelkezik.

a gondolkodó képességgel – alkalmas volt arra, hogy feltalálja a művészek, tudományok és ismeretek legváltozatosabb sokaságát: földművelést, házépítést, és egyedül az embernek adatott meg, hogy a nem-létezőkből hozzon létre bármit – ha nem is a semmiképp sem létezőkből, ez ugyanis Isten kiváltsága. Hiszen az Isten által létre hozott dolgokból szinte semmi sem jön létre és múlik el, viszont az, amit az általunk készített dolgokból mi kevertünk össze, más formát vesz fel. Továbbá valóban csak az embereknek tette Isten lehetővé, hogy az értelem láthatatlan szavát, amikor legelőbe burkolózik, ne csak a hallás érzékelje, hanem leírható is legyen, és a testtel s a test által lehessen látni. Ezzel Isten arra ösztönöz, hogy világosan higgyünk a legfelsőbb Igének test által történő eljövételében és megjelenésében, amelyekben soha egyetlen angyalnak sem volt része.

64. A hasonlóságot a megvilágosítás hozza létre

De ha inkább Isten képére lettünk is teremtve, mint az angyalok, mostanáig sokkal kevésbé vagyunk Isten hasonlósága szerintiek, különösen most, mint a jó angyalok. Ugyanis – hogy a többbit most mellőzzem – az Istenhez való hasonlóság beteljesülését az Istenből áradó isteni megvilágosítás valósítja meg. Ettől meg vannak ugyan fosztva a gonosz angyalok, mivel sötétségben vannak, az isteni értelmek viszont túlaradó bőségben élvezik. Ezért is nevezik *második fénynek és az első fény kiáradásának*.⁸⁰⁷ Úgy vélem, senki sincs, aki ne tudná ezt, aki gondosan és okosan olvassa az Istentől ihletett igéket. Ezért rendelkeznek a jó angyalok is ismerettel az érzéki dolgokról, de nem azért, mert érzéki és természetes képességgel érik el, hanem isteni erővel ismerik meg, amely elől egyetlen jelen, múlt vagy jövőendő sem rejtethető el.

65. Az isteni megvilágosítás az Isten lényegétől különböző, teremtetlen valóság

Akik részesednek ebben a megvilágosításban, abban a mértékben birtokolják, amilyen mértékben a létezők ismeretét is. Akik gondosan tanulmányozzák az isteni bölcsességű teológusokat, mindnyájan tudják, hogy az angyalok is részesednek a megvilágosításban, amely teremtetlen, de nem az isteni lényeg. Mivel pedig azok, akik Barlaám és Akindünosz véleményét vallják, káromolják ezt az isteni kisugárzást, amikor ragaszkodnak hozzá, hogy ez vagy teremtmény, vagy Isten lényege, és ha teremtménynek mondják, még akkor sem engedik meg, hogy ez az angyalok világossága, ezért jöjjön ide az isteni dolgokat kinyilvánító Areopagita, hogy röviden magyarázza meg

---

807 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 40,5; MPG 36,364B; SC 358,204; ÓI 17,272.

ezt a három (igazságot). Hiszen azt mondja: *Körkörösén mozognak az isteni értelmek, amikor egyesülnek a Szép és a Jó kezdet és vég nélküli megvilágosításaival.*⁸⁰⁸ Tehát isteni értelmeknek mondja a jó angyalokat, ez mindenki számára nyilvánvaló. Többes számban említi pedig ezeket a megvilágosításokat, elhatárolva ezáltal Isten lényegétől: az ugyanis egy és teljesen oszthatatlan. De mivel kezdet és vég nélkülieknek mondta őket, mi mást bizonyított nekünk, mint hogy teremtetlenek?⁸⁰⁹

66. *A tábor-hegyi fény és az eljövendő kor fénye*

A mi természetünket, amely a bukás következtében meg lett fosztva ettől az isteni megvilágosítástól és ragyogástól, magára vette az Isten Igéje – mivel megszánta gyalázatunkat –, és bőséges irgalma folytán még nyilvánvalóbban újból megmutatta a Táboron a kiválasztott tanítványoknak, amit magára öltött: mik is voltunk egykor, és milyenek leszünk általa az eljövendő korszakban, ha elhatározzuk, hogy – amennyire képesek vagyunk rá – ennek megfelelően akarunk itt élni, amint Aranyszájú János is mondja.⁸¹⁰

67. *Ádám paradicsomi fényruhája és Pál megvilágosodása a damaszkuszi úton*

Ebben az isteni megvilágosításban és ragyogásban Ádám is részesült a bűnbeesés előtt, mivel a dicsőség ruhájába öltözve valójában nem volt mezíten, és nem is szégyenkezett, hogy mezíten, hanem sokkal ékesebb volt – el sem lehet mondani – azoknál, akik sok arannyal és csillogó ékkövekkel díszített diadémokkal ékeskednek. Ezt az isteni megvilágosítást és kegyelmet a nagy Pál is mennyei hajlékunknak nevezi, mikor azt mondja: *Ezért sóhajtozunk arra vágyakozva, hogy felöltbessük mennyei hajlékunkat, feltéve, hogy amennyiben felöltöttük, többé nem leszünk mezítelenek.*⁸¹¹ Ennek az isteni megvilágosításnak és a vele kapcsolatos öltözetnek zálogát maga Pál is megkapta Istentől, amikor Jeruzsálemből Damaszkuszba ment – hogy a Teológus

---

808 DN IV,8; MPG 3,704D; CD I,153,4–5. (Vassányi M. ford.)

809 Vö. Palamasz, Tr 3,2,13: „Hogy lehet, hogy ezek a kezdetnélküli és véget nem ismerő fénysugarak nem mások, mint az Isten nem részesítő lényege, amikor különbözőnek tőle, még ha nem is választhatók el attól? Hiszen először is a lényeg egy, ezek a fénysugarak pedig többen vannak, melyek a részesülők arányában és a nekik megfelelő módon áradnak beléjük, és különböző felfogó képességük szerint sokszorozódnak meg.” Baán, 316.

810 *Homiliák Máté evangéliumához* 56 (CPG 4424) MPG 56,552–554; Ál-Aranyszájú János, *A Színeváltozás* 7,46–49, ed. M. Sachot, L'homélie pseudo-chrysostomienne sur la Transfiguration (Europäische Hochschulschriften, Reihe 23, Theologie 151; Frankfurt am Main 1981).

811 2Kor 5,2–3

melléknevű Gergellyel mondjam –, *mert mielőtt megtisztult volna az üldözésektől, beszélt az üldözöttel, vagy inkább a nagy világosság kicsinyke felvillanásával.*⁸¹²

68. *A teremtetlen fény oszthatatlanul oszlik meg*

Az isteni lényegfelettséget egyrészt sosem mondják többes számban, másrészt az Isten isteni és teremtetlen kegyelme és tevékenysége oszthatatlanul osztódik szét, *mint a napsugár,*⁸¹³ amely melegít is, meg is világosít, éltet, növeszt, saját ragyogását árasztja bele a megvilágosítottakba, és a látók szemében tűnik fel. Tehát e homályos kép példájára az Isten tevékenységét is nemcsak egynek, hanem soknak nevezik a teológusok, mint a nagy Vazul is. *Milyenek a Lélek tevékenységei? – mondja. Nagyságuk miatt elbeszélhetetlenek, felsorolhatatlanok, mert számtalanok. Hogyan is gondoljuk el azokat, amik az örökkévalóságon túl voltak? Az értelmi teremtés előtt milyen tevékenységei voltak?*⁸¹⁴ Természetesen az értelmi teremtés előtt és a korszakokon túl (hiszen a korszakok is értelmi teremtmények) soha senki sem mondott bármiféle teremtettet, nem is gondolt ilyenre. Következésképp teremtetlenek az isteni Lélek erői és tevékenységei, de mivel soknak mondja a teológia, ezért oszthatatlanul különböznek a Lélek egy és teljesen oszthatatlan lényegétől.

69. *Az isteni megvilágosításokat és kegyelmeket többes számban lehet érteni*

Az Isten teremtetlen tevékenységét oszthatatlanul megoszlónak és többes számban mondják a teológusok, mint ahogy feljebb a nagy Vazul is mutatja. Tehát az isteni és istenítő megvilágosítás és kegyelem nem Isten lényege, hanem tevékenysége, ezért erről is nemcsak egyes-, hanem többes számban is beszélnek, amely a részesedőkkel arányban adatik, és amely a felvevők hajlama szerint többé vagy kevésbé sugározza beléjük az isteni ragyogást.

70. *Az Iz 11,1–2-ben említett „hét lélek”*

Ezeket az isteni tevékenységeket hétnek mondja Izaiás, a zsidóknál a „hét” „sok”-at jelent. Így szól: *Vessző kél majd Jessze gyökeréből, és virág sarjad belőle, és hét lélek nyugszik majd rajta: a bölcsesség, értelem, tudás, jámborság, tanács, erősség és félelem lelke.*⁸¹⁵ Ezt a hét lelket örült módon teremtettek állítják, akik Bar-

---

812 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 39,9; MPG 36,344B; SC 358,166; ÓÍ 17,256. Vanyó László ford. kissé módosítva.

813 *A Szentlélekről* (CPG 2839) 9,22; MPG 32,109B; SC 17bis 324–326; ÓÍ 6,97. Vanyó László ford. kissé módosítva

814 *A Szentlélekről* (CPG 2839) 19,49; MPG 32,109B; SC 17,200; ÓÍ 6,126. Vanyó László ford.

815 Iz 11,1–2

laám és Akindünosz véleményéhez ragaszkodnak, jöllehet azt az *Akindüinosz ellen írt cáfolatok*ban alaposan megvizsgálva kellőképp megcáfoltuk. De Teológus Gergely is a Léleknek ezeket az isteni tevékenységeit említve azt mondja: *Izaiás előszeretettel nevezi a Lélek tevékenységeit lelkeknek.*⁸¹⁶ A próféták közül a legzengőbb hangú maga is nemcsak azt mutatta meg a számlálás által, hogy nyilvánvalóan különböznek az isteni lényegtől, hanem azáltal, hogy a „rajta nyugodni” szót használta, azt is bizonyította, hogy ezek az isteni tevékenységek teremtetlenek. Az ugyanis, hogy „rajta nyugszik”, a kimagasló méltóság sajátsága. Tehát amik az Úr tőlünk felvett (emberi természet) fölött nyugszanak, hogyan lehetnének teremtettek?

71. Ezek a teremtetlen, isteni tevékenységekre vonatkoznak

A mi Urunk Jézus Krisztus Lukács szerint azt mondja, hogy Isten ujjával űzi ki a gonosz szellemeket,⁸¹⁷ Máté szerint pedig az Isten Lelkével.⁸¹⁸ Isten ujjának a nagy Vazul a Lélek egyik tevékenységét mondja.⁸¹⁹ Ha tehát egyikük a Szentlélek, akkor a többi is egészen az, amint Vazul arra is megtanított minket. Emiatt azonban nincs sok isten vagy sok lélek, mivel az ilyenek az egy Lélek kiáramlásai, megjelenései és természetes tevékenységei, és mindegyik által az egy tevékenykedik. A hamis hitűek pedig, akik ezeket teremtetteknek mondják, hétszeresen rántják le a teremtettségre az Isten Lelkét. De hétszeresen is szégyenüljenek meg! Hiszen ismét azt mondja róluk a próféta: *Ez a hét pedig az Úr szeme, mely bejárja az egész földet,*⁸²⁰ aki pedig azt írja a „Jelenések Könyvében”: *Kegyelem és békeesség nektek Istentől és a hét lélektől, amelyek az Isten trónja előtt vannak, és Krisztustól,* világosan mutatja a hívőknek, hogy ezek a Szentlélek.

72. Isten tevékenységei és képességei megelőzik az örökkévalóságot és teremtetlenek.

Az Isten és Atya, aki Mikeás próféta által előre hirdette az Egyszülöttnek test szerinti születését, istenségének kezdetnélküliségét is meg akarta mutatni, amikor így szól: *Kijövetelei kezdettől fogva, az örökkévalóság napjaitól fogva.*⁸²¹ Az isteni Atyák úgy magyarázták, hogy ezek a kijövetelek az istenség tevékenységei, hiszen ezek az Atya és a Fiú és a Szentlélek képességei

---

816 Vanyó László ford. *Homiliák* (CPG 3010) 41,3; MPG 36,432C; SC 358,318; ÓI 17,320

817 Lk 11,20

818 Mt 12,28

819 Ál-Vazul, *Eunomiosz* cáfolata 5 (CPG 2837) MPG 29,716C–717A

820 Zak 4,10

821 Mik 5,2 LXX. A Hetvenes-szövegben a „származás” értelmében a „kijövetelek” (αἱ ἔξοδοι) szerepel, ebből indul ki Palamasz érvelése.

és tevékenységei, amelyeket teremtettek hirdetnek azok, akik Barlaám és Akindünosz véleményéhez ragaszkodnak, és azt bizonygatják. De ha későn is kapnak észbe, értsék meg, ki az, aki kezdettől fogva van, kinek mondta Dávid, hogy *Öröktől fogva* (ami ugyanaz, mint az örökkévalóság napjaitól fogva) *és örökké vagy te.*⁸²² Ha pedig megértették, vizsgálják meg, ha akarják, hogy az Isten, aki azt mondta a próféta által, hogy ezek a kijövetelek kezdettől fogva vannak, egyáltalán nem azt mondta, hogy lettek vagy alkották vagy teremtették őket. És az Isten Lelkében teologizáló Vazul sem azt mondta, hogy „lettek”, hanem hogy *a Lélek tevékenységei megelőzték az értelmes teremést, és az örökkévalóságon túl voltak.*⁸²³ Tehát egyedül Isten az, aki tevékenykedik és mindenható, mivel az örökkévalóságot megelőzve birtokol képességeket és tevékenységeket.

73. *Nem az isteni tevékenység, hanem annak eredménye teremtmény.*

Akindünosz véleményének szószólói pedig, akik egészen nyíltan szembe szállnak a szentekkel, azt mondják: „Egy a teremtetlen: az isteni természet. Bármi is különbözik ettől, az teremtett”.⁸²⁴ Ezért teremtményt csinálnak az Atyából, a Fiúból és a Szentlélekből is, mert egy és ugyanaz a háromnak a tevékenysége, akinek pedig a tevékenysége teremtett, az maga sem teremtetlen. Ezért nem az Isten tevékenysége teremtmény – Isten ments! –, hanem amit a tevékenység okoz és létesít. Ezért tanította az isteni Damaszkuszi, hogy a tevékenység lényeg szerinti, azaz természetes mozgás, amely különbözik az isteni természettől.⁸²⁵ Mivel pedig az isteni Cirill azt mondta, hogy az isteni tevékenység sajátága a teremtés,⁸²⁶ hogy lehet ez a tevékenység teremtmény, hacsak nem egy másik tevékenység által tevékenykedik, az pedig ismét egy másik által, és ez így megy a végtelenségig; a tevékenység teremtetlen okát pedig örökké kutatják és hirdetik?

74. *A mindenki számára elérhető isteni tevékenység különbözik az isteni lényegtől és a Lélek személyétől.*

Mindenütt osztatlanul van jelen az isteni lényeg és az isteni tevékenység, ezért Isten tevékenysége számunkra, teremtmények számára is elérhető, mivel a teológusok szerint osztatlanul oszlik meg, az isteni természet viszont

---

822 Zsolt 92,2

823 Összevont idézet. Vö. *A Szentlélekről* (CPG 2839) 19,49; MPG 32,156CD; SC 17,200

824 Az idézet nem azonosítható, bár szó szerintinek tűnik, de Palamasz valószínűleg csak összefoglalja Akindünoszék véleményét.

825 Vö. Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043)

826 Alexandriai Cirill, *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 18; MPG 75,312C

szerintük teljesen osztatlan marad. Ezért az Aranyszájú atya is azt mondja, hogy *egy csöppnyi kegyelem mindent ismerettel töltött be, általa történtek a csodák, nyertek bocsánatot a bűnök,*⁸²⁷ és miután megmutatta, hogy a kegyelem csöppje teremtetlen, rögtön siet rámutatni, hogy tevékenység, nem pedig lényeg. Továbbá meg is különbözteti az isteni tevékenységet az isteni lényegtől és a Lélek személyétől, amikor ezt írja: *A tevékenység egy részéről beszélek, hiszen a Vigasztaló természetesen nem oszlik meg.*⁸²⁸ Ezek szerint mindannyiunk számára elérhető az isteni kegyelem és tevékenység. Ezért is oszlik meg osztatlanul. Az Isten lényegét azonban, mivel teljesen osztatlan önmagában, hogyan érhetné el bármely teremtmény?

75. *Az Istennel való egyesülés a Lélek teremtetlen tevékenységével való egyesülést jelenti.*

Három valóság tartozik Istenhez: a lényeg, a tevékenység és az isteni személyek Háromsága.⁸²⁹ Főntebb már kiderült, hogy akik méltónak találtattak az Istennel való egyesülésre, vagyis hogy egy lélekké legyenek vele – amint a nagy Pál is mondta: *Aki az Úrral egyesül, egy lélek vele*⁸³⁰ –, lényeg szerint nem egyesülnek vele, és a teológusok mind tanúsítják, hogy Isten lényege szerint nem részesíthet; a személyes egyesülés pedig egyedül az istenemberi Igét illette meg. Csak egyedül a tevékenység szerinti egyesülés marad azok számára, akik arra találtattak méltóknak, hogy Istennel egyesüljenek. A lélek, amely szerint egy lesz Istennel az, aki Istennel egyesül, a Lélek teremtetlen tevékenysége, és annak is nevezik, nem pedig az Isten lényege, még ha ez nem is tetszik Barlaámnak és Akindünosznak. Ezért sem jövendölte Isten a próféta által, hogy „az én Lelkemet”, hanem *az én Lelkemből öntök ki a hívókra.*⁸³¹

76. *Idézetek Maximosztól, a Zsoltárok könyvéből és Vazultól.*

Azt mondja (Maximosz): *A Lélek intésére mozgott Mózes, Dávid és mindazok, akik a testi tulajdonságok eltávolításával lettek alkalmasak az isteni tevékenység befogadására.*⁸³² *Krisztusnak mintegy élő képmásává és inkább vele azonosak lettek a kegyelem, vagyis a hasonlatosság szerint.*⁸³³ *Egy a tisztaság, amely Krisztusban és a*

827 Aranyszájú János, *Magyarázatok a Zsoltárokhoz* (CPG 4413) 44,3; MPG 55,186

828 uo. Ezt az Aranyszájú szöveget gyakran idézi Palamasz.

829 vö. *Theofanész* ld. fentebb 118

830 1Kor 6,17

831 Joel 3,1

832 Maximosz, *Vita Pürrhosszal* (CPG 7698) MPG 91,297A

833 uő. *Ambigua* (CPG 7705) MPG 91,1253D

*szentekben van,*⁸³⁴ és *a mi Istenünk fényessége rajtunk,* énekli a legistenibb zsoltáros.⁸³⁵ A nagy Vazul szerint ugyanis *a Lélek-bordozó lelkeket megvilágosítja a Lélek, maguk is szellemiekké válnak, és kísugározzák a kegyelmet másokra. Innen ered a jövő ismerete, a misztériumok megértése, a rejtett dolgok felfogása, az adományok szétosztása, a mennyei polgárság, az angyalok karához való társulás, a véget nem érő öröm, az Istenben való kitartás, az Istenhez való hasonulás, és a legvégső azok közül, melyekre vágyódunk: az Istenné válás.*⁸³⁶

77. *Idézetek Nazianzoszi Gergelytől, Areopagita Dénestől és Aranyszájú Jánostól*

Ennek a kegyelemnek és ragyogásnak, valamint az Istennel való egyesülésnek szempontjából vannak előnyben az angyalok az emberekkel szemben. Ezért második fények, mert a fenti világosság szolgái, és *az értelmi hatalmak és a szolgáló lelkek második fények, az első fény visszfényei,*⁸³⁷ az angyal pedig *az első fényes természet, amely az első után következve az első által fényeskedik.*⁸³⁸ *Az angyal második fény, az első fénynek valamilyen kiáramlása vagy a benne való részesezés.*⁸³⁹ *Körkörösén mozognak az isteni értelmek, amikor egyesülnek a Szép és a Jó kezdet és vég nélküli megvilágosításaival.*⁸⁴⁰ *Hiszen az örökkévalók számára maga az Isten a fény, és nem más.*⁸⁴¹ *Olyan Isten a szellemi lények*⁸⁴² *világában, mint a Nap az érzékelhető dolgok világában, és minden értelmes természet megvilágosítója, az első és legfelsőbb fény.*⁸⁴³ *Ha azt hallod – mondja az Aranyszájú atya –, hogy így szól a próféta: „Láttam a trónon ülő Urat”,*⁸⁴⁴ *ne azt feltételezd, hogy azt a lényeket látta, hanem a leereszkedést, és ezt is homályosabban, mint a magasságbeli erőket.*⁸⁴⁵

---

834 uő vö. *Dogmatikus levél Marinosz presbiterhez. Kisebb teológiai és polemikus írások* (CPG 7697); MPG 91,33A

835 Zsolt 89,17

836 Vazul, *A Szentlélekről* (CPG 2839) 9,23,18–25; (SC17bis) Vö. ÓI 6,98, Vanyó László ford.

837 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 44,3; MPG 36,609B

838 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 45,2; MPG 36,624C; Vö. Vanyó László ford. ÓI 6,422, kissé módosítva

839 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 40,5; MPG 36,364B; SC 358,204; ÓI 17,272

840 DN IV,8; MPG 3,704D; CD I,153,4–5. (Vassányi M. ford.)

841 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 44,3; MPG 36,609C

842 νοητοίς

843 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 40,5; MPG 36,364B; SC 358,204. Vanyó László ford. ÓI 17,272. A görög szövegből hiányzik az „első” szó.

844 Iz 6,1

845 Vö. Aranyszájú, *Izaiáshoz* 6; MPG 56,68 (Iz 6,1)

78. *Isten természetének abszolút transzcendenciája és a tevékenységében való részesedés lehetősége.*

Minden természet nagyon távol van és teljesen idegen az isteni természet-től. Ha ugyanis az Isten természet, akkor a többi nem természet; ha pedig a többinek mindegyike természet, akkor az Isten nem természet, mint ahogy nem létező, ha a többi létező; ha pedig az létező, akkor a többi nem létező. Ha elfogadod ezt a bölcsességgel, a jóssággal és egyszerűen mindazzal kapcsolatban, ami Isten körül van vagy amit Istenről mondanak, jól és a szentekkel összhangban fogsz teologizálni. Isten az összes létező természete, és annak mondják, mert minden benne részesedik, és a benne való részesedés révén létezik; de nem a természetében való részesedés révén – Isten ments! –, hanem a tevékenységében való részesedés révén. Így ugyanis ő a létezés a létezők számára, a formákban a forma mint ősfoma, a bölcsesség a bölcsek számára, egyszóval mindennek mindene. Nem természet, amennyiben minden természetet meghalad; nem is létező, amennyiben minden létezőt meghalad, és nem forma, nincs is formája, amennyiben meghaladja a formát. Hogyan válunk tehát Istenhez közelállókká? Vajon a természetéhez leszünk közelállók? De az összes teremtmény közül egyetlenegy sincs vagy nem is lesz bármiféle közösségben a legfelsőbb természettel, vagy nem kerül nagyon közel hozzá. Tehát ha valaki Istenhez közel került, tevékenysége révén került egészen közel. Hogyan tehát? Úgy, hogy természet-szerűleg részesedik a tevékenységben? Ez viszont minden teremtményben közös. Tehát Istenhez nem azok vannak közel vagy tőle távol, akik a természet folytán vannak közel hozzá, hanem akik szabad választásból közelednek hozzá. Márpedig a szabad választás egyedül a gondolkozó lények tulajdonsága. Az összes többi létező közül csak ők vannak távol Istentől vagy közel hozzá: vagy az erény, vagy a gonoszság miatt; ennek megfelelően vagy közelednek hozzá, vagy távolodnak tőle. Ezért egyedül ezek képesek a boldogtalanságra vagy a boldogságra. Mi viszont igyekezzünk a boldogságot elérni!

79. *Isten és ember között a végtelen szakadékot csak az erény gyakorlása hidalhatja át.*

Ha az egyik teremtményt összehasonlítjuk a másikkal, Istenhez természet szerint illőnek vagy tőle idegennek mondjuk. Ugyanis illenek az istenséghez az értelmes természetek, melyek csak az értelem által foghatók fel, de teljesen idegen tőle mindaz, ami csak érzékkel fogható fel, és még ezeknél is távolabb vannak Istentől azok, amelyek teljesen léleknélküliek és mozdatlanok. Eszerint a teremtményeket, ha összehasonlítjuk őket egymással, vagy Istenhez természet szempontjából illőnek, vagy tőle idegennek mondjuk. Önmagában nézve viszont természet szempontjából Istentől

minden idegen. Elmondhatatlanul távolabb van ugyanis az értelmes természet Istentől, mint amilyen távol van az értelmesektől az érzékelés és mindaz, ami csak érzékelhető. Mivel tehát annyira távol vagyunk természetünkönél fogva Istentől, valóban jaj nekünk, ha nem kerülünk közel hozzá a szabad döntésből folyó jótettek és erkölcsök által.

80. *Az isteni igazságok emberileg nem fejezhetőek ki teljesen kielégítő módon.*

Az isteni teológusoknak Istentől ihletett és közös nyelve, az istenhordozó Damaszkuszi mondja második teológiai fejezetében: *Aki Istentről akar valamit mondani vagy hallani, annak világosan tudnia kell, hogy nem minden elmondhatatlan és nem minden elmondható mind a teológiában, mind az üdvöngöztetésben; nem minden megismerhető, de nem is minden megismerhetetlen.*⁸⁴⁶ Tudjuk, hogy bármilyen isteni dologról igyekszünk beszélni, ez felülmúlja a szót, mivel maguk ezek a valóságok múlják felül a szót (ugyanis nem azért vannak a szavakon túl, mert azok elégtelenek, hanem mert meghaladják a lényünk legmélyén levő szavunkat, meg azt, amelyet mi hozunk elő önmagunkból, hogy mások hallják). Hiszen sem ez utóbbi nem lenne képes arra, hogy értelmezve megmagyarázza, sem az előbbi nem volna képes a saját erejéből kifürkészni. Tehát nem nekünk tilos valamit mondanunk Istentről, hanem azokhoz kell fordulnunk, akik Lélekben beszélnek a Lélek dolgairól,⁸⁴⁷ akkor is, ha az ellenfelek azt követelik, hogy beszéljünk.

81. *Oszthatatlanul megosztják és megosztva egyesül*

Azt mondják, hogy Platón iskolájának bejáratára az volt felírva: „Senki se lépjen be, aki nem ismeri a geometriát!”⁸⁴⁸ Az pedig egyáltalán nem ismeri a geometriát, aki nem képes arra, hogy az el nem választott dolgokról úgy gondolkozzon és beszéljen, mint amik el vannak választva. Lehetetlen, hogy határ legyen határolt nélkül. A geometria pedig csaknem egészében a határokról szóló tanítás, amelyeket a határolt nélkül is, olykor önmagukban határoznak meg és tárgyalnak, mert az értelem elválasztja az el nem választottakat. Aki pedig a testet nem tudja értelmével elvonatkoztatni a tulajdonságaitól, hogyan fogja fel a természetet önmagában? Mivel a természet benne van a természetes dolgokban, nemcsak elválaszthatatlan tőlük, de nem is lehet meg nélkülük. Hogyan fogja fel az egészeket mint egésze-

---

846 Damaszkuszi, *Az igaz hitről* (CPG 8043)

847 Vö. 1Kor 2,13

848 Vö. Platón, *Az állam* VII,526c–527c. (Szabó Miklós ford. *Platón összes művei*, Európa, Budapest 1984, II, 484–486). A feliratról csak ezer évvel később szól a Kr.u. 6. században élt Ióánnész Philoponosz alexandriai keresztény neoplatonikus filozófus.

ket, amelyek a részekben vannak, és csak az értelem meg a gondolkodás különbözteti meg ezektől, és azt gondoljuk, hogy megelőzik a sokaságot, bár a sokaság nélkül egyáltalán nem léteznek, legalábbis igazi értelemben? Hogyan fogja fel az érthetőket és értelmeseket? Hogyan fogja fel, amikor azt mondjuk, hogy mindnyájunknak van értelmünk és vannak gondolataink, és hogy minden egyes gondolatunk nem más, mint az értelem? Vajon nem fog kinevetni és nem kiált fel, azzal vádolva minket, hogy azt mondjuk, hogy minden egyes embernek két vagy több értelme van? Aki pedig az ilyenfélékben nem képes arra, hogy úgy gondolkodjon vagy beszéljen az oszthatatlan dolgokról, mint megosztottakról, hogyan lesz képes arra, hogy Istenről valami efféle mondjon vagy tanuljon, mert a teológusok szerint benne sok egyesülés és elhatárolás van, de *erősebbek az egyesülések, mint az elhatárolások, és megelőzik azokat*,⁸⁴⁹; de nem szüntetik meg ezeket, viszont ezek sem akadályozzák amazokat. Az akindüniánusok nem akarják és nem is képesek belátni az Istenben levő oszthatatlan elhatárolást, amikor hallják, hogy mi a szentekkel összhangban elhatárolt egyesülésről beszélünk, mivel Isten az egyik szempontból felfoghatatlan, a másiktól viszont felfogható. Isten egy, aki lényegéből kifolyólag felfoghatatlan, alkotásaiból viszont felfogható isteni tevékenységei révén, vagyis ránk vonatkozó örök akarata révén, velünk kapcsolatos örök gondviselése révén, velünk kapcsolatos örök bölcsessége révén, és az isteni Maximossal szólva: *Végtelen ereje, bölcsessége és jósága révén*.⁸⁵⁰ Ezekről mondtuk, hogy szükségszerű igazságok, Barlaám, Akindünosz és elvbarátaik pedig ezt meghallva azzal vádoltak minket, hogy sok istent és sok teremtetlent állítunk, Istent pedig összetetté tesszük. Nem tudják ugyanis, hogy az Isten oszthatatlanul oszlik meg és megosztva egyesül, de sem megsokszorozódást, sem pedig összetételt nem szenved emiatt.

82. *Az isteni lényeg megismerhetetlen, a körülötte levő dolgok azonban a teremtményekből megismerhetők.*

A nagy Pál, Krisztus szája, a választott edény, az isteni név legragyogóbb hirdetője azt mondja: *Ami Istenből nem látható, az a világ teremtése óta alkotásainak értelmes vizsgálata révén felfogható: örök hatalma és istensége*.⁸⁵¹ Vajon tehát Isten lényegére lehet-e ésszel következtetni az alkotásokból? Egyáltalán nem. Ez ugyanis Barlaám és Akindünosz örültsége, ezek előtt pedig Eunomiosz elmezavara. Ő ugyanis már őket megelőzve úgy gondolkozott, mint ők, és azt írta, hogy a teremtményekből nem mást, mint Istennek magát

---

849 DN II,11; MPG 3,652A; CD I,137. Vassányi Miklós ford.

850 Fejezetek a szeretetről, 1,96 in *Isten a szeretet* (Ókeresztény Örökségünk 6), Orosz Atanáz ford., Budapest, Jel 2013², 39; vö. uo. 1,100 (Orosz 40); 2,24 (Orosz 47).

851 Róm 1,20

a lényegét meg lehet ismerni. Az isteni Apostoltól pedig távol állt, hogy efféléket tanítson. Épp ezelőtt ugyanis azt tanította, hogy ami *megismerhető Istenből, az nyilvánvaló*,⁸⁵² és megmutatva, hogy van valami más is, amely túl van azon, ami megismerhető Istenből, nyilvánvalóvá tette minden épeszű ember számára, ezért fűzte hozzá: *Ami belőle nem látható, az a világ teremtése óta alkotásainak értelmes vizsgálata révén felfogható*. Így pedig megtanulhatod, hogy mi az, ami Istenből megismerhető. Az istenhordozó Atyák ezt kifejtve azt mondják: *Istenben van, ami megismerhetetlen, azaz a természete, és van, ami megismerhető, vagyis minden ami a lényeg körül van, azaz a jóság, a bölcsesség, a hatalom, az istenség vagy a fenség*.⁸⁵³ Ezeket bár láthatatlanoknak mondja Pál, mégis értelmes vizsgálat révén a teremtményekből megismerhetőknak. Márpedig ha olyanok, amiket a teremtményekből az Isten lényege körül levőknek ismertünk meg, akkor viszont hogyan lehetnének teremtmények? Ezért teremtetlen tehát az Isten tevékenysége, amelyet a teremtményekből értelmes vizsgálat révén ismertünk, nem pedig lényeg. Ezért is nem csak egyes számban, hanem többes számban is beszélnek róla.

83. Barlaám és Akindünosz eunomianizmusa

A bölcsességet, az alkotó művészetet és a hatalmat, nem pedig a lényegét mutatják meg a teremtmények – mondja a nagy Vazul, amikor válaszol Eunomiosznak, aki azt mondja, hogy teremtményekből megmutatkozik az Isten lényege.⁸⁵⁴ Tehát ezért is teremtetlen Isten tevékenysége, amely az alkotásokból mutatkozik meg, a tevékenység pedig nem lényeg. Barlaám és Akindünosz követői pedig, akik azt mondják, hogy az isteni lényegtől egyáltalán nem különbözik az isteni tevékenység, nyilvánvalóan eunomiánusok.

84. Nüsszai Gergely: „Eunomiosz ellen” (Cáfolat)

Tehát helyesen mondja neki a „Cáfolatok”-ban a testvérként gondolkodó fivér, hogy *a teremtésben levő csodák szépségét és nagyságát tekintve, ezekből és az ilyenekből pedig az istenire vonatkozó más gondolatokhoz eljutva, a bennünk megszületett gondolatok mindegyikét sajátos neveikkel jelöljük meg. „A teremtmények nagyságából és szépségéből analóg módon meg lehet érteni az Alkotót”*. Egyrészt *Alkotónak*⁸⁵⁵ *nevezzük a Teremtőt, másrészt hatalmasnak, mivel elég ereje volt hozzá, hogy akarátát megalósítsa, és igaznak mint megvesztegethetetlen bírót. Beláttuk viszont, hogy az „Isten” szó abból a tevékenységből származik, amellyel a dolgok felett öröködik. És bár*

852 Róm 1,19

853 Vö. Vazul, *Levelek* 234,1; MPG 32,869AB

854 *Eunomiosz cáfolata* 2,32; MPG 29,648A (SC 305,132–134)

855 *δημιουργόν*

*ily módon tanítást kaptunk az isteni természet valamely résztvevénységről, magát a lényeket e szó által nem értettük meg.*⁸⁵⁶

85. *A személyek elhatárolásán túl van egy másik elhatárolás Istenben*

Areopagita Dénes, aki az isteni apostolok után a legkiválóbb a teológusok között, miután gondosan megvizsgálta Istenben a személyek szerinti elhatárolást, azt mondja: *De még ha isteni elkülönülés is a jóságos előjövetel*⁸⁵⁷ *amaz isteni egyesülésnek, mely jósága révén egység-felettien sokasítja s szaporítja önmagát.*⁸⁵⁸ Kissé később pedig: *Isteni elkülönülésnek*⁸⁵⁹ *az isteni őselv*⁸⁶⁰ *jóhoz illő megnyilvánulásait*⁸⁶¹ *nevezzzük. Hisz ez – amennyiben minden létezőnek ajándékol adja és reájuk önti a minden jóban való részesüléseket – egyrészt az egységre jellemző módon elkülönül, másrészt egy létére megszorodik, s megsokasodik anélkül, hogy az egységtől elválna.*⁸⁶² És kissé később: *Az egész istenség e közös és egyesült elhatárolásait, avagy jóságos megnyilvánulásait fogjuk lehetőség szerint megkérsérelni elzengeni,*⁸⁶³ világosan megmutatva, hogy más elkülönülés is van Istenben, nemcsak a személy szerinti, amely mást a személy szerinti elkülönüléssel szemben az istenség elkülönülésének is hív. A személyek szerinti elkülönülés ugyanis nem az istenség elkülönülése. Azt mondja, hogy az Isten az isteni megnyilvánulások és tevékenységek révén megszorodik és megsokasodik, és ekkor ugyanarról a megnyilvánulásról mondja azt, hogy „megnyilvánulások”. Más szempontból azonban nem sokszorozódik meg az isteni – Isten ments! –, nem is Istenként különül el, hiszen számunkra az Isten Háromság, de nem háromszoros. Dénes megmutatja ezeknek a megnyilvánulásoknak és tevékenységeknek a teremtetlen voltát: istenieknak hívja őket, és azt mondja, hogy az egész istenség elkülönülései, és állítja, hogy maga az isteni őselv szaporodik és sokasodik meg ezen isteni megnyilvánulások és tevékenységek révén; nem kívülről véve fel valamit – Isten ments! –, hanem azt hirdeti, hogy zengeni fogja ezeket a megnyilvánulásokat, és hozzáfűzi, hogy „lehetőség szerint”. Ezzel megmutatja a legkiválóbb isteni énekes, hogy ezek felülmúlják magasztalásunkat.

---

856 Nüsszai Gergely, *Cáfolatok Eunomiosz ellen* 1 (12), MPG 45,1105C–1108B = ed. Jaeger 1,396–397 (Bölcs 13,5)

857 προόδος

858 DN II,5; CD I,128; MPG 3, 641D–644A. Vassányi Miklós ford.

859 διάκρισιν θεϊαν

860 θεαρχία

861 προόδους

862 DN II,11; CD I,135; MPG 3,649B. Vassányi Miklós ford.

863 DN II,11; CD I,137; MPG 3,652A Vassányi Miklós ford. Ezt a három idézetet többször is idézi vitairataiban Palamasz.

86. *Isten felfoghatatlan megnyilvánulásai és adományozásai teremtetlenek*

Ugyanez az isteni kinyilatkoztató teológus, aki föntebb azt mondta, hogy a jó megnyilvánulása isteni elkülönülés, hozzáteszi: *az isteni elkülönülésben közösek a korlátozhatatlan adományozások.*⁸⁶⁴ Itt tehát összefoglalva adományozásoknak nevezte Isten összes megnyilvánulását és tevékenységét. Hozzáfűzte, hogy ezek korlátozhatatlanok, nehogy valaki is azt gondolja, hogy ezek (teremtett) hatások, mint az egyes létezők lényege, vagy mint az állatokban levő érzékelő élet, vagy mint az eszes és értelmes lényekben levő ész és értelem. Hogyan lehetnének ugyanis ezek Istenben és korlátozhatatlanok, ha teremtettek? Hogyan lehetnének az Isten végtelen megnyilvánulásai és részesei teremtmények, amikor a korlátozhatatlan adományozás természetszerűleg van benne az adományozóban, amint a fénynél látjuk?

87. *Az isteni részesülések és előképek teremtetlen jellege*

Ez a nagy teológus tovább haladva az Istennek ilyen megnyilvánulásait és tevékenységeit más, Istent megillető nevekkel dicsőíti: részesüléseknek és önmagukban vett részesüléseknek is nevezi őket. Könyvében sok helyütt arra mutat rá, hogy felülhaladják a létezőket, és a létezők „előképei”, amelyek eleve megvannak az Istenben a lényegen túl levő egységnek megfelelően. Hogyan lehetnének tehát ezek teremtmények? Azután pedig arra tanítva, hogy mit is ért „előképek”-en, hozzáfűzi: „*Előképek*”-nek a létezők Istenben eleve egységként meglévő és lényeg-létesítő értelmi elveit⁸⁶⁵ nevezzük, melyeket a teológia „előzetes meghatározások”-nak⁸⁶⁶ s „isteni és jó akaratok”-nak nevezzük⁸⁶⁷ melyek meghatározásuk és létrehozásuk a létezőket, s amelyek révén határozta el előre és hozta létre az összes létezőt az, aki túl van a lényegen.⁸⁶⁸ Hogyan lehetnek tehát az előzetes-meghatározottságok és a létezőket létrehozó isteni akaratok teremtmények? Nemde nyilvánvalóan a teremtettségbe rántják le Isten gondviselését azok, akik azt állítják ezekről a kiáramlásokról és tevékenységekről, hogy teremtmények? Ugyanis a lényeket, életet, bölcsességet alkotó tevékenység, vagyis minden olyan, amely a teremtett lényeket teremti és fenntartja, azonos az isteni akarásokkal és magukkal azokkal az isteni részesülésekkel és ajándékokkal, amelyek a mindenség okának jóságából fakadnak.

---

864 DN II,5; CD I,128–129; MPG 3,644A. Vassányi Miklós ford.

865 λόγους

866 προορισμούς

867 Ezt a terminológiát Hitvalló Szent Maximosz is használja Dénesre való kifejezett utalással (*Ambigua ad Johannem*, MPG 91,1085 A 7–9).

868 DN V,8; MPG 3,842C. Vassányi Miklós ford.

88. *Az abszolút részesülések éppúgy nem sorolhatók a teremtmények közé, mint a Lélek*

Tehát az abszolút létben⁸⁶⁹ való részesülés egyáltalán semmiben sem részesül, amint a nagy Dénes is mondja.⁸⁷⁰ A többi részesülés pedig, amennyiben a létezők részesülései és elvei, egyáltalán nem részesül semmiben sem, ugyanis sem a gondviselés nem részesült gondviselésben, sem az élet életben. De amennyiben birtokolják a létet, azt mondják, hogy részesülnek az abszolút létben, mivel nélküle se nem léteznek, sem nem részesülnek, amint az előzetes ismeret sem létezik az ismeret nélkül. Ezért tehát mint önmagukban vett részesülések semmiképp sem teremtettek. Ezek tehát az isteni Maximosz szerint is sosem kezdtek el létezni, Isten körül lényegileg szemlélhetők, és nem volt idő, amikor nem voltak.⁸⁷¹ A barlaamiták pedig az önmagában vett életet, az önmagában vett jóságot és az ilyeneket is istentelen módon teremtetteknek vélik, mivel ezek részesednek a létezők közös elnevezésében. Nem látják be, hogy ha létezőknek is nevezik őket, azért még fölülmúlják a létezőket, amint a nagy Dénes is mondja.⁸⁷² Azok pedig, akik ezért az önmagukban vett részesüléseket a teremtmények közé sorolják, könnyen arra a véleményre juthatnak, hogy a Szentlélek is teremtmény, bár a nagy Vazul azt mondja, hogy Istennek kijáró nevekben részesül.⁸⁷³

89. *Abszolút létezés és más transzcendens „részesülések”*

Ha pedig valaki azt mondaná, hogy egyedül az önmagában vett létezés részesülés, amennyiben egyedüli olyan, ami nem részesedik, hanem csak részesít (mert a többi benne részesül), tudja meg, hogy nem értelmesen gondolkodik a többi részesülésről. Az élőkről vagy a szentekről vagy a jókról nem azért mondják, hogy részesednek az életben vagy a szentségben vagy a jóságban, mert egyszerűen léteznek és részesülnek az önmagában vett létben, hanem mert részesülnek az önmagában vett életben vagy az önmagában vett szentségben vagy az önmagában vett jóságban. Az önmagában vett élet vagy a többi efféle nem azáltal válik önmagában vett életté, hogy részesül egy másik önmagában vett életben: azért és annyiban önmagában vett élet, amennyiben részesíti őket, de nem amennyiben részesednek benne. Ami pedig nem részesül életben, hanem maga részesíti és

---

869 αὐτοεῖναι

870 Azonosíthatatlan idézet, talán parafrázis.

871 Vö. Maximosz, *Teológiai fejezetek* (CPG 7694) 1,48.50; MPG 90,1100CD és 1101AB (Orosz 250.251)

872 Vö. DN XI,6; CD I,221–222; MPG 3,953B–956B

873 *A Szentlélekről* 9,22 (SC 17bis)

életi az élőket, hogyan lehetne az teremtmény? Ez áll hasonlóképp a többi részesülésre is.

90. *A teremtő gondviselések és jóságok szükségképp teremtetlenek*

Velünk egy véleményen kell lennie az isteni Maximosznak is, hogy a létezők teremtő gondviselése nem más, mint Istennek ugyanezek a kiáramlásai, mivel azt írja a „Szkholionok”-ban: *Közösek a háromszemélyű és elkülönült egység teremtő gondviselései és jóságai,*⁸⁷⁴ vagyis a *létesítések, megelevenítések, bölcsé tevések.*⁸⁷⁵ Egyrészt azzal, hogy soknak és elkülönülteknek mondta ezeket, megmutatta, hogy ezek nem az Isten lényege: az ugyanis egy és teljesen oszthatatlan. Azután pedig közösnek mondta őket a háromszemélyű elkülönült egységgel, s ezáltal azt mutatta meg nekünk, hogy ezek nem azonosak sem a Fiúval, sem a Szentlélekkel, hiszen ezek egyike a három közös tevékenysége. Másrészt azáltal, hogy ezeket nemcsak gondviseléseknek és jóságoknak, hanem teremtőknek is nevezi, teremtetlenségükre mutatott rá. Ha ugyanis nem így volna, akkor a teremtő erő egy másik teremtő erő által lenne teremtvé, és ezt ismét egy másik teremtette volna, míg el nem jutnánk a legvégső értelmetlenségig, „soha meg nem állnánk a végtelenségig”. Tehát Isten kiáramlásai és tevékenységei teremtetlenek, és ezek nem a lényeg, de a személy kategóriájába sem tartoznak.

91. *A teremtő gondviselések és jóságok alkotják az Atya, a Fiú és a Szentlélek teremtetlen tevékenységét*

Mivel jóságának páratlan túláradása folytán sokalakúvá alakította a mindenséget a mindenek Teremtője és feldíszítője, egyeseknek csupán azt akarta, hogy létezzenek, másoknak azt is, hogy létük mellett étellel is rendelkezzenek; egyeseket értelmi étellel szerencsételtetett, másokat csak érzékivel, és vannak olyanok, akik a kettő keverékével rendelkeznek. Azt akarta, hogy akik gondolkozó képességgel rendelkező és értelmi életet kaptak tőle, a feleje irányuló szabad akaratukkal ériék el a vele való egyesülést, és így isteni és természetfölötti módon élve méltóvá váljanak az ő istenítő kegyelmére és tevékenységére. Az ő akarata ugyanis teremtés a létezők számára, akár azoknak, amelyek a nem-létből jönnek létre, akár amelyek jobb állapotra jutnak; és ez is különbözőképp. Az isteni akaratnak a létezőkre vonatkozó különbsége miatt egy az a gondviselés és jóság, vagyis amellyel Isten jóságából kifolyólag lehajol az alacsonyabb rendű lényekhez, viszont sok

---

874 Szküthopoliszi János *szkholionja*, CD IV/1, 177–178 = MPG 4, 221 A 1–B 3.), eredeti szövegben egyes számban

875 Dénes, DN 2,5; MPG 3,644A; CD I,129,1–2

gondviselés és jóság van, és annak is mondják az isteni bölcsességű teológusok, amelyek osztatlanul oszlanak meg és sokszorozódnak a megosztotakban;⁸⁷⁶ egyiket Isten előzetes ismeretének nevezik, másikat teremtő és fenntartó erejének, és ugyancsak ezek közé tartoznak a nagy Dénes szerint *a létesítések, a meglevenítések, a bölcsé tevések.*⁸⁷⁷ Mindegyikük közösen az Atyáé és a Fiúé és a Szentléleké; és a velünk kapcsolatos ugyanazon minden egyes jó és isteni akaratnak megfelelően az Atya és a Fiú és a Szentlélek nem más, mint a létesítő, meglevenítő és bölcsé tevő tevékenység és erő, amelyeket csorbíthatatlan és korlátozhatatlan adományozásoknak nevezett, ezzel pedig egyszersmind eltávolítja őket minden teremtett dologtól, és azt tanítja, hogy természetszerűleg benne vannak az adományozóban.

92. *Az isteni adományozások Isten természetes és lényegi tevékenységei, hatásuk pedig teremtett.*

Amint a nap, amely megfogyatkozás nélkül ad meleget és fényt a benne részesülőknak, természetszerűleg birtokolja ezeket a létesítő tevékenységeket, úgy az isteni adományozások is, amelyek csorbíthatatlanul egyesültek az adományozóval, az ő természetes és létesítő tevékenységei, tehát teremtetlenek is. Ahogy a nap fényének semmiféle nyoma sem marad, amikor a nap a föld alatt van, és elhagyja a föld színén levőket, éppúgy lehetetlen, hogy a nap fényét élvező szem ne vegyüljön vele, és általa ne egyesüljön azzal, ami a fényt árasztja. A belőle jövő meleg és minden hatása, amelyet az érzéki lények keletkezésére és növekedésére, valamint az ízek és minőségek sokféle különbségére gyakorol, nem múlik el e lényekből, jóllehet nincsenek is szoros kapcsolatban a fénysugár által a nappal. Ugyanígy, mint egy érzéki, homályos kép esetében, csak azok részesedhetnek valóban az istenítő kegyelemben, és egyesülhetnek általa Istennel, akik a természetfölötti és legistenibb fény felé fordulnak. Az összes többi a teremtő tevékenység hatása, amelyeket a nem-létből hozott létre a kegyelem, azaz ajándékképp, viszont nem ragyognak a kegyelemtől, amely Isten ragyogásának mellékneve.

93. *A Lélek isteni tevékenysége és kegyelme*

Az Isten fényessége ez az istenítő tevékenység is, amelyben akik részesülnek, átistenülnek; isteni ez a kegyelem, de nem az Isten természete – nem mintha ez távol lenne a kegyelemmel elárasztottaktól, amint Akindünosz ostoba álokoskodása véli, hiszen Isten természete mindenütt jelen van, de nem úgy, mint ami részesíthet, mivel egyetlen olyan teremtmény sincs,

---

876 Azonosítatlan idézet.

877 Dénes, DN II,5; MPG 3,644A; CD I,129

amely képes volna arra, hogy részesüljön benne, amint már az előbb kimutattuk. A Lélek isteni tevékenysége és kegyelme is, amely mindenütt jelen van, és tőle elválaszthatatlan marad, azokat, akik tisztátalanságuk miatt alkalmatlanok arra, hogy részesüljenek benne, nem részesíti, mintha távol lenne. *Mint ahogy ugyanis – mondja – a személyek tükröképe nem minden anyagban jelenik meg, hanem csak azokban, amelyek valamilyen simasággal és átlátszósággal rendelkeznek, úgy a Lélek tevékenysége sem jelenik meg minden lélekben, hanem csak azokban, akikben nincs hamisság, sem álnokság.*⁸⁷⁸ És ismét: *Mindenütt jelen van ugyan a Szentlélek, de csak azokban mutatja meg saját erejét, akik megtisztultak a szenvedélyektől, azokban viszont már nem, akikben a kormányzó képesség összekeveredett a bűn szennyével.*⁸⁷⁹

94. *Egyetlen teremtmény sem részesedhet az isteni természetben*

Amint a nap fénye elválaszthatatlan a sugártól és az általa nyújtott melegtől, de azok, akiknek nincs szemük, bár megkapják a fényt, mégsem részesülnek a világosságban, csak a sugár melegét fogják fel, hiszen egyáltalán nem ragadhatják meg a világosságot, akiknek nincs szemük. Így, sőt még inkább senki sem részesül a Teremtő lényegében, aki az isteni ragyogást élvezi, hiszen egyetlen olyan teremtmény sincs, akinek arra alkalmas képessége volna, hogy befogadja a Teremtő természetét.

95. *A tevékenység sem nem teremtett, sem nem azonos Isten lényegével.*

Tanúsítsa velünk együtt itt és most Krisztus keresztelője, János azzal a Jánossal együtt, akit a többi tanítványnál jobban szeretett Krisztus,⁸⁸⁰ és az Aranynyelvű Jánossal, hogy az isteni tevékenység, amely részesít, sem nem teremtett, sem nem az Isten lényege. Az egyik beszámol róla és leírja, a másik Krisztus előkövete és keresztelője, aki azt mondja, hogy *az Atyaisten nem méricskélve adja a Lelket Krisztusnak,*⁸⁸¹ a harmadik pedig, az Aranybeszédű magyarázatában azt írja, hogy *Léleknek itt a tevékenységet mondja. Mindnyájan mértékkel kapjuk ugyanis a Lélek tevékenységét, ő azonban mérték nélkül és tökéletesen birtokolja az összes tevékenységet. Ha pedig a tevékenysége mérték nélküli, mennyivel inkább a lényeg.*⁸⁸² Azzal ugyanis, hogy Léleknek nevezte a tevékenységet, sőt magának az Isten Lelkének – amint a Keresztelő mondta –, és hogy

---

878 Ál-Vazul, *Izaiásboz* (CPG 2911) MPG 30,121C

879 uo. 121D–124A

880 János apostol és evangélista. Vö. Jn 19,26

881 Jn 3,34

882 Aranyszájú, *Homíliák János evangéliumához* (CPG 4425) 30,2; MPG 59,174. Palamasz írásaiban ez az egyik legtöbbször idézett Aranyszájú-szöveg.

mérték nélküli, rávilágított teremtetlenségére; azzal pedig, hogy mi mértékkel kapjuk ezt, arra mutatott rá, hogy különbség van a teremtetlen lényeg és a teremtetlen tevékenység között. Soha senki sem kapja meg ugyanis Isten lényegét, még akkor sem, ha minden embert egy szóval foglalnál össze, és mindegyik saját tisztaságának arányában megosztva kapná ezeket az ajándékokat. Az Aranyszájú atya pedig tovább folytatva még egy másik különbséget is mutat a teremtetlen lényeg és a teremtetlen tevékenység között: *Ha pedig a Lélek tevékenysége – mondja – mérték nélküli, mennyivel inkább a lényeg.*

96. *Sem a teremtmények nem Isten a lényeg szerint, sem a Fiú és a Lélek nem teremtmények.*

Ha pedig Akindünosz ostoba fecsegései és elvbarátai szerint semmiben sem különbözik az isteni lényegtől az isteni tevékenység, akkor a teremtés – ami a tevékenység sajátága – sem különbözik semmiben a nemzéstől és a származtatástól, amik a lényeg sajátágai. Ha pedig a teremtés nem különbözött a nemzéstől és a származtatástól, akkor a teremtmények semmiben sem különböznek attól, aki született és aki származott. Ha viszont ez így van szerintük, akkor az Isten Fia és a Szentlélek sem különbözik semmiben a teremtményektől, és az összes teremtmény az Isten és Atya szülötte és származottja lesz, istenné lesz a teremtés, Isten pedig egy szinten lesz a teremtményekkel. Ezért az isteni Cirill az Isten lényege és tevékenysége közti különbségre rámutatva azt mondja, hogy *a nemzés ugyan az isteni természethez tartozik, a teremtés azonban az ő isteni működéséhez,* és hozzáfűzve világosan kijelenti: *Természet és tevékenység nem ugyanaz.*⁸⁸³

97. *A teremtést, a nemzést és a küldést az Atya műveli a Fiú által a Lélekben.*

Ha semmiben sem különbözik az isteni tevékenységtől az isteni lényeg, akkor a nemzés és a származtatás semmiben sem különbözik a teremtő képességtől. Az Isten és Atya pedig a Fiú által a Szentlélekben teremt. Tehát nemz is és származtat is Akindünosz és elvbarátai véleménye szerint a Fiú által a Szentlélekben.

98. *A Fiú az Atya akaratából alkottatott*

Ha semmiben sem különbözik az isteni lényeg az isteni tevékenységtől, akkor az akarattól sem különbözik. Következésképp az is, aki az Atya lényegéből egyedül született, úgy tűnik, hogy szerintük az akaratból alkottatott.

---

883 Alexandriai Cirill, *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 18; MPG 75,312C

99. Nemcsak sok tevékenység, hanem sok lényeg is van Istenben.

Ha semmiben sem különbözik az isteni tevékenységtől az Isten lényege, az istenhordozók pedig az tanúsítják, hogy az Istennek sok tevékenysége van, amennyiben az ő teremtő gondviselése és jóságai – amint fentebb bebizonyosodott –, akkor Istennek végül is sok lényege van, ezt azonban soha nem mondta vagy gondolta senki sem a keresztény nemből.

100. A tevékenységek (vagyis az akarat és az előzetes ismeret) azonosak, így Isten vagy szükségzerűen gonosz, vagy nem rendelkezik előzetes tudással

Ha semmiben sem különböznek az isteni lényegtől az Isten tevékenységei, akkor egymástól sem különböznek. Következésképp Isten előzetes ismerete semmiben sem különbözik az akarattól, úgyhogy vagy nem mindent tud előre az Isten (hiszen nem mindent akar, ami történik), vagy a rossz dolgokat is akarja, mivel mindent előre tud. És vagy nem mindent tud előre, azaz nem Isten, vagy nem jó, azaz megint nem Isten. Tehát különbözik az isteni akarattól az isteni előzetes ismeret, következésképp az isteni lényegtől is különbözik mindkettő.

101. Ha a teremtés és az előzetes ismeret azonos, akkor az utóbbit korlátozza az idő

Ha nem különböznek egymástól az isteni tevékenységek, következésképp a teremtő képesség sem különbözött az előzetes ismerettől. Mivel tehát az Isten egyszer csak teremteni kezdett, következésképp előzetes ismeretének is volt kezdete. De hogyan lehet Isten, ha nem ismer mindent az idő kezdete előtt?

102. Vagy a teremtmények éppúgy kezdet nélküliek, mint Isten

Ha semmiben sem különbözik az isteni előzetes ismerettől az Isten teremtő tevékenysége, akkor a teremtmények egyidejűek lesznek Isten előzetes ismeretével, öröktől fogva teremtettek, amint ő öröktől fogva teremtő, mivel pedig ő öröktől fogva ismer meg előre; az előzetesen ismerteket is öröktől fogva ismeri meg előre. De hogyan lehet Isten, ha a teremtmények egyáltalán nem későbbiek nála?

103. Vagy a teremtés Isten természetéből ered, nem pedig akaratából.

Ha semmiben sem különbözik az Isten előzetes ismeretétől a teremtő tevékenység, akkor egyrészt sem a teremtő képesség nincs alárendelve az akaratának, mivel az előzetes ismeret sincs alárendelve, másrészt nem az akarat

által teremt Isten, hanem csak a természet által. Hogyan lehet viszont Isten az, aki akarat nélkül teremt?

104. Minden létező Isten fenntartó tevékenységében részesül, de nem a lényegében.

Az Isten maga önmagában van, amennyiben a három isteni személy egy-természetűen⁸⁸⁴ és örökké birtokolják egymást, és keveredés nélkül átjárják egymást. Hiszen az Isten ott van a mindenségben, és a mindenség Istenben van; az egyik úgy, mint aki fenntartja, a másik pedig úgy, mint amit ő tart fenn. Következésképp Isten fenntartó tevékenységében, nem pedig a lényegében részesül a mindenség. Tehát a teológusok is azt mondják, hogy Isten működése ez a mindenütt való jelenlét.

105. Akik méltók az átistenülésre, másképp részesülnek az isteni tevékenységben

Akik kedvesek Isten előtt, és elérték, amiért teremtve lettek, azaz az átistenülést (*azért teremtett ugyanis minket az Isten – mondja az Írás –, hogy saját istensége közösségébe vonjon*⁸⁸⁵), azok tehát Istenben vannak mint olyanok, akiket ő istenít át, az Isten pedig bennük van, mint aki átisteníti őket. Tehát ők is az isteni tevékenységben részesednek – ha más módon is –, de nem az Isten lényegében. Ezért is mondják a teológusok, hogy „istenség” az isteni tevékenység neve.

*106. Az isteni természet transzcendenciája és az a probléma, hogy neveket tulajdonítunk neki.*⁸⁸⁶

A lényegfölötti, az életet meghaladó, istenfölötti és a jón túli természetet, amennyiben meghaladja a jót, istenfölötti és ilyenek, *se elgondolni nem lehet, se kimondani*, se egyáltalán sehogyan szemlélni, mivel mindeneken túl van, és több mint megismerhetetlen, átfoghatatlan hatóereje révén még az összes mennyfölötti szellemnél is magasabban helyezkedik el, teljesen felfoghatatlan és örökké kimondhatatlan.⁸⁸⁷ Nincs megnevezhető neve a mostani vagy a jövő világekorszakban, sem lélekben alkotott vagy nyelv által képzett szó, sem az érzékelés vagy az értelem nem érintheti meg, de semmiféle elképzelés sem tudja egészen kifejezni őt. Ezért a teológusok úgy tartják, hogy közelebb áll hozzá a tagadás általi legtökéletesebb felfoghatatlanság,

---

884 συμφύως

885 Vö. 2Pét 1,4 szó szerint: *az isteni természet részeséivé legyünk.*

886 vö. *Theofanész* 17, ld. fentebb 123–125

887 vö. Dénes, DN I,1; MPG 3,588A CD I,108,6; DN I,4; MPG 3,593A CD I,115,15–16; Vassányi Miklós ford.

hacsak valaki nem a tagadásból származó legteljesebb felfoghatatlanságot érti alatta mint olyat, ami tökéletesen elvet mindent, ami csak létezik, vagy ami a legtúlzóbb értelemben csak mondható. Tehát tulajdonképpen értelemben lényegnek vagy természetnek sem szabad, hogy nevezze az, aki a minden igazságot felülmúló igazságról mond ítéletet. És mivel mindennek ő az oka, és minden körülötte és miatta van, ő pedig mindent megelőzve, egyszerűen és korlátlanul önmagában elképzelt mindeneket, ezért mindenből őt lehet elnevezni, pontatlanul ugyan, de nem tulajdonképpen értelemben. Tehát lényegnek is meg természetnek is lehet nevezni, tulajdonképpen értelemben azonban Isten lényeg-létesítő kiáradásának és tevékenységének, hiszen ezt a nagy Dénes is a *valóságos létező*⁸⁸⁸ *ténylegesen létező* „lényeg” *istennevének* mondja.⁸⁸⁹

107. *A lényegben nem lehet részesülni, a tevékenységben viszont igen.*⁸⁹⁰

A természet elnevezést is alkalmazzák a természetes tulajdonságokra, mind a teremtett létezőkre, mind pedig Istenre vonatkoztatva, amint a teológiában legkiválóbb Gergely is mondja az egyik *Költevényében*: *Az én Uramnak természete az, hogy boldogságot adjon.*⁸⁹¹ Márpedig senkinek sem az a természete, hogy adjon, hanem ez a jótevő természetes tulajdonsága. És bárki mondhatná a tűzről, hogy az a természete, hogy felfelé szálljon, és fényt küldjön a látóknak; de természete nem a mozgás, nem is egyszerűen az okozás, hanem a mozgás elve. Éppen ezért mondják tehát a természetes tulajdonságokat is természetnek, amint maga a nagy Dénes is mondja máshol, amikor azt írja: *A Jónak a létrehozás és megőrzés a természete,*⁸⁹² vagyis ez természetszerű tulajdonsága. Ezért amikor azt hallod az Atyáktól, hogy Isten lényegéből nem lehet részesedni, ezalatt azt értsd, hogy az elválaszthatatlan és kinyilváníthatatlan.⁸⁹³ Ha pedig máskor azt mondják, hogy lehet benne részesedni, ezalatt az Istenhez természetszerűen hozzátartozó kiáradást értsd, a megnyilatkozást és a tevékenységet, és így mindkettőt elfogadva összhangban leszel az Atyákkal.

---

888 ὄντως ὄντος, platóni kifejezés az ideák megjelölésére.

889 Itt θεολογικὴν οὐσιωνυμίαν Suchlánál apparatusban, míg főszövegben θεωνυμικὴν οὐσιωνυμίαν (Vassányi: „lét” istennevére.) DN V,1; CD I,180; MPG 3,816B. Palamasz itt végig dénesi szókészletet használ.

890 Vö. *Theofanész* 17, ld fentebb 123–125

891 Nazianzoszi Gergely, *Dogmatikus költemények* (CPG 3034) 4,83; MPG 37,422A

892 Dénes, DN IV,19; CD I,163; MPG 3,716C; Vassányi Miklós ford.

893 ἀνεκφοίτητον καὶ ἀνέκφαντον

108. *Milyen lehetetlenségek következnének abból, ha lehetne Isten lényegében részesedni.*⁸⁹⁴

A lényegnek akár a legkisebb része is birtokolja annak összes hatóerejét, amint a szikra is fénylik és világít, képes megkülönböztetni és lángba borítani a hozzá közel jövöket, természeténél fogva önmagától mozog, és felfelé törekszik, és mindazokkal a tulajdonságokkal rendelkezik, amivel a tűz is, amelynek része. A vízcsepp is minden olyan tulajdonsággal rendelkezik, amivel a víz, amelynek cseppje; és a golyó is minden szempontból olyan, mint a fém, még ha csak egy kicsiny darabja. Ezért ha Istennek abban a kifejezhetetlen lényegében részesednénk, akár az egészben, akár csak egy részében részesedne is valaki, mindenhatóvá lenne; és ezért mindegyik létező mindenható lenne. Ezt azonban mindnyájan együttvéve sem birtokoljuk, még ha az egész teremtést egybevéve mondanád is. Ezt mutatva meg Pál azoknak, akik bőségesen részesültek a Lélek istenítő ajándékaiból, nem arról tanúskodik, hogy minden egyes emberben benne lakozik a Lélek összes adománya, hanem azt mondja: *Az egyik azt kapja, hogy bölcsességet szőljon, a másik azt, hogy tudást, más pedig másat kap ugyanattól a Lélektől.*⁸⁹⁵ Az Aranyszájú atya pedig világosan előre megcáfolva Barlaám és Akindünosz tévtanát azt mondja: *Nem minden (adományt) birtokol valaki, nehogy a kegyelemről azt gondolja, hogy természet.*⁸⁹⁶ De nem is vélné senki sem, aki józan ésszel rendelkezik, teremtettnek az isteni természettől így megkülönböztetett kegyelmet, mert soha senki sem merészelné teremtettnek gondolni Isten természetét, és ha különbözik is az isteni természettől a Lélek kegyelme, mégsem távolítja el tőle, sőt inkább az isteni Lélekkel való kapcsolatra indítja azokat, akik méltónak találtnak rá.

109. *Az Isten lényegében való részesedés sokszemélyűvé tenné a lényegét*⁸⁹⁷

A lényegnek annyi személye is van, ahányan részesülnek belőle; hiszen ahány lámpát gyújt meg valaki egyről, a tűz annyi valóságát⁸⁹⁸ alkotja meg.⁸⁹⁹ Ebből tehát az következik, hogy ha az Isten lényege részesítene – amint ellenfeleink állítják –, és pedig ebből a szempontból mindent, akkor többé már nem háromszemélyű, hanem végtelensokszemélyű lenne.⁹⁰⁰ Viszont ki

---

894 Ld. *Theofanész* 18–19, fentebb 125–126

895 1Kor 12,8

896 Ál-Aranyszájú, *A Szentlélekről* 3; MPG 52,817, vö. *Theofanész* MPG 150, 940AC fentebb 125

897 *Theofanész* 19–20, fentebb 125–127

898 τὰς ὑποστάσεις

899 Nüsszai Gergely, *Levelek* (CPG 3167) 24; MPG 46, 1089C

900 vö. *Theofanész* MPG 150, 940D–941A

ne tudná azok közül, akik az isteni tanokban nevelkedtek, hogy ez a messzalianusok esztelensége, akik szerint Isten lényegében részesedtek azok, akik elérték az ő értelmezésük szerinti erény legmagasabb fokát? Káromkodásukat igyekeznek felülmúlni Akindünosz elvbarátai, akik szerint nemcsak az erényekben kitűntek, hanem egyszerűen minden lény részesedik az isteni lényegben, arra a legostobább ürügyre hivatkozva, hogy mindenütt jelen van. Az isteni tudományban kiváló Gergely már régesrég megcáfolta az akindünianusok és a messzalianusok őrült kijelentéseit, mondván: *Az istenség miatt Krisztus, mert az emberség felkenetése nem tevékenység által szentel meg, összehasonlítva a többi krisztusokkal, hanem az egész felkenő jelenléte által.*⁹⁰¹ Az isteni bölcsességű Atyák pedig (zsinatra) összegyűlve teljes egyetértéssel kihirdették, hogy az istenség azokban lakik benne, akik – amint kell – megtisztultak, de nem minden további nélkül a természetet. Tehát sem lényeg szerint, sem pedig valamilyen személy szerint részesedik valaki Istenben, ugyanis e kettő egyike sem osztható szét semmiféle módon, és egyáltalán nem közölhető senkivel. Ezért is elérhetetlen⁹⁰² ugyanezek szerint mindenben az Isten, még ha ugyanazok által is van jelen mindenhol. Ezzel szemben a háromszemélyű természet közös isteni tevékenysége és ereje különböző módon oszlik meg a benne részesedőknek megfelelően, ezért elérhetővé válik a kegyelembe fogadottak számára. *A Szentlélekben ugyanis – a nagy Vazul szerint – nem egyforma mérték szerint részesednek az arra méltóak, hanem a hithez való helyes viszonyuk szerint osztja szét tevékenységét, mivel a Szentlélek lényegében egyszerű, de hatóerejében különböző.*⁹⁰³

110. *Mivel Isten lényege oszthatatlan, ezért nem lehet benne részesedni.*⁹⁰⁴

Amiről azt mondják, hogy részesedik valamiben, az egy részét birtokolja annak, ami részesíti őt; ha ugyanis valami nem a részben, hanem az egészben részesedik, arról azt lehetne mondani, hogy tulajdonképpeni értelemben birtokolja, nem pedig részesül benne. Következésképp osztható az, amiből részesednek, ha a részesedőnek valóban a részben kell részesednie. Az Isten lényege pedig teljesen oszthatatlan, tehát semmiképp sem lehet részesedni benne. Aranyszájú atyánk viszont gyakran úgy nyilatkozott, hogy az isteni hatás felosztható.⁹⁰⁵ Tehát ebben részesülnek azok, akiket az istenítő kegyelem erre méltónak talált. Hallgasd tehát ismét az arany nyelvűt, aki a

901 *Homiliák* (CPG 3010) 30,21; MPG 36,132B; SC 250,272

902 ἀχώρητος

903 Aranyszájú János (nem Vazul), *Homiliák János evangéliumához* (CPG 4425) 14,1; MPG 59,91

904 Theofanész 21, ld. fentebb 127–128

905 Pl. Aranyszájú János, *Homiliák János evangéliumához* (CPG 4425) 14,1; 30,2, MPG 59,91–92; 174

legvilágosabban tanítja mindkettőt: hogy a tevékenység, nem pedig a lényeg részesít; a tevékenység osztható fel osztatlanul, és benne lehet részesedni, de nem a nem-részesítő lényegben, amelyből az isteni tevékenység kiárad. Ugyanis azt az evangéliumi helyet idézve: *Az ő teljességéből vettünk mindnyájan,*⁹⁰⁶ azt mondja, hogy *ha ugyanis a tűz esetében itt az, ami megosztott, lényeg és test, és fel is osztjuk meg nem is, mennyivel inkább igaz ez a tevékenység, mégpedig a testetlen lényegből származó tevékenység esetében?*⁹⁰⁷

111. *Ha valami részesedik egy lényegben, akkor bizonyos fokig azonos lényegű*⁹⁰⁸

Továbbá hogyha valami lényeg szerint részesedik, közös lényeget kell birtokolnia azzal, amely részesíti, és bizonyos szempontból azonosnak kell lennie vele. De ki hallott valaha is olyat, hogy bármilyen szempontból is egy az Isten lényege meg a miénk? Ugyanazt mondja a nagy Vazul: *Az Isten tevékenységei alászállnak hozzáánk, lényege viszont megközelíthetetlen marad,*⁹⁰⁹ és az isteni Maximosz: *A kegyelem által átistenült is mindazzá lesz, ami az Isten, kivéve a lényeg szerinti azonosságot.*⁹¹⁰ Épp ezért nem lehet részesedni az isteni lényegben, még maguknak az isteni kegyelem által átistenülteknek sem, az isteni tevékenységben viszont lehet részesedni. *Ebben az életben ugyanis azért elvezet engem az igazság fénye abhoz, hogy meglássam és megtapasztaljam Isten dicsőségét* – mondja Teológus Gergely,⁹¹¹ a zsolttáros próféta szerint pedig: *Legyen rajtunk a mi Istenünk fényessége.*⁹¹² *Egy az Isten és a szentek tevékenysége*⁹¹³ – írja kifejezetten az ezekkel egyenrangú Maximosz, valamint *ezek Krisztus élő képmásai, és azonosak vele inkább kegyelem, mint hasonlóság szerint.*⁹¹⁴

112. *Az isteni tevékenység, a három személy és az egy Isten.*

Isten azonos önmagával, mivel a három isteni személy természetszerűleg, az egésztest érintő módon, örökké és megközelíthetetlenül, egyúttal pedig összekuszálatlanul⁹¹⁵ és keveredés nélkül⁹¹⁶ viszonyulnak egymáshoz, és átjárják egymást, mint akiknek egy a tevékenységük is, ami egyetlen te-

906 Jn 1,16

907 Aranyszájú János, *Homiliák János evangéliumához* (CPG 4425) 14,1; MPG 59,91–92

908 *Theofanész* 21, ld. fentebb 127–128

909 *Levelek* 234,1 MPG 32,869AB

910 *Válaszok Thalassziosz apát kérdéseire* (CPG 7688) 22; MPG 90,320A; vö. *Ambigua* (CPG 7705) MPG 91,1308A

911 *Homiliák* (CPG 3010) 38,11; PG MPG 6,324A; SC 126; ÓÍ 17,240, Vanyó L. ford.

912 Zsolt 89,17

913 *Dogmatikus levél Marinosz presbiterhez* (CPG 7697); MPG 91, 33A

914 *Ambigua* (CPG 7705) MPG 91,1253D

915 ἀφύρτως

916 ἀσυγχύτως

remtménynél sem található meg. Vannak ugyanis hasonlóságok az egyenműeknél, de amikor minden egyes személy önmaga által tevékenykedik, a tevékenység is a sajátja. Azonban nem így van annál a három isteni és imádott személynél, mivel ott valóban egy és ugyanaz a tevékenység; egy ugyanis az isteni akarat mozgása, amely az Atya elsődleges okából indul ki, a Fiú által halad tovább, és a Szentlélekben mutatkozik meg.⁹¹⁷ Ez világos is az eredményekből, ugyanis minden természetes tevékenység így ismerhető meg. Következésképp az Atyában és a Fiúban és a Szentlélekben mindegyik személy a sajátjának tekinti az eredményt, tehát nem hasonlóaknak, mint ahogy más-más fecske más-más fészket épít, és más-más oldalt más-más ír ír le, még ha ugyanazokból a betűkből is állna, hanem az egész teremtés a három személynek egyetlen műve. Az Atyák pedig arra tanítottak minket, hogy ezért az isteni működést a három imádott személy egy és ugyanazon tevékenységének tekintsük, nem pedig olyanak, amely az egyes személyeknek külön-külön tulajdonított és hasonló tevékenység.

113. Egy az Atya, a Fiú és a Szentlélek élete és ereje

Mivel egymásban összekuszálatlanul és keveredés nélkül van az Atya, a Fiú és a Szentlélek, ebből tudjuk, hogy pontosan egy a mozgásuk és a tevékenységük, amelyet az Atya önmagában életként vagy erőként birtokol; ez a Fiúnál sincs másképp, aki önmagában ugyanezt az életet és erőt birtokolja, és amint a Fiú, éppúgy a Szentlélek is. Akik pedig azt vélik, hogy semmiben sem különbözik az isteni lényegtől az isteni tevékenység, mivel nem más, hanem maga az Isten a mi életünk, és ő az, aki nem máshoz viszonyítva, hanem önmagában örök élet, azok eretnekek és ostobák. Egyrészt azért ostobák, mivel még nem tanulták meg, hogy a legfelsőbb Háromság nem más, mint maga az Isten, és a legfelsőbb Egység nem más, mint maga az Isten, ezért pedig semmi akadály sincs annak, hogy az Egység különbözzön a Háromságtól. Másrészt pedig azért eretnekek, mert kölcsönösen kirekesztik a lényeget is meg a tevékenységet is. Ami ugyanis valami másra vonatkozik, az nem lényeg, ami pedig önálló lényeg, az nem vonatkozik valami másra.⁹¹⁸ Ha tehát egyáltalán nem különböznek egymástól, az egyik kiküszöböli a másikat, de még inkább letörlik az istenfélők listájáról azokat, akik azt mondják, hogy ezek egyáltalán nem különböznek.

---

917 Vö. Nüsszai Gergely, *Levél Ablabioszhoz* (CPG 3139) MPG 45,125C = ed. Jaeger 3,1.47–48

918 Vö. Arisztotelész, *Katégoriák* 4. in *Organon*, Rónafalvi Ödön és Szabó Miklós ford. Akadémiai Kiadó, Budapest 1979, 19.o.

114. *A hármasegy Isten abszolúte birtokolja az életet, miközben a mi életünknek is oka*

De mi valljuk, hogy a mi életünk ok és tevékenység szerint az Isten Fia, és hogy ő az abszolút és minden korlátozás nélküli, önmagában vett élet, és azt mondjuk, hogy teremtetlenül birtokolja mindkettőt; mint ahogy az Atya és a Szentlélek is. Következésképp a mi életünk, amelytől mint az élők okától nyerjük az életet, sem más, mint az Atya, a Fiú és a Szentlélek, ugyanis mi mint okot mondjuk életnek a háromszemélyű Istent, ez a nem okság, sem máshoz való viszony szerint, hanem abszolúte és önmagában Istennek mondott isteni élet nem más, mint az Atya, de természetesen a Fiú és a Szentlélek is. Az ilyen kijelentések pedig semmiképp sem sértik azokat, akik azt hiszik, hogy az Isten nemcsak lényege és személyei szerint teremtetlen, hanem a háromnak közös isteni tevékenysége szerint is. *Egy Istent vallunk ugyanis három személyben, akinek egy lényege, ereje és tevékenysége van, valamint minden olyan más tulajdonsága, amelyet a lényeg körül szemlélnek, amiket istenség halmozódásának⁹¹⁹ és teljességének mondanak az Írás szerint, továbbá amelyeket a szent három személy mindegyikében azonos módon szemlélünk és isteninek vallunk.*⁹²⁰

115. *A Fiú az egyetlen teremtetlen tevékenység*

Akik pedig ugyanezt az isteni tevékenységet elvetve hol azt mondják, hogy teremtett, hol pedig azt, hogy semmiben sem különbözik az isteni lényegtől, máskor ismét egy másik új eretnekséget találnak ki azt tanítva, hogy az egyetlen teremtetlen tevékenység az Atya Egyszülöttje. Ezt a véleményüket természetesen be akarják bizonyítani, ezért a tiszteletreméltó Cirill szavait is idézik: *Az élet, amelyet az Atya önmagában birtokol, nem más, mint a Fiú, és mivel a Fiúban levő élet nem más, mint az Atya, igazat is mond, amikor azt mondja: „Én az Atyában vagyok, és az Atya énbennem van”.*⁹²¹ Mi pedig összefoglalva – már amennyire lehetséges – megmutatjuk, hogy mi az értelme a szent ezen szavainak, és tökéletesen megcáfoljuk azoknak az eretnekségét, akik azért szegülnek szembe velünk, mert zavaros sötétségben tapogatóznak. Akik ugyanis gonosz módon azt mondják, hogy a Fiú nemcsak nem hasonló az Atyához, de későbbi is az Atyánál, mivel nem természet szerint, hanem kívülről kapva, részesülve és hozzáadásként birtokolja a létet és az életet, és mintegy kapja és elfogadja azt az Atyától, amint meg van írva: *Amint az*

---

919 ἄθροισμα. A Hetvenes fordításban csak egy helyen (1Makk 3,13) fordul elő ez a szó, de nem Istennel kapcsolatban.

920 Ál-Atanáz, *Beszéd az Örömhírvételről* (CPG 2268) 2–3; MPG 28,920BC

921 Jn 5,26

*Atyának élete van önmagában, úgy adta a Fiúnak is, hogy élete legyen önmagában,*⁹²² azokat tehát, akik ezt az evangéliumi idézetet ilyen istentelen módon értelmezik, azokat megcáfolja az isteni Cirill: *Jóllehet Isten tevékenysége szerint is életnek mondják, mint aki életet ad az élőlényeknek, ugyanis ő a természet szerint élőnek élete mint a természet Alkotója, de az isteni módon élők életének is mondják, mint a kegyelem adományozóját. Önmagában vett életnek is mondják, nem valami másbhoz képest, hanem abszolút és minden korlátozás nélküli értelemben.*⁹²³ Azt akarta megmutatni az isteni Cirill, hogy ezek egyikében sem különbözik az Atyától a Fiú, és hogy abból, hogy az Atyától kapott valamit a Fiú, nem következik, hogy későbbi, mint az Atya, és az sem, hogy a Fiú lényeg szerint időben az Atya után következik. Többek között ezt is mondja: *Nem úgy birtokolja a létet, hogy kap valamit, hanem úgy kap valamit, mint aki már létezik.* És kiegészítve hozzáfűzi: *Tehát abból, hogy kap valamit az Atyától, nem következik, hogy a Fiú lényeg szerint időben második.*⁹²⁴ Az életet itt, amelyet az Atya birtokol, és amelyet a Fiú az Atyától kap, nem úgy fogja fel, hogy az a lényeg.

116. A Fiút életnek nevezik és az életet nyújtja, az általa nyújtott élet nem az isteni lényeg

Megmutatja továbbá az isteni Cirill, hogy ha az élőlényekhez való viszony alapján mondják életnek tevékenysége szerint az Isten Fiát, mint aki élteti őket, és az ő életüknek nevezik, ezért még nem lesz olyanná, aki nem hasonlít az Atyához, hanem természet szerint birtokolja azt, hogy ő ezeknek az élete, és ugyanúgy élteti őket, mint az Atya. Folytatva így ír: *Ha nem természet szerint élet a Fiú, hogy lehet igaz, amikor majd azt mondja: „Aki hisz bennem, annak örök élete van”?*⁹²⁵ *És ismét: „Az én juhaim hallják hangomat, és én örök életet adok nekik”,*⁹²⁶ majd kissé később: *Úgy ígéri azt az életet a benne hívőknek, mint amely természetéből kifolyólag tartozik hozzá, és lényegileg van meg benne. Hogyan lehetne tehát azt gondolni, hogy nem birtokolja, hanem az Atyától kapta?*⁹²⁷ Szégyelljék tehát magukat azok, akik amikor azt hallják, hogy Istenben természet-szerűleg tartozik az élet, eszeveszett módon azt mondják, hogy ez azonos a lényegével. Hiszen nem a saját lényegét nyújtja nekünk, a hívőknek az Atya vagy a Fiú vagy a Szentlélek. Távol álljon tőlünk ez az istentelen gondolat!

---

922 uo.

923 Azonosítatlan.

924 Alexandriai Cirill, *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 14; MPG 75,233B

925 Jn 5,47

926 Uő: *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 14; MPG 75,236BC (Jn 10,27)

927 uo.

117. *Az egy isteni lényeg és sok tulajdonsága nem azonosak*

A továbbiakban nem kevésbé cáfolja meg a Barlaám nézeteivel megferőtözöttet a nagy Cirill, amikor azt mondja: *Amikor a Fiú előjön az Atyából, az Atya minden természetes tulajdonságát megszerzi magának, az Atya egyik tulajdonsága pedig az élet is.*⁹²⁸ Azzal, hogy az Atya egyik tulajdonságáról beszélt, nyilvánvalóan azt bizonyította, hogy sok tulajdonsága van. Ha tehát ez az élet az Isten lényege, az így vélekedők szerint Istennek sok lényege van. Sőt az istentelenségen túl a legnagyobb tudatlanság bizonyítéka, ha valaki azt állítja, hogy a létező azonos a tulajdonsággal, hacsak nem valamilyen szempontból. Annál sokkal inkább értelmetlenebb, ha azt mondjuk, hogy semmiben sem különböznek egymástól a létező és a tulajdonságok, azaz „az egy és az egynél több”, ugyanis teljesen lehetetlen és egészen ésszerűtlen, hogy valami egy és több legyen ugyanabból a szempontból.

118. *Isten pozitív tulajdonságai nem árulják el az isteni lényegét, amelytől különböznek.*

Tehát az isteni Cirill azzal, hogy azt is mondta: *Az élet is az Atya egyik tulajdonsága*, megmutatta, hogy életnek itt nem az Isten lényegét nevezi. Nos, idézzük őt szó szerint is, aki azt mondja, hogy sok ilyen tulajdonsága van Istennek. Ugyanezt a gondolatmenetet folytatva azt mondja: *Azt mondják, hogy sok kiválósággal rendelkezik az Atya, de ezeket nem nélkülözi a Fiú.* Hogyan lehetne ez a sok isteni tulajdonság isteni lényeg? Amikor pedig meg akarta mutatni az Atya ilyen tulajdonságainak egyikét, Pált idézte, aki azt mondta: *A romolhatatlan, láthatatlan, egyedül bölcs Istennek,*⁹²⁹ ebből pedig még inkább bebizonyosodik, hogy Isten egyetlen tulajdonsága sem lényeg. Hogyan lehetne ugyanis a romolhatatlanság, a láthatatlanság és egyszerűen minden, amit állítunk vagy tagadunk, együttvéve vagy külön-külön lényeg? Hiszen egyik sem lényeg, mivel nem ez vagy az a dolog. Ezekkel ugyanis a teológusok az Isten pozitív módon megfogalmazott tulajdonságaira utalnak, közülük azonban egyik sem árulja el az Isten lényegét, még ha ezeknek a tulajdonságoknak összes nevét használjuk is szükség esetén annak a lényegfelettségére, aki teljesen megnevezhetetlen.

119. *A lényeg és a tulajdonságok azonosítása összetételt okoznának Istenben*

A tulajdonságok szükségszerűen megkívánják, hogy valamire vonatkozzanak. Ha semmire sem, akkor nem tulajdonságok, tehát nem vonatkozások

---

928 uo. *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 14; MPG 75,236C

929 1Tim 1,17

a tulajdonságok. Ha egy bizonyos dologra vonatkoznak a tulajdonságok, akkor ez a lényeg; ha viszont ez a lényeg egyáltalán semmiben sem különbözik az egyes tulajdonságoktól és azok összességétől, tulajdonság pedig sok van, akkor az az egy lényeg sok lényeg lesz, és az a lényege szerint egy sokká lesz a lényeg szerint, tehát sok lényege van. Ha pedig egy is, meg sok lényege is van, szükségképpen teljesen összetett. Az isteni Círill tehát megszabadítva a hívőket ezektől a szörnyen istentelen ostobaságoktól, azt mondja a *Kincstárak* című művében: *Ha valami egyedül Istenben van meg, és az teljesen az ő lényege, akkor sok lényegből összetetté lesz, mint mi. Hiszen sok olyan van, ami csak benne van meg természet szerint, de egyetlen más létezőben sem: ugyanis Király és Úr is, romolhatatlan és láthatatlan, és ezeken kívül még rengeteg mást is mond róla az isteni Írás. Ha tehát mindegyik tulajdonsága a lényeg rendjében van, hogyan lenne összetett az egyszerű? Márpedig ezt még elgondolni is a legnagyobb képtelenség.*⁹³⁰

120. Az akindüniánusok szabellianizmusa

Miután az isteni dolgokban bölcs Círill sok bizonyíték által megmutatta, hogy ha élet is a Fiú, és tevékenység szerint mondjuk életnek, mint aki éltet minket, és az élőlények élete, ebből a szempontból is teljesen hasonló az Atyához, hiszen az Atya is éltet. Meg akarta mutatni, hogy attól még, hogy a Fiú nem valami máshoz viszonyítva, hanem abszolút és minden korlátozás nélküli élet, és azt mondjuk, hogy birtokolja az életet, az élet szempontjából még hasonló Atyához. Amikor ugyanis nem úgy mondjuk az Istent életünknek, mint aki éltet minket, hanem abszolút és minden korlátozás nélküli értelemben, akkor az ő lényegét nevezzük meg a hozzá természet szerint tartozó tevékenység alapján, mint például bölcsességnek, jóságnak és az összes többinek. Tehát ezt akarta megmutatni, amikor az mondta: *Amikor így mondjuk, hogy az Atyának élete van önmagában, akkor életnek hívjuk a Fiút is, aki csak személy szerint különbözik az Atyától, de nem az élet szerint. Ezért nem gondoljuk, hogy benne bármiféle összetétel és kettősség lenne. És amikor ismét azt mondjuk, hogy a Fiúnak élete van önmagában, s abszolút értelemben vesszük azt az életet, akkor életnek az Atyát hívjuk, mivel ő nem viszonylagos, hanem korlátozás nélküli értelemben, önmagában vett élet, ezért az Atya és a Fiú egymásban vannak. Ő mondta ugyanis: „Én az Atyában és az Atya énbenem”.*⁹³¹ Tehát ilyen bizonyítékok alapján mutatja meg az isteni Círill, hogy hogyan más az Atyában levő élet (azaz a Fiú), mint az Atya, és hogyan azonos az Atyával. Azok pedig, akik azt mondják, hogy semmiképp sem más, mint az Atya, és minden szempontból azonos az Atyával a benne levő élet, mert semmiben sem különbözik tőle, azok tehát, akik ilyeneket javasolnak, és azt erősítgetik,

---

930 *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 31; MPG 75,444BC

931 Jn 10,38. Azonosítatlan Círill-idézet.

hogy az Atya Egyszülöttje ez az élet, szükségszerűen nem a tiszteletreméltó Cirill, hanem Szabelliosz tanainak pártjára állnak.

121. *Az akindüniánusok válójában azt szeretnék bizonyítani, hogy Cirill ellentmond sajátmagának.*

Amikor viszont Barlaám és Akindünosz követői az isteni Cirillt is önellentmondásba fordítják, vajon nem magukat ítélik-e el a leginkább? Minden istenfélő teológus ugyanis egyszer ezt, másszor meg azt mondja, amikor mindkettő igaz, de egyetlen józan eszű sem mond ellent önmagának. Hogyan lehet, hogy aki helyesen azt mondja, hogy a Fiú természet szerint birtokolja az életet, amelyet a benne hívőknek ad, azután pedig bizonyítja, hogy nemcsak az Isten lényegét, amit senki sem fog fel, hanem a természet szerinti tevékenységét is életnek nevezzük, amelyet kegyelem által kaptak azok, akiket így éltetett, mégpedig úgy, hogy önmaguk révén üdvözítsenek, azaz lelkiileg halhatatlanná is tegyék azokat, akik korábban nem éltek lelkiileg, vagyis feltámasszák azokat, akik vagy valamilyen tagjukban, vagy egész testükben holtakká lettek; hogyan lehet tehát, hogy aki ezeket helyesen és bölcsen mutatta meg, azután az isteni tevékenység lerombolása végett az-
zal álljon elő, hogy az Isten lényegét hívják életnek? Akik most erőszakot tesznek Cirill szavain, sőt rágalmazzák őt, ostoba módon ezt bizonygatják.

122. *A Lélek enhüposztatikus tevékenysége és ereje*

Nemcsak az Isten Egyszülöttjét, hanem a Szentlelket is tevékenységnek és erőnek hívják a szentek, de úgy, mint aki pontosan ugyanazokat az erőket és tevékenységeket birtokolja, mint az Atya, mivel erőnek is hívják az Istent a nagy Dénes szerint, *amennyiben előzetesen birtokol és egyben meg is halad minden hatóerőt.*⁹³² Ezért ezt a kettőt együtt értik és mondják vele, amikor erőnek vagy működésnek nevezik a személyként létezőt, amint a minden szempontból hatalmas Vazul mondja: *Megszentelő erő a Szentlélek, önállóan létező, valóban létező, személyként létező.*⁹³³ A Lélekről szóló könyveiben is kimutatta, hogy a Lélektől eredő nem minden tevékenység létezik személyként,⁹³⁴ ezáltal ismét nyilvánvalóan megkülönböztette ezeket a teremtményektől. Személyként létezők ugyanis azok, amelyek a Lélektől mint teremtmények származnak, mivel a teremtett szubsztanciákat Isten alkotta.

---

932 DN VIII,2; CD I,201; MPG 3,889D

933 ἐνούσιος, ἐνυπαρκτός, ἐνυπόστατος. Ál-Vazul, *Eunomiosz* cáfolata (CPG 2837) 5; MPG 29,713B

934 uo. MPG 29,772C; 689C

123. *Apofatikus és katafatikus teológia*

A negatív teológia sem nem mond ellene a pozitívnek, sem nem tagadja azt, hanem rámutat, hogy amit Istenről állítva mondunk, azt ugyan valóban és istenfélően lehet állítani Istenről, de ezeket Isten nem úgy birtokolja, mint mi. Mint például az Isten birtokolja a létezők ismeretét, és nekünk is van bizonyos tudásunk róluk, de nekünk úgy, mint amik léteznek és keletkeznek, az Istennek viszont nem úgy, mint amik léteznek és keletkeznek, ugyanis keletkezésük előtt is nem kevésbé ismerte őket. Aki tehát azt mondja Istenről, hogy nem ismeri a létezőket mint létezőket, nem mond ellene annak, aki azt mondja, hogy az Isten ismeri a létezőket, és létezőként ismeri őket. Sőt van olyan pozitív teológia, amely a negatív teológia erejével rendelkezik, mint mikor azt mondja valaki: „Minden ismeret valamilyen tárgyról szól, azaz ismert dologról. Isten ismerete pedig semmiféle tárgyról nem szól, mert ezzel azt mondja, hogy az Isten a létezőket nem úgy ismeri meg mint létezőket, és a létezők ismeretét nem birtokolja, mármint ahogy mi.” Ugyanis így mondjuk a meghaladás értelmében⁹³⁵ azt is, hogy Isten nem létezik. Aki pedig azért mondja ezt, hogy megmutassa, hogy nem helyesen beszélnek azok, akik azt mondják, hogy Isten létezik, az nyilvánvalóan nem a meghaladás értelmében alkalmazza a negatív teológiát, hanem az elhagyás értelmében,⁹³⁶ amennyiben Isten egyáltalán nem létezik. Ez pedig az istentelenség csúcsa. Ó, jaj, ebben szenvednek azok, akik a negatív teológia segítségével igyekeznek tagadni, hogy Istennek van lényege is meg teremtetlen tevékenysége is. Mi viszont nem törődünk bele, hogy az egyiket a másikkal megcáfolják, sőt mindkettő megerősít bennünket az istenfélő gondolkodásban.

124. *Az akindümiánusok és az eunomiánusok*

Ahhoz, hogy teljesen megcáfoljuk a barlaamiták összes nevetséges érveit, és kimutassuk, hogy csak ostoba fecsegések, úgy vélem elég egy rövid idézet az egyik atyától, aki azt mondja: *A principium nélküli és a principium és a principiummal együtt levő egy Isten, de a principium azért, mert principium, nem különül el a principium nélkülitől. Neki ugyanis nem természete a principium, amint annak sem az, hogy principium nélküli. Ezek ugyanis a természet körül vannak, de nem azonosak a természettel.*⁹³⁷ Tehát akkor mik? Mivel nem természet, hanem a természet körül van a principium és a principium nélküli, vajon azért teremtményeknek mondja valaki, hacsak meg nem bolondult? És mivel

---

935 καθ' ὑπεροχήν

936 κατ' ἄλλειψιν

937 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 42,15; MPG 36,476A; SC 384,80–82

ezek teremtetlenek, és Isten természetének a tulajdonságai, vajon ettől összetett az Isten? Semmiképp sem, amíg különböznek az isteni természettől. Ha viszont mégis a természettel azonosak lennének az Isten természetes tulajdonságai, akkor összetett lenne az isteni, amint a többi Atyákon kívül a nagy Cirill is tanítja sokhelyütt.⁹³⁸ Te pedig gondold végig, mit is mond ezzel kapcsolatban Eunomiosszal szemben a nagy Vazul, valamint a fivér meg a nővér párbeszéde!⁹³⁹ Ott ugyanis világosan meg fogod találni, hogy akik Barlaám és Akindünosz véleményét osztják, Eunomiosszal vannak összhangban, és kielégítő érveket kapsz majd az ellenük irányzott cáfolatokban.

125. *Érveik hasonlósága*

Az eunomiánusok azt gondolják, hogy az Atya és a Fiú lényege nem azonos, mivel mindenről, amit Istenről mondunk, azt vélik, hogy lényeg szerint mondjuk róla, és makacsul kitartanak amellett, hogy mivel különbség van a nemzés és a születés között, ezért a lényegeket is különbözőek. Az akindüniánusok pedig azt mondják, hogy nem ugyanaz az Isten birtokolja az isteni lényegét is és az isteni tevékenységet is, mivel azt vélik mindenről, amit Istenről mondunk, hogy az lényeg, és makacsul kitartanak amellett, hogy ha valamilyen különbség van az isteni lényeg és a tevékenység között, akkor sok és különböző isten létezik. Igazoltuk, hogy nem mindent mondunk lényeg szerint, amit Istenről mondunk, hanem relatíve is mondjuk, azaz valami olyanhoz viszonyítva, ami nem Isten. Amint az Atyát a Fiúhoz viszonyítva mondjuk, hiszen nem Atya a Fiú, és ahhoz a teremtéshez viszonyítva Úr, amely szolgál neki, hiszen az Isten uralkodik az időben levő és az örök dolgokon, és magában az örökkévalóságban is, az uralkodás pedig Istennek olyan teremtetlen tevékenysége, amely különbözik a lényegtől, mint olyan valami, amelyet egy olyan másik dologhoz viszonyítva mondunk, ami nem Isten.⁹⁴⁰

---

938 Pl. *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 31; MPG 75,448D

939 vö. *Eunomiosz cáfolata* (CPG 2837); Nüsszai Gergely, *A lélekről és a feltámadásról* (CPG 3149) MPG 46,11–160; ÓÍ 6,573–644. Vanyó L. ford.

940 vö. Ágoston, *A Szentháromságról* XV,3,5: „Az ötödik (könyvben) azok ellen szóltunk, akik feltételezik, hogy az Atyának és a Fiúnak azért nem ugyanaz a lényege, mert azt gondolják, hogy amit Istenről állítunk, azt lényeg szerint állítjuk, és így a nemzeni vagy születni vagy születetlennek lenni fogalmak mögött különböző szubsztanciákat látnak. Ezekkel szemben igazoltuk, hogy amit Istenről mondunk, az nem mind lényegi állítás, mint ahogy a lényegről állítjuk, hogy jó és nagy vagy más egyéb, ami őt önmagában jelzi. De van relatív állítás is, ami őt nem önmagában, hanem máshoz viszonyítva nevezi meg, ami nem ő; pl. az Atyát a Fiúhoz viszonyítjuk, az Urat a teremtményekhez, amelyek az ő szolgálói. Amit relatíve állítunk, vagyis ami nem azt jelzi, hogy mi ő önmagában, azt egyúttal időlegesen állítjuk...itt nem változott

126. *Érveik hasonlósága – folytatás.*

Az eunomiánusok mindent lényegnek mondanak, amit csak Istenről mondunk, hogy azt tanítsák, hogy a nem-születettség lényeg, és hogy a Fiút – mivel különbözik az Atyától – ezáltal teremtményi szintre süllyesszék – már amennyire képesek rá! Azzal a kifogással élnek – amint mondják –, nehogy két isten legyen: az első, aki nem született, és az utána másodikként következő, aki születettként létezik. Az eunomiánusokat utánozva az akin-düniánusok is mindenről, amit csak Istenről mondunk, azt állítják, hogy lényeg, hogy istentelen módon teremtményi szintre süllyesszék a tevékenységet, amely nem válik el, de különbözik az Isten lényegétől mint ami abból való, mégis részesíti a teremtményeket (*Hiszen – mondja – minden részesedik abban a gondviselésben, amely az istenségből, mindenek okából források*).⁹⁴¹ A kifogásuk az – mondják –, nehogy két isten legyen: az egyik a háromszemélyű lényeg, amely minden elnevezés, okság és részesedés fölött van, a másik pedig Istennek az a tevékenysége, amely a lényegből jön elő, részesít és arról nevezik el. Hiszen azt sem látják be, hogy amint Isten Atya is, Atyának pedig a saját Fiához viszonyítva mondják, és teremtetlenül birtokolja az atyaságot, jóllehet az atyaság nem is a lényegét jelöli, úgy a tevékenységet is teremtetlenül birtokolja az Isten, még ha különbözik is a lényegtől a tevékenység. Amikor egy istenségről beszélünk, mindenről beszélünk, ami csak az Isten: a lényegről is és a tevékenységről is. Ők osztják ketté tehát istentelenül teremtettre és teremtetlenre az Isten egy istenségét.

127. *Az isteni tevékenység se nem lényeg, se nem járuléék.*

Járuléék az, ami létre jön, majd eltűnik, miáltal az elválaszthatatlan járuléékokat is felismerjük.⁹⁴² Valamiképp járuléék a természetes tulajdonság is mint ami nő és csökken, mint az eszes lélekben a tudás. Istenben viszont semmi ilyenféle nincs, mivel tökéletesen változhatatlan marad, ebből az okból kifolyólag róla semmi sem állítható járuléékként. Mégsem minden jelöl lényegét, amit Istenről mondunk, ugyanis viszonyról is beszélünk, ami relatív, és egy másikhoz való viszonyt jelent, nem pedig a lényegét. Ilyen az isteni

---

benne semmi, a lényege vagy természete változatlanul ugyanaz maradt.” Gál Ferenc ford. ÓI 10,436-437. vö. *Fejezetek* 126, 142 ld. alább 210, 218

Az idézet egybehangzósága szerint Palamasz ismerte Ágoston művét Maximosz Planudész görög fordításában.

941 CH IV,1 MPG 3,177C; CD II,20,13–15: „Minden létező részesül tehát a gondviselésben, mely a lényegfeletti Istenségből, mindenek okozójából árad.” Erdő 224

942 *A föníciai Porphyriosz Bevezetése, avagy Az öt szóról.* Geréby Gy. és Pesthy M. ford. (Geréby György előszavával) in Magyar filozófiai szemle, 1984. (28. évf.) 3–4. sz. 431–453.

tevékenység is az Istenben: ugyanis sem nem lényeg, sem nem járulék, és ha valamiképp járuléknak is nevezik egyes teológusok, ezzel pusztán csak arra akarnak rámutatni, hogy Istenben van, de nem lényeg.

128. Nazianzoszi Gergely ugyanerről

Az isteni tevékenységet – még ha elő is fordul, hogy járuléknak mondják – mégis az Istenben szemlélik, és nem alkot összetételt. A Teológus mel­léknevű Gergely is a Szentlélekről írva így tanít minket: *A Szentlelket vagy az önmagukban létezők között tételezzük fel, vagy azokban a dolgokban, melyek másban léteznek. A hozzáértők az egyiket lényegnek, a másikat járuléknak nevezik. Ha járulék, akkor Isten tevékenysége lehet. Mi más lehet, vagy ki másé? Ez az, ami legin­kább kizárja az összetettséget.*⁹⁴³ Világosan kimondja tehát, hogy ha az Istenben szemlélték közül való is, de ezért még nem lényeg, hanem járulék, és léleknek nevezik, ami semmi más nem lehet, mint Isten tevékenysége. Ezt bizonyítja, amikor azt mondja: „Mi más lehet, vagy ki másé?”, emellett pedig bizonyítva, hogy sem minőséget, sem mennyiséget, sem bármi más ilyen­félét nem lehet Istenben szemlélni, hanem csak egyedül a tevékenységet, hozzáteszi: „Ez az, ami leginkább kizárja az összetettséget.” Viszont hogyan zárja ki az összetettséget az Istenben szemlélt tevékenység? Mivel ő egyedül birtokolja a elszenvédéstől teljesen mentes tevékenységet, csak tevékenyke­dik, de emiatt nem fogad be külső hatást, sem létre nem jön, sem változik.

129. Damaszkuszi János tanúsága

Mivel pedig tudja a Teológus, hogy ugyanez a tevékenység teremtetlen is, kissé főntebb maga is bebizonyította, amikor ezt szembeállította a teremtménnyel, és ezáltal megkülönböztette tőle: *A mi bölcselőink közül ugyanis – mondja – egyesek tevékenységnek fogták fel, mások teremtménynek, ismét mások Istennek*⁹⁴⁴ a Lelket. Istennek itt magát a személyt mondja. Rámutatva arra, hogy a tevékenység különbözik a teremtménytől, világosan bebizonyította, hogy nem teremtmény. De kissé tovább haladva Isten mozgásának mon­dta ugyanezt a tevékenységet.⁹⁴⁵ Hogyne lenne tehát teremtetlen az Isten mozgása? Róla azt írja az istenhordozó Damaszkuszi is az ötvenkilencedik fejezetben: *A tevékenység*⁹⁴⁶ *a természet hatékony és lényegi mozgása; ami a tevékeny-*

---

943 Nazianzoszi Gergely, *Homiliák* (CPG 3010) 31,6; MPG 36,140A; SC 250; ÓÍ 6,377
Ladocsi G. ford.

944 uo.

945 Nem Nazianzoszi, hanem Damaszkuszi János írja le Isten mozgásaként a tevékenységet.

946 ἐνέργεια

Százötven fejezet a fizika, teológia, erkölcsstan és a gyakorlati élet tárgyköréből

ségre képes,⁹⁴⁷ az a természet, amelyből a tevékenység származik; a tevékenység által előidézett dolog⁹⁴⁸ a tevékenység eredménye; a tevékenykedő⁹⁴⁹ pedig az, aki használja a tevékenységet, vagyis a személy.⁹⁵⁰

130. Az akindüniánusok helytelenül értelmezik Nazianzoszi Gergelyt

Az akindüniánusok abból kiindulva, hogy a Teológus itt azt mondta: *Ha tevékenység, akkor más működteti, és nem maga működik, ráadásul az ösztönzés elmaradásával a tevékenység is megszűnik,*⁹⁵¹ teremtettek merészelték gondolni és nyilvánítani ezt az isteni tevékenységet. Nem tudták ugyanis, hogy „a működtetés”-t a teremtetlenekről is mondjuk, amint a Teológus is bizonyítja másutt, amikor azt írja: *Még ha egy tevékenység neve az Atya, akkor is az egylényegűség lenne e tettnek az eredménye.*⁹⁵² Az istenhordozó Damaszkuszi is azt mondja: *Az Atya jobbjára ült a Krisztus isteni módon munkálva⁹⁵³ a mindenség gondviselését.*⁹⁵⁴ De a „megszűnik” kifejezést nem a tevékenység teremtetlenségére értjük. A teremtésnél is kezd és befejez az Isten, amint Mózes is azt mondja, hogy *megpihent az Isten minden munkájától, amelyet alkotni kezdett.*⁹⁵⁵ Ez az alkotás ugyanis, amelyet az Isten elkezd és befejez, Istennek természetes és teremtetlen tevékenysége.

131. Nincs nézetkülönbség Damaszkuszi János és Nazianzoszi Gergely között

Az isteni Damaszkuszi továbbá, miután azt mondta, hogy *a tevékenység a természet hatékony és lényegi mozgása,*⁹⁵⁶ be akarta bizonyítani, hogy ugyanerről a tevékenységről mondta a Teológus, hogy működésbe jön és befejeződik, hozzáfűzi: *Ismeretes, hogy a tevékenység mozgás, és inkább működtetik, mint működik, amint a Teológus Gergely is mondja a Szentlélekről írt beszédében: „Ha tevékenység, akkor más működteti és nem maga működik, ráadásul az ösztönzés elmaradásával a tevékenység is megszűnik.”*⁹⁵⁷ Tehát nyilvánvaló, hogy Barlaám és Akindünosz nézeteinek vallói, akik teremtettek nyilvánítják azt, amit

---

947 ἐνεργητικόν

948 ἐνέργημα

949 ἐνεργῶν

950 Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043)

951 Nazianzoszi, *Homéliák* (CPG 3010) 31,6; MPG 36,140A; SC 250,286; ÓI 6,377, Ladocsi G. ford.

952 Nazianzoszi, *Homéliák* (CPG 3010) 29,16; MPG 36,96AB; SC 250,210-212

953 ἐνεργῶν

954 Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043)

955 Ter 2,2

956 Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043)

957 Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043), (Nazianzoszi, *Homéliák* (CPG 3010) 31,6; MPG 36,140A, SC 250,286)

itt Teológus Gergely tevékenységnek mondott, magát az Istennek természetes és lényegi tevékenységét alacsonyítják le örült módon teremtményi szintre, márpedig a szent Damaszkuszi nemcsak olyanak tüntetve fel, amely működtetik, hanem olyanak is, amely maga is működtet, teremtetlenül létezőnek ábrázolta az isteni tevékenységet. Ebből a szempontból sem tér el Damaszkuszi a Teológus melléknevűtől, amint ezt értekezéseimben bőségesen bebizonyítottam.

132. „Ad intra” és „ad extra” viszonyok

A személyes tulajdonságok az Istenben kölcsönös viszonyban vannak egymással, különböznek egymástól ugyan a személyek, de nem a lényeg szerint. Előfordul, hogy az Istenről a teremtéshez való viszonyában beszélünk. Hiszen ahogy örökkévalónak, teljesen kezdetnélkülinek, nagyinak, jónak, Istennek mondjuk a legszentebb Háromságot, nem ugyanígy lehet mondani, hogy Atya is: ugyanis nem minden egyes személy, hanem csakis az egyik személy az Atya, akiből és akire visszavezettetik a többi személy. A teremtéshez viszonyítva, mivel a háromnak egyetlen műve, amely a puszta semmiből jött létre, és a három személy közös kegyelme nyújtja a fiúvá való fogadtatást, ezért Atyának mondhatnánk a Háromságot is. Az Írás azzal, hogy *az Úr, a te Istened, egy Úr*,⁹⁵⁸ és az hogy *egy a mi Atyánk, aki a mennyekben van*⁹⁵⁹, egy Urunknak és Istenünknek mondja a Szentháromságot, valamint a kegyelem által minket újjászülő Atyánknak.⁹⁶⁰ De – mint mondtuk – Atyának egyedül az egylényegű Fiúhoz viszonyítva Atya. Az Atyát magát elvnek⁹⁶¹ is mondják a Fiúhoz és a Lélekhez viszonyítva. A teremtéshez viszonyítva is mondják elvnek az Atyát, de mint az összes teremtmények Teremtőjét és Uralkodóját. Amikor tehát ezeknek nevezik a teremtéshez viszonyítva az Atyát, akkor a Fiú is elv, és együtt nem két elv, hanem egy.⁹⁶² Hiszen relatív értelemben mondják elvnek a Fiút is a terem-

---

958 MTörv 6,4

959 Mt 23,9

960 vö. Ágoston, *A Szentháromságról* V,11,12: „Amit a Háromságban közvetlenül állítunk az egyes személyekről, azt egymáshoz vagy a teremtményekhez való viszonyról mondjuk, és nem a lényegre vonatkoztatjuk. Ahogy magát a Háromságot egy Istennek, nagyinak, jónak, örökkévalónak, mindenhatónak mondjuk, azt is állíthatjuk, hogy ő maga az istenség, a nagyság, a jóság, az örökkévalóság, a mindenhatóság. De nem mondhatjuk azt, hogy a Háromság Atya, hacsak nem átvitt értelemben a teremtményekhez viszonyítva a fogadott fiúság miatt. Amint írva van: Halljad, Izrael, a te Urad, Istened egy úr, azt nem a Fiú és a Szentlélek kivételével kell érteni. De Istent, az Urat nevezhetjük atyánknak is, amennyiben kegyelme által újjászült bennünket.” Gál Ferenc ford. ÓI 10,190-191

961 ἀρχή

962 vö. Ágoston, *A Szentháromságról* V,13,14: „Az Atya viszonyosságát fejez ki, ugyancsak viszonyossági értelemben mondjuk őt eredő elvnek és hasonlónak. Az Atyát a

téshez viszonyítva, éppúgy mint Uralkodónak is a szolgálkhoz viszonyítva. Következésképp az Atya és a Fiú a Lélekkel együtt úgy viszonylanak a teremtetéshez, mint egy elv és egy Uralkodó, egy Teremtő, egy Isten és Atya, gondviselő, fenntartó és minden más. Ezek egyike sem lényeg, hiszen nem lehetne egy másikhoz viszonyítva mondani, ha a lényege lett volna.

133. A teremtés és a tevékenység egyedül Isten sajátos tulajdonsága

Helyzeteket, birtoklásokat, helyeket, időket és más ilyeneket nem tulajdonképpen értelemben, hanem metaforikusan állítunk Istenről. A teremtés és a tevékenység egyedül az Istenről állítható legigazibb értelemben, hiszen egyedül az Isten teremt, ő pedig sem nem jön létre, sem nem szenved, ami a lényegét illeti,⁹⁶³ és egyedül teremt minden szempontból minden egyes dolgot, és egyedül teremt a pusztá semmiből, ő, akinek mindenható a tevékenysége, amely szempontjából analóg módon beszélnek róla a teremtetéshez viszonyítva, és „képességileg birtokol”, ugyanis önmaga természetében semmilyen változást sem képes elszenvedni, viszont szaporítani tudja a teremtményeket, ha akarja. A gyengeség jele ugyanis, ha valami lényege szerint képes még valamit elszenvedni, birtokolni vagy befogadni, viszont az Istenhez méltó és mindenható hatalom jele, hogy amikor csak akarja, képes alkotni, birtokolni és a teremtményeket szaporítani.

134. Isten transzcendens lényeg, amelyben csak viszony és cselekvés figyelhető meg.

Bár az összes létezőt tíz kategóriába foglaljuk össze, nevezetesen: lényeg,⁹⁶⁴ mennyiség, minőség, viszony, hely, idő, cselekvés,⁹⁶⁵ szenvedés, birtoklás,

---

Fiúra vonatkoztatjuk, az eredő elvet azonban mindenre, ami tőle van...Olykor a Fiúra is vonatkoztatjuk az eredet szót...mint ahogy az Atya is minden teremtmény kezdete, hiszen tőle van minden. A teremtő szó is a teremtményhez viszonyul, mint az úr a szolgálkhoz. De amikor mind az Atyát, mind a Fiút eredetnek mondjuk, nem azt állítjuk, hogy a teremtetésnek két eredete van, hanem az Atya és a Fiú mint egy ok hozza létre a teremtetést, mint egy Teremtő, mint egy Isten.” V,14,15: „Az Atya tehát eredő elve a Fiúnak, akit szül. vajon az Atya eredő elve a Szentléleknek is? ...Ez nem is könnyű kérdés...Ahogy ugyanis az Atya és a Fiú egy Isten... úgy a Szentlélekhez viszonyítva egy eredet. A teremtmény szempontjából az Atya, a Fiú és a Szentlélek egy eredet, mint egy Teremtő és egy Úr.” Gál Ferenc ford. ÓI 10,192-195

963 vö. Ágoston, *A Szentháromságáról* V,8,9: A helyzetek, a megjelenési formák, a helyek és az idők nem sajátos értelemben mondhatók Istentől, hanem csak átvitt értelemben és jelképesen...A cselekvés viszont igazában csak Istentől állítható. csak egyedül Isten cselekszik, de ő nem keletkezik, és passzív befogadás sincs őbenne, amennyiben a lényegét illeti, mivel Isten.” Gál Ferenc ford. módosítva. ÓI 10,188

964 οὐσία (szubsztancia)

965 A „cselekvés” (ποιεῖν) kategóriáját Isten esetében a „teremtetés” szóval fordítjuk.

helyzet,⁹⁶⁶ és ezek a lényeghez tartoznak, az Isten olyan lényeg, amely minden lényeg felett áll, amelyben csak a viszonyt és a cselekvést vesszük figyelembe, amelyek benne semmiféle összetételt vagy változást nem okoznak. A mindenséget ugyanis Isten teremtette, de lényege szerint nem szenvedett. A teremtéshez viszonyítva pedig teremtő, elv és uralkodó, mivel ő a teremtésnek az eredete, és az neki szolgál. De Atyánk is, aki a kegyelem által újjászül minket, és Atya ahhoz a Fiúhoz is viszonyítva, akinek egyáltalán nincs időbeli kezdete, és aki az Atyához viszonyítva Fiú. Az Atyától származik a Lélek, aki az Atyával és Fiúval együtt örökkévaló, és egy és ugyanazon lényeg birtokolja. Akik pedig azt mondják, hogy egyedül az Isten lényeg, amelynek nincs semmiféle tulajdonsága, olyannak tüntetik fel Istent, mint aki sem cselekvéssel és tevékenységgel, sem viszonyal nem rendelkezik. Ha pedig ezekkel nem rendelkezik az, akit ők Istennek vélenek, akkor nem tevékenykedik, sem nem alkot, sem tevékenysége nincs, de nem is elv, Teremtő és Uralkodó, nem is a mi Atyánk a kegyelem szerint. Viszont hogy lehet mindez, ha nem tartozik saját lényegéhez a viszony és a cselekvés? Teljesen megsemmisül az istenség háromszemélyűsége is, ha nem az Isten lényegéhez tartozik a viszony. Aki pedig sem nem háromszemélyű, sem a mindenség Uralkodója, az nem is Isten. Istentagadók tehát azok, akik Barlaám és Akindünosz mintájára így vélekednek.

135. Isten többet birtokol, mint csupán lényeg

Isten olyat is birtokol, ami nem lényeg. Mégsem járulék csupán azért, mert nem lényeg; ugyanis nemcsak hogy nem pusztul el, de nem is nő vagy csökken, illetve okoz ilyeneket, tehát semmiképp sem számítható a járulékok közé. De azért, mert sem nem járulék, sem nem lényeg, még nem pusztul semmi, hanem létezik és valóban létezik. Nem járulék, mivel teljesen változatlan, de nem is lényeg, ugyanis nem önmagában áll fenn. Ezért néhány teológus azt mondja róla, hogy valamiképpen járulék, ezzel azonban csak azt mutatva meg, hogy nem lényeg. Hát akkor mi? Mivel minden egyes személyes tulajdonság és minden egyes személy, minthogy sem nem lényeg, sem nem járulék Istenben, ezért teljesen semmi is? Dehogy! Tehát ugyanígy az Isten isteni tevékenysége sem nem lényeg, sem nem járulék, és mégsem teljesen semmi. És hogy az összes teológusok véleményével összhangban mondjam: Ha az Isten az akarattal teremt, nem pedig egyszerűen a természet által, akkor más az akarat, és más a természet. Ha pedig így áll a dolog, akkor az isteni akarat különbözik az isteni természettől. Mi következik ebből? Vajon az, hogy mivel Istenben az akarat különbözik a termé-

---

966 Arisztotelész tíz kategóriája. Kategóriák 4. in *Organon*, Rónafalvi Ödön és Szabó Miklós ford. Akadémiai Kiadó, Budapest 1979, 19.

szettől, és nem lényeg, azért semmi is? Egyáltalán nem. Hanem létezik, és az Istené, mivel Istennek nemcsak lényege van, hanem akarata is, amely által cselekszik, akár azért akarná valaki valamiképp járuléknak nevezni, mivel nem lényeg, akár azért nem járuléknak, mivel semmiféle összetételt vagy változást nem okoz. Isten tehát olyat is birtokol, ami lényeg, és olyat is, ami nem lényeg, jóllehet nem lehet járuléknak nevezni, vagyis az isteni akaratot és tevékenységet.

136. Az isteni lényeg tevékenység nélkül csupán elvonatkoztatás lenne

A lényeg, ha nincs olyan tevékenysége, amely különbözik tőle, egyáltalán nem áll fenn önmagában,⁹⁶⁷ és az értelem pusztá képzete. Ugyanis az általános értelemben vett „ember” nem gondolkozik, nincs véleménye, nem lát, nem szagol, nem beszél, nem hall, nem jár, nem lélegzik, nem eszik, vagyis egyszerűen nincs tevékenysége, amely különbözik a lényegtől, és amely megmutatja, hogy egy személyben létezik, ezért egyáltalán nem is létezik az általános ember. De az az ember, akinek olyan természetes tevékenysége van, amely különbözik a lényegtől, legyen az egy vagy több vagy mindaz, amennyit éppen mondtunk, ezekből kiviláglik, hogy egy személyben létezik, és nem olyan az az ember, mint amelyik nem létezik. Mivel pedig az ilyen tevékenységeket nem egy, kettő vagy három, hanem számtalan egyedről állítják, nyilvánvaló, hogy az ember számtalan személyben létezik.

137. Az akindüniánusok tagadják, hogy Istennek volna a lényegtől különböző természetes tevékenysége

Az Istennek az ő kegyelme, vagyis egyházának igaz hite által nekünk adott tanítása szerint természetes tevékenysége van, amely kinyilvánítja őt, és eszerint különbözik a lényegtől. Előre ismeri ugyanis a leggyengébbeket is, és gondjukat viseli. Megteremti, fenntartja, kormányozza, és változtatja saját akarata szerint, ahogy látja őket. Ezáltal személyben levőnek mutatkozik meg, nem pedig csupán személytelen lényegnek. Minthogy pedig az összes ilyen tevékenység nem egy, hanem három személyben ismerhető fel, Istent egy lényegnek ismerjük, aki három személyben létezik.⁹⁶⁸ Az akindüniánusok pedig, akik az mondják, hogy Istennek nincs természetes tevékenysége, amely kinyilvánítja önmagát, és amely által különbözik az ő lényegtől, azt állítják, hogy Isten nem személyben létezik, és teljesen személytelenné teszik a háromszemélyű Urat. Ezek annyival haladják túl a gonoszságban a líbiai Szabellioszt, amennyivel rosszabb az eretnokségnél az istentelenség.

---

967 ἀνυπόστατος

968 Ez a 4. századi kappadókiai atyák klasszikus szentháromságtani formulája.

138. A három személy egy, közös, teremtetlen tevékenysége

A három isteni személynek nem úgy egy a tevékenysége, hogy hasonlítanak, mint a mi esetünkben, hanem szám szerint is valóban egy, amit épp az Akindünosz véleményét képviselők nem mondhatnak, mivel azt mondják, hogy nem közös a három (isteni személy) teremtetlen tevékenysége, hanem azt állítják, hogy a személyek egymás tevékenységei, amennyiben szerintük nem közös az isteni tevékenység. Így ugyanis nem mondhatják, hogy egy a három tevékenysége, hanem hol ezt, hol azt tagadva személytelenné teszik a háromszemélyű Istent.

139. Az akindüniánusok ragaszkodnak hozzá, hogy Isten tevékenysége teremtett

Akiket lelkileg beteggé tett Akindünosz tévelygése, azt mondják, hogy teremtett a tevékenység, amely különbözik Isten lényegétől, és eszerint úgy vélekednek, hogy teremtettként birtokolja az Isten a teremtést, vagyis az ő teremtő képességét. Tevékenység nélkül ugyanis nincs tevékenykedés és teremtés, éppúgy amint létezni sem lehet létezés nélkül. Amint tehát nem mondhatja teremtettnek Isten létezését, aki úgy véli, hogy Isten teremtlenként birtokolja a létezést; épp így nem mondhatja teremtettnek Isten tevékenységét az, aki úgy véli, hogy Isten teremtetlenül birtokolja a tevékenykedést és a teremtést.

140. Az isteni tevékenységnek csak a hatásai nevezhetők teremtményeknek

Az igazhitűek Isten teremtményeit nem az Isten tevékenységeinek vélik és mondják, mint ahogy az Akindünosz ostobaságait fecsegők állítják – félre az istentelenséggel –, hanem az isteni tevékenység hatásai a teremtmények. Ha ugyanis a teremtmények tevékenység lennének, és így vagy teremtetlenek lennének – mekkora örülség! –, vagy azelőtt léteztek volna, hogy megteremtették őket, illetve még a teremtmények előtt léteztek volna – mekkora istentelenség! –, akkor Istennek nem lenne tevékenysége. De mivel öröktől fogva tevékenykedik és mindenható, tehát nem az Isten tevékenysége teremtmény, hanem – úgy is mondhatnánk – annak eredményei és hatásai. Az Isten tevékenysége ugyanis teremtetlen és az Istennel együtt örökkévaló a teológusok szerint.

141. Az akindüniánusok végső soron tagadják Isten önkinyilatkoztatását.

Nem a lényegből ismerjük meg a tevékenységet, hanem a tevékenységből a lényegét: azt, hogy van, de nem azt, hogy micsoda. Mivel Istent sem a lényegéből, hanem a tevékenységéből ismerjük a teológusok szerint, (már-

mint azt), hogy van. Eszerint is különbözik a lényegtől a tevékenység, mivel egyrészt a tevékenység az, ami megismertet, másrészt a lényeg az, amiről (a tevékenység) által megismerjük, hogy létezik. Akindünosz eretnokségének pártfogói is, miközben arról igyekeznek meggyőzni, hogy az isteni lényeg semmiben sem különbözik az isteni tevékenységtől, arra is sietnek rávenni, tagadva az ismertetőjegyet, hogy ne ismerjük fel, hogy van Isten, mivel ők egyáltalán nem ismerik. Aki pedig ezt nem tudja, annak a legnagyobb mértékben istentagadónak és esztelennek kell lennie.

142. Az akindüniánusok hasonlításak Szabelliosz követőibez

Amikor pedig azt mondják ezek, hogy Istennek van ugyan tevékenysége, de semmiben sem különbözik a lényegtől, így is próbálják titkolni saját istentelenségüket, és szofista módon igyekeznek megcsalni és félrevezetni hallgatóikat. Hiszen ugyanígy a líbiai Szabelliosz is azt mondta, hogy az Atyának és Istennek van Fia, aki semmiben sem különbözik tőle. Amint tehát kiderült, hogy amikor a Fiú nélkül mondta az Atyát, ezzel tagadta az ő személy szerinti különbségüket, úgy most ezek is, akik azt mondják, hogy semmiben sem különbözik az isteni lényeg az isteni tevékenységtől, lelepleződnek, amikor azt gondolják, hogy az Istennek egyáltalán nincs tevékenysége. Ha ugyanis ezek semmiben sem különböztek, akkor sem a teremtést, sem a tevékenykedést nem birtokolja az Isten. Nem lehet ugyanis a teológusok szerint tevékenység nélkül tevékenykedni, éppúgy, mint ahogy szerintük létezni sem lehet létezés nélkül. Hogy pedig az isteni tevékenység különbözik az isteni lényegtől, ennek ezért is világosnak kell lennie a józanul gondolkodók előtt. A tevékenység ugyanis mást hoz létre, ami éppen nem az, aki tevékenykedik. Ugyanis létre hozza és teremt a teremtményeket az Isten, miközben maga teremtetlen. Hiszen a viszonyt is mindig máshoz viszonyítva mondják. Fiút az Atyához viszonyítva mondják, az Atya ellenben sosem az Atya Fia. Amint tehát lehetetlen, hogy a viszony egyáltalán ne különbözzék a lényegtől, ne a lényeggel legyen kapcsolatban, hanem azonos legyen a lényeggel, úgy egyáltalán nem lehetséges, hogy a tevékenység ne különbözzék a lényegtől, hanem azonos legyen a lényeggel, még ha Akindünosznak nem is tetszik.

143. Az Atyák tanúságai az isteni lényeg és energia különbségéről.

A nagy Vazul Istenről szóló szillogisztikus fejezeteiben azt mondja, hogy *a tevékenység sem nem az, aki tevékenykedik, sem nem az, ami tevékenységének eredménye, következésképp nem megkülönböztetlen a lényegtől a tevékenység.*⁹⁶⁹ Az isteni

---

969 Ál-Vazul, *Eunomiosz* cáfolata 4 (CPG 2837), MPG 29,689C

Cirill is Istenről értekezve megállapítja: *A teremtés a tevékenység eredménye, a nemzés pedig a természeté, természet és tevékenység pedig nem ugyanaz.*⁹⁷⁰ Az istenhordozó Damaszkuszi szerint *az isteni természet eredménye a nemzés, az isteni akarat eredménye pedig a teremtés,*⁹⁷¹ máshol pedig ugyanő világosan azt mondja: *Más a tevékenység, és más, ami képes a tevékenységre. Tevékenység ugyanis a természet lényegi mozgása, tevékenységre képes pedig az a természet, amelyből a tevékenység származik.*⁹⁷² Sokféleképp különbözik tehát az isteni Atyák szerint az isteni lényegtől a tevékenység.

144. *Az akindüniánusok abba a lehetetlen helyzetbe kerülnek, hogy Istent teremtménnyé teszik.*

Az Isten lényege teljességgel névtelen, mivel teljesen felfoghatatlan. Tehát összes saját tevékenysége alapján nevezik el, bár ebben az esetben a jelentés szempontjából egyik név sem különbözik a másiktól. Mindegyikről és az összesről ugyanis semmi mást nem neveznek el, mint azt, ami el van rejtve, mert semmiképp sem lehet tudni, hogy mi is tulajdonképpen. A tevékenységek esetében azonban mindegyik névnek különböző a jelentése. Ki ne tudná ugyanis, hogy különbözik egymástól a teremtés, az uralkodás, az ítélkezés, a gondviselés meg az, hogy Isten saját kegyelme által fiaivá fogad bennünket? Akik tehát ugyanezeket a természetes isteni tevékenységeket, amelyek különböznek egymástól és az isteni természettől, teremtetteknek mondják, mi mást rántanak le a teremtettségbe, mint az Istent? Hiszen amiket teremtenek, uralnak, ítélnék és egyszerűen minden ilyenféle nem más, mint teremtmény, nem pedig a Teremtő, az Uralkodó és Bíró, mint ahogy az ítélkezés, az uralkodás és a teremtés sem, amik hozzá természet szerint tartoznak.

145. *A lényeg és a tevékenység megkülönböztetése Istenben nem veszélyezteti az isteni egyszerűséget*

Amiképp az Isten lényege teljességgel megnevezhetetlen, mint ami a teológusok szerint minden név felett áll, ugyanúgy nem is részesít, mivel szerintük felülmúlja a részesedést. Tehát ezek, akik most nem hisznek a Lélek tanításának, amelyet szent Atyáink által kaptunk, és gyaláznak minket, akik velük egy véleményen vagyunk, azt mondják, hogy sok isten van, vagy öszszetett az egy, mivel az isteni tevékenység különbözik az isteni lényegtől,

---

970 Alexandriai Cirill, *Kincstár a szent és egylényegű Háromságról* (CPG 5215) 18; MPG 75,312C

971 vö. Damaszkuszi János, *Az igaz hitről* (CPG 8043)

972 uo.

még ha teljesen az Isten lényegéhez tartozik is. Nem tudják ugyanis, hogy nem a tevékenykedés és a tevékenység, hanem a befogadóképesség és a szenvedés az, ami összetetté tesz. Az Isten pedig tevékenykedik, de semmit sem fogad be, nem is változik, tehát nem lesz összetetté a tevékenység miatt. Az Isten a teremtéssel viszonyban is áll mint annak elve és Uralkodója, de emiatt még nem számít a teremtmények közé. Ezzel szemben hogyan lehetne sok isten azért, mert Istennek van tevékenysége, ha ez a tevékenység az egy Istené, sőt inkább ugyanaz az Isten azonos az isteni lényeggel és az isteni tevékenységgel? Tehát nyilvánvaló, hogy ez az ostobaság valóban tanúskodik örültségükről.

146. Szentírásai és patrisztikus tanúságok a színeváltozásról

Miután így szólt az Úr tanítványaihoz: *Az itt állók közül vannak, akik nem izlelik meg majd addig a halált, amíg meg nem látják az Isten hatalommal bíró országának eljövetelét,*⁹⁷³ *hat nap múlva pedig maga mellé vett Pétert, Jakabot és Jánost, és miután felmentek a Tábor hegyére, fényleni kezdett mint a nap, és rubái fehérek lettek mint a fény.*⁹⁷⁴ Azok nem is tudtak többé rápillantani, vagy inkább nem voltak elég erősek ahhoz, hogy sokáig nézzék a fényt, ezért arcukkal a földre borultak.⁹⁷⁵ Mégis látták, az Üdvözítő ígérete szerint, az Isten országát, azt az isteni és elmondhatatlan fényt, amelyet a nagy Gergely és Vazul istenségnek nevez, amikor azt mondják: *Fény az istenség, amely megmutatkozott a hegyen a tanítványoknak,*⁹⁷⁶ *és a valóban hatalmas szépsége, az ő értelmi és szemléltető istensége.*⁹⁷⁷ A nagy Vazul ugyanis az Isten szépségének is nevezi azt a fényt, amelyet csak a szentek szemlélhetnek az isteni Lélek erejében. Ezért is mondja máskor: *Látták az ő szépségét Péter és a mennydörgés fiai a hegyen, amely a nap fényességét felülmúlva ragyogott, és méltóknak találtattak arra, hogy szemmel fogják fel az ő eljövetelének előjátékát.*⁹⁷⁸ A teológus Damaszkuszi pedig Aranyszájú Jánossal együtt az istenség természetes fénysugarának nevezte azt a fényt. Az előbbi azt írja ugyanis: A Fiú, aki az Atyától kezdet nélkül született, *rendelkezik az istenség természetes, kezdet nélküli sugarával, az istenség dicsősége pedig a test dicsőségévé is válik,*⁹⁷⁹ az Aranyszavú pedig azt mondja: *Önmagánál fényesebbnek látszott az Úr, amikor a test megtartotta alakját, az istenség pedig megmutatta sugarait.*⁹⁸⁰

---

973 Mk 9,1

974 Mt 17,1–2

975 vö. Majumai (Énekszerző) Koszmasz (675–752) kánonja aug. 6-i reggeli istentiszteletre (9. óda 1. tropáron); Vö. Ménea VI,362

976 *Homiliák* (CPG 3010) 40,6; MPG 36,365A; SC 358,208; vö. ÓÍ 17,273

977 Vö. Vazul, *Homiliák a Zsoltárokhoz* (CPG 2836) 44,5; MPG 29,400C

978 uo.

979 *Homília a színeváltozásról* (CPG 8057) 12; MPG 96,564B

980 Azonosítatlan idézet.

147. Az akindüniánusok teremtettnek nevezik a tábor-hegyi fényt, Palamasz elvbarátait pedig kétistenhívőknek

Ezt az isteni és elmondhatatlan fényt, az Isten istenségét és országát, az isteni természet szépségét és fényességét, a szenteknek a felfoghatatlan örökkévalóságban bekövetkező látványát és élvezetét, az istenség természetes fénysugarát és dicsőségét álomképnek és teremtménynek mondják az akindüniánusok, és mindenütt azt híresztelik a hamisan vádolók: akik nem tűrik, hogy az isteni fényt úgy káromolják, mint ők, hanem úgy gondolják, hogy lényege és tevékenysége szerint teremtetlen az Isten, azok sokistenhívők. De szégyenkezzenek! Jóllehet teremtetlen az isteni fény is, mégis egy a mi Istenünk egy istenségben; mivel – amint feljebb több ízben is bebizonyosodott – egy Istenhez tartozik a teremtetlen lényeg és a teremtetlen tevékenység, azaz az isteni kegyelem és fényesség.

148. Az akindüniánusok zsinati elítélése

Azt mondták merészen a zsinaton az akindüniánusok, hogy álomképnek és teremtménynek vélik azt az isteni fényt, amely a Táboron az Üdvözítőről sugárzott, és be is akarták bizonyítani. Miután sokan megcáfolták őket, de ennek ellenére sem változtatták meg véleményüket, írásos kiközösítéssel és anatómával sújtották őket.⁹⁸¹ Hiszen káromolják az Istennek a test által történő üdvöngözését, és örült módon azt mondják, hogy teremtett az Isten istensége, és – amennyire tőlük telik – a teremtettségbe rántják le magát az Atyát és a Fiút és a Szentlelket, hiszen egy és ugyanaz a három (személynek az) istensége. Ha pedig azt mondják, hogy teremtetlenként tisztelik az istenséget, akkor ezek szerint nyilvánvalóan azt mondják, hogy Istennek két istensége van: az egyik teremtett, a másik pedig teremtetlen. Így büszkék lehetnek arra, hogy istentelenségben túlszárnyalják a régi eretnekségeket is.

149. Az akindüniánusok néha azt mondják, hogy a Fény teremtetlen, de azonos az isteni lényeggel

Máskor pedig azon fáradozva, hogy elpalástolják saját eretnekségüket, teremtetlennek is mondják a Táboron felragyogott fényt, és az Isten lényegének, és ezzel is többszörösen káromkodnak. Mivel az apostolok látták ezt a fényt, tehát helytelenül gondolják láthatónak az Isten lényegét. De hallgassák azt, aki így szól: Senki sem „állt Isten tanácsában”⁹⁸² és lényegében,

---

981 Vö. Az 1341. június 10-i zsinat levele. vö. Baán 349–364

982 Jer 23,18

nem látta, nem is magyarázta el Isten természetét.⁹⁸³ Nemcsak egyetlen ember, hanem egyetlen angyal sem, hiszen maguk a hatszárnyú kerubok is a belőle kiáradó fényözön túláradása miatt szárnyakkal takarják el szemüket.⁹⁸⁴ Ezért tehát senki sem látta az Istennek minden-lényegfelettségét, bár ennek mondják az akindüniánusok ugyanezt a fényt, és közben azt bizonygatják, hogy teljesen láthatatlan az a fény; a kiválasztott tanítványok sem látták a hegyen ezt a látványt, az Úr sem ígérte meg nekik valójában ugyanazt, és az sem mondja igazában, aki azt mondja: *Láttuk az ő dicsőségét, amikor együtt voltunk vele a szent hegyen,*⁹⁸⁵ és *Péter és a vele levők felébredve látták dicsőségét.*⁹⁸⁶ Egy másik pedig azt mondja, hogy János, akit kiváltképpen szeretett Krisztus, *a hegyen az Igének magát a leplezetlen istenségét látta.*⁹⁸⁷ Látták tehát és valójában látták azt a teremtetlen és isteni fényességet, miközben Isten mindig láthatatlan marad minden lényeg felett álló elrejtettsége miatt, még ha Barlaám, Akindünosz és a hozzájuk hasonlóan gondolkozók mérgükben meg is pukkadnak.

150. Ezzel láthatóvá akarják tenni Isten lényegét, vagy ellenkezőleg, teremtették a Fényt.

Ha pedig valaki megkérdezi az akindüniánusokat, akik azt mondják, hogy az a fény az istenség lényege, és ezért látható az Isten lényege, kénytelenek leleplezni az ámitást, hogy azt mondják, hogy lényeg ez a fény, mivel általa az Isten lényege vált láthatóvá. Következésképp a teremtményeken keresztül Isten lényege látható. Tehát újból azt képzelik a szerencsétlenek, hogy az Úr színeváltozásának fénye teremtmény. A teremtmények által azonban nem a lényegét, hanem Istennek teremtő tevékenységét ismerjük meg. Márpedig Eunomioossal összhangban eretnek módon azt is mondják, hogy a teremtményeken keresztül az Isten lényege látható. Így többszörösen is learatják eretnekségük termését. Kerülni kell tehát őket és a velük való közösséget, mint ami halált hoz a lélekre, mint a sokfejű hidrát és mint az igaz hitre veszélyt hozó, sokarcú ragályt.

---

983 Nazianzoszi Gergely, *Homliák* (CPG 3010) 28,19; MPG 36,52A; SC 250,140

984 Vö. Iz 6,2. Palamasz összetéveszti a kerubokat a szeráfokkal.

985 2Pét 1,18

986 Lk 9,32

987 Metaphrasztész Simeon, *Szent János evangélista élete* 1; MPG 116,685D

Szentírási helyek mutatója

Ószövetség

Teremtés könyve

Ter 1,1 151
Ter 1–10 141
Ter 1,14–19 98
Ter 1,26 153
Ter 1,27 52, 166
Ter 1,28 177
Ter 2,2 212
Ter 2,6 37
Ter 2,7 29, 153
Ter 2,17 168, 169, 171, 172
Ter 2,17; 3,6 168
Ter 2,17 LXX 73
Ter 2,24 34
Ter 3,1–6 34
Ter 3,6 44
Ter 3,7 99, 170
Ter 3,14 64
Ter 3,17–19 29
Ter 3,19 73, 169, 172
Ter 3,21 104
Ter 3,23–24 171
Ter 5,5 29
Ter 6,2 177
Ter 9,25 64
Ter 19,1 108
Ter 19,24 108

Kivonulás könyve

Kiv 3,2kk 45
Kiv 3,5 104
Kiv 20,4 58
Kiv 20,5 58
Kiv 20,7 59
Kiv 20,8 60
Kiv 20,12 60
Kiv 20,13 62
Kiv 20,14 63, 64
Kiv 20,16 64
Kiv 20,17 64
Kiv 21,17 61
Kiv 25,17 58
Kiv 33,18–19 94
Kiv 33,20 133
Kiv 33,23 133
Kiv 34,29–30 103
Kiv 34,30–35 88

Leviták könyve

Lev 21,9 62

Számok könyve

Szám 12,7–8 133
Szám 17,23 173

Szentírási helyek mutatója

<i>Második Törvénykönyv</i>	Zsolt 32 (33),9 57
	Zsolt 33 (32),9 24
MTörv 5,24 133	Zsolt 33 (34),9 50
MTörv 6,4 57, 108, 213	Zsolt 37,6 38
MTörv 6,4–5 165	Zsolt 38 (37),6 39
MTörv 6,5 57	Zsolt 40 (41),5 26
MTörv 6,7 57	Zsolt 50,7 72
MTörv 6,13 57	Zsolt 50,12 50
MTörv 8,18 57	Zsolt 52 (53),6 42
MTörv 10,12 57	Zsolt 68,18 80
MTörv 10,21 57	Zsolt 75,5 51
MTörv 15,9 44	Zsolt 83,6 51
MTörv 32,8 177	Zsolt 88,13 98
	Zsolt 89,11 32
<i>Sámuel első könyve</i>	Zsolt 89,17 103, 128, 184, 201
	Zsolt 90,4.7 107
1Sám 16,7 63	Zsolt 91,16 70
	Zsolt 92,2 182
<i>Királyok első könyve</i>	Zsolt 94,6 56
	Zsolt 96,11 97
1Kir 2,3 170	Zsolt 102 (103),8 58
	Zsolt 103,3 100
<i>Királyok második könyve</i>	Zsolt 103,15 49
	Zsolt 103,23 51
2Kir 5,27 40	Zsolt 106,10 174
2Kir 6,6–7 27	Zsolt 113,9 41
	Zsolt 118 (119),103 50
<i>Jób könyve</i>	Zsolt 122,2 41
	Zsolt 138 (139),17 59
Jób 10,13 70	
Jób 14,4–5 71	<i>Példabeszédek könyve</i>
<i>Zsoltárok könyve</i>	Péld 8,30 161
	Péld 20,9 71
Zsolt 7,6 42	
Zsolt 10,7 70	<i>Prédikátor könyve</i>
Zsolt 10,8 169	
Zsolt 17,12 100	Préd 1,6 146

Szentírási helyek mutatója

Bölcsesség könyve

Bölcs 1,7 145
Bölcs 1,13 169, 172
Bölcs 13,5 189

Jézus, Sirák fiának könyve

Sir 9,8 44
Sir 24,20 28

Izaiás könyve

Iz 5,25 32
Iz 6,1 184
Iz 6,2 222
Iz 7,16 LXX 73, 75
Iz 10,23 37
Iz 10,23 LXX 97
Iz 11,1 173
Iz 11,1–2 180
Iz 11,2 114, 117
Iz 14,12 74
Iz 23,4–5 64
Iz 24,16 LXX 96
Iz 26,10 87
Iz 40,3–5 75
Iz 40,31 24
Iz 41,4; vö. 44,6; 48,12 109
Iz 53,9 71, 75
Iz 58,6 98
Iz 58,8 98
Iz 58,9.10 98
Iz 63,4 32

Jeremiás könyve

Jer 4,4 LXX 29
Jer 11,21 50
Jer 15,19 61
Jer 23,18 103, 221
Jer 28,6 32
Jer 36,11 50

Báruk könyve

Bár 3,38 58

Dániel könyve

Dán 2,27kk 96

Joel könyve

Joel 3,1 183

Mikeás könyve

Mik 5,2 LXX 181

Zakariás könyve

Zak 4,6 114
Zak 4,10 181

Malakiás könyve

Mal 4,2 97

Makkabeusok első könyve

1Makk 3,13 203

Újszövetség

Máté evangéliuma

Mt 3,2; 4,17 174
Mt 3,11 75
Mt 3,12 75
Mt 3,15 76
Mt 3,17 76
Mt 4,2–11 82
Mt 5,3 37, 40, 45
Mt 5,3–4 53
Mt 5,4 47, 49, 54
Mt 5,8 134
Mt 5,22 29, 63
Mt 5,28 62
Mt 5,34 59
Mt 5,42 28, 64
Mt 6,4 64
Mt 6,6 50
Mt 6,14 63
Mt 6,21 40
Mt 7,13 36
Mt 7,13–14 102
Mt 7,14 36, 54, 168
Mt 8,12 29, 58
Mt 8,22 29, 168
Mt 10,28 136
Mt 10,37 61
Mt 11,8 41
Mt 11,29 37
Mt 12,28 181
Mt 12,29 80
Mt 12,36 33
Mt 13,43 79, 88, 94, 98, 138
Mt 14,7–12 60
Mt 14,22–23 93
Mt 15,19 44

Mt 16,5 102
Mt 16,27 90
Mt 16,28 90
Mt 17,1–2 90, 93, 97, 220
Mt 17,1–9 88
Mt 17,1–9. 97
Mt 17,2 93, 99
Mt 17,4 100
Mt 17,5 100, 101, 102
Mt 17,6 88
Mt 17,19 89
Mt 18,10 133
Mt 18,18 61
Mt 19,12 62
Mt 19,17 71
Mt 19,24 38
Mt 20,1–16 33
Mt 22,2–13.14 96
Mt 22,30 34, 62
Mt 22,37–39 165
Mt 23,9 213
Mt 23,9–10 61
Mt 24,30 59
Mt 25,34 153
Mt 25,41 58, 74
Mt 26,36 93
Mt 28,19 66

Márk evangéliuma

Mk 1,13 82
Mk 9,1 220
Mk 9,2–8 89
Mk 9,2–9 88
Mk 9,3 99
Mk 9,6 100, 102

Szentírási helyek mutatója

Mk 9,44 29
Mk 9,48 58
Mk 10,18 71
Mk 10,29–30 64
Mk 12,30–31 165
Mk 13,31 142
Mk 16,15 66

Lk 15,21 56
Lk 16,22 100
Lk 17,21 175
Lk 18,28 34
Lk 20,36 34

János evangéliuma

Lukács evangéliuma

Lk 1,38 72
Lk 1,78 174
Lk 2,34.36 95
Lk 3,4 75
Lk 3,22 101
Lk 4,2–13 82
Lk 6,20 37
Lk 6,22 50
Lk 6,24–26 36
Lk 6,29 63
Lk 9,26 102
Lk 9,26–28 89
Lk 9,27 91
Lk 9,28–29 90
Lk 9,28–37 88
Lk 9,29 93, 99
Lk 9,31 96, 103
Lk 9,32 119, 222
Lk 9,34 88, 90
Lk 9,35 90
Lk 9,60 168
Lk 10,18 74
Lk 10,27 165
Lk 10,42 28
Lk 11,20 181
Lk 12,15 39
Lk 12,18 39
Lk 14,33 49

Jn 1,12–13 87
Jn 1,13 77
Jn 1,14 80
Jn 1,15.30 76
Jn 1,16 128, 201
Jn 1,18 100, 134
Jn 1,29 76
Jn 3,30 76
Jn 3,31 76
Jn 3,34 76, 120, 134, 194
Jn 3,35–36 76
Jn 3,36 76
Jn 3,43 123
Jn 4,16 175
Jn 4,23 176
Jn 4,23–24 176
Jn 4,24 176
Jn 5,26 203
Jn 5,44 42
Jn 5,47 204
Jn 6,44 33
Jn 6,45 61
Jn 6,47 139
Jn 6,63 30
Jn 6,68 30
Jn 8,12 150
Jn 8,44 63, 71
Jn 10,10 33
Jn 10,27 204
Jn 10,30 109

Szentírási helyek mutatója

Jn 10,38	206	Róm 8,16–18	85
Jn 12,28	102	Róm 8,17	37
Jn 14,6	176	Róm 8,17–18	77
Jn 14,16	49	Róm 8,23	86
Jn 14,21	175	Róm 8,29	98
Jn 14,23	122, 175	Róm 9,22–23	84
Jn 14,27	139	Róm 11,33	78, 173
Jn 14,28	110	Róm 12,2	98
Jn 15,1	33	Róm 12,21	64
Jn 15,1–2	35	Róm 13,12	98
Jn 15,5	63	Róm 13,14	44
Jn 15,15	110		
Jn 15,26	161		
Jn 17,11	111		
Jn 17,19	80		
Jn 19,26	194		

Apostolok Cselekedetei

ApCsel 1,8	40
ApCsel 7,55	101
ApCsel 7,55–56	88

A rómaiaknak írt levél

Róm 1,19	188
Róm 1,20	187
Róm 1,21	143
Róm 1,25	89, 155
Róm 5,12–15	77
Róm 6,3–4	86
Róm 6,4	86
Róm 6,4; 7,6	87
Róm 6,5	86
Róm 7,10	30
Róm 8,11	77
Róm 8,13	29
Róm 8,15	61

Első levél a korintusiaknak

1Kor 2,9	48
1Kor 2,9–11	92
1Kor 2,13	100, 186
1Kor 2,14	100
1Kor 6,15	62
1Kor 6,17	32, 56, 106, 183
1Kor 7,29–31	35
1Kor 7,34	35
1Kor 7,35	62
1Kor 10,31	43
1Kor 11,1	121
1Kor 12,8	125, 199
1Kor 13,1–3	175
1Kor 13,9	104
1Kor 13,12	87, 133
1Kor 14,20	121
1Kor 15,21–22	77
1Kor 15,25	31
1Kor 15,28	95, 122
1Kor 15,42–44	86

Szentírási helyek mutatója

Második levél a korintusiaknak

2Kor 1,3 33
2Kor 1,22; 5,5 88
2Kor 2,16 30
2Kor 3,7 103
2Kor 4,13 51
2Kor 5,2–3 179
2Kor 5,19 33
2Kor 6,2 97
2Kor 7,10 28, 36, 47, 54, 55
2Kor 12,4 52

Levél a galatáknak

Gal 1,10 43
Gal 2,18 55
Gal 3,27 77

Levél az efezusiaknak

Ef 1,14 88
Ef 1,21 23, 78
Ef 1,23 145
Ef 2,3 122
Ef 2,5 168
Ef 2,7 50
Ef 3,15 61
Ef 4,8 80
Ef 4,13 87
Ef 4,30 84
Ef 5,6 32
Ef 5,14 28
Ef 5,27 52
Ef 5,32 56
Ef 6,12 41
Ef 6,14 44

Levél a filippieknek

Fil 2,6 65
Fil 3,20 35, 41, 42, 86
Fil 3,21 77, 87

Levél a kolosszeieknek

Kol 1,18 86
Kol 2,14–15 84
Kol 2,18 100
Kol 3,5 38

Első levél a tesszalonikaiaknak

1Tessz 1,9 63
1Tessz 4,4 62
1Tessz 4,17 31
1Tessz 5,5 98

Első levél Timóteusnak

1Tim 1,17 205
1Tim 1,19 42
1Tim 2,5 82
1Tim 4,1 58
1Tim 5,3 36
1Tim 5,6 168
1Tim 5,14 34
1Tim 6,9 39
1Tim 6,10 38
1Tim 6,16 100

Levél a zsidóknak

Zsid 1,3 40, 58
Zsid 1,14 167
Zsid 2,14 82

Szentírási helyek mutatója

Zsid 3,6 54
Zsid 5,12–14 170
Zsid 6,20 31
Zsid 7,26 80
Zsid 8,1 173
Zsid 10,31 32
Zsid 12,14 45, 63
Zsid 12,23 27

Jakab levele

Jak 1,15 64
Jak 1,17 96, 97
Jak 4,4 35

Péter első levele

1Pét 2,9 97
1Pt 1,16–18 88
1Pt 2,11 28
1Pt 2,22 71, 75
1Pt 3,18–19 82
1Pt 3,19 79
1Pt 4,6 82
1Pt 5,1 31

Péter második levele

2Pét 1,4 119, 121, 197
2Pét 1,18 222
2Pt 1,19 51
2Pt 3,16 27

János első levele

1Jn 2,2 76
1Jn 3,1 87
1Jn 3,2 87
1Jn 3,15 71
1Jn 3,18 175
1Jn 5,16 28
1Jn 5,16–17 168

Jelenések könyve

Jel 1,10 60
Jel 20,14 29, 31
Jel 21,1 142
Jel 21,23 96
Jel 22,5 96

Patrisztikus idézetek mutatója

- A SZENT ÖREGEK MONDÁSAI*
(*APOPTHEGMATA PATRUM*)
(CPG 5560)
Antal 11 26
Arszeniosz 13 26
Poimén 39 613
- ARISZTOTELÉSZ
A lélek
1,5 (411a7–16) 143
2,1 (412a27–28 és 412d5–6) 143
2,6 (418a12–14) 149
A természet (Physica)
VII,1. 141
Az égbolt
1,2 (268b14–16) 144
1,2 (268b26–29) 143
1,2 (269a2–28) 142
1,3 (270a5–6) 144, 145
1,3 (270b20–25) 145
1,3 (270b–23) 146
2,3 (286a11–13) 146
3,8 (306b9–11) 143
Katégoriák
4. 202, 215
5 (3b24–25) 158
8. (10b12) 158
Meteorológia
1.4 (341b19–24) 147
- ARISZTOTELÉSZ (PSZEUDO-)
A világrend 3 (393a1–4) 147
- ATANÁZ, ALEXANDRIAI
Beszéd a hellének ellen
(CPG 2090); MPG 25
45 160
- ATANÁZ, (ÁL-)
Kérdések Antiokhosz duxhoz
(CPG 2257); MPG 28
16 (608A) 144
28 (613D–616A) 119, 123
Beszéd az Örömhírvételre
(CPG 2268); MPG 28
2 (920B) 115
2–3 (920BC) 203
5 (924B) 136
Az Ige-Isten megtestesüléséről
(CPG 3738); MPG 28
4 (96A) 139
Párbeszéd a makedoniánusok ellen
(CPG 2285); MPG 28
1,14 (1313A) 112, 119, 123, 131
- ÁGOSTON
A Szentháromságról
V,8,9 214
V,11,12 213
V,13,14 213
V,14,15 214
XV,3,5 209

- CIRILL, ALEXANDRIAI
*Kincstár a szent és egylényegű
Háromságról* (CPG 5215);
MPG 75
14 (233B) 204
14 (236BC) 204
14 (236C) 139, 205
18 (312C) 182, 195, 219
31 (444BC) 206
31 (448D) 209
32 (453CD) 139
- DÉNES, AREOPAGITA (ÁL-)
Az isteni nevekről (=DN); MPG 3
I,1 (585B–588B) 23
I,1 (588A) 123, 197
I,4 (592BC) 138
I,4 (593A) 123, 197
II,1 (636C–637C) 23
II,3.4.10.11 (640B, 641A, 648D,
649C) 158
II,5 (641D) 159
II,5 (641D–644A) 189
II,5 (644A) 190, 192, 193
II,7 (645B) 134
II,11 (649B) 189
II,11 (652A) 187, 189
III,1 (680B) 133
IV,1 (693B) 158, 159
IV,2 (696C) 158
IV,8 (704D) 179, 184
IV,11 (708CD) 27
IV,19 (716C) 124, 198
V,1 (816B) 124, 130, 198
V,2 (816C) 113, 130, 158, 159
V,2 (816CD) 113
V,2 (816C–817A) 158
V,5 (820A) 132
V,6 (820CD) 159
- V,8 (842C) 190
VI,3 (857B) 158
VIII,2 (889D) 207
XI,6 (953D–956A) 136
XI,6 (953B–956B) 191
XI,6 (956A) 113, 135
XII,4 (972B) 130
- A mennyei hierarchia (=CH)*;
MPG 3
IV,1 (177C) 129
XIII,3 (301D) 136
- Az egyházi hierarchia (=EH)*;
MPG 3
I,4 (376B) 135
- Levelek*; MPG 3
II (1068kk) 113
(1069) 132
V (1073A) 101
- DIADOCHOSZ, PHÓTIKÉI
Fejezetek (CPG 6106); SC 5bis
89 52
148–150 52
- EUKLIDÉSZ
Elemek 12.18 148
- EUNOMIOSZ, KÜZIKOSZI
Hitvallás (CPG 3457) 3 103
- EUSZEBIOSZ, KAISZAREIAI
Evangéliumi előkészítés
(CPG 3486)
1,7,6 151
1,8,2 152
7.10.9 154

EUSZEBIOSZ (ÁL-),	39,13 (348B)	166
ALEXANDRIAI	40,5 (364B)	178, 184
<i>Beszéd a megkeresztelkedésről</i>	40,5 (365A)	69
(CPG 5520); MPG 86	40,6 (365A)	111, 220
11 (377D) 93	41,3 (432C)	115, 181
	42,15 (476A)	208
EVAGRIOSZ PONTIKOSZ	44,3 (609B)	184
(ÁL-NÍLUS, ANKÜRAI)	44,3 (609C)	184
<i>A gondolatokról</i> (CPG 2450);	45,2 (624C)	184
MPG 40	45,3 (625C)	129
2 112	45,8 (632D–633A)	170
3,1–14 38	<i>Dogmatikus költemények</i>	
<i>Az imádságról</i> (CPG 2452);	(CPG 3034); MPG 37	
MPG 79	4,83 (422A)	124, 198
11 (1169C) 51	<i>Levelek</i> (CPG 3032); MPG 37	
<i>Megfontolások</i>	101 (181AB)	111
2 52		
4 52		
GENNADIOSZ	GERGELY, NÜSSZAI	
<i>Töredékek a Teremtés és a Kivonulás</i>	<i>Cáfolatok Eunomiosz ellen</i>	
<i>Könyvéhez</i> (CPG 5970);	(CPG 3135); MPG 45	
MPG 85	1 (461AB)	129
(1629B) 152	2 (521A)	103
	2 (1101D–1105A)	132
	1 (12) (1105C–1108B)	189
	<i>Levél Ablabioszhoz arról, hogy</i>	
	<i>nincs három isten</i> (CPG 3139);	
	MPG 45	
GERGELY, NAZIANZOSZI	(124D–125A)	112
<i>Homíliák</i> (CPG 3010); MPG 36	(125C)	202
28,19 (52A) 222	<i>A Szentlélekről a makedoniánusok</i>	
28,19 (52B) 103	<i>ellen</i> (CPG 3142); MPG 45	
29,16 (96AB) 212	20 (1325CD)	126
30,6 (112AB) 122	<i>A lélekről és a feltámadásról</i>	
30,18 (125C–128A) 114	(CPG 3149); MPG 46	
30,21 (132B) 127, 200	(11–160)	209
31,6 (140A) 211, 212	<i>Nagy kateketikus beszéd</i>	
38,3 (317C) 116	(CPG 3150)	
38,11 (324A) 94, 128, 201	1	160
38,12 (324C) 170		
39,9 (344B) 180		
39,11 (345C) 114, 115		

- Homília a teremtéstörténet hat napjáról* (CPG 3153); MPG 44 (69D) 153
Az ember teremtéséről (CPG 3154); MPG 44 1.3.8–9 154
Homíliák az Énekek Énekéhez (CPG 3158); MPG 44 3 (821BC) 119
A szüzességről (CPG 3165) 14,1 72
Levelek (CPG 3167); MPG 46 24 (1089C) 126, 199
A Fiú és a Szentlélek istenségéről (CPG 3192); MPG 46 (573D) 112 (576A) 112
- GERGELY, PALAMASZ
A szentül élő házüchaszták védelmében 1,1,18 69, 144 1,2,7–8 164 2,3,4 154 3,2,13 179
- HÉSZÜCHIOSZ, SÍNAI
Cent. I,89 (MPG 93, 1508B) 112
- IZSÁK, SZÍR
Aszketikus beszédek (CPG 7868); Pirard 19 (400,240–243) 52
- JÁNOS, ARANYSZÁJÚ
Homíliák a Teremtés könyvéhez (CPG 4409) MPG 54 9,2 (67AB) 167
- Magyarázatok a Zsoltárokhoz* (CPG 4413); MPG 55 44,3 (186) 183
Magyarázat Izaiás prófétához (CPG 4416); MPG 56 6 (68) 184
Homíliák Máté evangéliumához (CPG 4424); MPG 56 56 (552–554) 179
Homíliák János evangéliumához (CPG 4425); MPG 59 14,1 (91) 127, 200 14,1 (91–92) 128, 201 19,1 (121) 93 30,2 (174) 120, 123, 194 82,1 (183) 120
- JÁNOS, ARANYSZÁJÚ (ÁL-)
A Szentlélekről MPG 52 3 (817) 125, 199
A Színeváltozáshoz (CPG 4646); MPG 61 7,46–49 179
- JÁNOS, DAMASZKUSZI
Az eretnekségekről (CPG 8044); MPG 94 80 (729A–732A) 104
Az igaz hitről (CPG 8043); MPG 94 161 1; 2,14 (828C és 860BC) 91 2,2–4 186 8,67–70 219 8.204 160 26,16–21 144 37 és 59,7–9 182 59,7–10 212 59,13–16 212 74,9–11 212

Homília a színeváltozásról

(CPG 8057); MPG 96

2 (545) 101

12 (564B) 92, 139, 220

(564C) 95

JÁNOS, SÍNAI (LÉTRÁS)

Létra (CPG 7852); MPG 88

6,14–15 (796B) 48

15,51 (889D) 24

15,73 (896C–897A) 42

KAISZARIOSZ, (ÁL-)

Kérdések és válaszok (CPG 7482);

MPG 38

1,72 (940) 142

KLEOMÉDÉSZ

Az égi jelenségek ciklikus elmélete

1,2 146

MAKÁRIOSZ (ÁL-) és magyarázója, METAPHRASZTÉSZ

SIMEON

Az értelem szabadságáról

(CPG 2413/2); MPG 34

21 (956A) 103

MARINOSZ, TÜROSZI

Proklosz élete 156

MÁRK REMETE

Azokról, akik azt gondolják, hogy tettek által igazulnak meg

(CPG 6091); MPG 65

197 (961A) 48

(964BD) 54

MAXIMOSZ, HITVALLÓ

Válaszok Thalassziosz apát

kérdéseire (CPG 7688); MPG 90

22 (320A) 119, 123, 128, 139, 201

61 (637D) 128

Kérdések és kétségek (CPG 7689)

48 44

Fejezetek a szeretetről (CPG 7693);

MPG 90

1,79.86 151

1,96 187

1,100 129, 187

2,24 187

3,83 (1041CD) 40

Kétszer száz fejezet a teológiáról és Isten Fiának testben végbevitt

üdvözítő művéről (CPG 7694);

MPG 90

1,7 (1180C) 122

1,48.50 191

2,1 (1124B–1125A) 114

(1124D–1125A) 115

2,90 (168C) 139

Tizenöt fejezet (CPG 7695 és

7715); MPG 90

(I) 7 (1180C) 119

Dogmatikus levél Marinosz

presbiterhez. Kiseb teológiai és polemikus írások (CPG 7697);

MPG 91

(33A) 128, 184, 201

(268D) 115

Vita Pürrhossal (CPG 7697/16);

MPG 91

(297A) 183

Teológiai fejezetek (CPG 7694);

MPG 90

2,22 160

Levelek (CPG 7699); MPG 91

1 (376AB) 119, 123

24 (609C) 131

43 (640BC) 131

Ambigua (CPG 7705); MPG 91

(1076C) 131

(1085A) 190

(1168A) 119

(1253D) 128, 139, 183, 201

(1308A) 119, 123, 128, 201

(1309A) 72

Különféle fejezetek a teológiáról és az oikonomiáról (CPG 7715);

MPG 90

1,42 (1193D) 119, 121, 131

MÉNEA

VI,362 220

ÓRIGENÉSZ

A principiumokról 1,1,6 160

Kommentár János evangéliumához

1,38 (277) 160

PLATÓN

Az állam VII,526c–527c 186

Phaidrosz (245c) 142

Timaios

(34bc) 142

(51a–b) 152

Törvények 10 (898c) 142

PLÓTINOSZ

Enn. 5,1 144

PLUTARKHOSZ

Nagy Sándor élete 42 106

Periklész élete 20 39

PORPHYRIOSZ, FŐNÍCIAI

Bevezetése, avagy Az öt szóról 210

SIMEON, METAPHRASZTÉSZ

Szent János evangélista élete;

MPG 116

1 (685D) 222

THEOPHILOSZ, ANTIOCHIAI

Autolükoszhoz

3,22 160

VAZUL (BASZILEIOSZ), NAGY

Homéliák a teremtéstörténet hat

napjáról (CPG 2835); MPG 29

1,4 (12C) 142

1,6 (16B) 151

2,5 (37) 54

9,1 (188BC) 152

Homéliák a zsoltárokhoz

(CPG 2836); MPG 29

29,7 (317B) 94

44,5 (400C) 220, 111

44,6 (400CD9) 138

Eunomiosz cáfolata (CPG 2837);

MPG 29

2,32 (643A) 116

(648A) 134, 188

A Szentlélekről (CPG 2839);

MPG 32

9,22 (108C) 115, 127, 137, 191

(109B) 180

9,23 (109AC) 137

(109B) 139, 180, 184

19,49 (156CD) 182

22,53 (168C) 137

Isten nem alkotója a rossz dolgoknak

(CPG 2853); MPG 31

(345B) 29

Patrisztikus idézetek mutatója

Levelek (CPG 2900); MPG 32
24 (320B) 106
189,8 (696AB) 113
(696AC) 114
234,1 (868C) 131
(869A) 115, 117, 120
(869AB) 188, 201

VAZUL (ÁL-)

Eunomiosz cáfolata 5 (CPG 2837);
MPG 29
4 (689C) 218
5 (716C–717A) 181
(713B) 207
(772B) 118
(772C) 207

Magyarázat Izaiás prófétához
(CPG 2911); MPG 30
(121C–124A) 194

XANTHOPULOSZ 65
(Filokalia IV,258) 112

ZSINATI LEVÉL KONSTANTI-
NÁPOLYI SZERGIOSZHOZ
(CPG 7635); (MPG 87/3)
(3156A) 114

